

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И
РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

мр Васо В. Обрадовић

СПЕЦИФИЧНОСТИ КУЛТУРЕ ГЛУВИХ И
НАГЛУВИХ ОСОБА У СРБИЈИ

Докторска дисертација

Београд, 2016

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И
РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

мр Васо В. Обрадовић

СПЕЦИФИЧНОСТИ КУЛТУРЕ ГЛУВИХ И
НАГЛУВИХ ОСОБА У СРБИЈИ

Докторска дисертација

Београд, 2016

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

mr. Vaso V. Obradović

**SPECIFICS OF CULTURE OF DEAF AND
HARD OF HEARING IN SERBIA**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

МЕНТОР:

- проф. др Јасмина Ковачевић, редовни професор
Универзитета у Београду, Факултета за специјалну едукацију и
рехабилитацију

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

- проф. др Надежда Димић, редовни професор
Универзитета у Београду, Факултета за специјалну едукацију и
рехабилитацију
- проф. др Марина Шестић-Радић, редовни професор
Универзитета у Београду, Факултета за специјалну едукацију и
рехабилитацију
- проф. др Ивица Радовановић, редовни професор
Универзитета у Београду, Учитељског факултета

ДАТУМ ОДБРАНЕ: _____

СПЕЦИФИЧНОСТИ КУЛТУРЕ ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ ОСОБА У СРБИЈИ

Резиме

Појам „културе” један је од појмова који се највише користе у савременом свету.

Бројна су схватања и одређивања културе. Постоји око 450 дефиниција, што поставља културу у најдефинисаније области. Ове дефиниције културе разврставају се као: описне, историјске, нормативне, генеричке, психолошке, структуралне и непотпуне.

Језгро заједнице глувих чине глува лица која имају заједнички језик, заједничке вредности и заједничка искуства. Глуви такође прихватају одређен начин међусобних односа између себе, те са оним члановима који не припадају језгру, као и са заједницом људи који чују. Ово језгро може се назвати и група за узајамност културе глувих.

Глуви су, као и свака мањина, образовали посебну културу. Имају свој језик – знаковни језик, начин комуникације, сленг, КУД, позоришта, спортске организације, ТВ емисије, свој дан – Међународни дан - недељу глувих.

Општи циљ истраживања је да се утврде специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији.

Узорак је чинило 300 испитаника, у 20 организација-удружења глувих и наглувих Србије, одабраних на територијалном принципу и на основу остварених резултата у досадашњем постојању.

Спроведена је анкета; коришћен је специјално дизајнирани упитник за ово истраживање.

Истраживањем су обухваћене следеће области: општи подаци о испитаницима; слушно оштећење; рехабилитација; образовање; радни статус; права из ПИО и социјалне заштите, права из здравственог осигурања; подаци о породици; стамбена ситуација; знаковни језик; информисаност; верска уверења; остваривање субвенција; фактори који утичу на интеграцију и социјализацију; нормативи о

правима глувих; рад Савеза глувих и локалних организација; област спорта и физичке културе и област културе глувих.

У овом истраживању примењене су одговарајуће статистичке методе и поступци.

Две трећине испитаника има потпуно, док остали имају делимично оштећење слуха, односно припадају групи наглувих. Међу највећим бројем испитаника до оштећења слуха је дошло након болести или се ради о урођеном поремећају, док значајно већи број испитаника не користи слушни апарат. Чак 98% испитаника нема кохлеарни имплант и 85% њих има негативно мишљење о уградњи истог.

Највећи број испитаника завршио је средњу школу, а значајно чешће су заступљене основне и средње школе за глуве и наглуве ученике. Испитаници су претежно задовољни основном школом и просечно задовољни средњом школом коју су завршили.

Испитаници су просечно задовољнији различитим сегментима и областима запошљавања и рада, при чему су делимично задовољни могућношћу за напредовањем у служби.

Скоро сви испитаници (97%) сматрају да је у Србији неопходно доношење Закона о знаковном језику глувих и да треба да се уради стандардизација српског знаковног језика (87,7%). Знаковним језиком глуве и наглуве особе се највише користе у организацији глувих и на манифестацијама које они организују. Испитаници су најмање задовољни услугама телевизијских медија, посебно када је у питању присуство знаковног језика и титлованих програма.

Већина глувих и наглувих особа сматра да имају слободу удруживања и јавног окупљања због испољавања верских уверења, да су верска уверења међу глувима и наглувима делимично изражена, да имају право на преводиоца за време вршења верске службе и да се не осећају дискриминисано због тога што су изражавали своја верска уверења.

Просечно, глуве и наглуве особе мисле да је помоћ институција у њиховој интеграцији мала.

Испитаници су претежно делимично упознати с актима која регулишу њихова права. Слабије су упознати са нормативима о правима из области информисања и телекомуникација.

Испитаници су делимично задовољни радом надлежних служби у процесу остваривања права, а нешто веће задовољство исказују када је у питању рад служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије, а просечно су задовољни радом својих организација глувих.

У процени програма рада који се спроводе у СГНС и организацијама глувих, одговори испитаника просечно су се кретали од делимично задовољан до задовољан.

Испитаници су делимично задовољни прописаним правима у Уставу и законима Републике Србије о спорту, али су просечно незадовољнији конкретним деловањем и применом закона, пре свега у области финансија у спорту глувих и наглувих.

Просечно су испитаници делимично задовољни понудом и активностима у спорту на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије.

Испитаници су претежно делимично задовољни, до незадовољни улогом државних институција у области културе и културног стваралаштва.

Највећи проценат испитаника се бар понекад укључује у културне програме КУД-а глувих и наглувих (75%) или секције у организацији глувих и наглувих (76%). Глуве и наглуве особе се најређе прикључују организацијама чујућих (10-11,2%).

Налази указују да су глуве и наглуве особе претежно задовољне програмима СГНС, при чему су најзадовољнији драмско-пантомимским остварењима и организацијом фестивала КУД.

Кључне речи: култура, култура глувих, глуви и наглуви, заједница глувих, знаковни језик, КУД, смотре и фестивали, ликовно стваралаштво, физичка култура и спорт.

Научна област: Специјална едукација и рехабилитација

Ужа научна област: Сурдологија

SPECIFICS OF CULTURE OF DEAF AND HARD OF HEARING PERSONS IN SERBIA

Abstract

Term “culture” is one of the most used terms in the modern world. There are numerous definitions and interpretations of culture. There are more than 450 definitions, putting culture in one of the most defined areas. These definitions of culture are classified as: descriptive, historical, normative, generic, psychological, structural and incomplete.

Core of the deaf community consist of deaf persons who share common language, common values and common experiences. Deaf also accept a specific manner of mutual relations among themselves, with those who do not belong to the core, and with hearing people. This core can be named as group for deaf culture reciprocity.

As any other minority group, deaf people have created a specific culture. They have their own language – sign language, means of communication, slang, cultural artistic societies, theatres, sports organizations, TV shows, their day – International day and week of deaf.

The main objective of this research is focused on the specifics of the culture of the deaf and hard of hearing people.

Research was conducted with 300 respondents, in 20 organizations and associations of deaf and hard of hearing of Serbia, selected on the territorial principle and based on the results achieved in their previous existence.

Survey was conducted; specially designed questionnaire was used for this research.

The survey covered the following areas: general information about respondents; hearing impairment; rehabilitation; education; employment status; pension and social security rights, health insurance rights; family data; housing situation; sign language; awareness; religious beliefs; realization of subsidies for utilities; factors affecting integration and socialization; norms on the rights of the deaf; the work of the Association of Deaf and local organizations; sports and physical culture and culture of the deaf.

Appropriate statistical methods and procedures were applied in this research.

Two-thirds of respondents are completely, while others are partially deaf, or belong to a group of hard of hearing. Most of the respondents' hearing loss occurred after an illness or a congenital disorder, while significantly larger number of respondents do not use a hearing aid. Almost 98% of respondents do not have a cochlear implant and 85% have a negative opinion on its implantation.

Most of the respondents graduated from high school, and significantly more often respondents graduated from primary and secondary schools for the deaf and hard of hearing. Respondents were mainly satisfied with primary school and averagely satisfied with secondary school they graduated in.

Respondents are on average more satisfied with various segments and areas of employment and work, whereas they are partly satisfied with possibilities for promotion.

Almost all respondents (97%) consider that adoption of Law on sign language for deaf is necessary in Serbia and that standardization of Serbian sign language (87.7%) needs to be done. Deaf and hard of hearing people most often use sign language in Associations of Deaf and during events they organize. Respondents were least satisfied with services of television media, especially when it comes to the presence of sign language and subtitled programs.

Most deaf and hard of hearing people consider they have the freedom of expressing their religious beliefs; that religious beliefs are partially expressed among the deaf and hard of hearing; that they have a right to an interpreter during religious services and that they do not feel discriminated because they are expressing their religious beliefs.

On average, deaf and hard of hearing people think that institutional assistance in their integration is small.

Respondents are only partially familiar with the laws that govern their rights. They are less familiar with the regulation of rights in the field of information and telecommunications.

Respondents were partially satisfied with the work of the competent services in the process of exercising their rights, and have expressed greater satisfaction when it comes to provision of services and leadership in the Association of Deaf and Hard of Hearing of Serbia (SGNS), and on average are satisfied with the work of their Associations of Deaf.

In assessing the work programs carried out in SGNS and Associations of Deaf, responses ranged from partially satisfied to satisfied on average.

Respondents were partially satisfied with the rights stipulated in the Constitution and laws of the Republic of Serbia regarding sports, but were on average dissatisfied with concrete action and implementation of the law, especially in the field of financing of sports for deaf and hard of hearing.

On average, respondents are partially satisfied with the offer of sports and activities at the Association of Deaf and Hard of Hearing of Serbia.

Predominantly, respondents were partially satisfied to unsatisfied with the role of state institutions in the field of culture and cultural creativity.

Most of the respondents are at least occasionally involved in cultural programs of artistic societies for deaf and hard of hearing (75%) or sections in the organizations of deaf and hard of hearing (76%). Deaf and hard of hearing people are rarely joining organizations of hearing people (from 10% to 11.2%).

The findings indicate that the deaf and hard of hearing people are mostly satisfied with SGNS programs, and especially satisfied with drama-pantomime achievements and organization of festivals for cultural artistic societies.

Key words: culture, deaf culture, deaf and hard of hearing, deaf community, sign language, cultural artistic society, clubs and festivals, fine arts, physical culture and sport.

Scientific department: Special Education and Rehabilitation

Field of academic expertise: Special Education and Rehabilitation of Deaf and Hard of Hearing Persons

САДРЖАЈ

УВОД	1
1. КУЛТУРА	4
1.1. Појам културе	4
1.2. Међународна акта о култури	11
1.2.1. Декларације	14
1.2.2. Конвенције	16
2. ГЛУВА И НАГЛУВА ОСОБА	20
2.1. Класификација оштећења слуха	20
2.2. Дефинисање појмова глум-наглум у нормативима Србије	28
2.3. Ставови Светске федерације глумих	33
3. ЗАЈЕДНИЦА ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ У СРБИЈИ	34
3.1. Појам заједнице	34
3.2. Настајање заједнице глумих у Србији	36
3.3. Оснивање јединствене организације глумих у Југославији	38
3.4. Активности Савеза глумих и наглумих Србије	42
4. КОМУНИКАЦИЈА ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ ОСОБА	49
4.1. Појам комуникације	49
4.2. Врсте комуникација	51
4.3. Комуникација глумих и наглумих особа	53
4.4. Невербална комуникација глумих особа	58
5. ЗНАКОВНИ ЈЕЗИК ГЛУВИХ ОСОБА	62
5.1. Знаковни језик као симбол културе глумих	62
5.2. Прстна азбука глумих	74
5.3. Право на употребу знаковног језика у Србији	78
6. КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ У ОКВИРУ САВЕЗА ГЛУВИХ ЈУГОСЛАВИЈЕ	82
7. КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ ОСОБА У ОКВИРУ САВЕЗА ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ СРБИЈЕ	90
7.1. Преглед одржаних Фестивала КУД глумих и наглумих Србије	94
8. АКТИВНОСТИ ГЛУВИХ У ОБЛАСТИ СЛИКАРСТВА И ВАЈАРСТВА	105

9. ЛИТЕРАРНО СТВАРАЛАШТВО ГЛУВИХ	114
10. МЕЂУНАРОДНИ ДАН - НЕДЕЉА ГЛУВИХ	115
11. ФИЗИЧКА КУЛТУРА И СПОРТ ГЛУВИХ ОСОБА	117
12. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	127
13. ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА	128
13.1. Циљ истраживања	128
13. 2. Задаци истраживања	129
14. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА	131
15. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	132
15.1. Узорак истраживања	133
15.2. Статистичке анализе	134
16. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	135
17. ДИСКУСИЈА	212
18. ЗАКЉУЧЦИ	274
18.1. Тестирање хипотеза	274
18.2. Закључци	281
20. ЛИТЕРАТУРА	292
ПРИЛОЗИ	

УВОД

„Појавила се нова „етничка“ мањина: глуви. Они своје стање виде као посебан културни идентитет и не желе у калупе које им други намећу”.¹

Проучавање проблема културе глувих и наглувих особа у Републици Србији је важан и сложен задатак. Неопходно је утврдити колики је утицај друштва на стварање једне посебне културе – подкултуре глувих и наглувих особа и колико су глуви прихватили „масовну културу” друштва и средине у којој живе. Које су то специфичности културе глувих на овим просторима и како је стварана та различитост кроз историју. Који фактори су утицали на стварање једне посебне културе и колики је допринос и жеља самих глувих и наглувих особа у стварању те посебности и специфичности. Да ли је посебност и специфичност културе глувих утицала на степен њихове социјализације или их је водила ка сегрегацији?

Интеграција и социјализација се не могу постићи и реализовати саме по себи. За то морају постојати адекватни услови који омогућавају благовремено откривање и евидентирање глувих и наглувих особа, рану и континуирану рехабилитацију, адекватно образовање и професионално оспособљавање, правовремено и адекватно запошљавање и укључивање у друштвени живот средине у којој глуве и наглуве особе живе.

Постављају се многа питања на која треба дати одговоре.

Да ли су за успешну инклузију, интеграцију и социјализацију потребни посебни услови (због „посебних потреба”) или се то постиже укључивањем глувих и наглувих особа у друштвени живот средине, уз поштовање норматива и стандарда који важе за целокупну популацију људи?

Да ли је друштвена средина припремљена да прихвати и сарађује са глувим и наглувим особама, да поштује једнакост и равноправност, да разбије предрасуде о њиховим могућностима и способностима? Да ли глуве и наглуве особе без тешкоћа остварују своја права у области здравствене и социјалне заштите, права на обезбеђивање аудио-визуелних апарата и помагала, права да похађају редовну или специјализовану школу по својој жељи, да раде у „отвореној привреди” или у

¹ Edvard Dolnick „Deafness As Culture”, „The Atlantic”, 1993.

„заштитној радионици”, да се баве културно-уметничким стваралаштвом и спортским активностима равноправно са особама средине у којој живе или у оквиру својих удружења - Савеза глувих и наглувих, локалних организација и инвалидских удружења? Шта се дешава са глумим и наглумим особама после завршетка школовања и какви су им ставови о условима које им је држава и друштво пружа и које су то друштвене организације и фактори који се брину о њиховој даљој едукацији и животу?

Одговоре на ова питања покушали смо да добијемо директно од глувих и наглувих особа, кроз истраживање (нормативна решења, програме рада за различите области деловања - „секторе” како су то глуви дефинисали), да утврдимо њихове ставове и мишљења и сагледамо стваралаштво на културном пољу.

Сагледавајући организациону структуру Савеза глувих и наглувих Србије и локалних организација, настојали смо да што објективније утврдимо и прикажемо специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији и утицаја те културе на интеграцију и социјализацију у друштву.

У Србији постоје истраживања о глумим и наглумим особама и већина су усмерена на узроке и последице глувоће, рану рехабилитацију, едукацију, професионалну оријентацију, професионално оспособљавање и запошљавање. Та истраживања су усмерена на поједине области и базирана, углавном, на период до завршетка средње школе и запошљавања. О одраслим глумим и наглумим особама није било посебних истраживања, посебно не о њиховој култури, физичкој култури, браку, религији, њиховим правима и ставовима о овим питањима. Постоји неколико монографија о раду Савеза глувих и наглувих Југославије и Србије и локалних организација, али то није довољно да би се сагледало преко 60% живота глувих и наглувих (период после завршетка средње школе).

„Културно стваралаштво је значајно поље рехабилитације, окупационе терапије и социјалне интеграције глувих и наглувих. Основни захтев носиоцима културне политике на различитим нивоима односи се на стварање услова за културно, уметничко и друго креативно исказивање ових особа, за презентацију њихове културе и стваралаштва и за несметано исказивање и ангажовање у свим

видовима културног, стваралачког и друштвеног живота заједнице. Притом је апсолутно неопходно да се ове активности што више организују у заједништву са осталим грађанима. Разне културне институције, приредбе, догађаје и манифестације треба учинити доступним глумим и наглумим, посебно говорне видове културе’’.²

² Милосав Милосављевић „Права особа са инвалидитетом, Зборник радова, Центар за унапређење правних студија, 2003.

1. КУЛТУРА

1.1. Појам културе

Појам „културе” један је од појмова који се највише користе у савременом свету.

Бројна су схватања и одређивања културе. Постоји око 450 дефиниција, што поставља културу у најдефинисаније области. Ове дефиниције културе разврставају се као: описне, историјске, нормативне, генеричке, психолошке, структуралне и непотпуне.

Иако је реч култура присутна у свакодневном јавном и приватном дискурсу, појам културе је многозначан и стога представља један од најсложенијих појмова, а тим и најтежих за дефинисање. Ово добро илуструје констатација како је „култура реч коју често изговарамо, али је нејасно шта под тим подразумевамо“ (Коковић, 1997:25).

Култура и културне појаве садрже компоненту индивидуалности поједине личности, а култура је у целини и по своме смислу друштвени феномен. Култура је веома сложена категорија и може се дефинисати са становишта више наука и дисциплина (историје, филозофије, социологије, етнологије, антропологије, психологије ...).

„Појам „култура” потиче од латинског *colere*, у значењу гајити, неговати, односно, новолатинског *cultivare*, истог значења. Отуда је култура изворно везана за обраду земље, дакле, едемско-адамског порекла је, и означава обделавање, обрађивање, неговање, гајење, а касније из тога изведено преносно – развијање, образовање, усавршавање, оплемењивање, богаћење духа”.³

„Култура се односи на целокупно друштвено наслеђе неке групе људи, то јест на научене обрасце мишљења, осећања и деловања неке групе, заједнице или друштва, као и на изразе тих образаца у материјалним објектима. Реч култура долази из латинског *colere*, што је значило: настањивати, узгајати, штитити, поштовати. За културу постоје и друге дефиниције које одражавају разне теорије за

³ Вујаклија. М. 1997:4699.

разумевање и критеријуми за вредновање људске делатности. Антрополози културу сматрају дефинирајућим обележјем рода *Хомо*''.⁴

Гиденс (2003) каже да када реч „култура” употребљавамо у обичном разговору, често је изједначавамо са „узвишеним стањима духа”, као што су уметност, књижевност, музика и сликарство. Социолози под појмом „култура” подразумевају поменуте активности, али и многе друге. Култура се односи на начин живота чланова неког друштва, или група у оквиру неког друштва. Она укључује начин облачења људи, њихове обичаје при склапању брака, породични живот, начин на који раде и стварају, религиозне обреде, слободно време, итд.

Петковић (2000) указује да је термин култура латинског порекла, да потиче од речи „kultus” – гајење, обрада поља. Сматра да је реч култура први употребио римски филозоф *Цицерон*. Првобитно значење речи култура означавало је деловање човека на природу, обраду поља, пољопривреду - „*пољопривредна култура*”. Касније се значење те речи проширило, тако да не означава само обраду или неговање тла, већ и свако деловање човека на природу. При томе се подразумева да је делујући и мењајући природу, човек мењао и самог себе. Тако почиње све чешће да се користи и израз „*духовна култура*” у смислу образовања, развоја, „*културе духа*”. Прва фаза „*пољопривредна култура*” подразумева низак степен средстава за рад, а човеков однос према природи карактерише висок степен његове зависности од природе. У тој фази човек се, углавном, прилагођава природи. Друга фаза у развоју - „*духовна култура*”, подразумева висок степен развијености средстава за рад.

Својим настанком човек је радећи и делујући на природу стварао услове егзистенције, а тиме и себе као свесно, делатно биће, па и саму културу као његово битно обележје. Тако је остварена узајамна повезаност и међузависност између човековог рада, стваралаштва и културе.

Римски филозоф Цицерон култури приписује улогу изградње и оплемењивања човековог духа и душе, која римском грађанину осигурава повлашћен статус.

⁴ (<http://sr.wikipedia.org/wiki>)

Крајем 19. века култура постаје предмет интересовања нове научне дисциплине – културне антропологије, са задатком описивања и интерпретирања културних различитости према мерилима савршености западне цивилизације.

Прву дефиницију појма културе у њеном савременом значењу дао је Тајлор (Edward Burnett Taylor), оснивач модерне науке о култури, у делу „Првобитна култура“ из 1871. године, која је постала прототип антрополошке дефиниције културе (Божовић, 1990:18).

Ова дефиниција гласи: „Култура и цивилизација су сложена целина која обухвата знање, науку, веровања, уметност, право, морал, обичаје и сва друга умећа и навике које је стекао човек као члан друштвене заједнице.“ (према: Kloskovska, 2001:12-13).

Од средине 20. века појам културе знатно је проширен прихватањем *начела релативизма, холизма* (целовитости) и *плурализма* (постојање низа етничких, националних, верских, језичних и других група којима грађанска демократија омогућава очување и развој својих посебних идентитета, али и обавезу поштовања оних културних обележја које припадају друштву у цјелини).

Кључни појмови савремених истраживања културе постају: *културна динамика; културна различитост; културна доминација; културни дисконтинуитет; пренос и учење културе* и сл.

Према *Perottiju* појам културе у антропологији односи се на групу (заједницу) или народ, који поседује знања, који је успоставио формална и неформална правила, обрасце понашања, вредности, интересе, тежње, веровања и митове. Култура је резултат деловања човека, природе и друштва и промена које се дешавају (Петковић, 2000).

Krech u Crutchfield под културом подразумевају модел свих материјалних или духовних дешавања, које је друштво прихватило као традиционални начин решавања проблема својих чланова. Култура обухвата све институционализоване начине као и *имплицитну културу, веровања, норме, вредности и културне претпоставке које регулишу понашање* (Петковић, 2000).

Енглески теоретичар *Едуард Тајлор*, је уочио да је култура повезана са човеком као чланом друштвене заједнице-културе нема ван друштва.

Хедер је човека одредио као једино живо биће у природи које ствара културу и које није у стању да заснује свој живот ван културе. Док су сва остала жива бића, пре свега, природна бића, човек је истовремено и природно и друштвено биће (Петковић, 2000).

Одређујући двострану природу човека као природног и друштвеног бића, као физичког и духовног, уочавамо да се целокупан развој друштва од ранијих времена одвија у простору између:

- физичког освајања природе ради човековог биолошког опстанка,
- духовнога напора којим је стварао алатке, али и легенде и веровања, са јасним циљем да олакша свој опстанак и предупреди свакодневне недаће, да се одбрани од неизбежних катастрофа, од неукротиве и ћутљиве природе.

Петковић (2000) истиче да постоје два основна значења речи култура - *шире* и *уже*. У *ширем* смислу под културом се подразумева целокупно људско стваралаштво - материјално и духовно. Зато се говори о материјалној и духовној култури. У *ужем* смислу под културом се подразумева само духовна култура, духовне творевине људи, односно друштвена свест. Најважнији елемент духовне културе је *језик*. Он се разликује од осталих облика културе, јер је најстарији и најзначајнији и што се преко њега изражавају остали облици културе (религија, уметност, морал, филозофија, наука, идеологија итд.). Да нема културе, људи не би имали језик на којем би могли да се изразе, нити осећај самосвести, а способност да мисле била би озбиљно ограничена. Језик је динамички систем који се стално развија. Својим развојем он омогућава развој осталих облика културе и обрнуто, развојем појединих облика културе језици се богате, шире. Свака људска заједница имала је одређене симболе споразумевања, посебне језике. Неки од насталих језика су се развијали самостално, неки су се међусобно додиривали и стапали. Тако су настајали нови језици. Неки језици су се гасили. Зато је настао тако велики број природних и вештачких, живих и угашених језика.

Антрополози данас разликују материјалну културу од симболичке (нематеријалне, духовне) културе, јер свака одражава различите врсте људске делатности. Они уочавају да је сваки човек по нечем:

- а. као сви други људи (универзалне особине),

- б. као неки други људи (особине групе којој припада) и
- в. као ниједан други човек (личне особине).

Данас се често користе и термини „масовна култура” - подразумева културу која је доступна најширим масама, и „врхунска култура” – елитистичко схватање о култури која треба да припада једном ужем слоју повлашћених и одабраних.

Многи људи данас користе старо схватање „културе” које се развило у Европи током 18. и раног 19. века. То схватање културе изједначаје „културу” с „цивилизацијом”, па су према том мишљењу неке земље цивилизованије од других, као што су и неки људи културнији од других.

Култура је једна од две-три најкомпликованије речи енглеског језика", оценио је у свом познатом појмовнику кључних речи из области културе и друштва британски историчар књижевности и културолог Рајмонд Вилијамс (Williams 1983:87).

Култура би се могла одредити као, у суштини, збир различитих норми понашања, веровања, начина општења, система вредности - свих оних историјски израслих експлицитних и имплицитних животних образаца који у свако време делују као потенцијални водичи у делатностима и понашању људи као чланова друштвених заједница, улазећи у темеље њихових институција и њиховог погледа на свет (Бугарски, 2005).

Бугарски (2005) наводи дефиницију Унеска из 1995. године, која на обухвата или подразумева компоненте: „Културу чине вредности, веровања, језици, науке и уметности, традиције, институције и начин живота којима се једна личност или група изражавају, остварују и развијају”.

Култура се у пракси односи на елитна добра и активности као што су висока мода или музејска уметност и класична музика, те реч *културан* означава људе који знају о тим активностима и суделују у њима. На пример, неко ко користи „културу” у смислу „култивације” може уверавати да је класична музика отменија од музике радне класе као што су панк, турбо фолк или домородачка музичка традиција аустралијских Аборицина.⁵

⁵ <http://sr.wikipedia.org/wiki>

Осим општег појма културе-универзалне људске културе, неки научници говоре о облицима и манифестацијама културе које су специфичне за поједине друштвене групе и називају их подкултурама или субкултурама.

Подкултуре се могу класификовати према различитим критеријумима:

- ако се ради о појединим областима културе (нпр. језик, уметност, наука, мода, религија, спорт и други облици подкултуре);
- подкултуре у односу на временску димензију (тада говоримо о античкој, средњовековној, модерној, ренесансној итд);
- у односу на друштвене носиоце (говоримо о подкултурама као што су: омладинска, сеоска, градска, радничка).

Неки истраживачи подвлаче да се субкултуре не односе само на етничке или језичке групе унутар једног ширег друштвеног оквира. Оне се односе на било који сегмент становништва који се разликује од преосталог дела друштва по својим културним обрасцима, веома су широке по обиму и могу укључити натуралисте, хакере, хипике, љубитеље хип-хопа или навијаче фудбалског клуба

Данас већина антрополога одбацује појам културе као ограничене и сходно томе одбацују и појам субкултуре. Уместо тога они виде културу као сложену мрежу променљивих образаца који повезују људе у различитим ситуацијама и друштвене формације различитих основа. Према томе гледишту било која група може изградити свој властити културни идентитет. Тако можемо разликовати културе савремених држава, есперанто културу, културу хакера, културу радне класе, андерграунд културу, културу глувих...

Под контракултуром се подразумевају појаве и садржаји које се директно или индиректно сукобљавају са важећим, широко прихваћеним културним вредностима. То се испољава на различите начине, почев од некултурног понашања (изглед, одевање, начин изражавања) преко друштвено недозвољеног понашања (алкохолизам, коцкање, наркоманија, проституција и сл.) до девијантних, чак агресивних понашања (агресија, силецијство, крађа и др.).

Петковић, Јанићијевић и Богићевић (2003) говоре о организационој култури и истичу да она садржи когнитивну и симболичку компоненту. У когнитивне елементе културе спадају: веровања, вредности, очекивања, претпоставке, етика,

осећања, значења, формална правила, начин мишљења, поглед на свет. Символички елементи културе су: језик, жаргон, приче, митови, легенде, хероји, ритуали, логотип, физички изглед итд.

Петковић (2000) истиче битна обележја културе:

- култура је резултат *човековог стваралаштва* - искључиво *људска творевина*,
- култура је *хуманистичког карактера*,
- култура је *друштвеног карактера*, не ствара је човек као усамљени појединац, већ човек као друштвено биће,
- циљеви културе су: *одржање, продужење и унапређивање људског друштва*, ради опстанка људи развијају елементарну културу; ради продужења своје врсте стварају разне институције (брак, породица, јасле, вртићи, школе, болнице); ради унапређења стварају и развијају врхунску културу (наука, техника, уметност и др.),
- култура се ствара и развија на *принципу континуитета*, задржава се традиција и преносе створене вредности са генерације на генерацију и дограђују нова сазнања у циљу остварења прогреса.

Сличан култури је и појам цивилизација, мада многи изједначавају та два појма. Највећи број аутора под цивилизацијом подразумева само материјалну и техничку културу, а не и духовну културу. По њима, култура је духовна и виша сфера, а цивилизација материјална и нижа сфера. Ако се прихвати такво схватање, онда је појам цивилизације млађи од појма култура. Култура је много старија, јер настаје са настанком човека (као свесног бића) и друштва.

Процес планског преношења знања и веровања једног друштва на млађе генерације, као и њихово стваралачко и критичко усвајање доприноси социјализацији личности. Свака друштвена средина настоји да у друштву породице, школе, удружења и других друштвених и културних институција пренесе члану заједнице свој начин веровања, мишљења и прихваћене културне и традиционалне вредности.

Социјализација служи као спона између различитих генерација и може се посматрати као процес који траје читавог живота, у којем се људско понашање

стално обликује друштвеним интеракцијама. Социолози често наводе да се социјализација одвија у две широке фазе.

Примарна социјализација - период дојенчета и раног детињства и уједно представља најинтензивнији период процеса учења културе.

Секундарна социјализација - дешава се касније у детињству и у току периода сазревања.

Од основног значаја за све културе јесу оне идеје које одређују шта се сматра важним, вредним и пожељним и те идеје или вредности дају значење и служе као водич људима у њиховој интеракцији са светом који их окружује.

Норме су правила понашања која одражавају или отеловљују вредности једне културе. Вредности и норме својим заједничким деловањем обликују понашање чланова једне културе унутар њиховог окружења. Вредности и норме се разликују од културе до културе.

Не разликују се само културна веровања код различитих култура већ постоји и разноврсност понашања људи и њихових поступака. Прихватљиви облици понашања умногоме се разликују од културе до културе, и често су у драматичној супротности са оним што људи у западним друштвима сматрају за „нормално”.

1.2. Међународна акта о култури

Особе са инвалидитетом у свету захтевају поштовање права прописаних међународним актима: Универзалне декларације УН о правима човека; Пакта о економским, социјалним и културним слободама; Пакта о грађанским и политичким слободама, Стандардним правилима УН за изједначавање могућности које се пружају инвалидима; Конвенцијом УН о правима детета, Конвенцијом МОП-а о професионалној рехабилитацији и запошљавању инвалида и сл.

Културна баштина (наслеђе) по међународним конвенцијама је део свеукупне историје човечанства и као таква наднационална, међународним правом сваком народу је загарантовано право и дужност бранити свој културни идентитет, који укључује језик и веровање, обичаје, историјска места, споменике, књижевност,

уметничка дела, архиве, и др., све оно што спада у материјану и нематеријалну културну баштину.⁶

Савет Европе је утврдио следеће конвенције: Европску конвенцију о култури (Париз, 1954); Конвенцију о заштити европског архитектонског блага (Гранада, 1985); Европску конвенцију о прекограничној телевизији (Стразбур, 1989); Европску конвенцију о заштити археолошког наслеђа (Валета, 1992); Европску конвенцију о кинематографској копродукцији (Стразбур, 1992); и Оквирну конвенцију Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво (Фаро, 2005).

У Оквирној конвенцији Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво, (усвојена у Фару, 27. октобра 2005. године), стоји - потписнице ове Конвенције сагласне су да: а. признају да је право на културно наслеђе неодвојиво од права на учешће у културном животу, као што је утврђено у Универзалној декларацији о људским правима; б. признају појединачну и колективну одговорност према културном наслеђу; в. нагласе да је крајњи циљ очување културног наслеђа и његова одржива намена за људски развој и квалитет живота; г. предузму неопходне кораке за примену одредаба ове конвенције у погледу: - улоге културног наслеђа у изградњи мирољубивог и демократског друштва, као и процеса одрживог развоја и унапређења културне разноликости; - веће синергије надлежности између свих заинтересованих јавних, институционалних и приватних актера (члан 1). Културно наслеђе се дефинише на следећи начин:

а) културно наслеђе је скуп ресурса наслеђених из прошлости, које људи идентификују, независно од власништва над њима, као одраз и израз непрекидно еволуирајућих вредности, уверења, знања и традиција. Оно обухвата све видове животне средине настале интеракцијом човека и простора током времена;

б) заједница повезана наслеђем састоји се од појединаца који вреднују одређене аспекте културног наслеђа које желе да, у оквиру јавног деловања, одрже и пренесу на будуће генерације.

⁶ Уговором о оснивању Европске заједнице из Амстердама, из 1997. године, у члану 151. регулише обавезе заједнице у области културе и очувања заједничког наслеђа.

Стране потписнице признају да: а) сви, појединачно или колективно, имају право да уживају добробит културног наслеђа и доприносе његовом богаћењу; б) сви, појединачно или колективно, имају обавезу да поштују културно наслеђе других на исти начин као и сопствено наслеђе, а самим тим и заједничко наслеђе Европе.

Посебно истичемо Препоруку (бр. Рец (2006)5) Савета Европе, Комитета министара државама чланицама у вези са Акционим планом Савета Европе за промовисање и пуно учешће особа са инвалидитетом у друштву: унапређење квалитета живота особа са инвалидитетом у Европи 2006-2015 (Усвојена од стране Комитета министара 5. априла 2006. године на 961. састанку Заменика министара).

Акциона ставка бр. 2: Учешће у културном животу, 3.2.1. у Уводу се истиче право особа са инвалидитетом као појединаца да буду потпуно интегрисане у друштво зависи од тога да они могу да учествују у културном животу тог друштва. Ако ће особе са инвалидитетом остати или постати самосталне, морају имати колико је то могуће комплетан живот, бити у интеракцији са другим члановима друштва, било да су они особе са или без инвалидитета. Оне имају право да учествују у култури, одмору, спорту и туризму.

Савет Европе и његове државе чланице дужне су да узму у обзир права особа са инвалидитетом када формулишу и спроводе своју културну политику. Заједничке акције треба да промене могућности и квалитет живота особа са инвалидитетом кроз приступ и укљученост у уметност и социјални живот.

Циљеви Препоруке су: 1) предузети одговарајуће мере да се обезбеди да особе са инвалидитетом имају приступ локалном, регионалном и националном културном животу; 2) обезбедити да особе са инвалидитетом могу да учествују у културним, туристичким, рекреативним, спортским, религиозним и друштвеним активностима, и као посматрачи и као учесници; 3) радити на томе да особе са инвалидитетом могу да развију и искористе своје креативне, атлетске, уметничке, религиозне и интелектуалне потенцијале у своју сопствену корист и корист заједница у којима живе.

Многе конвенције и декларације УН, као и нормативна решења у развијеним државама, дефинишу права хендикепираних (самим тим и глувих и наглувих

особа) на бављење културом, а бројна литература из ове области нам указује да су глуви у целом свету изградили свој културни идентитет.

1.2.1. Декларације

У Универзалној декларацији о људским правима (Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године, у члану 27. стоји: 1) Свако има право да слободно учествује у културном животу заједнице, да ужива уметности и да учествује у научном напретку и у добробити која отуда проистиче. 2) Свако има право на заштиту моралних и материјалних интереса који проистичу из сваког научног, књижевног или уметничког дела чији је он творац.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, усвојен и отворен за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине 2200А (XXI) од 16. децембра 1966. године, а ступио на снагу 3. јануара 1976. године, чланом 3. државе чланице овог пакта обавезују се да осигурају једнако право мушкарцима и женама да уживају сва економска, социјална и културна права која су набројана у овом пакту. У члану 15. стоји:

1. Државе чланице овог пакта признају сваком право: (а) да учествује у културном животу; (б) да се користи достигнућима науке и њиховом применом; (ц) да ужива заштиту моралних и материјалних интереса који проистичу из сваке научне, књижевне или уметничке производње чији је он аутор.
2. Мере које државе чланице овог пакта буду предузеле у циљу осигурања пуног коришћења овог права морају обухватити мере које су потребне за осигурање очувања, развитка и ширења науке и културе.
3. Државе чланице овог пакта обавезују се поштовати слободу преко потребну за научно истраживање и стваралачку дјелатност.
4. Државе чланице овог пакта признају користи које треба да буду резултати јачања и развитка међународне сарадње и веза на пољу науке и културе.

У Декларацији о принципима толеранције, које су усвојиле државе чланице Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу, у Паризу на 28.

заседању Генералне конференције, од 25. октобра до 16. новембра 1995. године (усвојена и потписана од стране држава чланица УНЕСКО, 16.11.1995. године) потписнице овог акта се обавезују да ће радити на унапређењу толеранције и ненасиља кроз програме и институције на пољу образовања, науке, културе и комуникација и свечано прогласиле 16. новембар Међународним даном толеранције, који ће се обележавати сваке године.

Универзална декларација УНЕСКО-а о културној разноликости - Генерална конференција Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу која се састала у Паризу 2. новембра 2001. године, Позивајући се на одредбе које се односе на културну разноликост и уживање културних права у међународним инструментима усвојеним од стране УНЕСКО-а.⁷

„Култура представља специфични сет духовних, интелектуалних и емоционалних карактеристика друштва или друштвене групе, те да поред уметности и књижевности, обухвата и животни стил, начине заједничког живљења, вредносне системе, традиције и веровања”.⁸

Проглашава следеће принципе и усваја ову Декларацију:

- идентитет, разноликост и плурализам (члан 1- Културна разноликост: заједничко наслеђе човјечанства, члан 2 – Од културне разноликости до културног плурализма, члан 3 – Културна разноликост као фактор развоја);
- културна разноликост и људска права (члан 4 – Људска права као гарант културне разноликости, члан 5 – Културна права, повољни амбијент за културну разноликост, члан 6 – Ка културној разноликости која је доступна свима);

⁷ (Између осталог, посебно се издвајају: Фирентински уговор из 1950. године и његов протокол из Најробија из 1976. године, Универзална Конвенција о ауторским правима из 1952. године, Декларација о принципима међународне културне сарадње из 1966. године, Конвенција за забрану и спречавање незаконитог увоза, извоза и преноса својине културних добара из 1970. године, Конвенција о заштити светске културне и природне баштине из 1972. године, Декларација о раси и расним предрасудама из 1978. године, Препоруке у вези статуса уметника из 1980. године и Препоруке за очување традиционалне културе и фолклора из 1989. године.

⁸ Ова дефиниција је у складу са закључцима Светске конференције о културним политикама (MONDIACULT, Мексико Сити, 1982), Светске комисије о култури и развоју (Our Creative Diversity, 1995) и Међувладине конференције о културним политикама за развој (Stokholm, 1998).

- културна разноликост и креативност (члан 7 – Културно наслеђе, извор креативности, члан 8 – Културна добра и услуге: посебна врста роба, члан 9 – Културне политике, катализатор креативности);
- културна разноликост и међународна солидарност (члан 10 – Јачање капацитета за креативност и ширење на глобалном нивоу, члан 11 – Развијање партнерства између јавног и приватног сектора и цивилног друштва).

Државе чланице се обавезују да ће предузети одговарајуће кораке с циљем шире дистрибуције УНЕСЦО Универзалне декларације о културној разноликости и да ће подстицати њено провођење, посебно у смислу постизања циљева, који су дати у 20 тачака.

1.2.2. Конвенције

УНЕСКО је усвојио неколико обавезујућих међународних правних инструмената у четири темељне области стваралачке разноликости; т. ј. у културној и природној баштини, покретној културној имовини, нематеријалној културној баштини и савременом стваралаштву. Укупно је састављено седам конвенција:

1. Универзална конвенција о ауторским правима (1952., допуњена 1971);
2. Конвенција о заштити културних добара у случају оружаног сукоба (1954) (први протокол 1954., други протокол 1999);
3. Конвенција о мерама за забрану и спречавање недопуштеног увоза, извоза и преноса власништва културних добара (1970);
4. Конвенција о заштити светске културне и природне баштине (1972);
5. Конвенција о заштити подводне културне баштине (2001);
6. Конвенција о заштити конвенција о очувању нематеријалног културног наслеђа (2003);
7. Конвенција о заштити и унапређењу разноликости културних израза (2005).

Генерална конференција ОУН за образовање, науку и културу, у Паризу од 29. септембра до 17. октобра 2003. године на свом 32. заседању, позивајући се на постојеће међународне правне инструменте у области људских права, посебно на

Универзалну декларацију о људским правима из 1948. године, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима из 1966. као и Међународни пакт о грађанским и политичким правима из 1966. даје дефиницију: "Нематеријално културно наслеђе" означава праксе, приказе, изразе, знања, вештине, као и инструменте, предмете и културне просторе који су с њима повезани – које заједнице, групе и, у појединим случајевима, појединци, препознају као део свог културног наслеђа. Овакво нематеријално културно наслеђе, које се преноси с генерације на генерацију, заједнице и групе изнова стварају, у зависности од њиховог окружења, њихове интеракције са природом и њихове историје, пружајући им осећај идентитета и континуитета, и на тај начин промовишући поштовање према културној разноликости и људској креативности. За потребе ове Конвенције, једино ће се узимати у обзир оно нематеријално културно наслеђе које је у складу са важећим међународним правним инструментима из области људских права, као и са потребом узајамног поштовања заједница, група и појединаца, али и одрживог развоја.

Генерална конференција ОУН за образовање, науку и културу, која се састала у Паризу од 3. до 21. октобра 2005. године на свом тридесет трећем заседању, усвојила је Конвенција о заштити и унапређењу разноликости културних израза.

„Културни изрази” су они изрази који су резултат креативности појединаца, група и друштава и који имају културни садржај. Заштита и унапређење разноликости културних израза претпостављају признавање једнаког достојанства и поштовања свих култура, укључујући и оне које припадају мањинама и аутохтоним народима.

Конвенција о правима особа са инвалидитетом, која је усвојена на 61. заседању Генералне скупштине Уједињених нација, на седници од 13. децембра 2006. године у Њујорку, потврђена је од стране Р. Србије Законом о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 42/2009). У Преамбули, Конвенција се позива на документа УН, повеље, конвенције, декларације, препоруке о људским правима, *подсећајући* и на Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, истиче да су

потписнице уверене да ће свеобухватна и интегрална међународна конвенција о унапређењу и заштити права и достојанства особа са инвалидитетом значајно допринети побољшању озбиљног друштвеног неповољног положаја особа са инвалидитетом и унапредити њихово учешће у цивилним, политичким, економским, друштвеним у културним областима уз једнаке могућности, како у земљама у развоју тако и у развијеним земљама.

Циљ ове конвенције је да се унапреди, заштити и осигура пуно и једнако уживање свих људских права и основних слобода свим особама са инвалидитетом и унапреди поштовање њиховог урођеног достојанства.

У области - Учешће у културном животу, рекреацији, активностима у слободно време и спорту (члан 30):

1. Државе стране уговорнице признају право особама са инвалидитетом да равноправно са другима учествују у културном животу и предузеће све одговарајуће мере како би обезбедиле да особе са инвалидитетом: (а) имају приступ материјалима културног садржаја у облицима који су им приступачни; (б) имају приступ телевизијским програмима, филмовима, позоришту и другим културним активностима у облицима који су им приступачни; (ц) имају приступ местима за извођење представа или пружање услуга културног садржаја, као што су позоришта, музеји, биоскопи, библиотеке и туристичке агенције и, по могућности, приступ споменицима и знаменитостима од националног културног значаја.
2. Државе стране уговорнице ће предузимати одговарајуће мере како би омогућиле да особе са инвалидитетом имају могућност да развијају и искористе своје креативне, уметничке и интелектуалне потенцијале, не само за своје потребе, већ и за обогаћивање друштва.
3. Државе стране уговорнице ће предузети одговарајуће кораке, у складу с међународним правом, како би обезбедиле да закони којима се штите права на интелектуалну својину не представљају неоправдану или дискриминаторску препреку за приступ особа са инвалидитетом материјалима културног садржаја.

4. Особе са инвалидитетом имају право, равноправно са другима, на признавање и подршку њиховом специфичном културном и језичком идентитету, укључујући језик знакова и културу особа оштећеног слуха.
5. Да би се особама са инвалидитетом омогућило да равноправно са другима учествују у рекреативним и спортским активностима, као и онима у слободно време, државе стране уговорнице ће предузети одговарајуће мере како би: (а) подстакле и унапредиле учешће особа са инвалидитетом, у највећој могућој мери, у водећим спортским активностима на свим нивоима; (б) обезбедиле да особе са инвалидитетом имају могућност да организују, развијају и учествују у специфичним спортским и рекреативним активностима везаним за инвалидитет, и у том циљу ће подстицати обезбеђивање, равноправно са другима, одговарајуће наставе, тренинга и средстава; (ц) обезбедиле да особе са инвалидитетом имају приступ спортским, рекреативним и туристичким догађајима; (д) обезбедиле да деца са инвалидитетом имају равноправан приступ са осталом децом у учешћу у игри, рекреацији и активностима у слободно време, као и спортским активностима, укључујући и оне активности у оквиру школе; (е) обезбедиле да особе са инвалидитетом имају приступ услугама оних који су укључени у организацију рекреативних, туристичких активности као и активности у слободно време и спортских активности.

2. ГЛУВА И НАГЛУВА ОСОБА

2.1. Класификација оштећења слуха

Постоје и многе дефиниције глувоће које су прављене у разним циљевима, као на пример психолошка, правна, педагошка и социолошка дефиниција.

За добру класификацију је битно утврдити следеће: степен оштећења слуха, време настанка оштећења слуха, место оштећења, услове развоја особе од тренутка настанка слушног оштећења до укључивања у рехабилитацију.

Велики број стручњака који се баве рехабилитацијом и/или едукациом слушно оштећених лица, са свог стручног аспекта извршили су класификацију оштећења слуха.

Такође, у многобројним нормативима постоје различите дефиниције појмова глувоће и наглувости.

У раној историји су сваку особу која је, мање или више, имала оштећен слух, називали глувом, а често и глувонемом особом.

Први представник и оснивач теоретских концепција образовања глувих, Ђироламо Кардано (1501-1576), глуве је поделио у три групе: 1. глуви од рођења; 2. глуви који су рано изгубили слух - пре развоја говора; 3. они који су касније оглувели и који су овладали говором.

Према дефиницији глувоће, коју је дао Одбор за номенклатуру конференције америчких школа за глуве под глумима подразумева „лица код којих чуло слуха не функционише за обичне потребе живота”⁹. Ова дефиниција одговара за случајеве тоталне и практичне глувоће, тешке наглувости и наглувости чије стање слуха проузрокује ограничење комуникативних способности човека.

Обично се под глувоћом подразумевала тотална или практична глувоћа, али пошто термин није био адекватан, јер је искључивао случајеве са лакшим и специфичним оштећењима слуха, уведен је и други термин „наглувост”. Он означава делимичну глувоћу односно оштећење слуха.

⁹ Х. Р. Мајклбаст, Психологија глувоће, превод, Београд. 1965

Мајклбаст (1965) истиче да је исти Одбор наглува лица дефинисао као „лица, код којих чуло слуха, мада је дефектно, функционише са или без помагала за слух”.

Касније су у употреби били термин „поремећај слуха” и/или „оштећење слуха”, који се односи на различите видове поремећаја, оштећења слуха.

Левине (1970) је дала више прилога о оштећењу слуха у својим књигама „Психолошка пракса са физичким инвалидима” и у „Психологији глувоће”, а ово је једна од класификација популације с оштећењем слуха.

- Хипоакузичари или наглуви - они код којих оштећење слуха није толико јако, или није било толико јако, да би спречило природно учење језика и говора, било са, или без слушног апарата. Да би се разликовале особе с искористивим остацима слуха од оних чији слух више није функционалан, успешно се употребљава за ове последње термин „оглувели” (deafened).
- Анакузичари или глуви - они с иререверзибилном глувоћом од рођења или детињства, која је толико јака на говорној скали да спречи природно учење говора, чак и уз помоћ слушног апарата.
- Дисакузичари - они с поремећајима у синтези и интерпретацији акустичких стимула (укључујући говорни језик) који нису проузроковани губитком слушне осетљивости, већ могу постојати уз присуство неоштећене (као и оштећене) слушне способности. Особе са таквим стањем као што је аудиторна агнозија или глувоћа за речи, спадају у ову категорију.
- Психодисакузичари - они с поремећајима слуха или реаговања за акустичке стимулсе (укључујући и орални говор) који су проузроковани акцијом психичких механизма. Особе с таквим стањима, као што су функционална, психогена или хистерична глувоћа спадају у ову категорију.

Према захтевима васпитања Левине је дала класификацију:

а) деца са смањеним губитком слуха се налазе на граници између нормалног и значајно дефектног слуха (20 dB или мање);

б) деца са умереним губитком слуха су наглува деца (25 и 30 dB);

в) деца са израженим губитком слуха се налазе на граници између глувих и наглувих 50-60 до 65-70 (dB);

г) деца са дубоким губитком слуха, не могу да разлику више од 1-2 фреквенце на најјачем степену интензитета преко здравијег ува, а њихов степен оштећења износи преко 70-75 dB. ".¹⁰

Мавсон (Stuart Mawson) сву децу дели у две групе: а) глуву децу, која не могу да прате редовно наставу, односно „немају користи од редовних образовних услова; и б) наглуву децу „која не спадају у горњу категорију.

Министарство образовања Енглеске је 1961. године, децу оштећеног слуха разврстало у три групе: 1. група, она која се могу школовати у редовној школи, јер и поред оштећења слуха чују говор на дистанци од 7-9 метара, а аудиограм им показује оштећење до 35 dB; 2. групу чине деца чије је оштећење такво да захтева специјалне педагошке услове који могу варирати од посебног положаја у редовном разреду до специјалног разреда у школи или у посебној установи, али немају потребу за наставом као што је она у школама за глуве; 3. групу чине случајеви чије је стање говорне развијености такво да захтева специјално школовање. Она не могу пратити говор ни на удаљености од 50 сантиметара.¹¹

Прва стандардна америчка класификација оштећења слуха, коју је објавила комисија Америчког медицинског друштва 1947. године, данас у свету много познатија под именом Фоулер-Сабинеова скала (Fowler-Sabine), разврстава оштећења слуха у шест група:

- сасвим незнатна наглувост до 20%;
- блага наглувост до 40%;
- умерена наглуност до 60%;
- тешка наглувост до 80%;
- врло тешка наглувост до 90% и
- глувоћа преко 90%.

Удружење америчких аудиолога (AAA – Asociation American Audiologist) особе оштећеног слуха дели на две велике групе:

а) глуве - чије чуло слуха не функционише, па према времену настанка може бити урођена и стечена;

¹⁰ E. S. Levine – The Psychology of Deafness, New York, str. 269-277

¹¹ John Ballantyne – Deafness, London, 1970.

б) наглуве - чије чуло слуха и поред оштећења функционише са и без слушног апарата.

У Француској се за педагошки критеријум разврставања деце са оштећеним слухом узима чињеница „да ли је дете у стању да чује реч у разреду или не. Са те тачке гледишта важно је одредити: да ли се реч може чути, са које удаљености, у којим условима, у којој мери, са или без појачавања гласа. Отуда се допушта испитивање слуха помоћу речи: да дете премести играчку; да заврши неку радњу по наређењу, и то најпре само на слух, а затим и гледањем и слушањем. То је груба тријажа, односно грубо слушање.¹²

Министарство здравља Енглеске је (1961) разврстало лица са оштећењем слуха у три групе: наглува лица, глува лица са говором и тотално глува лица. За глува лица са говором се прецизира и каже: „ова лица немају велике користи од слушног апарата, па им се препоручује да се у комуницирању служе и ишчитавањем говора са уста“.

Олерон (1964) је дао категоризацији наглувости код деце на основу развијености говорних функција.

1. Лака наглувост - Постоји несметани развој говора и добра артикулација. Овде спадају губици до 20 dB отприлике.
2. Средња наглувост - Говор се развио уз обичне услове, али артикулација је местимично нејасна, нарочито код неких консонаната. Не чује говор из неке удаљености. Ова категорија обухвата губитке до 40 dB отприлике.
3. Тешка наглувост - Говор се уз обичне услове није могао развити. Постоји само смањен број речи. Њихови облици су изопачени, артикулација нејасна. Разговор с дететом могућ је само појачаним гласом. У ову категорију спадају губици до 60 dB отприлике.
4. Врло тешка наглувост - Говор се није могао развити у обичним условима. Дете зна можда неколико речи, али оне су неправилно изговорене. Контакт с дететом путем говора није могућ. Овде спадају губици до 90 dB отприлике.

¹² Пијер Олерон – Глувонеми, Београд, 1958. Стр. 12

5. Тотална глувоћа - Дете не чује ни викање, није могло да научи ни једне једине речи, не може се споразумети путем говора. Губитак износи више од 90 dB.

Стевановић (1964) истиче да се у народу сматра да свако лице које не чује добро – то је глуво лице. Глуво је, у ствари само оно дете које уопште нема никакве остатке слуха, управо, чији је слух оштећен до те мере да не може природним путем: па ни помоћу слушног апарата-појачивача да прима звуке, где спада и говор. Деца пак која имају извесне остатке слуха, која се у већој, или мањој мери, могу користити електроакустичким апаратима, у лакшем су или тежем степену су наглува. Дете које бар колико-толико чује није глуво већ наглуво. Глуво дете чим почне да учи говор више није немо.

Пражић (1967) глувоћу дели на следећи начин:

- До 20 dB губитак слуха Пражић сматра нормалним.
- Критичном границом узима 40 dB.
- Губитак до 40 dB назива лаганом наглувошћу. Особа са таквим оштећењем има комуникативне потешкоће ако је саговорник удаљен више од 3—4 метара.
- Губитак до 60 dB назива умереном наглувошћу. Таква оштећења проузрокују теже комуникативне потешкоће, јер ове особе могу слушати саговорника, само ако он говори гласно, са удаљености од 0,5—1 метра.
- За тешку наглувост сматра губитак слуха до 85 dB. Особа са оваквим оштећењем чује само ако јој се говори гласно, директно на уво.
- Губитак слуха од 85 dB до 95 dB сматра за практичну глувоћу јер особа са таквим оштећењем не примају говор ни најјачег интензитета.

Дефиницији УНЕСКО-а из 1977. године - Трајно снижење или оштећење слуха, на једном или оба ува, које доводи до тога да је нормално комуницирање отежано или нарушено, назива се наглувост (Terminology of Special Education, Pristina, 1977: 361).

Савић (1995) каже да је наглуво дете оно код кога је оштећење слуха од 25 до 40 dB, које има потпун или делимично развијени говор. Дакле, наглувим дететом сматрамо оно дете које има средње тешки губитак слуха, линеарне или

селективне редукције, те га сврставамо по званичној номенклатури у „умерено наглуво дете” које није могло спонтано и под нормалним условима да развије свој гласовни говор.

Костић (1971) је извршио класификацију слушно оштећене деце у рехабилитационе сврхе.

- Нулта група – лица која имају уништен орган чула слуха и нису у стању да преко слушног органа ступе у контакт са звуком. Та лица не чују ни под каквим условима амплификације – тотално глува.
- Прва група – она слушна оштећења која су толико велика да се остатак слушне способности може искористити само за успостављање контакта са звуком. Ова лица могу разликовати трајање звучног сигнала, два интензитета звука и две тонске висине.
- Друга група – лица која припадају овој групи имају такве слушне способности да могу, уз филтерску амплификацију, примити основни ларингеални глас до 600 или 800 Hz, да приме прве форманте вокала, да разликују више од два нивоа тонских кретања и више од два интензитета динамике. Ова лица чују на подручју до 600 Hz или 800 Hz у подручју интензитета од 40 dB до 110 dB с динамиком од око 20-30 dB.
- Трећа група – такви слушни остаци који не ометају пријем основних и главних говорних акустичких сигнала ако се они појачавају селективним филтерским системом. Сачувано фреквенцијско поље је доста широко и може да обухвати и до 5000 Hz, па и више. Остаци слуха се могу добро искористити у изградњи говора и језичке мисли.
- Четврта група – најлакша слушна оштећења и лица која припадају овој групи могу уз помоћ филтерског система да дискриминишу све гласове матерњег језика.

Симоновић (1970), врши класификацију оштећења слуха на шест степена, и то:

- практично нормалан слух (обухвата и губитке до 20 dB);
- лако оштећење слуха (обухвата губитке између 20 - 40 dB);

- средње или умерено оштећење слуха (обухвата губитке слуха између 40 - 60 dB);
- тешко оштећење слуха (обухвата губитак слуха од 60 - 80 dB);
- врло тешко оштећење слуха (обухвата губитак слуха од 80 - 90 dB);
- практична глувоћа (обухвата губитак слуха преко 90 dB).

Љ. Брајовић (1980) је извршила класификацију оштећења слуха на следећи начин:

- лака наглувост до 20 dB;
- средња наглувост 20 - 40 dB;
- тешка наглувост 40 - 60 dB;
- врло тешка наглувост 60 - 90 dB;
- тотална глувоћа, сва оштећења преко 90 dB.

Према дефиницији УНЕСКО: „Трајно снижење, или оштећење слуха на једном или оба уха, које доводи до тога да је нормално говорно комуницирање знатно отежано или нарушено, назива се наглувост.¹³

Светска здравствена организација (WHO) за меру оштећења слуха узима праг слуха за чист тон добијен на 250, 500, 1000, 2000 Hz на бољем уву:

- нормалан слух до 25 dB;
- благо од 26 - 40 dB;
- умерено од 41 - 55 dB;
- умерено тешко од 56 - 70 dB;
- тешко од 71 - 90 dB;
- практична глувоћа преко 90 dB.

Примена нових техника у аудиологији и отологији донела је нову класификацију наглувости и глувоће, према степену оштећења изражену у децибелима (dB) (Конгрес ОРЛ у Паризу, 1998. године):

- нормалан и субнормалан слух - просечан губитак тонова, не прелази 20 dB, а ради се о благој тоналној захваћености без социјалних последица;

¹³ Terminology of Special Education, Paris, (1977:361)

- блага аудитивна дефицијенција - просечан губитак у овом случају је између 21 и 40 dB, говор се перципира када се говори нормалним гласом, тешко се перципира када се говори тихо или на удаљености, а највећи број познатих шумова се распознаје;
- средња аудитивна дефицијенција - средњи тонални губитак се креће између 41 и 55 dB, у другом степену тонални губитак се креће између 56 и 70 dB, говор се перципира ако се глас говорника повиси и особа боље разуме ако гледа саговорника док говори;
- озбиљна аудитивна дефицијенција - у првом степену тонални губитак се креће од 71 до 80 dB, у другом степену тонални губитак се налази између 81 и 90 dB, а говор се перципира само ако се глас говорника јако повиси или се емитује непосредно уз уво, јаки звукови се не разазнају;
- дубока аудитивна дефицијенција - у првом степену, средњи тонални губитак се креће између 91 и 100 dB, у другом степену између 101 и 110 dB и у трећем степену између 111 и 119 dB, а у свим случајевима говор се уопште не разазнаје, региструју се само снажни звуци;
- тотална аудитивна дефицијенција - средњи тонални губитак износи 120 dB и у овом случају не региструју се никакви звуци.

Оштећење слуха је широк термин који се користи за описивање губитка слуха на једном или оба ува. Постоје различити степени оштећења слуха: *потпун или делимичан губитак способности слушања* на једном или оба ува, а степен оштећења може бити: благ, умерен, тежак или веома тежак (дубок); глувоћа је потпуни губитак способности слушања на једном или на оба ува; постоје два типа оштећења слуха, дефинисана у односу на локализацију оштећења – кондуктивно и сензоринеурално (Ђоковић, 2008).

Најнепосреднији утицај ране тешке глувоће јесте одсуство спонтаног јављања говора код детета и сви ефекти које глувоћа оставља на личност и понашање одатле воде порекло. Због тога, утицај глувоће постаје утицај језика и говора, а проучавање утицаја глувоће постаје проучавање утицаја језика и говора на понашање. Поред одсуства јављања говора, због ране, тешке глувоће, јавља се и одсуство вербалне интелигенције као последице глувоће и губитак способности за

апстрактно и то нарочито вербалне способности за апстрактно, за разлику од невербалне способности за апстрактно која се, према резултатима неких истраживања, не губи као последица глувоће (Живковић, 1996).

Оштећење слуха настаје као резултат деловања различитих етиолошких фактора, који доводе до поремећаја квантитета и квалитета, или само квантитета аудитивне перцепције. Ово оштећење, као примарни поремећај, неминовно са собом носи секундарне последице, поремећај развоја говора и језика. С обзиром да реч није само средство комуникације већ учествује и у развоју мишљења (Виготски, 1983).

Оштећење слуха је веома озбиљан поремећај који може наметнути веома тежак социјални и економски терет особи оштећеног слуха, породици, широј социјалној заједници, па и земљи у којој та особа живи. Деца оштећеног слуха имају успорен развој говора, језика и когнитивних способности, што може довести до успореног учења и лоших резултата у школским активностима. У одраслом добу, оштећење слуха често доводи до тешкоћа у проналажењу, извођењу и задржавању радног места. И деца и одрасле особе оштећеног слуха могу бити погођени социјалном стигматизацијом и изолацијом (Ђоковић, 2008).

2.2. Дефинисање појмова глум-наглув у нормативима Србије

На простору бивше СФРЈ су се прво отварале установе за поједине категорије деце са сметњама у развоју, него што је законски био регулисан њихов статус по питању разврставања. Први пут, на основу Закона о народним одборима (1949), прописана је обавеза да се деца ометене у развоју разврстају и касније упућују у специјалне васпитне установе. Дата је следећа подела за све категорије „деце ометене у развоју“, па и за децу оштећеног слуха: *гловонема, глума и наглува деца*. Са овом поделом сложили су се комитет за народно здравље Владе ФНРЈ и Министарство за науку и културу Владе ФНРЈ.

Године 1960. донет је Правилник о категоризацији и евиденцији деце ометене у физичком и психичком развоју („Службени лист ФНРЈ“, бр. 27/60). У члану 4. се диференцирају глуми од наглувих ученика. Према овом пропису:

- наглумим дететом сматра се дете које је изгубило слух од 30-80 dB, са којим је споразумевање несигурно и коме је говор у развоју битно оштећен;
- глумим дететом сматра се дете које је изгубило слух за више од 80 dB и са којим је споразумевање немогуће; глумо дете које је сачувало говор, категорише се по овим прописима као наглумо дете.

За потребе специјално-педагошког рада извршена је и класификација (поред оштећења слуха) на основу говора којим је дете овладало или може да га развије, као и на основу општих способности детета за учење, а обухвата следеће групе деце: лако наглува; касније оглумела и наглува; деца са неразвијеним говором; глумо деца; глумо и наглува умерено ментално заостала деца.

У Одлуци о критеријумима за разврставање деце ометене у развоју ("Службени гласник СРС", бр. 32/77), у члану 4 стоји:

- Наглумо дете је оно дете код кога је оштећење слуха од 25 до 90 dB и има потпуно или делимично развијен говор.

Према оштећењу слуха и развијености говора таква деца се разврставају на следећи начин:

- са средње тешким губитком слуха (линеарне и селективне редукције) од 30 - 40 dB на бољем уву, дете је умерено наглумо, а није спонтано и под нормалним условима у целини развило свој гласовни говор;
- са тежим губитком слуха (линеарне и селективне редукције) од 40 - 60 dB на бољем уву - теже наглумо дете;
- са тежим губитком слуха од 60 - 80 dB на бољем уву које је пре оштећења слуха углавном развило свој гласовни говор;
- са врло тешким губитком слуха - дете које има губитак слуха од 80 - 90 dB.

Глумо дете је оно код којег је губитак слуха преко 90 dB и које ни уз помоћ слушног апарата не може да чује говор.

Према узрасту у коме је настала глумоћа и степена развоја говора деца се разврставају на следећи начин:

- дете које је пре оштећења слуха развило свој говор и у моменту разврставања још добро говори;

- дете које је пре оштећења слуха развило свој говор, али је услед недостатка оспособљавања делимично заборавило говор;
- дете које је оглувело пре него што је развило свој говор, делимичан развој говора је постигло посебним вежбама;
- дете које је оглувело пре него што је развило свој говор, а касније га није развијало већ постало немо-глувонемо.

У Одлуци о критеријумима за разврставање деце ометене у развоју и начину рада комисија за преглед деце ометене у развоју („Службени гласник СРС", бр. 16/86) дате су дефиниције:

- Глуво дете је оно код кога је оштећење преко 90 dB и које ни уз помоћ слушног апарата не може да чује говор. Према узрасту у коме је настала глувоћа и степену развоја говора деца се разврставају на исти начин као и у Одлуци из 1977. године.
- Наглуво дете је оно код кога је оштећен слух од 25 dB до 90 dB и има потпуно или делимично развијен говор. Према оштећењу слуха и развијености говора таква деца се разврставају на следећи начин:
 - умерено наглуво дете је дете са средње тешким губитком слуха (линеарне и селективне редукције) од 30 до 40 dB на бољем уву, а није спонтано и под нормалним условима у целини развило свој гласовни говор;
 - теже наглуво је дете са тежим губитком слуха (линеарне и селективне редукције) од 40 до 60 dB на бољем уву и чији је развој гласовног говора значајно ометен;
 - са тежим губитком слуха је оно дете које има оштећење слуха од 60 до 80 dB на бољем уву, а које је пре оштећења слуха углавном развило свој гласовни говор. Ово дете са слушним апаратом може да прима говор, те се може спровести одговарајућа рехабилитација;
 - са врло тешким губитком слуха је оно дете које има оштећење слуха од 80 до 90 dB и које уз врло јак слушни апарат може да буде рехабилитовано.

На основу члана 43. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 - исправка, 101/07 и 65/08), Влада Р. Србије је донела Одлуку о престанку важења Одлуке о критеријумима за разврставање деце ометене у развоју и начину рада комисија за преглед деце ометене у развоју („Службени гласнику РС”, бр. 65 од 14. септембра 2010). Даном ступања на снагу ове одлуке престаје да важи Одлука о критеријумима за разврставање деце ометене у развоју и начину рада комисија за преглед деце ометене у развоју (“Службени гласник СРС”, број 16/86).

И у Правилнику о утврђивању телесних оштећења (“Службени гласник РС”, бр. 105/03 и 120/08) дефинисан је појам оштећења слуха. Овим правилником утврђују се телесна оштећења од најмање 30%, као и проценти тих оштећења, која су основ за стицање права на новчану накнаду и за рачунање стажа осигурања са увећаним трајањем, у смислу члана 37. став 2. и члана 58. Закона о пензијском и инвалидском осигурању. У области - Чуло слуха и вестибуларни апарат - Потпуни губитак слуха оба уха рачуна се – 70% телесног оштећења. Као потпуни губитак слуха сматра се губитак слуха преко 95%, по Fowler-Sabineu (ФС).

Како је у многим нормативима у Србији прописано која је глува, а која наглува особа, поред оштећења или губитка слуха који се исказују у dB, користи се ФАУЛЕР-САБИНЕОВА (Scale Fowler-Sabije) која служи за израчунавање степена (процента) оштећења слуха (1947). Базира се на губитку слуха у опсегу људског говора и то на вредностима:

- за 512 Hz је 15% губитка слуха,
- за 1024 Hz је 30%,
- за 2048 Hz је 40%,
- за 4096 Hz је 15% губитка слуха.

За све четири фреквенце заједно је 100% губитка слуха за људски говор. Најпре се рачуна губитак слуха за једно уво (моноаурални губитак слуха), а онда за оба ува (биаурални), при чему треба знати да обострани губитак слуха није збир губитка слуха на оба ува, већ се израчунава помоћу формуле: боље уво x (puta) $7 +$ лошије уво/8 = обострани губитак слуха. Однос вредности бољег ува према слабијем износи 7:1, па се губитак слуха на бољем уву множи са 7 и том броју

додаје % оштећења слабијег ува и тај збир се дели са 8, чиме се добија сумарни губитак слуха на оба ува, у %.

Имајући у виду све ове поделе и тумачења о томе шта особа са слушним оштећењем може да региструје, можемо констатовати да је глува особа јако хендикепирана у односу на чујућу особу.

Савић и Ивановић (1994) указују на још једну чињеницу, а то је: „Недостатак, непотпуна или смањена функција слушања, као једног од виших чула, лишава дете сазнајних компоненти. С обзиром на чињеницу да се људско сазнање састоји од:

- 7% информација стечених путем чула вида,
- 87% информација се стиче посредством чула слуха,
- 3,5% информација се стиче путем чула мириса,
- 1,5% путем пипања, и
- 1% путем укуса,

то је код лица која изгубе слух у раном узрасту доминантан поремећај сазнајног и многих других психичких процеса. ".¹⁴

Савић и Ивановић (1994) сматрају да, због смањених сазнајних искустава преко слуха, долази до поремећаја синестезије (равнотеже у сарадњи чула), па самим тим и ремећења психичких процеса детета, Јављају се бројне репрекусије и ремећења јединства психичких функција, па међу њима и сазнања, које се формира на посебан и специфичан начин. Отуда је дете са оштећеним слухом веома комплексна личност, па ћемо га зато посматрати кроз три карактеристична типа као: глуво дете, оглувело дете, и наглуво дете.

Одређени психички чиниоци имају формативну улогу код развоја говора као што је аудитивна перцепција, а неки могу имати само потпомажућу улогу као што је мотивација. Психички чиниоци могу имати стимулативну или ако су дефицијентни или патолошки измењени, ометајућу улогу при формирању и развоју говора и комуникације и њиховом функционисању. Добро развијена пажња и висока мотивација подстичу развој говора и адекватне комуникације, док флукутирајућа пажња омета комуникацију. Недовољна мотивација или депресивна

¹⁴ Љ. Савић, П. Ивановић – Сурдопедагогија, Дефектолошки факултет, Београд, 1994:73.

стања могу, на пример, дестимулисати функционисање говора и комуникације (Радоман, 2010).

2.3. Ставови Светске федерације глувих

Светска федерација глувих има своје ставове у вези дефинисања слушних оштећења.

Појам глуви односи се на лице које се као средством комуникације служи углавном знаковним језиком, које се идентификује с другим глувим људима и које по правилу не чује.

Глуви - означава лице које је:

- рођено глуво, тј. од рођења никад ништа није чуло (глуво од рођења),
- изгубило слух у раном детињству, пре него што је научило говорни језик своје околине (прелингвално глуво лице),
- изгубило слух касније у животу.

Оглувели - је оно лице које је постало глуво након што је научило говорни језик своје околине (постлингвално глуво лице).

Наглуви - је лице коме је слушна способност оштећена до те мере да то ствара проблеме у социјалним контактима. Ови проблеми могу да се олакшају техничким помагалима, као што су слушни апарати, индукцијске петље и сл. Наглуве особе имају у многим земљама своје властите локалне и националне организације, као и међународно тело - Међународну организацију наглувих.

Лице оштећеног слуха - ово је неодређен појам који се може односити или на све групе глувих и наглувих, или само на наглуве. Светска федерација глувих и Светска федерација наглувих сложиле су се да треба користити термине глуви и наглуви, али многи се и данас могу срести са магловитим појмом "лица оштећеног слуха".

3. ЗАЈЕДНИЦА ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ У СРБИЈИ

3.1. Појам заједнице

„Заједница је облик удруживања људи унутар неког, мање или више, ограниченог простора. Као појединци, чланови различитих друштвених група и институција, људи ступају у различите социјалне интеракције, окупљајући се око заједничких вредности, потреба, интереса, проблема, развијајући осећање припадности и идентификације са колективом и предузимајући организоване акције за задовољавање личних и заједничких потреба. У појму заједнице могу се идентификовати пет следећих заједничких елемената: људски колектив, простор, заједничке потребе, социјална интеракција, заједничке активности (акције) и осећање припадности".¹⁵

„Заједнице глувих је најбоље схватити као језичке мањине пре него као групе инвалида. Оне су искусиле дивљачке облике језичког тлачења којим се покушавало да се замени њихов језик, али који је често, исто тако, лишавао глуве приступности и писмености, образовању, знању о дељеној заједничкој историји и култури. Знаковни језици су издржали, упркос свим притисцима који су напротив у њима пробудили јак дух заједништва, припадности и самосвести." (Лад и други 2003:20).

Језгро заједнице глувих чине глува лица која имају заједнички језик, заједничке вредности и заједничка искуства. Глуви такође прихватају одређен начин међусобних односа између себе, те са оним члановима који не припадају језгру, као и са заједницом људи који чују. Ово језгро може се назвати и група за узајамност културе глувих.

Паден (1989) сматра да се заједница глувих састоји од групе људи који живе на одређеном подручју, имају заједничке циљеве и заједно раде на остваривању тих циљева. И људи који чују могу бити чланови заједнице глувих, ако прихвате заједничке циљеве и активно их подржавају. Као пример заједнице глувих може се навести организација глувих с глувим, наглувим и чујућим сарадницима.

¹⁵ <https://sr.wikipedia.org/sr>

Заједница глувих и наглувих људи је веома разноврсна. Тип, опсег и степен оштећења слуха је веома велики, као и личност и њихове потребе. Ова група се разликује од других група људи са другим хендикепом и оних без хендикепа. *„Ми смо глуви и знаковни језик је наш први језик. Дружимо се, заједница смо и имамо своју културу и историју. Поносимо се својом баштином“* (Приручник СФГ).

„Културно и лингвистички разноликој заједници глувих припадају особе које су глуве и које српски знаковни језик користе као свој први језик. Њихов положај доминантно је одређен нивоом приступачности информација на знаковном језику, као и степеном могућности да користећи знаковни језик остварују комуникацију са чујућом заједницом. Ове особе се у погледу приступачности сусрећу са сличним проблемима као и особе које потичу из другачијег културног и језичког окружења“.¹⁶

После дугих расправа, Европска унија глувих (ЕУД) је одлучила да језичка област глувоће може да се повеже са гледиштем инвалидности, те су објавили да су оба одређења примењива и пуноважна: глуви себе виде као културну и језичку мањину. Али се они истовремено сусрећу и са препрекама које им намеће друштво, трпе од недостатка доступности, па су стога, исто тако, и "инвалидни". (ЕУД 1997:109).

Вредности једне етничке групе могу се утврдити на основу културних норми, а вредност која је фундаментална у заједници глувих је верност култури, која је изражена у осећају припадности, у ендогамном браку (преко 90%), у стицању статуса повећањем групе и признавања њеног доприноса, у споразумном одлучивању, у личном дефинисању у односу на културу, у одређеним обавезама и задужењима, у богатству и драгоцености језика глувих, и у ширењу културно најбитнијих информација (Lane, 2004; Mindess, 1999; Smit, 1997).

Глуви су, као и свака мањина, образовали посебну културу. Имају свој језик, начин комуникације, сленг, позоришта, спортске организације, ТВ емисије, свој дан – Међународни дан и недељу глувих.

¹⁶ Princess Alexandra Hospital Metro South Health Service District, Одсек за бригу о менталном здрављу, Центар за изузетност, Национална консултантска служба за питања глувоће и менталног здравља, „Смернице за рад са глувим и наглувим особама“ Градска организација глувих Београда, Београд, 2014.

3.2. Настајање заједнице глувих у Србији

Савић (1974) истиче да организовање глувих није самоникла појава, већ је условљена одређеним друштвеним и економским факторима који су морали да наступе, да би дошло до настајања организовања свести о потреби удруживања. Нико не може да претпостави да је било доба када није било глувих. Напротив, многобројна испитивања показују да је глувих људи било и да су они постојали у свим етапама друштвеног развоја Србије. У примитивним срединама је њихов положај био веома тежак и кретао се од интолеранције до милостиње. У таквим условима није могла да се роди мисао и свест о потреби удруживања у циљу заштите својих права и побољшања сопствених услова живота. Дакле, била је нужна одређена друштвена етапа када се та свест могла створити.

Када су створени објективни услови и позитивна клима да се прихвати иницијатива глувих и њихових чујућих пријатеља, у првом реду наставника и других филантропа, дошло је до оснивања организације глувих у Србији.

Прво удружење глувих у Србији, за које постоје сачувани подаци основано је 7. фебруара 1926. године под називом „Удружење глвонемих за Београд и околину" са седиштем у Београду. Удружење је конституисано 7. II 1926. године, док су правила (можемо сматрати да је то био Статут) донета 11. III 1926. године, а потврдило их је Министарство унутрашњих дела 15. VII 1926. године.

Циљ удружења, према чл. 2. Статута, био је: „друштвени скупови другова по судбини, друштвено напредовање и образовање истих, приређивање поучних и занимљивих предавања, давање савета и обавештења својим члановима, помагање потпором у случају болести, смрти или незапослености". Право на чланство су имала пунолетна лица, оба пола, која „прекораче 19 година свога живота", уз то да су „непорочна" и да су глвонема. Члан 3. Предвиђао је да чланови могу бити и чујућа лица „која важе као пријатељи и добротвори глувих", наставници, ретки филантропи тога доба, рођаци глувих, њихови послодавци и други.

Међутим, друштвено-политички услови, могућности материјалне природе, а и друштвене свести чланова, нису били на таквој висини да би друштво трајно постојало и обављало хуманитарну мисију. Сплет читавог низа фактора и изукрштаности интереса учинили су да је долазило до честог растурања и поновног

консолидовања друштава глувих. Према неким подацима Удружење је радило само до јула 1928. године. Можемо констатовати да је „Удружења глувонемих за Београд и околину“ била прва друштвено-хуманитарна организација основана у Србији, која је носила у себи културно-просветни, социјални и хуманитарни карактер и да се јавила пре других сличних организација.

Одавић (1964) истиче да је прво друштво глувих у Србији основано 7. фебруара 1926. године и постојало само до 1928. године, када је престало са радом. Задатак друштва је био окупљање глувих, културно-просветно уздизање и помагање у случају незапослености, болести или смрти.

У Београду је 1935. године основано ново друштво под називом: „Удружење глувонемих домовине Југославије“, са задатком да уједини у организацију сва остала друштва са простора Југославије. На ванредној скупштини овог друштва, 1936. године покушало се доћи до споразума, али без успеха, јер је није било договора са друштвима која су постојала у Љубљани, Загребу и Скопљу.

Због тога је 1938. године одржана скупштина овог друштва на којој су извршене организационе измене, па је стари назив као неодржив замењен новим: „Друштво школованих глувих и њихових пријатеља“, у које се могао учланити сваки глуви, без обзира одакле је.

Другог новембра 1944. године у Београду, неколико десетина углавном школованих глувих, бивших чланова „Друштва школованих глувих и њихових пријатеља“, организовало је масовну конференцију на којој је донета одлуку о оснивању „Народно-ослободилачког фронта глувих“, прве организације глувих у ослобођеној земљи. Иницијатори сазивања ове конференције били су Мирко Зивлаковић и Јован Одавић. Захваљујући разумевању тадашњег управника Дома слепих, професора Миодрага Матића конференција је одржана у једној од просторија бившег друштва „Краљ Дечански“ у Београду.

Циљеви и смернице могу се дефинисати у две тачке:

- окупљање и ангажовање свих глувих из Београда кроз једну јединствену организацију да преко ње дају свој пуни допринос за што брже ослобођење земље;

- да се кроз ово удруживање омогући сваком глумом да се стручно и интелектуално уздиже и тако постане свестан и пуновредан члан друштвене заједнице, како би јој својим интелектуалним и физичким способностима могао што више користити.

Почетком 1945. године, на једном од својих састанака, одбор „Народноослободилачког фронта глувих“, је донео одлуку да се отпочне са припремама за оснивање удружења. У том смислу изабран је припремни одбор од три лица који је одржавао заједничке састанке са одбором НОФ-а једном месечно, а у међувремену одржавани су посебни састанци. По предлогу датом на заједничком састанку ново удружење требало је да се зове Удружење глумонемих радника, односно радница Србије. Овим се желело подвући да удружење углавном обухвата раднике-це с обзиром да у то време и није било, или је било врло мало интелектуалних занимања меду глумима. Делатност Удружења по том предлогу требало је да обухвати територију Србије са Војводином и Косметом. Пошто су заједничким напорима одбора НОФ-а и припремног одбора извршене припреме и састављена правила, 9. III 1945. године, Повереништво унутрашњих послова АСНОС-а својом одлуком број 492 одобрило је ова правила. Већ тада удружење је бројало око 100 чланова, да би се ускоро овај број повећао на неколико стотина.

Правилима удружења прецизирани су циљеви и задаци, који су се углавном састојали у окупљању глувих и настојању да им се што више помогне у њиховом свакодневном животу. Ово удружење је у ствари била прва званично основана организација глувих у земљи и једна од првих друштвених организација које су почеле са активном делатношћу у корист свога чланства, после ослобођења земље. Поред задатака које је требало да изврши фронт глувих, новоосновано удружење је своју делатност знатно проширило новим задацима и покренуло акцију за оснивање опште Југословенске организације глувих.

3.3. Оснивање јединствене организације глувих у Југославији

Потреба за координираном акцијом у корист глувих, као и потреба што чвршће сарадње и размене искустава у раду, да би се на тај начин што ефикасније

користиле постојеће могућности и кадрови, довела је до оснивање јединствене организације чија ће се делатност простирати на целој територији Југославије.

Имајући у виду да су већ биле основане организације у Србији (Београд), Хрватској (Загреб и Сплит) и Словенији (Љубљана), августа месеца 1945. године у Београду су се састали представници ових организација и споразумели о оснивању јединствене организације глувих на нивоу ФНР Југославије, те се одмах отпочело са припремама. На конференцији у Загребу, одржаној 14. октобра 1945. године, основан је Савез дефектних слухом Југославије, на целу са председником Цирилом Ситаром. У Комитет Савеза изабрани су Драгољуб Вукотић, Мирко Зивлаковић, Бранко Петани, Јован Одавић, Хинко Гудац, Иван Штрекељ и Игорина Коломбатовић.

На овој конференцији усвојени су закључци Савеза - „ДЕС” (дефектних слухом) Југославије и програм рада Организација глувонемих, глувих и наглувих.

- Сви дефектни слухом, глувонемии, сматрали су се у прошлости, а на жалост још и данас, паразитима социјалне заједнице, те према томе нису никада уживали права као други нормални људи.
- Дефектни слухом су у основи људи, који могу постати продуктивни и вредни чланови социјалне заједнице само под условима да се створи што већи број посебних школа за дефектне слухом. Таквих школа има у Федеративној народној републици Југославији само четири. Овај премален број школа није у стању да све дефектне слухом учини продуктивним људима, па се у нашој држави још увек осећа велик проценат неписмености код дефектних слухом и говором.
- Да се омогући школовање, школовани дефектни слухом су се удружили у своја удружења са задатком да помогну отварање тих школа, како би сви дефектни слухом постали продуктивни људи.
- С обзиром на то да је број школованих дефектних слухом премален, а на сарадњу нешколованих дефектних слухом не може се рачунати, то ова удружења дефектних слухом, неповезана и препуштена сама себи не могу дати позитивне резултате у својим настојањима.

- Ради што успешнијег заједничког рада, представници ових удружења су одлучили основати Савез ДЕС (дефектних слухом) Југославије.

Програм рада „ДЕС” је био:

1. У Федеративној Народној Републици Југославији ниједан дефектни слухом не сме остати нешколован, јер то захтева обнова и изградња наше земље, којој задаци дефектни слухом могу удовољити само ако поседују потребно знање и социјалну свест. Савез ће се побринути за оснивање што већег броја домова и школа за дефектне слухом.
2. Дефектни слухом су у основи продуктивни људи, па ће Савез настојати оснивати задружне радионице дефектних слухом, како би исти уложили што више сила у обнови и изградњи наше отаџбине.
3. Ради ширења просвете, Савез ће оснивати своје властите новине и штампати књиге и брошуре за дефектне слухом. Ове новине, брошуре и књиге ће ширити дух братства и јединства југословенских народа и дух социјалне солидарности, па ће дефектни слухом, наоружани потребним знањем и љубављу према својој отаџбини и народу, моћи дати све силе у службу свога народа.
4. Како би успех рада Савеза био што већи, он ће дати потребне директиве нижим организацијама као федералним и локалним организацијама „ДЕС” и контролисати њихов рад.
5. Како су дефектни слухом продуктивни чланови заједнице, они морају уживати и иста права као и други нормални људи, Савез ће се побринути за заштиту права и интереса дефектних слухом и у том погледу ће сарађивати с народним властима.
6. Како би дефектни слухом, здрави, и јаки, могли дати своје силе за обнову и изградњу наше отаџбине, Савез ће спроводити међу омладином дефектним слухом масовну фискултуру.

Глуви су од тада, учлањени у своју организацију, одбацили филантропски и каритативни систем заштите путем помоћи појединаца и легата, и прешли на идеју оправдања своје егзистенције само радом, ослањајући се уз то на целокупну заједницу у стварању сопствене боље будућности.

„ДЕС” (дефектних слухом) Југославије је касније променио назив у Савез глувих и наглувих СФР Југославије, Савез глувих и наглувих СР Југославије и данас функционише као Савез глувих и наглувих Србије и Црне Горе.

Старање, заштита, образовање, рехабилитација, лечење, нега, културно уздизање, одмор и спорт инвалидних и других лица ометених у свом психофизичком развоју, била је општедруштвена брига у тада социјалистичкој Југославији. Глува и наглува лица престају да буду социјални проблем, јер им је из средстава друштвене заједнице омогућено да се оспособе за рад под редовним или посебним условима, и тако буду враћени у привредни процес и друштвени живот, из којег су дуго, најчешће не својом кривицом, били искључени. На тај начин се остварило начело Устава да „друштвена заједница ствара посебне услове за оспособљавање грађана који нису потпуно способни за рад и за њихово одговарајуће запослење”. Читав систем законодавних прописа следио је ову интенцију Устава, пружио могућности и услове да се реализује у пракси оспособљавање инвалидних па и глувих лица.

Савић (1969) указује да глува лица сачињавају интегрални део инвалидне популације Југославије, која својом бројношћу и специфичном проблематиком и заузимају посебно место меду инвалидским организацијама у нашој земљи. Уз већ наглашену сталну помоћ друштва, глува лица су направила један велики заокрет који се одразио у кореним променама општег положаја глувих у Југославији.

Савез глувих и наглувих Југославије су сачињавале шест републичких одбора (Србије, Хрватске, Словеније, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Македоније) као и два покрајинска одбора (Војводине и Косова). Организациона структура републичких и покрајинских одбора је била аналогна Савезном одбору. Обим и задаци рада ових организација су предвиђени статутом који доносе на основу савезног Статута. Основни носилац рада и реализатор циљева и задатака Савеза била је општинска организација, која је директно повезана са чланством. Она обухвата територијално подручје једне или више општина које чине и географску компактну целину.

Општинска организација је самостална у свом деловању у оквирима прописаним Статутом и законским прописима државне управе. Општински одбор

руководи радом организације, ради на решавању појединачних проблема свога чланства, обавља „рад на случају“ у социјалној заштити, организује целокупну друштвену, политичку, културно-забавну и физкултурну активност глувих на свом подручју. Једном речју читав живот глувих тече кроз организацију Савеза, која врло често постаје други дом глувих.

Поштујући принципе одлучивања који су тада владали, посебно принцип „демократског централизма“, све одлуке које су доношене на нивоу Савез дефектних слухом Југославије (Савеза глувих и наглувих Југославије) спровођене су преко републичких савеза до локалних организација-удружења глувих и наглувих.

Стварајући своју заједницу, савезе, организације, спортске клубове, КУД и спроводећи активности у њима, глуви су изграђивали свој културни и језички идентитет. Истовремено су, рекли бисмо, више него било која заједница особа са инвалидитетом, учествовали у неговању свих вредности и норми које је држава изграђивала и стварала, а у односу на друге много мање добили по питању остваривања људских права.

3.4. Активности Савеза глувих и наглувих Србије

После оснивања јединствене организације, „Удружење дефектних слухом ФНРЈ“ и Удружења дефектних слухом - Земаљског одбора за Србију, још више је појачан рад на ширењу организационе мреже. Један од најважнијих задатака било је евидентирање и регистровање „дефектних слухом“, а затим предузимање мера за ефикасну социјалну и здравствену заштиту, рехабилитацију, школовање, професионално оспособљавање и запошљавање.

Програми су се одвијали по секторима.

На *организационом сектору*: организационо учвршћење, стварањем територијално надлежних пододбора уже Србије, Покрајинског одбора АПВ и Обласног одбора АКМО, с мрежом градско-среских одбора Савеза, који у сарадњи с надлежним органима народних власти раде на свима проблемима глувих.

На *културно-просветном сектору*: стварање властитих домова културе у центрима многих одбора, у којима се глуви идејно-политички и културно-

просветно уздижу у оквиру својих културно-просветних и уметничких друштава или секција. Чврста повезаност са свим домовима и школама глувих и њиховим наставницима, од којих многи активно суделују у раду органа СГЈ. Успешна борба за проширење мреже домова и школа за глуву децу и ученике у привреди (Ниш, Призрен, Косовска Митровица, Зрењанин, Бела Црква, Нови Сад, Београд) и, као резултат, бројно повећање деце и ученика у привреди у школи као и повећање броја описмењених.

На *привредном сектору*: стварање самосталних привредних предузећа Савеза (Београд, Ниш, Нови Сад и Суботица) са 27 привредних радионица и 600 радника и ученика у привреди.

На *социјално-здравственом сектору*: скоро потпуно преузимање на себе улоге главног фактора на пољу социјално-здравствене помоћи глувима, помоћи у запослењу и у осталим потребама.

На *спортском сектору*: стварање јаких физкултурних центара, где се глувима омогућује да се ради свог физичког уздизања баве разним врстама спорта.

Савез је успоставио добре односе са Министарством социјалне политике Србије о додели донација и финансирању запослених радника и програмских активности, чиме је постављена најчвршћа основа рада Савеза, која ће се касније све више усавршавати, да би коначно добила данашњи облик и место које по својој делатности заузима.

Овом приликом нећемо говорити о доприносу сваког глувог појединца и знатног броја чујућих сарадника, како из органа управе тако и јавних установе и других организација и министарстава Р. Србије, већ о оствареним резултатима у свим областима друштвеног живота глувих и наглувих особа.

Кроз свој програм и статут Савез је јасно прецизирао циљеве и задатке које је себи поставио:

- школовање и општекултурно и просветно уздизање,
- професионално оспособљавање и запошљавање,
- социјална адаптација и заштита,
- рад на физичком и спортском васпитању,

- организација друштвено – забавног живота глувих лица.

Логично је да је реализација свих ових задатака била условљена добром сарадњом са органима власти и осталим организацијама, којима је Савез указивао на потребе глувих и на тај начин доприносио да се лакше пронађу најадекватнија решења. Савез је имао двојаку улогу – посредну и непосредну, негде је сам спроводио акције, а негде опет настојао код надлежних да предузму потребне мере у интересу задовољења одређених потреба глувих и наглувих особа.

Удружење дефектних слухом - Земаљског одбора за Србију је касније неколико пута мењало назив (Главни одбор за Србију – 1949; Савез глувих Србије – 1951; Републички одбор Савеза глувих Србије – 1957; Републичка конференција Савеза глувих и наглувих Србије – 1970; Савез лица оштећеног слуха Србије – 1979; Савез глувих и наглувих Србије – Републички одбор Савеза глувих и наглувих Србије - 1980; Савез глувих и наглувих Србије – 1997, до данас).

Делатност СГНС одвијала се у складу са правилима и статутима, а последња два статута су она које је усвојила Скупштина Савеза глувих и наглувих Србије на седници од 28. јуна 1997. године, а који је урађен на основу члана 44 Устава Србије (Сл. гл. РС 1/90) и Закона о друштвеним организацијама и удружењима грађана ("Сл. гласник СРС", бр. 24/82, 39/83 - испр., 17/84, 50/84, 45/85 и 12/89 и "Сл. гласник РС", бр. 53/93, 67/93 и 48/94). У овом Статуту је прописано да је Савез глувих и наглувих Србије добровољна, друштвена-неполитичка, социјално - хуманитарна организација која окупља глува и наглува лица ради остваривања њихових заједничких интереса и потреба. Савез делује као јединствена организација на територији Републике Србије, са седиштем у Београду.

У Закону о удружењима („Службени гласник Р. С". бр. 51/09) у члану 2. је дефинисан појам удружења - Удружење, у смислу овог закона, јесте добровољна и невладина недобитна организација заснована на слободи удруживања више физичких или правних лица, основана ради остваривања и унапређења одређеног заједничког или општег циља и интереса, који нису забрањени Уставом или законом. Савез је 2010. године ускладио свој Статут са овим Законом и функционише као Савез организација-удружења глувих и наглувих са територије Србије.

Савез глувих и наглувих Србије данас је самостално, добровољно, непрофитно, социјално-хуманитарно удружење у које се удружују удружења глувих и наглувих лица са седиштем на територији Републике Србије ради остваривања заједничких циљева, интереса и потреба.

Област остваривања циљева Савеза је унапређење свих видова заштите и подизање квалитета живота глувих и наглувих лица Републике Србије, и јачање мреже њихових удружења на нивоу локалне самоуправе.

Циљеви Савеза су:

- унапређење и развој система социјалне, здравствене и свеобухватне заштите глувих и наглувих лица,
- побољшање материјалног и друштвеног положаја глувих и наглувих лица,
- свеопшта афирмација глувих и наглувих лица,
- унапређење система образовања глувих и наглувих лица, примена савремених метода професионалног оспособљавања и рехабилитације и њихово запошљавање,
- успостављање, неговање и развијање сарадње међу чланицама унутар Савеза, као и са другим удружењима која окупљају глува и наглува лица и установама која се баве њиховим проблемима.

Задаци Савеза су да :

- прати материјални и друштвени положај глувих и наглувих лица, покреће иницијативе и предлаже мере надлежним органима Републике Србије, привредним субјектима и институцијама,
- иницира и подстиче рад научно - истраживачких установа за откривање и спречавање узрока који изазивају оштећење слуха и предузима мере за ублажавање последица истих,
- подстиче развој издавачке делатности, и бави се издавањем својих часописа, публикација, монографија и томе слично,
- даје предлоге за боље решавање материјалних, здравствених, социјалних и других питања од значаја за глува и наглува лица,
- пружа стручну помоћ својим чланицама и појединцима у остваривању прописаних и гарантованих права по основу оштећења слуха,

- иницира доношење закона о признавању знаковног језика, његовој стандардизацији и усавршавању,
- ради на увођењу и усавршавању службе преводилачких сервиса - преводилаца и тумача,
- лобира и инсистира код државних органа на доследној примени законских прописа који се односе на глува и наглува лица,
- организује школе, семинаре и курсеве за обуку преводилаца и тумача знаковног језика и издаје одговарајуће дипломе,
- припрема предлоге у вези унапређења законодавства у погледу повећања степена доступности помагала за глува и наглува лица и њиховој набавци и дистрибуцији,
- организује културно-уметничке, спортско-рекреативне и друге друштвене активности у циљу свестраног развоја личности глувих и наглувих лица, преко републичких смотри, фестивала, изложби и разних такмичења,
- учествује у међународним активностима, скуповима Светске федерације глувих, Европске уније глувих, Балканског удружења глувих, националних савеза глувих и наглувих, итд.,
- информише ширу јавност о животу, раду и проблемима глувих и наглувих лица преко средстава масовне комуникације, све у циљу реализације задатака и шире друштвене афирмације глувих и наглувих лица,
- прати рад својих чланица и установа које се баве питањима глувих и наглувих лица у земљи и иностранству и врши размену искуства у циљу стицања нових сазнања и побољшања укупне заштите глувих и наглувих лица,
- ради на пољу едукације родитеља глуве и наглуве деце ради њиховог успешнијег третмана у породичним условима,
- остварује сарадњу са предузећима и установама које помажу успешну здравствену, социјалну и дечју заштиту, врше васпитање, образовање и радно оспособљавање и укључења у процес производње,

- организује симпозијуме, семинаре, саветовања, стручне састанке, пригодна предавања и друге облике рада на којима се разматра значајна проблематика глувих и наглувих лица,
- обавља остале послове и задатке који произилазе из одговарајућих позитивних правних прописа, одлука и других аката надлежних управних органа и осталих субјеката,
- активно учествује у раду Националне организације особа са инвалидитетом на пољу остваривања заједничких циљева од интереса за особе са инвалидитетом у Србији.

Органи Савеза глувих и наглувих Србије су: скупштина, извршни одбор, председник, надзорни одбор.

У саставу савеза су Савез глувих и наглувих Војводине (са својих 13 организација-удружења), Удружење глувих и наглувих Косова и Метохије (са своја 3 удружења) и локалне организације-удружења из уже Србије (27).

Свака од ових организација-удружења према својим специфичним условима развија своју делатност. Оне, чија се делатност развија у центрима, где је већи број глувих, имају један метод рада и много обимније задатке, док оне које раде са глувима растуреним на терену, имају друге. Битно је да су све оне, неке мање - друге више, постале изванредно значајан помагао органима власти у решавању проблема глувих, јер у третирању ове проблематике одржавају најпунију сарадњу са њима, односно са центрима за социјални рад. Има случајева да су многе од њих главни носиоци рада и као такве су снажно афирмисане, а специфичности које постоје у раду са глувима, као и начин споразумевања, упућују на потребу да организација Савеза глувих буде фактор који ће предузимати иницијативу и давати предлоге надлежним за најефикасније решавање проблема ове категорије инвалида.

За заједницу глувих Србије је било од изузетног значаја, за правно уређење положаја особа са инвалидитетом, доношење Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС“, број 33/06), 17.04.2006. године, усвајање Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији („Сл. гласник РС“, број 1/07), као и Акционог плана за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за

период од 2013. до 2015. године („Сл. гласник РС“, број 73/13), којим су прецизиране мере и активности на основу општих и посебних циљева утврђених стратегијом. Значајно је и усвајање крвног Закона о забрани дискриминације („Сл. гласник РС“, број 22/09).

4. КОМУНИКАЦИЈА ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ ОСОБА

4.1. Појам комуникације

„Комуникација (лат. *communicatio*) представља чин преношења разумљиве информације. Комуникација захтева пошиљаоца, поруку и примаоца. Комуникација је важна активност коју чак и несвесно спроводимо у сваком тренутку нашег свакодневног живота. Често нисмо ни свесни да као индивидуе, комуницирамо са одређеном појавом или са више њих у исто време. Многи аспекти савремене комуникације се данас подразумевају, јер су постали природна активност у нашим дневним навикама”.¹⁷

Пренос информација може се одвијати у *простору* и *времени*.

Савремена комуникација остварује три основна начина:

- *говорним методама* које користе живу реч;
- *у писаној форми*, која користи знакове и симболе, као што су на пример слова алфабета (што представља графичке комуникације);
- *визуелним ефектима*, где се такође користе знакови и симболи, који су осмишљени као придруживање једне или више речи посматраном објекту.

У Конвенцији о правима особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, бр. 42/2009), комуникација подразумева језике, приказ текста, Брајево писмо, тактилну комуникацију, крупна слова, приступ мултимедијима као и писане, аудио, усмене, читачке и аугументативне и алтернативне начине, средства и формате комуникације, укључујући приступ информацијама и комуникационој технологији.

Поруке које се шаљу путем комуницирања, могу имати различите намене у зависности од потреба оних који комуницирају. Поруке се користе да информишу, упитају, стимулишу, подстакну, наговоре, утичу, пруже знање или да забаве. Због тога, начин на који се остварује комуникација – креирање и слање поруке, најчешће зависи од: ситуације, природе (садржаја) поруке, броја људи којима је порука намењена, што је посебно значајно.

Петровић, Јанићијевић, Богићевић (2003) сматрају да је комуникација процес преношења порука између људи. Комуникација је остварена само онда када

¹⁷ <https://sr.wikipedia.org/sr/>

је порука стигла до примаоца. У случају да порука не стигне до примаоца сматра се да комуникација не постоји. Да би обављена комуникација била и ефикасна потребно је да прималац разуме значење поруке и да то покаже пошиљаоцу, преко одређених реакција које овај очекује. Аутори истичу да је комуникација процес помоћу којег људи настоје да се споразумеју укључује елементе различите природе: *когнитивни* - огледају се у способностима перцепције, тумачења поруке, изазивању емоција и реакције; *семантички* - огледају се у коришћењу говорног и писаног језика, термина и жаргона; *симболички* - коришћење гестова, израза лица (гримаса), телесних покрета, стила одевања, и сл.

Процес комуникације обухвата поступке на путу између извора (пошиљаоца) и примаоца, који доводе до преношења и разумевања значења поруке. Овај процес се може представити моделом који описује ток комуникације. Основни модел комуникације се састоји од следећих делова: (1) извор комуникације (пошиљалац); (2) порука; (3) кодирање, (4) канал (медиј), (5) декодирање, (6) прималац, (7) повратна спрега, и (8) бука.

Ефикасност процеса комуникације могу умањити сви елементи приказани у моделу. Често се догађа да примљена порука има сасвим другачији облик од изворног. Узроци искривљавања значења поруке налазе се у свим елементима процеса комуницирања. Ако пошиљалац пажљиво не кодира поруку, њено значење када је прималац буде декодирао биће искривљено. Лош избор симбола и нејасан садржај су често проблем неефикасности у комуницирању. Такође, канал ако је лоше одабран и ако није добро проходан може да измени послату информацију. Исто тако, сам прималац представља могући узрок искривљеног значења поруке. Степен и образовни профил, способност перцепције, психолошки профил и култура су значајне карактеристике примаоца које могу утицати да порука буде протумачена другачије у односу на замисао и очекивања пошиљаоца. Најзад, бука или сметње које се могу јавити у свим фазама, значајно умањује ефикасност комуникације.

Потпуна и ефикасна комуникација између људи постојала би онда када би се у преносу и разумевању порука постигло да мисао и идеја пошиљаоца створи потпуно исту менталну слику код примаоца поруке. Међутим, когнитивне,

семантичке и симболичке разлике између пошиљаоца и примаоца порука, у различитим организацијама и културама, су најчешће такве да је истоветност менталне слике тешко остварива.

Робинс и Минтцберг (Robbins, 1998; Mintzberg, 1995) сматрају да се комуникације у организацији остварују између појединаца у оквиру исте или различитих група, који могу бити на истом или на различитим нивоима у организацији. Значај комуникација у организацији огледа се у утицају који комуникације остварују у следећа четири подручја менаџмента: контрола, мотивација, међуљудски односи, и информисаност".

Ако сагледамо процес комуникације и узроке који могу довести до искривљивања значења поруке, онда можемо разумети са каквим и коликом проблемима се сусрећу глуве и наглуве особе. Ово важи за међусобну комуникацију између појединаца у оквиру заједнице глувих и за комуникацију глувих особа са чујућим особама.

4.2. Врсте комуникација

Требјешанин (2004) сматра да се, с обзиром на врсту знакова који се у процесу комуникације користе, комуникација се може поделити на: *вербалну* и *невербалну*.

Петровић, Јанићијевић, Богићевић (2003) истичу да се комуникација између људи може остварити на два начина, и то: преношењем поруке путем коришћења речи, и преношењем поруке без коришћења речи. Из ова два различита начина произилазе две врсте комуникација - *вербална* и *невербална*.

Вербална комуникација постоји онда када се размена информација, мисли и идеја између људи остварује путем речи. Вербална комуникација се остварује путем писане и изговорене речи, односно писмено и усмено. У свакодневном животу организација ове две врсте вербалне комуникације су испреплетане. Често, после усмене комуникације уследи и писмена комуникација, тако што се неки договор, који је обављен, на пример, путем телефона, или дискусијом лицем у лице, и писмено потврди путем писма или подружнице, или ако је у питању дискусија путем записника, и сл.

Невербална комуникација је преношење порука без коришћења речи, невербалним симболима као што су: осмеси, погледи, покрети тела, интонација говора, стил одевања и др. Суштина невербалне комуникације могла би се исказати поруком: дела говоре јасније од речи. Када прочитамо записник са неког састанка који садржи све што је на том састанку казано ми ипак нећемо имати праву представу о порукама које су се тамо чуле, зато што не постоји запис невербалне комуникације. Недостаје нагласак који је дат речима или реченицама. Благ и смирен тон има другачију поруку од оне која је саопштена нервозно, са јаким нагласком на некој речи. Израз лица говорника, такође, преноси значење. Намрштено лице и насмејано лице говоре различите поруке. Израз лица заједно са интонацијом могу да покажу ароганцију, агресивност, страх, стидљивост и остале карактеристике појединаца, које не можемо да видимо када прочитамо записник или забелешку са састанка.

Људи најчешће несвесно испољавају психолошко стање невербалним говором свога тела. Стручњаци за проучавање покрета тела (кинезију) кажу да људи подижу једну обрву када изражавају неверицу, трљају нос када су зачуђени, чврсто стискају руке да би се изоловали или заштитили, слежу раменима када су равнодушни, намигују једним оком када изражавају присност, лупкају прстима када су нестрпљиви, ударају се по челу када су нешто заборавили (Робинс 1998).

Физичка удаљеност између пошиљаоца и примаоца поруке, такође, има значење. Близина и удаљеност саговорника носе поруку. Приближавање као и удаљавање током разговора у различитим културама има различито значење. Оно што је пристојна „пословна дистанца“ у европским земљама може се сматрати „присним контактом“ у САД. Ако нам се саговорник приближи више него што се сматра дозвољеним или пристојним то може указивати на агресивност, или на жељу за интимним контактом. Насупрот томе, ако саговорник стоји на удаљености већој од уобичајене то може значити да је незаинтересован или незадовољан поруком.

Стил одевања је важан облик невербалне комуникације. Лични стил одевања носи поруку о људима, њиховом карактеру, њиховим циљевима, жељама и очекивањима. Тешко је тврдити да „одело не чини човека“. Мада не постоји

универзална формула како да се обучемо да бисмо постигли успех, искуство говори да људи преко одеће коју носе шаљу поруку о себи.

4.3. Комуникација глувих и наглувих особа

Да бисмо разумели како се одвија комуникација глувих и наглувих особа унутар заједнице глувих и са чујућим особама, осврнућемо се на почетке едукације и оспособљавања глувих особа.

Први представник и оснивач теоретских концепција образовања глувих је Ђироламо Кардано (1501-1576), поделио је глуве у три групе: 1. глуви од рођења; 2. глуви који су рано изгубили слух - пре развоја говора; 3. они који су касније оглувели и који су овладали говором. Заједно са Фабрициусом, Кардано је дошао до закључка да се савладавање говора код глувих не може постићи природним путем, да је због тога потребно специјално обучавање и да глуви путем читања слушају и путем писма говоре.

Савић, Маслаћ (1974) дају преглед индивидуалног образовања глувих, и сматрају да су се наметнули различити правци:

- на основу усменог говора и мимичко - гестовне речи (Бонет, Булвер, Волис, Переира);
- само орални говор без мимике и дактилологије (Хелмонт, Аман, Холдер, Арнолд).

Већина сурдопедагога је била принуђена да изради фонетику свога језика: Бонет шпанског, Волис енглеског, Хелмонт и Аман холандског, Лана Терчи италијанског, Холдер и Рафаел немачког, Переира француског, чиме је сурдопедагогија допринела развоју фонетике у многим земљама Европе у 17. веку.

Индивидуално образовање је поставило темеље стварања система школовања глувих.

Израђени су нови принципи у обучавању глувих, као што су:

- постављена је класификација разних облика глувоће и доказана је могућност образовања глувих,
- глува деца се могу образовати да говоре и изграђују своје мишљење (Аман),

- најповољнији период за обуку је од 4-5 година (Арнолди), 6-8 година (Бонет), 8-15 година (Аман),
- Волис је демутизацију базирао на читању са усана и на визуелизацији,
- Аман је користио тактилно памћење, памћење покрета говорних органа и огледало,
- Арнолди је своју методу базирао на директној опсервацији покрета говорних органа и осећају даха - експирације на руци,
- Переира је обучавао глуве помоћу вида и додира,
- Ерно је користио вид и додир и служио се шпатулом при изазивању гласова,
- велики број учитеља је пропагирао читање са уста као принцип и метод у демутизацији (Бонет, Булвер, Аман, Переира).

Поједини учитељи су користили слушне остатке у едукацији глувих, тако је Бонет знао да глуви могу да осете и чују буку великог интензитета, Переира је користио остатке слуха у настави, а Ерно је тврдио да је тотална глувоћа врло ретка и користио остатке слуха (Савић, 1974).

У образовању глувих најзначајнију улогу су имали француски, немачки, амерички и руски систем образовања.

Француски систем образовања глувих је познат и под именом "*мимички метод*", а његов оснивач је Шарл Мишел де л' Епе (1712-1789) и Рош Амбруаз Кикерон Сикар (1742-1822). Они су утврдили да код глувих не постоје слушни осети и због тога не могу да развију орални говор. Код глувих се звучна реч не може формирати као средство мишљења и зато се образовање и интелектуални развој глувих може постићи на основу "природног језика гестова". Мимички знаци су природни говор који глувом обезбеђује одређени ниво умног развоја.

Немачки систем образовања се развијао истовремено са мимичком методом у Француској, као тзв. '*чист орални метод*".

„Чист орални метод“ је одбацивао гест, дактилологију, писмо, слику и др.

По Вернеру, циљ овог метода је да научи глуве говору, без обзира на одсуство слуха, да схвата и самостално употребљава орални говор. По Фатеру правилан изговор доноси глувоме много користи у току читавог живота. Немачке школе су се, у једном периоду, претвориле у школе бубања и вербализма, без

потребе за умним развојем и дечјим стваралаштвом. Хербартов педагошки систем је био у супротности са педагошким погледима француских филозофа. Хербарт је поставио формалне ступњеве - јасност, асоцијација, систем и метод - који су основа за изградњу дидактике, тзв. формалне наставе. Чист орални метод одбацује могућност развоја личности глувог детета на основу развијања природних способности и ствара вештачки систем образовања глувих. Разлика "мимичке методе" и "чисто оралног говора" је у схватању суштине развоја глувог детета.

Хајнике, оснивач прве школе за глуву децу у Лајпцигу 1778. године, утврдио је:

- мимика у образовању супротна је оралном говору;
- чист орални метод искључује, као средство образовања, писану реч и дактилологију.

Пракса образовања глувих у *Америци* појавила се много касније него у Европи, почетком 19. века, а по угледу на европске школе, користећи мимички и орални метод. Крајем 19. века, амерички систем образовања глувих формира свој метод: 1. "*нови метод учења*", заснива се на поставкама прагматичне филозофије и педагогије Цона Дјуија. Ове поставке су биле у супротности са суштином и законитостима развоја глувог детета, и цео прагматични систем образовања је у супротности са објективним законитостима образовања глувих; 2. усмереност образовања глувих искључиво посредством "*рада*". Овај начин једнострано развија вештине и навике код глувог ученика и не ствара одређени систем за формирање дечје сазнајне делатности; 3. "*нови систем учења*" се јавља као приватна метода за тражење путева и средстава за реализацију принципа опште прагматичне педагогије у процесу образовања глувих; 4. прагматични систем образовања је истакао проблем изградње активности глувог детета према његовим потребама и интересима, а образовање као процес прилагођавања, што ограничава задатак сурдопедагога који је имао водећу улогу у образовању глувих. Присталице прагматичне педагогије су користили дактилологију, писмено споразумевање, гестикулационо-мимички начин споразумевања и орални говор. Ова средства образовања довела су до стварања тоталне методе, по којој је дозвољен било који начин у образовању глувих. Овај *комбиновани систем* је назван "*Рочестерски*

систем". Овим се није ништа битније изменило у систему формирања оралног говора (Савић, 1974).

Совјетски (руски) систем образовања глувих је прошао кроз две етапе: теорије образовања базиране на религијско-филантропским принципима и теорије образовања базиране на социјалистичком хуманизму. Руски сурдопедагози су схватили суштину васпитања глувог детета, као сложен процес формирања личности у нераскидивом јединству са савладавањем знања на основу оралног говора. Совјетска теорија у условима социјалистичког хуманизма увела је опште образовање у школе за глуве, које пружају услове за *компензацију глувоће*, свестан развој личности и укључивање у производни рад. Филозофско учење Павлова и материјалистичко учење о језику и мишљењу, омогућило је развој совјетске методе на научним-педагошким основама, изградила је компензационе мере за свестрани развој личности глувих. Она захтева рано обухватање глувог детета у условима колективног васпитања (интернатски систем основног и средњег образовања).

Димић (1996) даје историјски осврт о проблемима говора и језика и тврди да су антички Грци први у Европи вршили сложена језичка испитивања. Сократ је тврдио да глас може подесно изразити оно што је нежно и продорно. Хераклит је истицао идентичност разума у целини са целином језичке структуре. Демокрит се изјаснио против хипотезе о божанском пореклу језика. Платон је полазио од уверења да је реч материјални облик идеје, а да у идеји лежи почетак сазнања о свету. Аристотел, у „Осетим оних који осећају" и „О чулним представама и о њиховим објектима", сматра да се глас разликује од звука и да реч постаје артикулациом гласа. Димић даље разматра методе које су биле заступљене у едукацији глувих и констатује да су у једном периоду *вербалне* ил и *оралне методе* артикулације најбоље средство за постизање квалитетног изговора глуве и наглуве деце.

Поред оралне методе у едукацији глувих и наглувих, чији утемељивачи су били Јохан Конрад Аман (1662-1724) и Самјуел Хајнике (1729-1790), у обуци глувих и наглувих особа су коришћене, примењиване и друге методе. Значајно је истаћи и Рочестер методу, насталу у Рочестеру (САД) 1878. године у школи за

глуве, која укључује мануелну и оралну компоненту, као и Cued speech (кјуд спич) методу комуникације, што значи говор радње или говор мига.

Говор је облик наученог човековог понашања, који му служи, прво као средство личног израза, а друго, као средство општења. Он је главни чинилац у развоју личности и њеној социјализацији. Он представља природну функцију нормалног детета када оно достигне потребан ступањ скуственог и органског зрења. Према томе, лингвистичка (језичка) вештина је научена реакција, условљена друштвеним и психичким способностима организма (Васић, 1974:17).

Славнић (2015) сматра да је говор систем звучних сигнала који је акустички организован у речи са значењем и служи да се порука пренесе од говорника ка његовом саговорнику. Говорно-језичка комуникација представља једну од најважнијих људских особина и захваљујући говору и језику људи међусобно размењују искуства и сазнања.

Васић (1973) у области „Говорно васпитање и могућности неговања културе говора” истиче да је говор само једно од многобројних и разноврсних средстава која живи организми користе да би утицали на друге живе организме. Добрим говорним васпитањем дете треба научити да изражава своје мисли сходно своме узрасту, треба га научити да закључује правилно и успешно. Ауторка истиче да су говорни развој, говорно васпитање и култура говора тесно повезани међу собом и да се подручју културе говора не поклања довољно пажње.

Бугарски (2005) сматра да, поред кључне улоге коју игра у мишљењу, спознавању и тумачењу стварности, језик у свим друштвима обавља низ културних, естетских, обредних и других функција, али његов темељни и најобухватнији задатак, коме је саображена и његова основна структура, јесте да служи као прикладно средство друштвене интеракције и комуникације. У том циљу се апстрактни систем језика материјализује како би био доступан чулима, манифестујући се примарно у говору, секундарно у писању и маргинално у гестовима глуконемих. Аутор даље истиче да је сваком детету дато да проговори, али оно то увек чини на посебном језику своје средине, који за разлику од опште језичке способности није урођен, него се усваја само у окружењу оних који њиме већ говоре.

Говор и језик, нису само средство за изражавање мисли него и фактор који омогућава да се конституише мисао и развије мишљење. Језичка комуникација је највиши ниво хумане комуникације, јер је језик симболички одраз материјалног, културног и духовног света, створен кроз људску делатност (Голубовић, 1998).

Можемо констатовати да су глуве особе у већини случајева комуникацију обављале по оном систему како су се и школовале и на основу тога створиле свој став о комуникацији у оквиру заједнице глувих.

Ако сагледамо систем школовања глувих у Србији, од оснивања првих приватних завода (1889 и 1896) па све до краја 2000. године, кроз наставне програме који су се примењивали у школама за глуве и наглуве ученике, коришћена је орална метода. Циљ наставе у овим школама био је да глуве и наглуве особе изграде говор и да се служе вербалном комуникацијом, међу собом и са чујућим особама.

4.4. Невербална комуникација глувих особа

Савић (2002) истиче да проблем невербалне комуникације све више интересује, не само сурдологе већ и читав низ других научника: психологе, социологе, етнологе и лингвисте. Данас се шта више почиње да говори и о комуникологији, као посебној научној дисциплини. Невербалном комуникацијом људи изражавају своја осећања, симпатије и антипатије, пријатељство и непријатељство, одобравање или љутњу, ругање и исмејавање итд. Са степеном развоја цивилизације ти изрази су рафиниранији, док су код примитивних лица они грубљи. Тако је природни израз интераверзног стања, потребе или жеље постао начин споразумевања. И док поједини знаци имају узани локалитет употребне вредности и разуме их само непосредна околина (плажење језика у знак поздрава код неких племена у планинским пределима Анда) дотле други имају универзално значење (махање руком у знак поздрава). Према томе, невербална комуникација није својство само глувих лица, напротив, она је општа појава у друштву којој се раније није поклањала пажња, а данас је подигнута на ниво посебне науке и о њој се пишу многе студије са различитих аспеката. Но било са ког аспекта да посматрамо невербалну комуникацију (етнографског, социолошког, психолошког,

лингвистичког итд.) она у суштини својој има акт изражавања. Дакле, невербална комуникација је неминовност говорења.

Невербална комуникација је начин којим људи комуницирају без речи, било намерно или ненамерно. Невербално понашање се користи за: изражавање емоција, показивање ставова, одражавања особина личности и подршка или мењање вербалне комуникације.

Невербални знакови укључују: изразе лица, тон гласа, гест, положај тела или покрет, додир и поглед.

Darwin је веровао да је људско изражавање емоција универзално, тј. да сви људи на исти начин изражавају и тумаче емоције изразима лица. Истраживања показују да је Darwin био у праву за шест главних емоционалних експресија: срџба, срећа, изненађење, страх, гађење и туга.

За комуникацију је битан тон гласа, спуштање или подизање гласа, убрзани или успорени говор, наглашавања појединих речи и паузе.

За невербалну комуникацију је битан контакт очима и поглед: широм отворене очи и проширене зенице указују на свиђање, дубина погледа указује на емоције и помаже нам у усклађивању комуникације с другом особом, док је скривање погледа често знак неискрености, или знак неугодности.

Важан аспект невербалне комуникације јесте мимика лица којом се изражавају нека осећања.

Осећаја менталног стања или расположења може се исказати мимиком (од старогрчке *μῖκος* - *микос*), која се манифестује покретањем тела и мишића лица. Углавном се догађа несвесно, али се такође може контролисати.

Екман и његови сарадници развили су *Кодни систем тумачења покрета мишића лица* како би описали те покрете којима се изражавају различита осећања (Ekman, Friesen, 1979), да би увели више тачности у идентификацији емоција. Не постоје гестови или положај тела који се могу сматрати карактеристичним за све, или за већину култура. Климање главом има различито значење у различитим друштвима. Такође, показивање палца, држање тела и изрази лица имају различита значења у различитим културама.

Комуникацију олакшавају и гестови. Постоје разне врсте геста:

- амблеми - невербални гестови које замјењују вербалну поруку и имају добро познато значење унутар одређене културе,
- илустратори - гестови које користимо како би илустровали или појаснили вербалну поруку и немају значења ако их се користи самостално.

Додир показује наклоност, блискост, угодност и понекад доминирање. Одређен је с три фактора: ступњем свиђања и привлачности, ступњем познатости и блискости, моћи и статусом.

Невербално понашање је и коришћење личног простора, које варира међу културама. Разликујемо неколико зона:

- интимна зона - до 45 цм,
- лична зона (породица и пријатељи) - до 1.20 м,
- социјална зона (друштвени и пословни односи) - од 1.20 до 3 м,
- јавна зона (непознати) - више од 3 м.

Начин на који стојимо или седимо може бити врло јасан показатељ оног што осећамо: отворени положај руку и ногу – наклоност; прекрштене руке и ноге - опрез, несигурност.

Одећа коју имамо на себи, фризура и стил служе нам за самопредстављање. Показују како себе перципирамо и како бисмо волели да нас и други виде.

Прву књигу о невербалној комуникацији у Србији објавио је Сима Трајановић - Споразумевање у српском народу поглавито без говора, Београд 1932 издање Српске академије наука.

Морис (1979) говори о човековим акцијама, о томе како радње постају гестови - поруке за споразумевање. Он описује говор људског тела, гестове и изразе који прате човекова истинска осећања која се често скривају под маском конвенционалног понашања. Кроз шездесет и пет поглавља он обрађује човеково понашање а посебно гестове, које дели на: случајне гестове, изразне гестове, мимичке гестове, шематске гестове, симболичне гестове, шифроване гестове, техничке гестове, варијанте гестова, вишезначне гестове, алтернативне гестове, хибридне гестове, реликтне гестове, сложене гестове итд.

Знаковну азбуку (дактилологију) Морис сврстава у групу шифрованих гестова, засновану на прописаним законима и систему, који стоје у узајамном

односу тј. један знак је везан за други и са њим стоје у системском односу тако да стварају прави језик, јер су засебне јединице безвредне ако се не односе на остале јединице кодекса. Морис сматра да су то посве другојачији гестови, од оних природних које стварамо у свакодневном животу. Они поседују сензитивни потенцијал којим сви ми располажемо за визуелно комуницирање.

Морис даје једноручну и дворучну азбуку, као и слике бројчаног система (система бројева) из 1724 године.

Рот (1982) прилази вербалној и невербалној комуникацији помоћу знакова са психолошког становишта. Он кроз девет поглавља разматра питање комуникације и то комуникација као врста интеракције, вербална и невербална комуникација. За њега је знак средство комуницирања које може бити на разне начине испољено, али увек у сусрету са другим човеком, увек у функцији одређеног значења, увек у циљу комуницирања. Рот прилази питању комуникације као експресији емоције која се жели саопштити саговорнику и тиме утиче на понашање друге особе. Битна одлика комуникације је да се она остварује знацима. Према томе знаци су средство инструменат комуникације. Све знаке Рот, дели на три врсте: експресивне, апелативне и сигналне. Но, било која врста да се употреби они (знакови) увек преносе *информације*, а оне су намерно *емитоване поруке*. Интересантно је напоменути да аутор ни једном не помиње говор глувих и њихов начин гестикулирања и комуницирања, али даје читав низ принципа и правила као и описа који се односе у свему на говор глувих.

Хол (1976) са антрополошког аспекта прилази питању *понашања као немог говора* у разним народима и друштвеним слојевима једног народа. Она пореди начин понашања једног просечног Американца у разним ситуацијама у контакту са другим народима у идентичним ситуацијама. Оно, што ми у свакодневном говору називамо „луди Американац“ (начин одевања, понашање, манири, обичаји и сл) је уствари неми језик Америке који се сукобљава у контакту са другим народима Европе и Азије, боље рећи са народима других континената где је амерички друштвени манир стран. Те конфликтне ситуације, начин резонавања, су две личности које се налазе у интеракцији, пословној или свакодневног живота. То је тај „неми језик“ којим се људи споразумевају или који им ствара конфликт.

5. ЗНАКОВНИ ЈЕЗИК ГЛУВИХ ОСОБА

5.1. Знаковни језик као симбол културе глувих

Појавила се нова „етничка“ мањина: глуви. Они своје стање виде као посебан културни идентитет и не желе у калупе које им други намећу. Добронамерна настојања да се глуви интегришу у редовне, опште школе и да им се помогне како би научили да говоре националним језиком, изазивају жесток отпор активиста, присталица знаковног језика. Они одлучно заступају гледиште како је свет глувих посебан свет који пружа велике могућности па га треба неговати и развијати. Поборник покрета културе глувих је лингвист Харлан Лане, који се почео занимати за глуве захваљујући проучавању знаковног језика. Кад је први пут гледао људе како се споразумијевају знаковима, био је запањен, схвативши да је језичко изражавање могуће рукама и лицем, једнако као језиком и грлом, иако је по дефиницији језика која се у школи учи, језик нешто што се изговара и слуша (Dolnick, 1993).

Светска федерација глувих има своје ставове у вези дефинисања неких појмова који се тичу њих самих.

- Свест глувих - овај појам односи се на идеологију коју прихватају припадници заједнице глувих. Лица која прихватају ту идеологију свесна су тога шта значи бити глуп, поносе се што су глуви и поносе се својим језиком и културом. Такође су спремни помоћи својим глувим пријатељима да развију самосвест глувих.
- Знаковни језик - је изворни језик који користе глуви одређене земље. Свака земља (која има окупљене глуве) има свој властити знаковни језик који се спонтано развио у оквиру групе глувих лица.
- Међународни знаковни језик – настао је међусобним контактима глувих разних народности на њиховим састанцима. Базира на националним знаковним језицима који су модификовани да би се олакшало споразумевање међу глувима из разних земаља.

- Гестуно је вештачки знаковни језик створен да би послужио као средство споразумевања на међународном нивоу. Неки знакови Гестуна су прихваћени у међународном знаковном језику.
- Типичне црте глувих који припадају заједници глувих јесу: знаковни језик, сродност њихових националних знаковних језика, идентификација са групом, ендогамни бракови, друштвена организованост, свест о историји глувих, норме понашања итд.
- Знаковни језик је главна карактеристика групе глувих и симбол културе глувих. Свако ко се жели прикључити тој групи мораће научити знаковни језик или га барем прихватити. У поређењу са другим језичким мањинама група глувих је изузета. Само мали број глуве деце учи знаковни језик од рођења, јер само око 10% глуве деце има глуве родитеље.

Друга карактеристика је идентификација. Лице које се прикључи групи глувих у себи види глуво лице те жели својом вољом постати члан групе. Степен губитка слуха уопште није важан. Неки наглуви желе се идентификовати као глуви, а с друге стране нека потпуно глува лица не желе припасти групи глувих.

Чланови заједнице глувих се друже и формирају разне организације као што су спортске, социјалне, политичке, књижевне, религиозне, и још многе друге. Као и код многих националних мањина, постоје харизматични лидери, који сматрају да треба да отелотворе јединствене карактеристике целе етничке групе (Smith, 1986).

Термин „култура глувих” користи се да идентификује сет уверења, понашања и заједнички језик који користи група глувих особа (Padden, 1993). Култура је таква да глуве особе имају тенденцију да на своју глувоћу схватају позитивно, као посебну културу, пре него́ недостатак, што је у супротности са медицинским и поимањем стручне заједнице, глувоће као болести. На пример, особе које прихватају медицинско одређење „слушно оштећени” не сматрају се типичним припадницима културе глувих. С обзиром да већина чујућих заједница сматра глувоћу недостатком, постоји велики раскорак у култури чујућих и глувих особа (Charrow & Wilbur, 1975; Erting, 1985; Jones & Pullen, 1992).

Заједница глувих може се дефинисати и као језичка мањина јер је положај глувих сличан ономе који имају друге језичке мањине.

Padden & Humphries (1988) описују културу као „скуп научених понашања једне групе људи који имају свој језик, вредности, правила понашања и традицију“.

Глуве особе своје стање виде као посебан културни идентитет, они су носиоци културне политике која се огледа ангажовању у виду културног, стваралачког и друштвеног живота заједнице (Dolnick, 1993).

Заговорници глувоће као културе поред термина култура увек наводе велико слово „Г“ – Глуви, док мало слово „г“ означава глувоћу као патологију (Dolnick, 1993). Појединци који припадају овој култури карактеристично мисле да је добра ствар бити глува особа. Очекивања глувих родитеља су да имају децу са којом они могу да деле свој језик, културу и јединствена искуства (Lane & Grodin, 1997).

Међутим, разне земље имају различите изразе за категорије својих грађана па према томе не би све земље прихватиле ту дефиницију. Има земаља са више службених језика у управи и школству. Осим службеног језика постоји више домородачких језика којим говори неки скуп становништва или поједина племена. Статус оваквих језика увелико се разликује: неки од њих имају, други немају своје писмо, неки се уче у школама, други не. Неке од њих људи и не сматрају језицима, па чак и они који их користе у свакодневном животу. Ове чињенице треба узети у обзир кад говоримо о глувима као језичкој мањини. Али у начелу, посебан речник који су створили глуви треба поштовати, а глуви грађани треба да имају право да изаберу најпогоднији термин за свој начин комуникације.

Обично језичке мањине трпе дискриминацију и предрасуде у образовању и запошљавању. Неки чланови језичких мањина прихватају негативан став већине у погледу њиховог властитог језика и културе. Чланови језичке мањине обично се, барем у извесној мери, служе са два језика. Лако је приметити да се и глуви понашају исто као и друге језичке мањине.

Глува деца често у школи постижу слабе успехе баш као и деца која припадају другим језичким мањинама. Знаковни језик био је потискиван па се за неуспех глуве деце говорило да је то резултат њихове интелектуалне или језичке заосталости.

Разлика између глувих и других језичких мањина је у томе што је медицински поглед на глувоћу спречио већински народ да стекне свест о језику и

култури глувих. За осигурање једнаких могућности глумим грађанима потребни су узајамни односи и утицаји, образовање, приступ информацијама и службама на властитом језику, на начин како то остварују и друге језичке мањине.

Знаковни језик у целом свету је препознат као средство комуникације глувих особа. Када говоримо о знаковном језику глувих, мислимо на језичку културу глувих.

Бугарски (2005) сматра да сваки конвенционални систем знакова који припада одређеној заједници, задовољава њене потребе у комуникацији и стваралаштву. Култура и језик се узајамно подразумевају, јер нема културе без језичког израза, нити језика без културног садржаја.

Језичка култура је део опште културе и културе комуницирања једног друштва или појединца. Језичка култура се испољава у степену познавања могућности неког језика. Познавање језичких потенцијала омогућује практично владање различитим функцијама језика. Језичку културу треба разликовати од говорне културе. Говорна култура је ужи појам, подразумева конкретну реализацију, исказ у писменој или усменој форми, док је језичка култура свеобухватна, па тако у себе укључује све учеснике у комуникацији и све елементе говора: говорника, саговорника, говорење и слушање, писање и читање, слање поруке, примање поруке и све оно што се у том односу дешава, заједничка знања учесника и околности у комуникацији, оно што је исказано, али и оно што се прећуткује, истину и лаж, манипулацију, вербално и невербално и сл. Постоје предуслови који морају бити испуњени да бисмо нечије изражавање могли оценити као правилно и лепо, што су прва два основна критеријума језичке културе – нормативност и естетичност. Додајмо и трећи, не мање важан, али онај који се често заборавља и занемарује – етичност. То значи да језик није само комуникацијски алат, већ и средство којим се изражава поштовање и уважавање, а, нажалост, често и непоштовање и понижавање саговорника. Умеће слушања је такође обавезан услов. Саговорника треба пажљиво саслушати и својим реакцијама подстицати разговор. (<http://jezikofil.rs/ogledalce-ogledalce-imam-li-ja-jezikku-kulturu>).

Знаковни језик (такође познат и као показни језик или показивање) је језик који користи мануелну комуникацију и говор тела да пренесе значење, наспрам акустички пренетих образаца. Може да укључује истовремено комбиновање облика руке, оријентације и покрета шака, руку или тела и изражаје на лицу да течно изрази мисли говорника. Овај језик дели многе сличности са говорним језицима (понекад званим и „усмени језици“, што примарно зависи од звука), због чега лингвисти оба сматрају природним језицима, али такође постоји и битна разлика између знаковних и усмених језика.¹⁸

„Знаковни језик је облик невербалне комуникације у којем се речи - појмови приказују знацима или гестовима руку, који могу носити значење појединих мисли, речи или читаве реченице, зависно од контекста или пак комплексне серије идеја“.¹⁹

Где год постоје заједнице глувих, развијају се и знаковни језици. Показивање такође може бити урађено од особа које чују, али физички су у немогућности да говоре. Док користе простор за граматику који говорни језици не користе, знаковни језици користе исте лингвистичке карактеристике и исте језичке особине као усмени језици.²⁰

УНЕСКО је на свом заседању у Паризу 1984. године и усвојио дефиницију:

„Знаковни језик је облик невербалне комуникације у којем се речи – појмови приказују знацима или гестовима руку, који могу носити значење појединих мисли, речи или читаве реченице, зависно од контекста или пак комплексне серије идеја“.

Половина, Димић (2008) сматрају да је Знаковни језик природни језички израз глувих лица. Српски знаковни језик (СЗЈ) је визуелни језик гестова који користе глуве особе у Србији. СЗЈ је њихов први (примарни) језик док је говорни српски језик њихов други језик (Димић, 1996, Димић, Ковачевић, 2004). Он глумим

¹⁸ <https://sr.wikipedia.org/sr>

¹⁹ Невербална комуникација глувих и њена интерпретација (Савић, 2002)

²⁰ Stokoe, William C.; Dorothy C. Casterline; Carl G. Croneberg. 1965. A dictionary of American sign languages on linguistic principles. Washington, D.C.: Gallaudet College Press
Stokoe, William C. 1960. Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf, Studies in linguistics: Occasional papers (No. 8). Buffalo: Dept. of Anthropology and Linguistics, Univerzitet u Bafalu.

особама у Србији служи као средство за свакодневну конверзацију, за интелектуалне расправе, и све друге комуникативне потребе. У Србији постоји висок степен разумевања међу глувим особама у оквиру СЗЈ, иако постоји и могућност регионалних варијација појединих гестова и начина изражавања (Исаковић, Димић, Ковачевић, 2008). Знаковни језик се у савременом свету сматра равноправним језиком са другим природним људским језицима. Има своју структуру и вокабулар и може обављати све функције као и било који други природни људски језик. До сада је описано неколико стотина различитих знаковних језика, који се могу, као и сви други знаковни језици, усвајати као матерњи језик (од глувих родитеља, рецимо) или учити као страни језик (у комуникацији са глувима). Они међусобно могу имати сличних елемената, што произилази пре свега из чињенице да користе визуелни медијум, али нису довољно међусобно разумљиви да би се могло тврдити да постоји само један универзални знаковни језик.

Ауторке даље истичу да оваква сазнања су произашла из обимних истраживања низа знаковних језика у свету. Но и поред сада већ доста дуге традиције проучавања знаковних језика у свету, постоји низ проблема који, у зависности од тренутно доминантних модела у лингвистици, могу имати различита тумачења и описе. То уосталом важи и за описе незнаковних језика. Поред те чињенице, важно је истаћи и да српски знаковни језик није привукао велику пажњу истраживача до сада, бар не у погледу граматике тог језика, те је то још један разлог да се посвете најопштијим граматичким категоријама везаним за СЗЈ.

Да би се знаковни језик признао као матерњи језик глувих лица требало је доста времена да се у државне нормативе угради то право.

Матерњи језик је у законске сврхе дефинисан као први језик који је особа научила и који још увек говори и са којим се поистовећује. У многим случајевима поред поистовећивања захтева се и одређен степен језичке компетенције и употреба датог језика (Skutnab – Kangas, 2010).

Национални знаковни језици су, за разлику од међународног знака матерњи језици глувих људи широм света. Знаковни језици се могу научити и стећи спонтано и без много напора, када се глувом детету то омогући у породици или

образовним установама. Знаковни језик може бити користан и за децу са кохлеарним имплантима, као и за ону која тешко чују, јер не постоје докази да употреба знаковног језика омета учење на говорном језику (Maršark & Spenser) још даље наводећи да имплантираној деци баш треба дати било какав знаковни инпут јер управо то може бити ефикасно средство ране комуникације на релацији родитељ-дете и пружити важне темељне основе дететовог когнитивног, језичког и друштвеног развоја.

Препознавање националних знаковних језика као матерњих језика глувих особа је од суштинског значаја за децу и одрасле подједнако, јер им се тиме обезбеђује потпун и једнак приступ свим сферама живота. Коришћењем термина „матерњи језик“, „први језик“ настоји се потенцирати чињеница да је реч о првом језику који се развио спонтано и онако напамет, за разлику од свих других који се науче касније у животу. За припаднике мањинских група ово је често много компликованије, посебно када је реч о комуникацији у окружењу где је више језика у свакодневној употреби. Тако да би се могло рећи да је један за кућу, други за школу, трећи за посао, а тамо неки четврти за комшије и пријатеље. Када су у питању глуви људи ово питање постаје вишеструко сложено: већина глуве деца је рођено у чујућим породицама у којима знаковни језик није примарни вид комуникације и код својих кућа или свом непосредном окружењу нема језичке моделе одраслих. Поједини чланови породице можда не желе да уче знаковни језик док дете одраста, или га просто неће никада ни научити. Исто тако, можда образовни системи неће понудити и подразумевати стицање знања на знаковном језику. Сходно томе, глуво дете често покушава прво да научи (говорни / писани) језик своје средине, а тек можда касније имаће приступ свом националном знаковном језику. Ипак, то неће умањити његов осећај за припадношћу једној посебној култури, култури глувих, као и сазнању да се национални знаковни језици морају сматрати матерњим језицима глувих људи.

Данас скоро све државе признају знаковни језик и својим законским актима помажу да глуве особе уживају своја права, користећи знаковни језик.

Све више држава у Европи признаје знаковни језик, на различите начине, као језике глувих и додељује знаковном језику исти статус као и националном говорном језику одређене земље (Timmermans, 2003).

Постоји потреба за већим бројем језичких образаца за глуве у одељењу а сваки од њих треба да прикаже течну двојезичност. Чујући појединци у разреду, исто тако, треба да покажу течну двојезичност, а повишена очекивања за вештинама ЗЈ могу само да ојачају доступ подацима у одељењу и језичке способности деце са слушним оштећењем. (Maršark и др 2002:228).

Lad и други (2003) сматрају да заједнице глувих треба схватити као језичке мањине, пре него као групе инвалида. Оне су искусиле различите облике језичког гласчења којим се покушавало да се замени њихов језик, али који је често, исто тако, лишавао глуве приступности и писмености, образовању, знању о дељеној заједничкој историји и култури.

На састанку Европског парламента у Стразбуру, јуна 1988. године, једногласно је усвојена Резолуција којом се знаковни језик глувих особа признаје као равноправно средство комуникације у свим европским земљама.

У Европској повеља о регионалним и мањинским језицима (Стразбур, 5. новембра 1992. године) стоји: наглашавајући вредност интеркултурализма и мултилингвализма и сматрајући да је заштита и унапређење регионалних и мањинских језика нешто што не треба да буде сметња званичним језицима и потреби да се они познају; схвативши да је заштита и унапређење мањинских језика у различитим земљама и регионима Европе важан допринос у изградњи Европе која би се заснивала на начелима демократије и културне разноврсности унутар оквира националног суверенитета и територијалног интегритета.

Регионални или мањински језици су језици који: су традиционално у употреби на одређеној територији једне државе од стране држављана те државе који чине бројчано мању групу од остатка становништва те државе и који су различити од званичног језика те државе, што не укључује дијалекте званичног језика те државе или језике радника миграната.

У члану 12. прописане су културне активности и погодности.

Што се тиче културних активности и олакшица, посебно библиотека, видеотека, културних центара, музеја, архива, академија, позоришта или биоскопа, као и литерарних радова или филмске продукције, различитих облика културног изражавања, фестивала и културне индустрије, укључујући и употребу нових технологија, државе чланице преузимају обавезу да унутар територије на којој се ови језици користе, и до степена до ког су јавне власти за то надлежне, имају овлашћења или играју одговарајућу улогу:

- да охрабре видове изражавања и иницијативе специфичне за регионалне или мањинске језике и да омогуће различите начине приступа уметничким делима произведеним на овим језицима;
- да подстакну различита средства путем којих би дела сачињена на регионалним или мањинским језицима постала доступна помагањем и развојем превођења, надсинхронизације и титлованих превода;
- да унапреди приступ регионалних или мањинских језика радовима произведеним на другим језицима развојем превода, надсинхронизације и титлованих превода;
- да обезбеде да тела која су одговорна за организовање или пружање подршке различитим културним активностима омогуће одговарајуће доприносе за укључивање знања и употребе регионалних или мањинских језика и култура у све оне подухвате које они покрећу, или за које обезбеђују финансијску подршку;
- да унапреде мере путем којих би се обезбедило да тела одговорна за организовање и подршку културних активности имају на свом располагању сараднике који добро познају регионалне или мањинске језике као и језике којима говори остатак становништва;
- да охрабре директно учешће представника оних који користе одговарајуће регионалне или мањинске језике у обезбеђивању услова и планирању културних делатности;
- да охрабре и/или олакшају стварање једног или више тела која би била одговорна за прикупљање и чување копија и представљање или објављивање радова произведених на регионалном или мањинском језику;

- уколико је неопходно да створе и/или унапреде активности које би имале за циљ финансирање превода или истраживање различитих језичких термина, посебно имајући на уму одржавање и развој одговарајућих управних, комерцијалних, економских, друштвених, техничких или правних термина на сваком од регионалних или мањинских језика.

Што се тиче територија различитих од оних на којима су регионални или мањински језици традиционално у употреби, државе предузимају, уколико број њихових корисника то оправдава, да одобре, охрабре и/или омогуће одговарајуће културне активности и олакшице у складу са претходним ставом.

Државе чланице преузимају обавезу да сачине одговарајуће одредбе приликом креирања сопствене културне политике ван граница у које би укључили регионалне или мањинске језике и културе који они одсликавају.

Стивенс (2005) каже да, уместо што се глувоћа види као мањак или здравствено стање са потребом поправке, треба више пажње да се поклони побољшању приступа свим сферама живота: образовању, раду, споразумевању итд. У том контексту су знаковни језици стожерни кључ социјалне уклопљености. Стога питање признања знаковних језика постаје истинско питање људских права.

У Конвенцији о правима особа са инвалидитетом, која је усвојена на 61. заседању Генералне скупштине Уједињених нација, на седници од 13. децембра 2006. године у Њујорку, истиче се сврхе ове конвенције. У област Приступачност, истиче се обавеза непосредне стручне помоћи од стране тумача за језик знакова, а у области - Слобода изражавања и мишљења и приступ информацијама: (б) прихватање и олакшавање коришћења језика знакова, Брајовог писма, увеличавајуће и алтернативне комуникације и свих других расположивих средстава, начина и формата комуникације по властитом избору, од стране особа са инвалидитетом у званичним интеракцијама;

У област – Образовање, у члану 24. (б) да олакшају учење језика знакова и унапреде лингвистички идентитет заједнице глувих; (ц) обезбеде да се школовање особа, посебно деце, која су слепа, глува или и слепа и глува организује на најприкладнијим језицима, начинима и средствима комуникације за појединца, као и у срединама које максимално погодују академском и друштвеном развоју.

Државе стране уговорнице ће предузети одговарајуће мере у циљу запошљавања наставника, укључујући наставника са инвалидитетом, који су квалификовани за језик знакова и/или Брајово писмо, као и обуке професионалаца и особља који раде на свим нивоима образовања.

Краузнекер (2008) у склопу заштите језичких права истиче да заједнице језичких људских права (ЈЉП) обухватају права: мањинских група на постојање (право на различитост); да уживају и развијају језик и стварају образовна средства на која особа може да утиче и надзире степен спреме; да предају језик, да се представљају као група у политичком окружењу, да буду способни да самостално и једнодушно управљају и одлучују по питањима заједнице у односу на културу, образовање, друштвене послове и веру, да имају новчана средства којима би постизали своје циљеве.

У склопу анализе заштите и унапређење знаковних језика и права њихових корисника у државама чланицама Савета Европе анализира: језичка људска права; језичке мањине и инвалидност; мањкавост или разлика; језичко овладавање; право на језик, право на избор; потребу за двојезичном језичком способношћу, родитељске савете и помоћ; образовање глувих, потребу за глумим учитељима; двојезичну способност, језички избор; право на обавештење; телекомуникације; поштено суђење; здравствене и остале важне услуге; питање слободног приступа.

Тренутно се, међутим, међународни знак (МЗ) понекад такође сматра и помоћним језиком који нема фиксну граматику и лексику, а ослања се на употребно најфреквентније знакове, који често имају значење само у одређеном контексту.

Често погрешно схватање је да су сви знаковни језици исти у целом свету или да је знаковни језик међународни. Поред међународних знакова, свака земља обично има сопствени, матерњи знаковни језик, а неке имају више од једног, иако знаковни језици могу делити сличности између себе, било у једној земљи или у више земаља.

Витли и Пабш (Wheatley & Pabsch, 2010) сматрају да, како су глува лица остваривала све веће интеракције и путовања, која су све чешће била и преко границе, међународна комуникација као потреба почела је бивати све више и више

у моди. Први покушај да се формира својеврсна „lingve Franca“ (тада назван Гестуно), с циљем да се олакша комуникација на Светском конгресу Светске федерације глувих (СФГ). Збирка знакова која је тим поводом настала није широко прихваћена, али то представља почетак развијања концепта међународног система означавања.

Први прилог за међународни знаковни речник „Терминологија за конференције“, издала је Светска федерација глувих, са седиштем у Риму 1959. године, а аутори су били секретар СФГ, Ђ. Амарото и председник Д. Вукотић. Овај речник је донет на основу Одлуке која је усвојена на Другом светском конгресу глувих одржаном у Загребу 1955. године. Тада је основана Комисија за унификацију геста, са задатком да ради на унификацији гестовног изражавања глувих у целом свету. Том приликом је установљено и шест регионалних секретаријата са задатком да сакупљају гестовне изразе на својим подручјима. Комисија је имала досад више састанака.

Издавање овог речника имало циљ једначење гестовног изражаја појединих појмова у целом свету и тако допринесе да гест постане нови есперанто. Речник је требао да одигра улогу на култивисању геста, матерњег језика глувих, да прошири сазнање и обогати дух глувима читавога света. Посебно је очекивано да помогне чујућим људима у разумевању гестовног изражавања глувих и побољшању комуникације са глувим особама. Касније је издата и друга књига, након чега су усвојили и штампали Гестуно.

Гестуно је ревидирана и увећана књига знакова, договорена и усвојен од стране Комисије за унификацију Међународног знаковног језик глувих, при Светској федерацији глувих, коју је издало Британско удружење глувих, 1975. године. Ова књига садржи укупно 1.470 појмова, што је у ствари нова ревидирана књига међународних знакова усвојен од стране Светске федерације глувих и замењује прве две књиге.

Касније је Светска федерација глувих штампала више књига о знаковном језику, док су Асоцијације глувих из скоро свих држава, штампале своје речнике знаковног језика, издавале видео и ДВД речнике.

Ми се овом приликом нећемо освртати на развој и специфичности знаковних језика у свету, јер о томе постоје бројне студије и није нам намера да се понављамо. Наша идеја је да сагледамо делатност Савеза глувих и чланова на плану озваничења знаковног језика глувих у Србији и његовој примени у свакодневном животу. Чињеница је да су глуве особе у Србији поносне на ту своју посебност и специфичност.

5.2. Прстна азбука глувих

Прстна азбука за глуве или *дактилологија* (од грчке речи *daktilos*, што значи прст) ако се употребљава само једна рука, односно *хирологија* (од грчке речи хирос - рука) са двама рукама, представља специфични вид говора глувих којим се поједина слова азбуке обележавају разним положајима и покретима руку. Положај прстију и руку је сталан и сачињава утврђен систем знакова за превођење артикулисаног говора на знаковни начин изражавања. Свако слово има одређени знак, начин приказивања, правац кретања па самим тим и своју употребну вредност.

Димић (1996) сматра да је прстна азбука настала из потребе за споразумевањем у тишини и да су је прво користили монаси да би се завреме службе споразумевали.

Ручним начином споразумевања служили још стари Египћани, Јевреји, Грци, и Римљани, док први графички изглед датира из 1579. године и налази се у књизи Роселија „*Thesaurus Artificiosae Memoriae*“.

У настави глувих први је користио ручну азбуку Pedro de Pons, да би је касније сви наставници глувих од опата de L'Erea и после њега, са већом или мањом функционалношћу употребљавали, до Миланског конгреса 1880. године.

УНЕСКО је на свом заседању у Паризу 1984. године и усвојио дефиницију:

„Дактилологија је техника невербалне комуникације коришћењем прстне азбуке, у којој су слова приказана различитим положајем руку, или прстију, са циљем да се глувој деци и одраслима помогне усвајање говорног језика и да се олакша перцепција говора у циљу остваривања социјалног контакта или стицања знања“.

Савић (2002) Дактилологија је облик говора коришћењем прстне азбуке у којој су слова (графеме) приказана различитим али утврђеним положајем прстију десне руке.

Дактилема је арбитарно утврђени положај прстију десне руке којом се означава одређено слово азбуке.

Хирологија је дворучна прстна азбука у којој се слова приказују прстима обе руке и тиме имитира слово азбуке.

Тактилологија је облик невербалне комуникације базиран на додирима длана од стране саговорника. Може бити: дермографија - када се пишу или откуцавају слова по одређеним сегментима шаке; дермолексија - препознавање, читање написаног или откуцаног слова. Ову азбуку користе глуви у мраку и тако се споразумевају, а користи се и са слепоглувима.

Глуви у свим државама света имају своју прстну азбуку (једноручну и дворучну), која с временом мењала и усавршавала.

Најранији помен дактилолошке азбуке која се употребљавана и у школама за чујућу децу, нађени су у књизи др Ђорђа Натошевића (1821-1887) из Новог Сада.

У Хрватској, оснивач школе за глуве Адалберт Лампе (1842-1903), који се и сам школовао у Бечу методом прстне азбуке и писањем, по узору на Цехову азбуку, саставио је прву хрватску прстну азбуку, 1885. године.

Бољарић (1844-1900) је радио по методи Франца Хермана Цеха, користио је Цехову једноручну азбуку којој је додао специфична слова српске азбуке и према њима одредио знаке за српска слова Ш, Ж, Ћ, Ч, Џ итд. Када је прешао у Србију 1887. године, наставио је у Смедереву са приватном праксом обучавања глуве деце, па је тражио да му се штампа прстна азбука, што је Министарство просвете Србије то и одобрило 1894. године.

До 1964. године у Југославији није постојала јединствена или општа азбука за глуве, нити је о томе објављена ма и једна стручна расправа, чланак или брошура. Савез глувих Југославије предузео је да изради јединствену азбуку за глуве за целокупно подручје Југославије.

Полазећи од чињенице да је ручна азбука средство општење глувих, и да их има толико и таквих да се ни једна не може примити за општејугословенску, IV конгрес Савеза глувих Југославије је у јуну 1957. године формирао комисију, која је добила задатак да изради јединствену прстну азбуку за глуве у Југославији.

На самом старту рада комисије настале су несугласице – да ли да се зове азбука или абецеда, да буде једноручна или дворучна.

АЗБУКА означава редослед слова једног писма. Она се разликује у разним језицима, па постоји више различитих утврђених редоследа слова. У Србији се тај редослед назива *азбука* – по редоследу прва два слова у словенским језицима, А – аз, Б – буки; а код оних који користе латинично писмо *абецеда* – по латиничком редоследу А – а, В – be, С – се; или *алфабет* – према грчком редоследу слова А – алфа, Б – бета.

У међувремену, у Хрватској, појавила се комбинована једноручна и дворучна азбука Андрије Жица, дијаметрално различита од обе предложене варијанте.

У току 1963. и 1964. године комисија је неколико пута заседала, вршила разна консултовања са појединцима о изгледу одређених спорних знакова па је прихватила сугестије републичких одбора и појединаца и израдила трећу варијанту ручне азбуке. Ова варијанта је достављена Пленуму Савезног одбора СГЈ који је на свом заседању у Тузли, 28. фебруара 1964. године, донео одлуку да се иста усвоји као општејугословенска и да се објаве и једноручна и дворучна азбука како би се могле према слободном избору користити.

Нову југословенску једноручну и дворучну азбуку за глуве карактерисале су одређене особине:

1. Користи све до тада постојеће и мање-више функционалне знаке, како у међународној америчкој азбуци тако и у оптицају међу глувима.
2. Свако слово је представљено минимумом кретања руке чиме је постигнута једноставност и елеганција у изражавању.
3. Знаци теку сукцесивним кретањем прстију и руку тако да је прелаз из једнога у други очигледан, видљив, а уз то и адекватан графичком представљању гласа.

4. За неке гласове примењена је симболична вредност читавог појма фиксирањем почетног слова, као што је, на пример, х у једноручној азбуци, з у дворучној азбуци.
5. Примењен је редослед азбуке ћирилице а изнад тога је истоветан графички знак за латиницу.

Јасно је да је у изради једноручне и дворучне азбуке/абецедe било неслагања и касније договора. Једни су тражили да подлога за израду азбуке буде ћирилично писмо, а други да се зове абeцeда и да је подлога латиница.

У Хрватској у Србији су се касније појављивале различите варијанте једноручне (1967) и дворучне абeцeде (1986), а било је различитих азбука и у неким локалним срединама.

Централни одбор Савеза глувих С. Р. Југославије, на седници одржаној 28. новембра 2002. године, усвојио је нову једноручну прстну азбуку са ћириличном подлогом.

Обрадовић (2014) указује да је руководство СГНС настојало да се бори како би се ситуација са знаковним језиком у Србији побољшала. Та настојања су се одвијала у више праваца:

- да се оспособи што већи број чујућих особа који ће пружати преводилачке услуге глувим у свим животним ситуацијама,
- да се знаковни језик нормативно призна и верификује од стране државе и државних органа,
- да се, колико је то могуће, постигне сагласност и изврши стандардизација знаковног језика глувих Србије,
- да се уради што више речника и видео речника који ће служити као едукативни материјал за учење,
- да се оснивају службе преводилачких сервиса при организацијама – удружењима глувих и наглувих на локалном нивоу.

Министарство рада и социјалне политике Р. Србије – Сектор за заштиту особа са инвалидитетом и Савез глувих и наглувих Србије су почетком 2008. године формирали радне групе за израду Нацрта закона о употреби српског знаковног језика и стандардизацији истог.

Свака од ових радних група имала је своје подгрупе са циљем да се што пре усвоји закон о знаковном језику и да се што више ради на структури српског знаковног језика, анализи речи и реченица са глувим и наглувим лицима, на прикупљању најфреквентнијих речи за предшколски, школски узраст и за одрасла глува лица, да се сакупе речи које ће бити у служби глувих. Резултат тог рада било је:

- усвајање нове дворучне прстне азбуке глувих Србије од стране Комисије глувих (22.12.2011. године) и Извршног одбора СГНС (10. фебруара 2012. године),
- израда ДВД речник српског знаковног језика са 1840 појмова, стручни консултанци и демонстратори су била глува лица (2012) године, и
- усвајање Закона о употреби знаковног језика у скупштини Р. Србије („Службени гласник РС”, бр. 38/2015).

Од 2010. године, у оквиру 44 организација -удружења глувих и наглувих Србије организовани су „преводиачки сервиси” за вршење услуга превођења глувим особама.

5.3. Право на употребу знаковног језика у Србији

Влада Републике Србије и сва министарства, свако у свом домену и делокругу рада, води рачуна о усклађивањима својих нормативних аката са актима који владају у оквиру Савета Европе и Европске заједнице.

Посебну бригу о усклађивању нормативних аката са савременим стремљењима у свету, по питању решавања проблема особа са инвалидитетом (самим тим глувих и наглувих особа), води Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања – Сектор за заштиту особа са инвалидитетом. Ово Министарство и Савез глувих и наглувих Србије препознали су велики број проблема са којима се суочавају глуве и наглуве особе у Србији, пре свега у домену остваривања људских права, што укључује и право на коришћење матерњег (првог) језика – знаковног језика.

Имајући у виду законску регулативу у свету и потребе глувих у Србији, Министарство је сматрало неопходним да се изврши стандардизација Српског

знаковног језика и изрази Закон о употреби српског знаковног језика, како би се омогућило глумим особама право на примену истог у пракси.

Све до усвајања Закона о употреби знаковног језика („Службени гласник РС", бр. 38/2015) заједница глумих се борила да се ово право озваничи и глумима призна право на употребу свог језика у комуникацији. Наравно, глуми Србије су свој језик развијали и неговали у оквиру својих клубова, али дуго нису имали могућности да користе знаковни језик у јавном животу. Са друге стране, држава и чујући нису имали „слуша" за глуме и кроз све институције се захтевао развој говора и вербална комуникација. И данас су мишљења подељена јер многи сматрају да глуми не треба да користе знаковни језик јер успорава развој говора као средства комуникације. Сагледавајући наставне планове и програме који су се примењивали у школовању глуме деце и омладине, видимо да је у сваком од њих главни циљ био развој говора код глуме деце и омладине.

Законом о употреби знаковног језика („Службени гласник РС", бр. 38/2015) уређује се употреба знаковног језика, односно право на учење знаковног језика и право на употребу услуге тумача за знаковни језик, начин употребе услуге тумача за знаковни језик, мере за подстицање примене и унапређење употребе знаковног језика кроз информисање и образовање на знаковном језику и друга питања од значаја за употребу знаковног језика.

Глумом особом се сматра она особа која је услед информационаих, комуникационаих и других препрека ограничена у пуном и равноправном учешћу у друштвеном животу.

Знаковни језик је природни облик комуникације глумих особа који има своја језичка својства, укључујући граматичке функције, фонологију, морфологију и синтаксу.

Законом о употреби знаковног језика су регулисана следећа права: право на употребу знаковног језика; учење знаковног језика; употреба услуге тумача за знаковни језик; употреба знаковног језика у поступку пред јавном службом; потреба знаковног језика у политичком животу; потреба знаковног језика у установама образовања; потреба знаковног језика код послодавца; услуга тумача за знаковни језик од стране удружења особа са инвалидитетом; услуга тумача за

знаковни језик од стране другог удружења; услуга тумача за знаковни језик од стране јавне службе; услуга тумача за знаковни језик код послодавца; обезбеђивање услова за употребу услуге тумача за знаковни језик у потребном обиму; обезбеђивање средстава за употребу услуге тумача за знаковни језик; мере за подстицање примене знаковног језика на електронским медијима; мере за подстицање примене знаковног језика путем телекомуникационих услуга; мере за унапређење употребе знаковног језика; надзор; казнене одредбе.

Осврнућемо се и на друге нормативе који регулишу права глувим особама на примену знаковног језика.

У Уставу Републике Србије („Службени гласник РС" број 98/06) је прописано:

Свакоме се јемчи право на бесплатног преводиоца, ако не говори или не разуме језик који је у службеној употреби у суду и право на бесплатног тумача, ако је слеп, глув или нем (члан 32).

Свако има право да користи свој језик у поступку пред судом, другим државним органом или организацијом која врши јавна овлашћења, када се решава о његовом праву или обавези. Незнање језика на коме се поступак води не сме бити сметња за остваривање и заштиту људских и мањинских права (члан 199).

У Закону о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник РС", бр. 18/2010) је предвиђено да се предшколски програм разрађују на основу индивидуализованог приступа у остваривању васпитно-образовног рада, ради пружања додатне подршке деци, посебно деци са сметњама у развоју (члан 16) и да деца са сметњама у развоју остварују право на предшколско васпитање и образовање у васпитној групи, у васпитној групи уз додатну подршку и индивидуални васпитно-образовни план (члан 34), што даје могућност примене знаковног језика.

Закон о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС", бр. 72/2009, 52/2011 и 55/2013), у члану 5. прописано је да се деца у комуникацији могу користити разноврсним вербалним, визуелним и симболичким средствима. У члан 9, став 4. стоји: „Образовно-васпитни рад за лица која користе знаковни језик,

односно посебно писмо или друга техничка решења, може да се изводи на знаковном језику и помоћу средстава тог језика".

Закон о основном образовању и васпитању („Службени гласник РС", бр. 55/13) прописује следеће:

- Образовно-васпитни рад за ученике који користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења остварује се у складу са Законом (члан 12).
- За ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом остварује се додатна подршка у складу са индивидуалним образовним планом (члан 32).

Закон о средњем образовању и васпитању („Службени гласник РС" бр. 55/13) прописује следеће:

- Образовно-васпитни рад за ученике који користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења остварује се у складу са Законом (члан 5).
- За ученика и одраслог коме је због сметњи у развоју и инвалидитета, специфичних тешкоћа у учењу, социјалне ускраћености и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, школа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и зависно од потреба, доноси и индивидуални образовни план, у складу са Законом (члан 12).

Слична права прописана су и у Закон о образовању одраслих („Службени гласник РС" бр. 55/13, члан 9).

Закон о високом образовању („Службени гласник РС", бр. 76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013 и 99/2014) прописује:

Члан 80, став 4: „Високошколска установа може за студенте са хендикепом организовати и изводити студије, односно поједине делове студија, на гестовном језику".

Члан 90: Студент са инвалидитетом има право да полаже испит на месту и на начин прилагођен његовим могућностима, у складу са општим актом високошколске установе.

Права на употребу знаковног језика прописана су и законима у области здравствене заштите, информисања судства и сл.

6. КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ У ОКВИРУ САВЕЗА ГЛУВИХ ЈУГОСЛАВИЈЕ

О каквом културно-просветном и уметничком раду међу глувима пре Другог светског рата није било ни речи нити је за то било икаквих услова, те нам је стара Југославија оставила врло тешко наслеђе: од преко 15.000 глувих, једва 5% писмених. У Србији су постојала само два завода за образовање и васпитање глувонеме деце: Београд и Јагодина. У тадашњим организацијама глувих овај рад је био на врло слабом нивоу, јер се није имало материјалних средстава а недостајала је и сарадња с просветним радницима - наставницима глувих, који се уосталом под ондашњим условима за ту сарадњу нису много ни интересовали (Зивлаковић, 1955).

Тежак положај глувих, слаба заштита и недовољна брига о њима у прошлости дошли су до изражаја нарочито одмах после ослобођења наше земље. Већ прве организације нашег Савеза суочиле су се са поразним стањем писмености међу глувима. Илустрације ради, навешћемо само неколико података о стању у периоду од 1948. до 1951. године општа писменост обухватала је свега 5% глувих: у Далмацији број неписмених износио је 95,79%, док је неписменост у БиХ и Македонији износила између 96—98%, а на Космету чак и 99%. Па и Словенија, где је култура била на релативно високом нивоу у односу на остале крајеве наше земље, где је традиција рада са глувима доста дуга, имала је у то време 700 неписмених глувих (Одавић, 1964).

Да би се ово стање побољшало, односно да би се у почетку пружила најнужнију помоћ, отпочело се са разним аналфабетским течајевима где су се окупљали глуви да би стекли најосновније појмове из писмености. Овакви течајеви су одржавани како у школама глувонемих, тако исто и у радним бригадама, а изван број њих радио је и у просторијама организација глувих. Овим течајевима руководили су наставници из школа за глуве ученике и то је била прва од акција које је требало предузети. После тога, почето је са предавањима-информацијама, конференцијама на којима су сами глуви, углавном први пут у своме животу, почели да дискутују.

Упоредо са тим почело се и за издавањем зидних новина где су такође учествовали поред школованих и неписмени глуви, разуме се ови последњи преко цртежа и њима приступачних начина. Разумљиво је да све ово није могло остварити неке веће резултате у погледу остварења задатака на културно-просветном преображају глувих. Међутим, један важан задатак је извршен: глуви су почели да своју свест проширују; успавано интересовање и пажња почели су да се буде, а то је било од изванредног значаја за даље акције на овом раду.

Културно-просветни рад међу чланством Савеза глувих Србије одвијао се при градским одборима и подружницама у домовима културе Савеза, а где њих није било, у просторијама центара где се глуви скупљају. Ширењем организационе мреже Савеза глувих и јачањем основних организација у већим центрима, указивала се потреба да се културно-просветни рад врши организовано у оквиру културно-уметничких и просветних друштава глувих, а где њих није било, у оквиру таквих секција при градским одборима Савеза глувих (Зивлаковић, 1955:139).

Почело се са оснивањем културно-просветних друштава, у којима је било занимљивих предавања, читалачких часова и политичких информација, негована је ликовна и друге уметности. У том погледу, највећи успеси су постигнути у фолклору, драми и пантомими. Резултати су били нешто слабији у ритмици и балету јер се са неговањем ове уметности међу глувима касније почело. Домови културе глувих су постали главно састајалиште и центри културно-просветног рада и идејно-политичког уздицања. Због њихове посебне важности за културно уздицање глувих, домови културе се формирали при локалним организацијама глувих, где год је то било могуће.

Брзо је културно-уметничка делатност међу глувима у Србији, нарочито у односу на фолклор и драму, показала одличне резултате. Потврдила су да су ове гране уметности глувима потпуно приступачне те их као такве треба још више неговати. Приредбе културно-просветних друштава или секција глувих, где је фолклорна и драмска уметност врло развијена, нису биле запажене и оцењене од критике онако како би то требало и како су оне стварно заслужиле. Због тога су наступи у иностранству, где се осећа недостатак сличне делатности, доживели изванредан успех и остали у снажном сећању свима онима који су посматрали ова

извођења. Ово је нарочито дошло до изражаја када су КУД глувих из Југославије и Србије учествовала у иностранству, на приредбама које су организоване поводом конгреса Светске федерације глувих, Олимпијских игара глувих – Светских игара глувих и организовала самосталне приредбе широм Европе.

КУД друштва глувих у Србији су се оснивала у свим већим центрима, при организацијама-удружењима глувих и наглувих.

У уметности глувих не налази се само психолошко задовољење унутрашњих потреба, она за њих значи много више: израз, реч, говор, слику, разумљиву свима људима, те је као таква производ уметности и средство општења и контакта са средином" (Фануко, Глас глувих 1955).

На нивоу СГЈ донета је одлука (1958) да културно-просветна друштва глувих промене назив у Културно-уметничка друштва, што је и учињено.

Почетком октобра 1959. године наступио је у позориштима неколико градова у Југославији највећи светски пантомимичар Марсел Марсо, са два члана екипе: Вергиет и Александром. У Београду, Загребу, Сарајеву и Бањалуци, пред пуним гледалиштем, приказана је једна уметност за коју њени протагонисти верују да јој припада будућност. Пантомима је тада била блиска глумима Југославије, јер је неколико година успешно изводила трупа пантомимичара у Загребу, на челу са прваком пантомиме Златком Омербеговићем.

Сигурно је да је ова посета великог утицаја на глуме пантомимичаре Југославије, јер се ради о уметности у којој глуми могу да дају много, пошто је знаковни језик добра основа за то. У игри Марсоа лежи велика једноставност: почевши од разголићене бине, преко његовог обичног костима и набељеног лица, па до идеја које уметнички обрађује.

Савезна конференција СГЈ донела је одлуку да се организују смотре и фестивали аматерских културно уметничких достигнућа глувих и наглувих Југославије.

По Пропозицијама, право учешћа у програму имала је само по једна екипа из сваке републике и покрајине. То је практично значило да се најпре у оквиру република и покрајина одрже смотре КУД глувих, најдаље две недеље пре почетка савезног фестивала. Сви извођачи програма су морали да буду чланови СГЈ, тј.

локалних удружења. Једино су музичари, кореографи, режисери и музички уредници могли да буду, поред глувих, чујућа лица.

На Фестивалу су могле да се прикажу само оне тачке из позоришне уметности које до тада нису биле приказиване, да би се друштва стимулисала да изналазе нове форме рада и нове врсте уметничке делатности, а не да се непрекидно понављају једна иста остварења, па макар и са другим извођачима.

Право учешћа у програму имала су искључиво gluva и наглува лица /омладина и одрасли/, чланови СГЈ, као и ученици у привреди.

Друштва која су репрезентовала републику, односно покрајину, била су обавезна су да са собом понесу потпуну и одговарајућу гардеробу и реквизите, па евентуално и кулисе, за реализацију свога програма.

Успех појединих тачака јавно је оцењивао жири од пет особа, састављен од професионалних стручњака за сваку дисциплину, док је пети члан био представник савезног Одбора СГЈ.

Савезни одбор СГЈ је додељивао награде за три најбоља КУД у следећим областима: драмско остварење, пантомимско остварење, рецитацију, ритмику, балет, фолклор, комедију. Касније су се, од смотре до смотре и фестивала до фестивала мењала правила и пропозиције и прилагођавала условима и околностима.

Први савезни Фестивал културно-уметничких друштава глувих Југославије, одржан је у Бања Луци је од 21. до 23. јануара 1963. године. На њему је учествовало 11 екипа (пет из Србије, две из Хрватске, једна из Црне Горе и једна из Македоније). Учествовало је око 250 извођача, приказано 78 остварења: драма, пантомима, рецитација, веселих игара, скечева, комедија и народних игара. Било је око 20 музичара, 9 кореографа, 7 редитеља, а програм је видело око три хиљаде гледалаца.

Други фестивал КУД глувих Југославије одржан је у Нишу од 4. до 7. јула 1964. године. Учествовала су КУД глувих из Љубљане, Загреба, Сплита, Сарајева, Бањалуке, Битоља, Скопља, Новог Сада, Зрењанина, Ниша, Крагујевца, Београда и Призрена, са преко 350 извођача-учесника програма. На фестивалу је изведено: 4

драме, 12 пантомима, 13 рецитација, 6 балета, 43 народне игре и 6 ритмичких тачака.

У оквиру припрема за једанаесте Светске игре глувих (августа 1969. године у Београду), у просторијама Дома глувих Југославије, одржано је Савезно саветовање представника република и покрајина СГЈ (14.5.1968) у вези смотре-фестивала и рада КУД Савеза глувих. Одлучено је да се одрже две регионалне смотре културно-уметничких друштава глувих Југославије, како би се извршио избор пратећег програма на играма. Тако су у А групи (западна група) била КУД глувих из Хрватске, Словеније, Босне и Херцеговине, док су у Б групи (источна група) била КУД из Србије, Македоније, Војводине и Косова.

У Врњачкој Бањи је 16. и 17. новембра 1968. године одржана смотра културно-уметничких друштава глувих Србије, Македоније, Војводине и Косова, са око 220 извођача.

На фестивалу који је одржан у Сарајеву, 21. и 22. децембра 1968. године учествовала су КУД глувих из Загреба, Вараждина, Сплита, Љубљане, Сарајева, Бања Луке и Мостара, са укупно 123 извођача.

На сцени народног позоришта у Суботици, 27. априла 1969. године одржана је Савезна Смотра културно-уметничких друштава глувих Југославије. На овој смотри наступала су КУД глувих из целе СФРЈ па је програм, због дужине, морао да буде изведен у две представе. Ова манифестација је имала изборни карактер – избор тачака за уметнички програм који се касније приказивао на XI Светским играма глувих у Београду.

У току одржавања једанаестих Светских игара глувих, августа 1969. године у Београду, учесници и посетиоци игара, у слободном времену, могли су да посећују биоскопе, музеје, галерије и историјске споменике, а организован је и *пратећи програм* културно-уметничких манифестација, припремљен од стране КУД глувих.

Смотра КУД глувих и наглувих из Београда, Скопља и Суботице одржана је у Суботици, 30. маја 1971. године, због избора КУД за учешће на приредби поводом VI Конгреса у Паризу (од 29. јула до 5. августа 1971) и приредби у Москви

(од 7. до 17. новембра 1971). У Париз је путовало КУД из Суботице и пантомимичари из Загреба, док су у Москву отишла КУД из Београда и Скопља.

У Чачку је 1. и 2. фебруара 1975. године одржана Смотра ансамбала народних игара (без драмских, пантомимских, рецитаторских и других остварења из друштава) КУД глувих и наглувих Југославије, као припрема за планирано гостовање на Конгресу у Вашингтону.

У Чачку је 1. и 2. фебруара 1975. године одржана Смотра ансамбала народних игара (без драмских, пантомимских, рецитаторских и других остварења из друштава) КУД глувих и наглувих Југославије, као припрема за планирано гостовање на Конгресу у Вашингтону.

Под покровитељством Републичке конференције ССРН Словеније и Скупштине општине Крањ, у Крању је 26. октобра 1975. године одржана I Смотра културног стваралаштва глувих Југославије "Братство-јединство", посвећена 30-годишњици ослобођења Југославије, 30-годишњици Савеза глувих и наглувих Југославије и прослави Међународног дана глувих. Учествовала су КУД из: Београда, Новог Сада, Суботице, Титовог Ужица, Косовске Митровице, Загреба, Осијека, Скопља и домаћина Љубљане.

Карловац је био домаћин II Смотре КУД глувих и наглувих Југославије „Братство-јединство“, 20. и 21. новембар 1976. године. Манифестација је била посвећена прослави 30-годишњице Омладинских радних акција глувих. На тај начин омогућен је сусрет старих бригадира и истовремено смотра уметничких достигнућа. Поред учешћа осамдесет бивших бригадира из свих република и покрајина СФРЈ, групе ученика из завода за децу са оштећеним слухом из Котора и преко двеста чланова КУД глувих и наглувих, Смотри је присуствовало и неколико десетина особа оштећеног слуха из организација у Хрватској, па је укупно било преко 500 глувих и наглувих особа.

У Ђаковици је 22. октобра 1977. године одржана III Смотра КУД глувих и наглувих Југославије - „Братство-јединство“. На смотри је учествовало преко 250 чланова окупљених у културно-уметничким друштвима и секцијама организација глувих и наглувих. Смотра је била посвећена прослави 85 - годишњици рођења

председника СФРЈ, Јосипа Броза Тита и 40 – годишњици његовог доласка на чело Партије.

У Скопљу је 21. и 22. октобра 1978. одржана IV Смотра културно-уметничких друштава глувих Југославије „Братство-јединство“. На овој манифестацији учествовала су КУД из Љубљане, Загреба, Осигека, Бања Луке, Брчког, Суботице, Новог Сада, Панчева, Београда, Приштине, Титограда и Скопља.

Пета Смотра КУД глувих Југославије „Братство јединство“ је одржана у Крагујевцу 24. и 25. октобра 1979. године.

На Смотри су учествовала КУД глувих из свих република и покрајина, изузев Црне Горе. Приказано је 5 тачака пантомиме и 20 тачака народних игара...

Организатор VI Смотре КУД глувих Југославије била је Покрајинска конференција Савеза глувих и наглувих Војводине, а Смотра је одржана 13. децембра 1980. године у Зрењанину.

Седма Смотра културно-уметничких друштава глувих и наглувих Југославије „Братство јединство“, одржана је у Сарајеву 21. новембра 1981. Године и била је посвећена 40 – годишњици устанка и социјалистичке револуције народа и народности Југославије, Међународној години инвалида УН-1981. и 30-годишњици организованог деловања глувих и наглувих лица у Сарајеву.

Поводом обележавања 30-годишњице активности СОЛОС-а Црне Горе, у Титограду, одржана је VIII Смотра културно-уметничких друштава глувих Југославије „Братство-јединство“, 30. октобра 1982. године.

У Приштини је 3. децембра 1983. године одржана IX Смотра културно-уметничких друштава глувих Југославије „Братство-јединство“, поред традиционалног карактера, ова смотра се одржала и поводом 40 година АВНОЈ-а, а један од циљева био је зближавање слушно оштећених свих народа и народности Југославије.

X Смотра КУД глувих и наглувих Југославије „Братство-јединство“, одржана је у Љубљани 23. јуна 1984. године. Учествовало је 10 КУД глувих и приказано 25 тачака различитог програма.

XI Смотра КУД глувих Југославије „Братство-јединство“ одржана је у организацији СООС Хрватске, 26. октобра 1985. године у Загребу.

XII Смoтpa КУД глyвix и нaглувix Југослaвије „Брaтствo-јeдинствo“
oдржaнa је 13-15. јунa 1987. гoдинe у Сaрaјеву.

7. КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ ОСОБА У ОКВИРУ САВЕЗА ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ СРБИЈЕ

Жеља да изразе своја уметничка остварења увек је била присутна код глувих особа Србије. Уметничка остварења крећу се у оквирима психофизичких могућности, израженог талента и друштвено-економских услова у којима живе и раде.

Културно-уметничка остварења глуви су у почетку приказивали у уском кругу људи, на забавама приватног карактера, у клубу, да би се глуви дружили и забавили.

Ширењем мреже локалних организација глувих и наглувих у Србији почиње спровођење програма за културно-просветни рад, посебно формирањем домова културе.

Прва забележена приредба глувих Београда датира од 9. марта 1940. године. То је била типично клупска забава са шареним програмом чији је главни актер био Игор Коломбатовић, студент ликовне академије. Његов смисао и таленат за глуму брзо је уочен, па се око њега окупљају још неки чланови који су имали интереса за Талијину уметност. На жалост, тај тек започети рад прекида рат, да би након ослобођења са формирањем НОФ-а систематски започе (Савић, 1974:480).

Одмах после оснивања УДЕС, група талентованих уметника аматера основала је своју „Дилетантско-пантомимску секцију у оквиру удружења и почела са спремањем скечева, базираних на пантомими, са циљем да на приредбама забави чланство. Број заинтересованих за рад у секцији се брзо ширио, па је већ 1949. године секција имала око 30 чланова. Спремили су системску представу „Смрт фајизму - слобода народу” која је приказивана неколико пута и касније на свечаностима приликом оснивачких скупштина организација глувих у унутрашњости Србије. На основу успеха ове групе покренута је иницијатива да се оснује културно-просветно друштво глувих.

Добијањем и уређењем простора за рад организација (домова глувих) стицали су се упоредо услови и стварање културно-просветних и уметничких друштва глувих, па се ширио културни живот глувих у њима: идејно-политички и културно-просветни рад помоћу поучних и занимљивих предавања, масовних

конференција, кружока, приказивања филмова, читалачких часова, културно-уметнички рад у фолклорним, драмским и балетским вежбама.

Прво самостално културно-просветно друштво глувих у Србији основано је 5. новембра 1950. године у Београду – Културно-просветно друштво (КПД) и добија назив „Културно-просветно друштво дефектних слухом Београда" или скраћено „ДЕС" (Касније је назив промењен у КУД глувих Београда „Радивој Поповић"). Од самог почетка, ово друштво је у свом саставу имало: драмску, фолклорну, ликовну и рецитаторску секцију. После успешних представа овог КПД, у Србији се оснивају и друга КПД при организацијама глувих и наглувих. Тако је у Крагујевцу основано КПД глувих „Јаков Петровић Бједов”, у Нишу КПД глувих „Иво Лола Рибар”, у Косовској Митровици КПД „Братство” (1955), у Приштини КПД „Грмија”, у Пећи КПД „Ругово”, у Призрену КПД „Бистрица”, у Новом Саду КПД „Јован Бољарић”, у Суботици КПД „Боса Милићевић”, у Зрењанину КПД „Жарко Зрењанин, у Панчеву КПД „Олга Петров”, у Ср. Митровици КПД „Радивој Поповић”, у Сомбору КПД „Вера Гуцоња”, касније у Ужицу КУД „Титово Ужице („Борко Васиљевић”). У оним организацијама где није било кадровских могућности и због недостатка адекватног простора, оснивале су се секције за културу које су имале скромније програме о КПД.

Носиоци културно-просветног и уметничког живота међу глувима при односим основним организацијама СГЈ била су културно-просветна друштва и секције Савеза глувих. Глува лица нису могла да учествују у раду културно-просветних и уметничких друштава чујућих, већ су свој уметнички таленат и друге способности у пуној мери испољавали у својим друштвима.

Мора се признати да оснивање овог првог и осталих КПД глувих није ишло сасвим лако. Било је потребно много залагања, убеђивања и много непроспаваних ноћи док су се добиле прве контуре, створила посебна правила, одредио репертоар итд.

Домови културе Савеза глувих су служили за организовање приредби и разних свечаности - дочек нове године, прослава за време државних празника, организовање књижевних вечери, изложби ликовног стваралаштва, изложби предмета домаће радиности и сл. Поред тога, у домовима културе су се одржавале

седнице органа управљања, скупштине и остали масовни састанци и зборови. За све чланове без разлике, бавили се они неком активношћу или не, дом културе значио је другу кућу.

Уређењем домова културе стекли су се услови за оснивање културно-просветних и уметничких друштва глувих. У домовима културе се одвијао културни живот глувих, идејно-политички и просветни рад, организовање поучних и занимљивих предавања, кружока и приказивање филмова. У почетку се највише вежбао фолклор, драма и балет.

Домови културе Савеза глувих оправдали су циљ свог постојања, јер глумим људима пружају све оно што остали грађани имају унутар масовних организација, они су глумима дали могућност свестраног културног развитка и представљају пример бриге државе и локалне заједнице о глумима као равноправним члановима друштва.

Савез глувих Србије је увек настојао да се обезбеде материјална средства за уређење домова глувих, јер је руководство било свесно да се уређењем истих стварају услови за задовољење културно-просветних потреба његових чланова, васпитно делује на глуву омладину, јача основну организацију глувих и доприноси бољој интеграцији и социјализацији у локалној средини.

Од оснивања КПД и секција за културу при основним организацијама глувих и наглувих Србије па до данашњег дана рад на културно-уметничком плану није престајао. Било је успеха и падова, квалитетних и мање квалитетних остварења, али се традиција одржавала и одржала.

Културно-просветно друштво дефектних слухом Београда је одмах организовало представе у многим градовима у Србији, посебно у оним местима где је требало разбити предрасуде локалних власти, родитеља глувих особа, а и самих глувих. На овај начин је дошло до лакшег оснивања организација и КПД глувих у унутрашњости Србије.

Културно-просветни рад међу глумима у Војводини и на Косову и Метохији одвија се кроз градске одборе у почетку у оквиру основних организација, а касније у оквиру КПД (КУД). Видови културно-просветног рада почетком оснивања била

су предавања, масовне конференције, политичке информације, биоскопске представе и друго.

Савез глувих Србије је веома брзо успоставио сарадњу са школама за глуве и наглуве ученике у Србији. Руководство Савеза је активно учествовало у школским одборима, давало предлоге у вези решавања статуса глуве деце и омладине, по питање рехабилитације, едукације, професионалне оријентације и оспособљавања. Такође, школска деца су била укључена у рад организација глувих, посебно у спровођењу културних активности. За одрасла глува лица која су била прерасла за редовно школовање и била неписмена, Савез је у сарадњи са школама, организовао аналфабетске течајеве. У току 1957. и 1958. године, за време летњег распуста, организовани су течајеви у Шапцу, Ваљеву, Титовом Ужицу, Нишу, Зајечару, Пожаревцу, Пироту и Смедереву. У једном циклусу било је обухваћено 206 полазника са којима је радило 25 наставника и 7 васпитача. Од ових течајева су поникла прва екстерна одељења у Чачку, Новом Пазару, Шапцу, и Врању, што је био велики успех и афирмација за ГО Србије.

У току 1958. године, долази и до реорганизације рада културно--просветних друштава, тако 14. марта 1958. године долази до престанка рада КПД и секција и до оснивања културно-уметничких друштава (КУД) глувих. КУД постају самостална, али у оквиру организација, са својом управом, планом рада и имају своје посебне секције: фолклорну, драмску, ликовну, рецитаторску и друге. Циљ им је био давање приредби да би пропагирале достигнућа глувих на овом пољу. Она су морала имати свој годишњи план рада, а финансирана су директно од Главног одбора Савеза глувих и матичних градско-среских одбора.

Културно-просветни рад је имао сасвим други карактер. То је био сектор рада основне организације који је имао за задатак идејно--политичку изградњу чланства, просвећивање, организовање разних течајева почев од аналфабетског, о хигијени, домаћинству, до течајева за стицање виших квалификација.

Овако реорганизован културно-просветни рад је одмах увео 1958. године прославу „Недеље глувих“, план и програм шаховског такмичења, одржавање фестивала КУД глувих Србије итд.

Најзад, треба поменути да је марта 1958. године отпочело прво издавање „Информативног билтена СГ Србије“ као службеног гласила у којем су објављиване све одлуке пленума, председништва и осталих органа Савеза а које су важиле за читаво подручје Србије, како у погледу рада основних организација, тако и за рад привредних предузећа.

На састанку Комисије за културно – просветни рад Републичког одбора Савеза глувих Србије (19. октобра 1965. године), донета је одлука о одржавању републичких Фестивала културно-уметничких друштава (КУД) глувих Србије и усвојене пропозиције. Одлучено је да на Фестивалима могу да учествују само КУД глувих. Нису могла учествовати деца (пионири) из основних школа, али је дата могућност да учествују омладинци (ученици средње школе). Извођачи су могли бити искључиво глува, глвонема и наглува лица – сем чланова оркестра, кореографа, односно инструктора екипа. У циљу што рационалнијег коришћења времена, фестивалски програм једног КУД глувих могао је трајати најдуже 2 сата (сем свечане приредбе). Донета је одлука да успех појединих тачака оцењује жири састављен од професионалних стручњака за сваку дисциплину која ће се на фестивалу приказивати: ДРАМА, ПАНТОМИМА, КОМЕДИЈА, РЕЦИТАЦИЈА, РИТМИКА, БАЛЕТ И ФОЛКЛОР. Свако Друштво је било обавезно да на фестивалу изнесе и прикаже програм у најмање 3 /три/ дисциплине. Покрајински и срески одбори, односно основне организације задужене за КУД, морали су да воде рачуна о квалитету појединих тачака, па је при сваком одбору постојала стручна комисија која је на изборним приредбама вршила селекцију.

7.1. Преглед одржаних Фестивала КУД глувих и наглувих Србије

Први фестивал културно-уметничких друштава глувих Србије одржан је у Крагујевцу, 28. и 29. новембра 1965. године, у склопу прославе Дана Републике. Наступала су КУД из Београда, Суботице, Зрењанина, Сремске Митровице, Ниша, Новог Сада, Панчева, Пећи, Призрена, Косовске Митровице и Приштине. Ансамбли су наступали у Дворани „Пионир“, а крагујевачка публика их је награђивала дуготрајним аплаузима. Фестивал је показао да су КУД глувих у потпуности схватила и испунила своје задатке, место и улогу у културном

уздицању глувих. Већина КУД је тежиште рада посветила увежбавању народних игара, док су се сценска уметност, ритмика и балет налазили у другом плану.

Други Фестивал КУД глувих и наглувих уже Србије, Војводине и Косова, одржан је у Титовом Ужицу, 17. децембра 1977. године. Била је то још једна веома успела манифестација достигнућа глувих и наглувих Србије на културно-уметничком плану. На фестивалу су учествовала друштва „Радивој Поповић“ из Београда, КУД из Титовог Ужица, „Грмија“ из Приштине (сви са фолклорним саставима), КУД из Новог Сада и Панчева са пантомимским тачкама. И овом приликом извођачи су уверили публику у неисцрпне идеје, способности и изражајне могућности глувих и наглувих Србије на подручју уметничке делатности.

Трећи Фестивала културно-уметничких друштава глувих и наглувих Србије са покрајинама одржан је 23.12.1978. године у Врању. На програму фестивала приказана су културно-уметничка достигнућа глувих и наглувих у области фолклора, драме и пантомиме. Била је ово прилика да се прикажу културни садржаји у новој средини и помогне организацији глувих и наглувих у Врању да успостави добру сарадњу са руководством општине, а грађани увери у способности глувих особа.

Четврти Фестивал културно-уметничких друштава глувих и наглувих Србије одржан је 13. и 14. октобра у Књажевцу. Наступила су КУД - Секције глувих из следећих градова: Крагујевац - фолклор, пантомима, Титово Ужице – фолклор, Ниш – фолклор, Суботица – фолклор, Панчево – пантомима, Нови Сад – пантомима, Зрењанин - модерни балет, Сремска Митровица – пантомима, Сомбор – рецитација, Приштина/Призрен - фолклор, Београд - фолклор, пантомима.

Пети Фестивал КУД глувих и наглувих Србије са покрајинама одржан је 22. и 23. новембар 1980. год. у Краљеву. Приказана су културно-уметничка достигнућа из следећих области: фолклора, пантомиме, рецитација, рецитала и модерног балета.

У оквиру обележавања Међународне године инвалида (1981), СГНС је реализовао велики број масовних активности глувих и наглувих на републичком нивоу, у области образовања, културе, спорта, које су имале посебног значаја за

чланство. У области културно-уметничких достигнућа, Савез глувих и наглувих Србије - Републичка конференција и Међуопштинска организација савеза глувих и наглувих Пирот - организовали су шести Фестивал културно-уметничких друштава глувих и наглувих Србије са покрајинама, 14. и 15. новембра 1981. год. у Пироту (народне игре, драма, пантомима, рецитал и рецитације). Програм су приказала КУД глувих и наглувих Србије из: Београда, Ниша, Титовог Ужица, Новог Сада, Панчева, Суботице, Сомбора, Зрењанина, Сремске Митровице, Приштине и Косовске Митровице, са укупно 242 учесника.

Седми фестивал КУД глувих и наглувих Србије са покрајинама одржан је у Приштини 23. и 24. октобра 1982. Године. Целокупни фестивалски програм је приказан првог дана док је другог дана приказан одабрани програм на основу одлуке жирија.

Осми Фестивал КУД глувих и наглувих Србије са покрајинама одржан је 22. и 23. октобра 1983. године у Сомбору. Учествовала су КУД и секције глувих из следећих градова: Ниша, Сомбора, Приштине, Новог Сада, Београда, Титовог Ужица, Панчева, Суботице. Приказан је програм из следећих области културног стваралаштва: фолклора, пантомиме, рецитација, рецитала, модерних игара.

Девети фестивал КУД глувих и наглувих Србије одржан је 16. и 17. јуна 1984. године у Титовом Ужицу. Покровитељ овог Фестивала била је Радна организација за професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалида Титовог Ужица „Будућност", а чланови организационог одбора били су представници свих организација и институција у Ужицу. У програму су учествовала сва КУД глувих Србије са великим бројем тачака, а приказан је: фолклор (25), пантомима (11), рецитација (1), рецитал (4), модерне игре (3).

X Фестивал аматерских културно-уметничких друштава глувих и наглувих Србије са покрајинама одржан је, 12. и 13. октобра 1985. године у Крагујевцу. На овом Фестивалу учествовало је девет екипа, и то пет из Војводине (Суботица, Сомбор, Нови Сад, Зрењанин, Панчево), три из уже Србије (Титово Ужице, Чачак, Крагујевац), и једна са Косова (Приштина), са 140 извођача. На програму Фестивала била су културно-уметничка достигнућа из следећих области: народних игара-фолклора (12), драмско-пантомимских остварења (4), рецитала(1), рецитације

(8) и модерних игара (4). Овај Фестивал је одржан у оквиру обележавања 40. годишњице ослобођења земље, Међународне декаде инвалида УН (1983-1992) у 1985. години и Међународног дана глувих.

У Приштини је одржан XI Фестивал културно-уметничких друштава глувих и наглувих СР Србије, 15. и 16. новембра 1986. године, у организацији Покрајинске конференције Савеза глувих и наглувих САП Косово, Скупштине општине Приштина и друштвено политичких организација Приштине. На овом фестивалу учествовала су скоро сва КУД глувих из Војводине, а само једно КУД из уже Србије (из Крагујевца) и једно са Косова и Метохије.

У знаку обележавања мајских празника младих Југославије, и у оквиру 200 - те годишњице рођења Вука Стефановића Караџића, одржан је XII по реду Фестивал културно-уметничких друштава глувих и наглувих СР Србије, у Крагујевцу 30. маја 1987. године. Као и на претходним фестивалима, приказана су културно-уметничка достигнућа из области драмско-пантомимских остварења, народних игара, рецитала и рецитације.

Савез организација глувих и наглувих Србије са покрајинама, организовао је XIII Фестивал културно-уметничких достигнућа глувих и наглувих СР Србије, 19. и 20. новембра 1988. године у Суботици. Домаћин ове манифестације била је Међуопштинска организација глувих и наглувих Суботица, која је прихватила улогу домаћина, обележавајући 40 година свога постојања. Учествовала су КУД и секције глувих и наглувих из следећих градова: Суботице, Зрењанина, Панчева, Ужица, Новог Сада, Београда, Сомбора, Крагујевца, Чачка, Сремске Митровице.

Фестивал аматерских културно-уметничких друштава глувих и наглувих Србије, XIV по реду, одржан је у Крагујевцу 11. новембра 1989. године. Учествовала су КУД глувих из Крагујевца, Београда и Сомбора, а приказана су остварења из следећих области: фолклора, пантомиме, рецитација и модерних игара.

Републички фестивал глувих и наглувих Србије, XV по реду, одржан је 10. новембра 1990. године у Кикинди. Домаћин овог фестивала били су Покрајинска конференција Савеза глувих и наглувих Војводине и Међуопштинска организација глувих и наглувих Кикинда. Чланови КУД такмичили су се у области: пантомиме,

фолклора, ритмике и рецитација. На фестивалу су учествовала КУД из: Титовог Ужица, Крагујевца, Чачка, Новог Сада, Панчева, Сомбора, Суботице, Кикинде и Сремске Митровице.

Имајући у виду политичку и економску ситуацију у СФР Југославији (почетак конфликта, ратних сукоба и распада државе), многе организације предлагале су да се Фестивал КУД глувих и наглувих Србије не одржи. Ипак, XVI фестивал је одржан у Крагујевцу, 7. децембра 1991. Године. Учествовала су КУД из следећих градова: Суботице, Сомбора, Панчева, Косовске Митровице, Крагујевца, Кикинда, Зрењанин, Сремске Митровице, Новог Сада и Панчева.

У договору са Покрајинским Савезом глувих и наглувих Војводине, XVII фестивал КУД глувих и наглувих Србије са покрајинама (фолклор, балет, ритмичке игре, модерне игре, рецитације, рецитали) одржан је 26. децембра 1992. године у Зрењанину. Учествовала су КУД из следећих градова: Зрењанина, Панчева, Крагујевца, Сомбора, Вршца, Новог Сада, Суботице, Београда, Панчева и Сремске Митровице.

Савеза глувих и наглувих Србије одржао је XVIII Фестивал КУД глувих и наглувих Србије у Новом Саду, 10. децембра 1994. Године. Учествовала су КУД глувих из Ужица, Београда, Косовске Митровице, Новог Сада, Панчева, Крагујевца, Суботице и Сомбора у следећим областима: народне игре-фолклор, драмско-пантомимска остварења, рецитал и рецитације, модерне игре.

Фестивал КУД глувих и наглувих Србије XIX по реду, одржан је у Крагујевцу, 9.12.1995. године. Приказана су културна остварења из области: фолклора, пантомиме, рецитација, рецитала и модерних игара.

Фестивал културно-уметничких друштава глувих и наглувих Србије, XX по реду, одржан је у Ужицу, 7. децембра 1996. године. На програму су била културно-уметничка достигнућа глувих и наглувих Србије области фолклора, балетско-ритмичких и модерних игара, драмско-пантомимских остварења, музике, рецитала и рецитације. Учествовала су следећа КУД: „Борко Васиљевић”, Ужице; „Јаков Петровић Бједов”, Крагујевац; „Братство”, Косовска Митровица; „Радивој Поповић”, Београд; „Нишава”, Ниш; „Вера Гуцоња”, Сомбор; „Олга Петров”,

Панчево, „Јован Бољарић“, Нови Сад, „Боса Миличевић“, Суботица, „Радивој Поповић“, Сремска Митровица, „Организације СГН Вршац.

У Београду је одржан XXI Фестивал КУД глувих и наглувих Србије, 13. децембра 1997. године. На фестивалу је учествовало тринаест организација глувих и наглувих, са својим КУД или секцијама за културу из: Београда, Панчева, Крагујевца, Ужица, Сомбора, Суботице, Косовске Митровице, Вршца, Новог Сада, Кикинде, Чачка, Ниша и Сремске Митровице.

У Чачку је одржан XXII Фестивал КУД глувих и наглувих Србије, дана 12. децембра 1998. Године, а учествовало је више од 170 такмичара из десет градова: Крагујевца, Ужица, Београда, Чачка, Урошевца, Суботице, Панчева, Сомбора, Косовске Митровице и Вршац. Учесници су наступали у следећим областима: народне игре-фолклор, драмско-пантомимска остварења, рецитал или рецитација, модерне игре. Учесници програма могли су да наступају највише са по две тачке из области фолклора и драмско-пантомимских остварења, односно са по једном тачком из области рецитал-рецитација и балетско-ритмичке-модерне игре.

На Новом Београду, 18. децембра 1999. године, одржан је XXIII фестивал КУД глувих и наглувих Србије. Учествовали су представници организација глувих и наглувих Србије из следећих градова: Београда, Чачка, Вршца, Крагујевца, Сомбора, Ужица, Суботице, Панчева.

У Новом Пазару, 9. децембра 2000. године, одржан је XXIV фестивал КУД глувих и наглувих Србије. Први пут у овом граду одржана је једна оваква манифестација у Дому културе., а учествовала су КУД из Београда, Крагујевца, Ужица, Косовске Митровице, Сомбора, Панчева, Вршца, Чачка, Краљева, Новог Сада и града домаћина, са око 200 учесника у програму.

XXV Фестивал КУД глувих и наглувих Србије одржан је 20. октобра 2001. године у Трстенику. Такмичари КУД и фолклорни ансамбли из Београда, Крагујевца, Чачка, Ужица, Косовске Митровице, Сомбора, Панчева, Вршца, Сремске Митровице, Новог Пазара, Новог Сада, Беле Цркве, и Зрењанина, показали су одличне резултате у програмима народних игара, драмско-пантомимских остварења, модерних игара, рецитала и рецитација.

Фестивал КУД глувих и наглувих Србије, XXVI по реду, одржан је у Суботици 23. новембра 2002. године. На фестивалу су учествовала КУД и Секције за културно стваралаштво из 13 градова у Србији, а приказане су 33 тачке из области драмско-пантомимских остварења, фолклора, рецитација и рецитала и модерних игара.

Фестивал културно – уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије, XXVII по реду, одржан у Смедеревској Паланци, 13. децембра 2003. године. На овом Фестивалу је учествовало шеснаест (16) организација – КУД-а глувих и наглувих Србије, и то из: Суботице, Новог Сада, Сомбора, Сремске Митровице, Зрењанина, Панчева, Вршца, Београда, Крагујевца, Јагодине, Чачка, Ужица, Трстеника, Велике Планае, Смедерева и града домаћина, Смедеревске Паланке. На Фестивалу је изведено 35 тачака, у свим областима аматерског културно-уметничког стваралаштва.

Фестивал аматерских културно-уметничких достигнућа глувих и наглувих Србије, XXVIII по реду, одржан је у Београду. Фестивал је одржан у години када је Савез прослављао значајан јубилеј – 60 година постојања. На Фестивалу је учествовало 17 организација са својим КУД и секцијама. Укупно су приказане 34 тачке и то: у области народних игара - 5, у области драмско-пантомимских остварења - 12, у области рецитација и рецитала - 9, области модерних игара - 8.

Фестивал културно-уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије, XXIX по реду одржан је 19.11.2005. године у Ваљеву. Учествовали су представници из следећих организација: Београда, Ваљева, Вршца, Зрењанина, Јагодине, Кикинде, Косовске Митровице, Крагујевца, Крушевца, Неготина, Новог Сада, Панчева, Параћина, С. Паланке, Сомбора, С. Митровице, Суботице, Трстеника, Ужица и Чачка.

Јубиларни, XXX Фестивал културно-уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије одржан је 11. и 12. новембра 2006. године у Сомбору. На програму су била културно-уметничка достигнућа глувих и наглувих аматера у области фолклора, балетско-ритмичких и модерних игара, пантомиме и драмско-пантомимских остварења, рецитала и рецитације. Учествовала су КУД и секције глувих из 27 градова: Трстеника, Сомбора, Јагодине, Бечеја, Панчева, Чачка,

Параћина, Беле Цркве, Прешева, Зрењанина, Ваљева, Крагујевца, Краљева, Сремске Митровице, Новог Сада, Неготина, Вршца, Београда, Крушевца, Косовске Митровице, Пожаревца, Ужица, Шапца, Суботице, Врања, С. Паланке, Жабља, са 468 извођача. У оквиру драмско-пантомимских остварења приказане су 22 тачке. У области народних игара – фолклора приказане је 10 тачака. У области модерних – балетско-ритмичких игара приказано је 12 тачака. У области рецитала-рецитација приказано је 17 остварења.

На овом Фестивалу су оборени сви рекорди по питању броја КУД, секција и извођача, па је после овог Фестивала, Комисија за културу СГНС донела је одлуку да се фестивали одржавају у два дела: у пролећном делу - из области драмско пантомимских остварења и модерних игара и у јесењем делу – из области народних игара-фолклор и рецитала-рецитација, што је и примењено у наредном периоду.

У Лозовику, Велика Плана, 12. маја 2007. године, одржан је први део XXXI Фестивала културно уметничких друштава глувих и наглувих Србије, који је окупио 365 учесника из 22 града. Чланови организација глувих су своја културна умећа исказали у области драмско-пантомимског остварења и модерних игара. Учесници програма били су из организација глувих и наглувих из Новог Сада, Јагодине, Ваљева, Београда, Чачка, Параћина, Крушевца, Сремске Митровице, Пожаревца, Косовске Митровице Суботице, Сомбора, Лознице, Краљева, Вршца, Ниша, Трстеника, Бечеја, Беле Цркве, Врања и Неготина.

Други део XXXI Фестивал културно-уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије у области Народних игара-фолклора и рецитација-рецитала држан је 10. новембра 2007. године у Кикинди. Учествовала су КУД и секције из Београда, Крагујевца, С. Паланке, Јагодине, Краљева, Новог Сада, Косовске Митровице, Ниша, Чачка, Бечеја, Суботице, Шапца, Параћина, Панчева, Кикинде, Сомбора, Трстеника, Врања, Ваљева и Зрењанина, са преко 350 извођача. Приказано је 11 тачака у области фолклора и 16 тачака у области рецитала-рецитација.

Основна организација глувих и наглувих у Чачку била је домаћин XXXII Фестивала КУД глувих и наглувих Србије, у области драмско-пантомимских остварења и модерних игара. Фестивал је одржан 17. маја 2008. године, а

учествовало је 21. културно-уметничко друштво (или секција) из: Ваљева, Вршца, Јагодине, Трстеника, Панчева, Новог Сада, Бечеја, Зрењанина, Крагујевца, Сомбора, Пожаревца, Крушевца, Ниша, Параћина, Ужица, Београда, Сремске Митровице, Врања, Краљева, Новог Пазара и Чачка. Тога дана, град домаћин, угостио је преко 350 гостију, учесника фестивала и пратећег особља.

Други део XXXII Фестивала КУД глувих и наглувих Србије (у области народних игара-фолклора и рецитала-рецитација) одржан је 15. новембра 2008. године у Нишу и приказано је 10 тачака у области фолклора и 12 рецитација. Извођачи су били чланови КУД и секција из 19 организација.

Први део XXXIII Фестивал културно-уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије у области драмско пантомимских остварења и модерних игара одржан је 23. маја 2009. године у Вршцу. Домаћин ове манифестације била је Организација Савеза глувих Вршац. На фестивалу су учествовали представници КУД и секција из 21 организације глувих. Приказано је 19 садржаја у области драмско-пантомимских остварења и 8 тачака у области модерних игара.

Други део XXXIII Фестивал културно-уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије у области Народних игара-фолклора и рецитација-рецитала (одложен од 14. новембра 2009. године због епидемије грипа), држан је 24. априла 2010. године у Врању. У области народних игара-фолклора приказано је 10 тачака и у области рецитација 10. Учествовала су КУД и секције из 17 градова.

XXXIV Фестивал аматерских културно-уметничких достигнућа глувих и наглувих Србије одржан је 12. јуна 2010. године у Смедереву. На програму су приказана културно-уметничка достигнућа глувих и наглувих аматера у области модерних игара и драмско-пантомимских остварења. Учествовала су КУД и секције за културу глувих из 24 града, са преко 270 учесника.

Други део XXXIV Фестивал аматерских културно-уметничких достигнућа глувих и наглувих Србије, одржан је 13. новембра 2010. године у Шапцу. На програму су била културно-уметничка достигнућа глувих и наглувих аматера у области народних игара-фолклора (5), рецитала-рецитација (16).

XXXV Фестивал културно-уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије, у области драмско-пантомимских остварења и модерних игара, одржан је у

Панчеву 17. септембра 2011. године. У програму је учествовало око 300 извођача из КУД и секција за културу организација – удружења глувих и наглувих Србије.

XXXVI Фестивал културно – уметничких стваралаштва глувих и наглувих Србије, у области Драмско-пантомимских остварења и Модерних игара, одржан је 02. јуна 2012. године у сали Дома културе у Пироту.

Други део XXXVI Фестивала културно -уметничких достигнућа глувих и наглувих Србије у области фолклора – народних игара и рецитала – рецитација, одржан је 24.11.2012. године у Јагодина. Домаћин Фестивала је било Међуопштинско Удружење глувих и наглувих Јагодина, а покровитељи град Јагодина и Министарство рада, запошљавања и социјалне политике – Сектор за заштиту особа са инвалидитетом.

XXXVII Фестивал културно – уметничких стваралаштва глувих и наглувих Србије, у области Драмско-пантомимских остварења и Модерних игара, одржан је 25. маја 2013. године у Сенти. Своја умећа из ових области показало је око 140 такмичара из 13 КУД или секција за културу глувих и наглувих Србије.

XXXVIII Фестивал Културно-уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије, у области народних игара - фолклора и рецитала - рецитација, одржан је 16. новембра 2013. године у Косовској Митровици.

XXXIX Фестивал драмско-пантомимских остварења и модерних игара одржан је 14. јуна 2014. године у Алексинцу, а домаћин Фестивала била је Општинска организација глувих и наглувих Алексинац.

Фестивал Културно уметничког стваралаштва глувих и наглувих Србије, у области народних игара –фолклора и рецитала –рецитација, 38. по реду, одржан је 22. новембра 2014. године у Београду. На фестивалу је учествовало 10 КУД (удружења - секција за културу) глувих и наглувих Србије, са 6 тачака у области фолклора и 7 рецитација.

У Зрењанину је одржан 39. Фестивал КУД глувих и наглувих Србије, у области драмско-пантомимских остварења и модерних игара, 30.05.2015. године.

Фестивал КУД глувих и наглувих Србије у области фолклора-народних игара и рецитала-рецитација, 39. по реду одржан је у Крагујевцу 05.12.2015. године.

Први део јубиларног, 40. Фестивала КУД глувих и наглувих Србије одржан је у Великој Плани 28. маја 2016. године, док ће се други део, у области народних игара-фолклора и рецитала-рецитација одржати у Новом Саду, новембра 2016. године.

Овде треба истаћи да су се редовно одржавали КУД глувих СГН Војводине, у почетку забавног карактера, а касније, а од трећег фестивала, почело је рангирање и квалификацијама за даља такмичења на нивоу КУД СГНС и КУД СГНЈ.

Фестивали су одржавани овим редом: I – у Суботици 1958. године, II - у Суботици 1959. године, III - у Зрењанину 1960. године, IV – у Сенти 1961. године, V – у Вршцу 1962. године, VI – у Бачкој Тополи 1963. године, VII – у Бачкој Паланци 1964. године, VIII – у Суботици 1965. године, IX - у Кикинди 1966. године, X – у Зрењанину 1967. године. На овим фестивалима су приказана остварења глувих у следећим областима: фолклор, драма и комедија, пантомима, ритмика, балет и рецитације.

8. АКТИВНОСТИ ГЛУВИХ У ОБЛАСТИ СЛИКАРСТВА И ВАЈАРСТВА

У историји уметности постоје подаци о првим глувим уметницима. Још у старом веку, у време Јулија Цезара, великог римског императора, постојао је сликар, глув од рођења, који је учио сликарство да би му „дефект“ био мање болан. Подаци говоре да је умро у периоду када су му први успеси предвиђали лепу будућност. Ликовна уметност је својствена глувим особама, јер им даје самосталност и слободу у раду.

У културној историји свих народа било је глувих људи који су имали истакнуту улогу у јавном и културном животу своје државе. Било је доста сликара, вајара, уметника, проналазача, филмских стваралаца.

Сва уметничка дела се разликују према садржају, начину рада и намени. У ликовној уметности егзистира више области рада. Тематски рад, као облик ликовног стваралаштва, представља сликање, цртање или вајање на задату тему, без опажања предмета, појава или збивања која се уметнички представљају. Зато уметник мора да има јасну слику о ономе шта ствара. Ликовно изражавање на овакав начин најчешће се назива композиција (Славнић, Ковачевић 2005). Ауторке даље истичу да, поред илустровања уметничких дела спада и рад по природи, односно рад према моделу, фигури или пределу који уметник посматра у току рада.

Савић (2004) истиче да су о сликарском таленту глувих писали још у ренесанси, славни Леонардо да Винчи и Ђироламо Кардано. Они су сматрали да је сликарство за глуве изванредно подручје на којем глуви могу да се изразе, јер за то није потребна компонента говора и слуха. Кардано је сматрао да познати мајстори не треба да боје велике површине у црквама када то могу да ураде глуви. Они могу само да довршавају њихове радове. Хуан Наварез Фернандез - или познатији под надимком „Ел Мудо“ (глуви), и Франциско Гоја су најистакнутији глуви сликари.

Томановић (1953) је сматрао да дар глувих људи за ликовну уметност долази из два разлога. Први је тај што ликовна уметност, изражавајући се језиком облика и боја, захтева од уметника извесна унутрашња осећања, која су код глувонемих врло јака. А јака су баш захваљујући њиховом телесном недостатку – глувоћи. Друга ствар, која доприноси успеху глувих људи као ликовних уметника јесте љубав према послу који обављају. Они желе да буду међу најбољима, са

жаром се уносе у рад и док раде ништа друго не може да их занима. То је опет њихова једна мала премоћ над већином чујућих људи, која им олакшава пут ка успеху.

Савић (1974) сматра да је у ликовном изражавању глувих доминантна црта визуелности: слика, гест, сценски израз, моделирање сопственог тела, а изнад свега руку, које у хиљадама варијанти положаја говоре. Говор геста је можда приступачнији, очигледнији и разумљивији него израз бојом, коју не разуме сваки.

Покушаји да литерарне и ликовне секције и дебатни клубови буду што снажнија форма делатности међу глувима у слободним часовима, мада нису у потпуности успели, ипак резултати који су остварени нису безначајни.

Чланови Савеза — академски образовани уметници, који су у већини уживали стипендије Савез, наступали су са својим самосталним изложбама или на изложбама које је Савез организовао у земљи, а организује их сваке друге године по разним местима у Југославији, доживела су веома повољну критику. Они су са глувим сликарима аматерима учествовали на изложбама у Италији и Западној Немачкој, где су освојили неколико првих награда међу којима, као најзначајнију, сребрни пехар Председника Републике Италије.

Посебна форма културног рада глувих су њихове ликовне преокупације. То није само изражавање осећања и мисли сликом, већ дубоко унутрашње осећање за продуховљеним лепим, које се изражава и обликује бојом и кичицом. Број глувих академских сликара је после рата знатно повећан, тако да су ликовни уметници представљали посебну групацију међу глувима. Њихове преокупације крећу се од импресионизма па до модерног сликарства неореализма, у свим техникама: уљу, акварелу, темперу, графици, колажу, интарзији, дуборезу. Без обзира на правце и стилове, њима је заједничка карактеристика: приступање са пуно студиозности своје делу и уношење аутентичног личног израза у ликовном изражавању.

Поред сликара заслужују пажњу и радови глувих вајара, чија се дела налазе у многим местима широм земље. Са префињеним осећањем за покрет, склад и монументалност, они су своје таленте усмерили у посебном правцу. Међу глувим сликарима и вајарима има и познатих имена у нашем уметничком животу. Они

наступају појединачно или у групи а најчешће заједно са чујућим сликарима и вајарима у салонима и галеријама.

Свакако треба споменути и посебну групу сликара аматера чија се активност остварује кроз сликарске секције у клубовима глувих.

Појавили су се први академски глуви сликари и многи глуви аматери наивци чије су се ликовне преокупације кретале од импресионизма до апстрактног надреализма и наивне уметности.

У оквиру VII Интернационалних спортских игара глувих 1953. године у Бриселу је од 15. до 30. августа отворена изложба ликовне уметности и литературе глувих. Изложбу је организовао посебни комитет у виду активности Интернационалног салона глувих уметника са седиштем у Паризу (SIAS – Salon international des artistes silencieux, Paris). Излагало је 63 сликара, кипара, вајара и графичара из седам држава, а из области литературе и публицистике било је 15 аутора из 10 држава. Изложба је била јако успешна и допринела је проширењу круга потенцијалних глувих стваралаца. На изложби су биле и две слике, тада младог студента Милана Миљковића из Београда. Од глувих уметника из Југославије били су заступљени љубљански кипар Иван Штркељ, загребачки сликар Хинко Гудац и у одсеку литературе Јован Одавић из Београд, песмом „Ми нисмо глуви.

После ове изложбе, међу глувима у Југославији јавила се идеја да се оснује Савез интелектуалних глувих уметника у саставу Савеза глувих Југославије, као аутономна секција, али није реализована па су глуви уметници деловали у оквиру културно-просветних друштава (КПД) – културно-уметничких друштава (КУД) глувих.

У оквиру II Светског конгреса глувих у Загребу је, од 22. VIII до 6. IX 1955. године, организована изложба ликовне уметности: сликарства, скулптуре, графике, архитектуре, научне литературе, књижевности, уметничке фотографије и фото документације глувих уметника из многих земаља. У Уметничком павиљону, у присуству великог броја делегата на Конгресу и представника власти и културног живота, ова изложба је била најбројнија и најквалитетнија манифестација глувих уметника до тада. За изложбу је било пријављено 205 радова глувих уметника из 11

држава Европе и из Кине, а жири, који су сачињавали професори Академије ликовне и Академије примењене уметности у Загребу, одабрао је 89 дела из сликарства, скулптуре, графике, фотографије, унутрашње архитектуре и примењене уметности. За изложене радове додељене су и награде, а редослед је био следећи: 1. награду освојили су глуви уметници из Италије, 2. место припало је глувим уметницима из НР Кине, а 3. место глувим уметницима из Аустрије.

На I међународној Изложби глувих уметника у Риму, која је била организована под покровитељством председника Републике Италије крајем септембра 1957. године и на којој је било изложено преко 200 експоната, група од 17 сликара из Југославије, једногласно је добила прву награду. Пехар је поклатио председник Републике „најбољој излагачкој групи, због највише хомогености у њеном учешћу“. Југославија је била представљена у три сале са 30 радова. У једној сали су били изложени радови сплитске групе (Звонка Брајковића, Марина Шалова, Звонка Порабића, Марице Пушкарић, Миљенка Неготића, Јошка Дупланчића и Бранка Панце). У другој сали су били експонати Борке Лучић-Милосављевић, Милана Миљковића, Хинка Гудца, Еугена Буктенице, Милутина Радојичића, Златка Омербеговића и Анђелка Главана. У трећој сали су били радови Вјекослава Перишића, Бранка Панце, Петра Палинића и Ивана Фанука. Избор ових радова је извршен на Изложби која је организована пре тога у Београду.

Прва колективна изложба глувих уметника Југославије организована је у Београду, од 11. до 20 јуна 1957. године. Савеза је омогућио јавно излагање одабраних слика и скулптура које су послате за ужи избор ради учешћа на Међународној изложби глувих уметника у Риму. У Уметничком павиљону на Калемегдану приређена је изложба шездесет радова који су створили двадесет глувих ликовних уметника из наше земље.

У присуству позваних гостију и функционера и службеника органа Савеза и његових предузећа у Београду, изложбу је отворио Пеђа Милосављевић, председник Удружења ликовних уметника Србије.

На овој значајној изложби глувих уметника, били су изложени радови Звонимира Брајковића, Еугена Буктенице, Анђелика Главана, Хинка Гудца, Јосипа Дупланчића, Борке Милосављевић, Милана Миљковића, Марија Мифке, Руде

Мудровчића, Миљенка Неготића, Златка Омербеговића, Бранка Панце, Звонка Паробића, Петра Палинића, Вјекослава Перишића, Марице Пушкарић, Милутина Радојичића, Ивана Фанука, Марина Шалова и вајара Ивана Штрекеља.

Како бисмо боље представили ове глуве уметнике указаћемо на мишљења великих чујућих уметника о стваралаштву глувих на простору бивше Југославије.

Познати професор Ликовне академије у Београду, Павле Васић (1957) је анализирао ликовно стваралаштво глувих уметника. Сматра да је начин изражавања ових уметника прожет снагом личног израза. Глуви уметници су се на различите начине изражавали. Једни су се бавили наивном визијом стварности утопљене у плаве и сиве тонове удружене у привлачне хармоније. На другој страни су они који су стекли образовање у академијама, чија дела имају све облике надреалистичке осећајности и еротике, ширине и слободе у изражавању, удружене са приличном занатском сигурношћу, затим драматику јаких контраста у тамно светлом и у колориту, а свежину у посматрању природе. Неки се ограничавају на строгост и сувоћу фотографског објектива, неки јаком осећању декоративности у својим графикама, неки се одликују строгошћу односа, којој би се могло пожелети мало више колористичке свежине. Код неких налази изразито сликарске елементе у сценама из свакодневног живота, каткад декоративне, али увек са знатним осећајем за свежину боје. Неки уметници имају интересовање за форму и осећање за боју удружени су често у веома успеле сликарске целине, неки поседују смисао за композицију, за контрасте црвеног и белог.

Један део ове изложбе, око 30 радова, био је још једном изложен, на још већој манифестацији глувих, на међународној изложби у Риму, августа 1957. године, под покровитељством Светске федерације глувих. У тишини која расте, да се најзад, по законима нечујних звукова, претвори у брујање и вибрације радости, у тишину рехабилитације и једнакости свих људи".

Савез глувих Југославије приредио је другу (II) националну Изложбу глувих уметника Југославије. Изложба је организована у Скопљу, од 15. до 25. новембра 1959. године. Од преко 70 поднетих радова, жири је одабрао 60 експоната, који су третирали широки дијапазон уметничких остварења, од слика наивних уметника (Еуген Буктеница), преко импресионистичких остварења Анђелка Главана, Борке

Милосављевић, Милана Миљковића и Милутина Радојчића, до реалистичких радова Иве Фанука и бројних колажа групе глувих из Сплита. Посебно место на изложби имали су радови Слободанке Шошкић из Иванграда (Берана), а по први пут су приказани и радови примитивног жанра, Николе Штрпца из околине Шибеника (овај глуви уметник је глув од рођења, није ишао у школу, био је потпуно неписмен и није имао једну шаку, а живео је у породици са још тројицом глуве браће).

Трећа (III) ликовна Изложба глувих сликара и вајара Југославије организована је у Београду, а свечано отварање било је 20. октобра и трајала је до 1. новембра 1961. године. На овој изложби глувих сликара и вајара изложена су дела глувих уметника из свих делова Југославије. Биле су изложене слике, скулптуре и мозаик (укупно 32 експоната) Еугена Буктенице, Анђелка Главана, Ангела Ивановског, Борке Лучић Милосављевић, Милана Миљковића, Златка Омербеговића, Милутина Радојчића, Миодрага Симеоновског, Бранка Томановића, Ива Фанука и Слободанке Шошкић. Пажњу гледалаца највише су привукли: „Личко село“ Анђелка Главана, „Ноћ у Котору“ Милана Миљковића, „Лубенице“ и „Старо Скопље“ Ангела Ивановског, фигуре и слика „Оногошт“ Бранка Томановића, али сви остали радови глувих уметника. Изложба је показала да је ликовна уметност блиска стваралачка дисциплина глувих, због могућности праћења одређених чулних сензација и осећања сигурности овладавања њоме. Духовно и душевно изражавање глувих је на овај начин исказано до крајњих могућности, уз јединствену концентрацију коју не прекидају звукови. Глуви уметници су кроз своје радове исказали своје ликовне доживљаје и код свих је била изражена жеља да бојом компензира звук и искаже топлина, или криза и осамљеност (кроз хладне боје).

За време одржавања I Фестивала КУД глувих Југославије, од 21. до 23. јануара 1963. године, у Бања Луци у просторијама Дома културе, организована је IV Изложба глувих сликара и вајара Југославије. На Изложби су са својим радовима учествовали готово сви глуви уметници: Милан Миљковић, Слободанка Шошкић, Бранко Томановић, Златко Омербеговић, Борка Милосављевић, Бушковић и Миодраг Симеоновски. Поред акварела, излагане су интарзије

(Бушковић), графика (Шошкић), линорез (Симеоновски), акватинта (Миљковић), скице у дрвету (Томановић), уље (Омербеговић и Милосављевић). На изложби је било око 30 радова.

За време одржавања XI Светских игара глувих у Београду, од 8. до 15. августа 1969. године, у Павиљону „Цвијета Зузорић“ на Малом Калемегдану била је отворена Изложба радова глувих уметника Југославије. Нису се сви глуви уметници одазвали позиву да учествују на овој Изложби, али је и поред тога жири изабрао 50 експоната од 13 аутора. Овај пут је жири инсистирао да радови глувих академских сликара и вајара заузму централно место на изложби, док су радови уметника аматера попунили остали простор. Излагани су радови у уљу, креди, од бакра, оловне глазуре, од текстила, сламе и сл. Изненађење је било да је имало мало скулптура. Изложбу је видео велики број учесника Светских игара глувих и грађана Београда, а многи радови су на продајној изложби купљени, неки чак и од стране високих функционера Скупштине СФРЈ. Најзапаженији су били радови Милутина Радојчића („Хвар“), Ристе Димовског („Пејзаж“ из околине Битоља), радови Антала Чизмара из Сомбора и радови од сламе Ане Милодановић из Суботице.

У Москви је 1970. године организована изложба глувих уметника из Југославије, а излагани су исти радови са изложбе која је одржана 1969. године у Београду, за време XI Светских игара глувих.

Глуви ликовни уметници нису имали могућности да организују самосталне изложбе, а Савез је имао све мање средстава да помогне у финансирању. Међу глувима је било академски образованих уметника али и самосталних наиваца. У конкуренцији великог броја чујућих академских сликара и вајара глуви уметници нису имали могућности да излажу и прикажу своје стваралаштво. У таквим условима Савез је реализовао идеју организовања уметничких колонија за глуве ствараоце. Тако је на иницијативу Драгољуба Вукотића, председника Савезног одбора СГЈ, у другој половини августа 1974. године у Муртеру, организована колонија ликовних уметника.

Уз учешће глувих сликара и вајара из 13 земаља, међу којима и Југославија, а у оквиру Међународне године инвалида 1981. године, одржана је VII

Међународна изложба глувих уметника музеју „Прадо“ у Мадриду. На изложби је приказано 114 експоната на платну, акварелу и око 14 скулптура.

Изложбу је отворио Председник СФГ Д. Вукотић, а иста је одржана под покровитељством Шпанског краља, у организацији Шпанске Федерације глувих.

На изложби су учествовали и троје ликовних уметника из Југославије, Милан Миљковић из Београда, Иво Фануко и Златко Омербеговић из Загреба.

Ова значајна културна манифестација глувих уметника дала је велики допринос културно-уметничком искуству глувих.

У оквиру прославе 60 година Савеза глувих и наглувих Србије и Црне Горе одржана је изложба слика и вајарских радова глувих и наглувих уметника, 10 -15. октобра 2005. године, у сали Студентског културног центра у Београду.

На овој изложби са преко педесет уметничких радова учествовали су Миљивоје Апостоловић из Шапца, Василиса Бараћ, Бранислав Медаковић, Исидор Николић, Весна Петковић и Бојан Станков из Новог Сада, Иван Дедић, мр Славенка Јанковић, Драгана Маговчевић–Митрић, Боро Митрић, Миодраг Симеоновски и Јелена Ранковић из Београда, Маја Пићурић из Никшића, Велизар Ристић и Милан Тирић из Пирота, Илија Маслаћ из Крагујевца и Слободан Новаковић из Босанског Петровца.

Било је ту академских сликара и аматера који су кроз слику изражавали своја естетска осећања, у различитој техници, од пастела и акварела, уљаних боја и пирографске технике.

Треба истаћи изложбе ликовних радова, које су организоване на нивоу републичких одбора Савеза глувих поводом јубилеја и обележавања државних празника, што ће бити посебно разматрано. Такође, на нивоу Савеза глувих и наглуви Војводине организоване су многе изложбе ликовних стваралаца Војводине, а у оквиру основних организација глувих и наглувих редовно су организоване изложбе ликовних стваралаца, вајара, графичара, радови домаће радиности и уметничких рукотворина. Ове манифестације су се спроводиле (и спроводе) поводом прослава Међународног дана жена, новогодишњих празника, Међународног дана глувих, јубилеја организација и сл.

Од 1950. године, неколико надарених глувих особа Србије је уписало Академију за ликовну уметност у Београду: Милан Миљковић, Милутин Радојчић, Божо Илић, Радмила Петровић, Бранко Томановића, Миодраг Симеоновски, сви у класи проф. Недељка Гвозденовића и сви су постали одлични уметници.

Од средње генерације глувих ликовних уметника најпознатији су: Драгана Маговчевић-Митрић, Боро Митрић, Буда Димитријевић, Славенка Јанковић, Бранислав Медаковић и Весна Вранковић Петковић.

Осим ових академских сликара, постоји и велики број глувих сликара аматера, као што су Исидор Николић, Ратко Вукелић, Антал Чизмар, Борка Лучић. Светлана Зорић, Софија Раичевић. Славица Ђорђевић, Велизар Ристић и многи други.

Свако од ових сликара имао је по неколико самосталних изложби, или је учествовао у групним изложбама глувих у земљи и иностранству, што је допринело афирмацији глувих и на овом пољу.

9. ЛИТЕРАРНО СТВАРАЛАШТВО ГЛУВИХ

Посебан вид делатности малог броја чланова Савеза је литерарно стваралаштво. У већини случајева, то су оне особе које су касније изгубиле слух. Књижевно стваралаштво глувих углавном се манифестује у форми поезије. Креће се од почетних римованих стихова у кратким песмицама, до модерних песама у слободном стиху.

Психолошки анализирана ова поезија одише, код готово свих, иритирајућим фактором глувоће, који је условио стварање песама са пуно горчине и бола, али и сентименталном нежношћу о себи и свету око себе, као и бунтом против људи који их не разумеју (Савић, 2004:180)

Глувих песника има релативно мало у Србији, а најпознатији су: Јован Одавић, Вукица Јанковић, Мирко Зивлаковић и Славица Вујић.

Песма „Ми нисмо глуви“, коју је написао Одавић је постала „химне глувих“ и највише је рецитован на фестивалима културног стваралаштва. Одавић је објавио десетак песама у којима је сублимирао проблематику и бунт због неразумевања чујућих људи према хендикепу глувоће.

Вукица Јанковић је објавила велики број песама за које је добијала бројне редакцијске награде.

Мирко Зивлаковић је објавио је неколико епских песама у десетерцу, али и много интимних лирских песама.

Славица Вујић је објавила прву књигу песама под називом „Модра тишина“ у Београду 1998. године. Члан је „Књижевног клуба“ у Суботици и редовно учествује на „Песничким фестивалима“ на Палићу. Касније је објавила још две збирке песама. Њене су песме у слободном ритму риме, писане у тренутку инспирације и одушевљења, и на дах изражава своју мисао.

10. МЕЂУНАРОДНИ ДАН - НЕДЕЉА ГЛУВИХ

Значајне културне манифестација се одвија у оквиру Савеза глувих и наглувих Србије и локалних организација-удружења.

Светска федерација глувих препоручила је 1957. године националним организацијама глувих у свету да се уведе „Дан глувих“, који ће се сваке године одржавати у земљама-чланицама Светске федерације глувих, а да се манифестације одржавају у дану последње недеље септембра.

Ту препоруку усвојиле су све асоцијације, савези и организације глувих у свету па је са обележавања Међународног дана глувих у целом свету почело 1958. године.

Циљ Међународног дана глувих је упознавање јавности о постојању и делатности глувих лица, организација и Савеза.

У свим земљама организације глувих развијају широку активност како би се овај дан што свечаније прославио и јавност упознала са успесима на плану рехабилитације, школовања, професионалног оспособљавања, али и са проблемима који се јављају код глувих особа.

Касније је „Међународни дан глувих“ прерастао у „Међународну недељу глувих“ са великим бројем различитих активности и манифестација.

Том приликом организују се академије, приредбе, изложбе, спортске и друге културне манифестације, а многе асоцијације и организације глувих у свету дефилују и штрајкују и на тај начин скрећу пажњу властима и јавности на своје постојање и проблеме које треба решавати.

Манифестације различитог садржаја поводом „Недеље глувих“ одржавају се у оквиру локалних организација-удружења, док се на републичком (пре на савезном) нивоу организује свечана академија. Савез глувих и наглувих Србије редовно је организовао академије у различитим градовима и на тај начин промовисао достигнућа глувих у Србији. На овим академијама је приказиван квалитетан културни програм, уз учешће КУД глувих и наглувих Србије, ученика школа за глуву и наглуву децу и локална КУД и појединци.

Поводом Међународне недеље глувих надлежни министри су често организовали пријем делегације Савеза и упознавали се са достигнућима глувих у

свим областима живота, али и са проблемима са којима се сусрећу и које треба решавати. И руководства локалних заједница овом приликом организују пријеме представнике локалних удружења глувих и наглувих.

Локалне организације-удружења у оквиру „Недеље глувих" организују различите манифестације, трибине, округле столове, културне активности и спортска такмичења.

Светска федерација глувих последњих година предлаже теме о којима ће се говорити и вршити пропаганда. Теме за прославу Међународне недеље глувих биле су:

- „Културна достигнућа глувих људи" - 2009. године.
- „Образовање глувих" - 2010. године.
- „Доступност информација и комуникација" - 2011. године.
- „Знаковна двојезичност је људско право" - 2012. године.
- „Једнакост за глуве људе" - 2013. године.
- „Јачање људске разноликости" - 2014. године.
- „Образовање глуве деце на знаковном језику" - 2015. године.

Савез глувих и наглувих Србије редовно учествује у обележавању Међународног дана особа са инвалидитетом, у сарадњи са другим савезима на републичком нивоу и Заједницом инвалидских организација – Националном организацијом особа са инвалидитетом Србије (НООИС), Центром за самостални живот инвалида Србије и Удружењем студената са хендикепом.

Организације – удружења Глувих и наглувих на локалном нивоу учествују у обележавању овог дана заједно са заједницом инвалидских организација у својим градовима.

Редовно се организују конференције за штампу уз подршку Министарства рада, запошљавања и социјалне политике Р. Србије – Сектора за заштиту особа са инвалидитетом. Поред конференција, одржавају се састанци са представницима градске власти у Скупштини Београда и представницима различитих министарстава, као и манифестације културног садржаја са богатим програмом у центрима за културу, које припремају особе са инвалидитетом.

11. ФИЗИЧКА КУЛТУРА И СПОРТ ГЛУВИХ ОСОБА

Физичка култура је друштвено историјска категорија, те зато њен развој прати развој целокупног друштва и друштвених односа. Историјски гледано, развој физичке културе најчешће се прати по етапама које су карактеристичне за развој друштва у целини, а то су првобитна људска заједница, робовласничко, феудално, капиталистичко и савремено друштво. Сваку од ових етапа карактерише одређени степен развијености производних снага, затим друштвени односи који су условљени датим производним снагама и друштвено уређење које свеукупно одређује и друштвену активност људи (Славнић, Ковачевић, 2005).

Физичка култура означава део културних вредности које су засноване на моторним, делатностима кретања, које служе усавршавању и потврђивању личности. Појам физичке културе се своди на субкултуру, односно на културу једне друштвене групе. Исходиште физичке културе је обликовање духа и тела. Физичка култура је активност пријатног и динамичког карактера.

Физичка култура и спорт се врло често изједначавају и користе као синоними, иако у истраживањима наилазимо на запажања о постојању противречности физичке културе и спорта.

У неким истраживањима спорт се сматра подсистемом физичке културе, при чему се истиче да све оно што важи за културу у великој мери је присутно и у физичкој култури као делу универзалних културних вредности.

Новија истраживања развијају концепт физичке културе као културе подкултуре (субкултуре) за коју је карактеристичан посебан систем вредности норми и образаца понашања које они који се занимају за физичку културу, усвајају, негују, наглашавају и подстичу њихов развитак.

Полич (1971) сматра да физичка култура, са својим многобројним појавним облицима (спорт, гимнастика, рекреација, игре, излетништво и др.) представља глобалну друштвену појаву која означава такву врсту људске делатности у којој се човек стваралачки ангажује у циљу усавршавања властите физичке природе и развијања одређених људских вредности.

Сматра се да спорт представља основни вид савремене физичке културе коју карактерише богатство свестрано образованих вежби са великом снагом моторне представе које преко такмичења постају визуелне.

Физичко васпитање је усмерено на здравље младих људи, на развој физичких снага човека без запостављања духа и извесних интелектуалних квалитета. То је процес примене физичког вежбања и методичких поступака васпитача у циљу формирања, одржавања и побољшања моторичких способности, психичких особина и социјалне адаптације личности.

Рекреација је спорт на нивоу наше свакодневнице. Појам рекреације упућује на поновно стварање, обнављање, освежавање и разоноду. За разлику од спорта, рекреација представља спонтани израз човекове жеље да задовољи потребе за активностима, али на потпуно добровољан начин и по сопственом избору, у сврху одмора и разоноде. Рекреација је спона између забаве, разбирлиге, разоноде и доколице; доколица не обнавља, него ствара, креира и представља простор самореализације човека.

У Закону о спорту („Сл. гласник РС", бр. 24/2011 и 99/2011), у члану 3, дато је значење спортских појмова.

Спортске активности јесу сви облици физичке и умне активности који, кроз неорганизовано или организовано учешће, имају за циљ изражавање или побољшање физичке спремности и духовног благостава, стварање друштвених односа или постизање резултата на такмичењима свих нивоа.

Спортске делатности јесу делатности којима се обезбеђују услови за обављање спортских активности, односно омогућава њихово обављање (организовање и вођење спортских такмичења, међународна такмичења, обучавање за бављење спортским активностима, спортско суђење, организовање спортских припрема и спортских приредаба, обезбеђење и управљање спортском опремом и објектима, стручно образовање, оспособљавање, усавршавање и информисање у области спорта).

Спорт за све (рекреативни спорт) јесте област спорта која обухвата бављење спортским активностима ради одмора и рекреације, унапређивања здравља или унапређивања сопствених резултата, у свим сегментима популације.

У Закону о спорту ("Сл. гласник РС", бр. 10/2016) у члану 2, спорт је дефинисан као део физичке културе који обухвата сваки облик организованог и неорганизованог обављања спортских активности и спортских делатности од стране физичких и правних лица у систему спорта, у циљу задовољења потреба човека за стваралаштвом, афирмацијом, физичким вежбањем и такмичењем са другима.

За особе са инвалидитетом спортско-рекреативне активности значе знатно више од саме разоноде. Те активности су далекосежног значаја за психофизичко прилагођавање инвалида, за његову победу над сопственим осећањем неспособности и за сопствену социјалну реинтеграцију. Физичка култура, рекреација и спортске активности су за инвалидну особу изазов самог себе ради потврђивања сопствене моћи. Као најприроднији облик лечења веома успешно делују, а неопходан су део и наставак конвенционалних метода психо и физиотерапије у процесу рехабилитације.

Одавић (1964) истиче да би се створили што повољнији услови за оспособљавање и заштиту глувих, Савез је настојао да глумима омогући бављење спортом. При томе смисао спорта Савез није посматрао само кроз потребу забаве и разоноде, већ је у њој гледао корективно средство које ће глумоме омогућити да што више компензира недостатке које је глувоћа изазвала а који се манифестују кроз знатну смањеност виталног капацитета плућа глувог лица. Зато је свака акција у овом смислу имала одређени циљ.

Физичка култура и спор код глувих и наглувих имала је изузетан значај за успешно спровођење комплексне рехабилитације. Имајући у виду да је физичка активност битна за целокупни развој личности глувог човека, Савез глувих Југославије и Главни одбор Савеза глувих Србије покренули су иницијативу за формирање спортских клубова и организовање такмичења.

Настојећи да се још од најранијег детињства, нарочито у основној школи, што интензивније негује физичко васпитање, Савез је са школама за глуве и наглуве ученике одржавао пуну сарадњу инсистирајући да све школе за глуву децу обавезно уведу радно место наставника физичког васпитања што до тада није био случај.

Још 1945. године почела је спортска делатност међу глувима, мада она није могла имати размере какве је данас достигла. Почети спортске делатности међу одраслим глувима углавном су обухватили фудбал, и то искључиво ради забаве. У школама, опет, ова делатност је обухватала гимнастичке вежбе као помоћно средство у настави.

Наставници Завода за глуву децу у Суботици дали су иницијативу за организовање Првог физкултурног слета глуве омладине, који је одржан 1948. године уз учешће преко 500 пионира, омладине и одраслих глувих. На слету су били заступљени атлетика, одбојка, фудбал.

После овог слета, наредне 1949. године, одржане се у Загребу Прве спортске игре глувих Југославије на којима учествује 400 такмичара из целе земље.

Иако су спроведене неке активности на укључивању глувих и наглувих у бившој СФРЈ, све до 1950. године спорт имао ограничено место у рехабилитацији глувих. Основни разлог је што се питањима физичког васпитања глувих поклањала релативно мала пажња, мада су сурдопедагози и други стручњаци увек истицали потребу и значај ове врсте васпитања у рехабилитацији лица са оштећеним слухом. Пре II Светског рата спортске активности су се третирале углавном као средство рекреације много мање него као средство корекције телесних недостатака, док је њихова улога у комплексној рехабилитацији лица са оштећеним слухом била потпуно изостављена.

Развојем организација и приливом глувих омладинаца из школа ученика у привреди, створене су могућности да се формирају спортски клубови при организацијама и организују такмичења у разним спортовима. Ова такмичења су се одвијала од најнижег нивоа: такмичења у оквиру своје организације, на нивоу међуопштинских организација, а касније у оквиру региона, покрајина, република и на Савезном нивоу. Дакле, развијен је систем такмичења од базе до федерације, па је направљен програм за omasовљење бављења спортом и на подизању квалитета спортских резултата међу глувим особама. Многи од клубова, које су формирале организације глувих, такмичили су се у својим подсавезима у лигама са чујућим члановима.

Тако се систем такмичења глувих и наглувих одвијао у четири правца:

- У оквиру редовних такмичења „чујућих" друштава – клубова на локалном нивоу.
- У оквиру организација глувих и наглувих (према утврђеном календару).
- У оквиру Савеза за спорт и рекреацију инвалида Србије.
- У оквиру међународних такмичења глувих и наглувих.

Да би се спортске активности одвијале што квалитетније, 1953. године је основан Спортски савез глувих Југославије.

Делатност Спортског савеза убрзо је и резултатски дошла до изражаја, тако да се за кратко време број спортских дисциплина за такмичења глувих нагло повећао на 12: фудбал, атлетика, рукомет, стрељаштво, стони тенис, кошарка, пливање, спортска гимнастика, смучање, шах (који је касније издвојен у сектор културне делатности), куглање и одбојка.

На Конференцији Спортског Савеза глувих Југославије, која је одржана у Загребу 23. фебруара 1955. године, донети су закључци да се изврши организационо учвршћење Савеза, регистрација чланства, да се у 1955. години одрже локална, републичка и савезно такмичење у атлетици, кошарци и фудбалу, а од 1956. године други Савезни слет у Љубљани.

На IV редовној конференцији Савеза спортова Југославије, која је одржана у Београду 11. и 12. јануара 1955. године, Спортски савез глувих Југославије примљен је у чланство Савеза спортова Југославије.

Спортски савез је координирао рад клубова, помагао им у стручном и материјалном погледу, организовао спортске игре одраслих, школске спортске игре, организовао атлетске и рукометне школе, фудбалске и смучарске течајеве ради уздизања спортске културе глуве омладине, одржавао сарадњу са школама за глуву децу и спортским организацијама, нарочито југословенским Савезом организација за физичку културу и другим спортским савезима, од којих је имао значајну помоћ у раду у свим облицима.

У сарадњи са школама за глуве и наглуве ученике организоване су пионирске и омладинске школске игре глуве деце и омладине, на републичком и савезном нивоу. На овим играма учествовала су деца и омладинци из свих школа за глуве на простору бивше СФРЈ, али и Републичке игре Србије. Такмичења су

организована у више спортских дисциплина, како у појединачној тако и екипној конкуренцији, за пионире-пионирке и омладинце-омладинке.

Прве школске спортске игре глувих ученика, у организацији Спортског савеза глувих Југославије, одржане су у Љубљани, од 19. до 22. јуна 1960. године. Ова традиција је настављена и такмичења су се одвијала на савезном нивоу, а касније и на нивоу Републике Србије.

За ваншколску омладину и одрасле организована су републичка такмичења, у свим спортовима, на којима учествују екипе основних организација глувих и наглувих. Из ових такмичења одвајају се талентовани и способни који се такмиче за своје републике на савезним такмичењима, или за СФРЈ на међународном плану.

Митровић (1971) сматра да међу бројним средствима, спортске активности (са гледишта савремене медицине и сурдопедагогије) добијају изванредно велики значај у рехабилитацији лица са оштећеним слухом. Бављење спортом и учествовање у разним спортским такмичењима омогућавају лицима са оштећеним слухом да на забаван и веома приступачан начин успоставе везу са друштвеном средином и светом који их окружује. Низ позитивних особина које је глуво лице изгубило, или се оне због оштећења слуха нису могле у довољној мери развити као, другарство, смисао за групни-тимски рад и сарадњу, животна радост, и друге позитивне особине, развијају се посредством спортских активности. Један од основних услова да спорт постане средство рехабилитације глувих је систематско физичко васпитање од најранијих дана, како би се код ових лица развило интересовање и потреба за бављењем физкултуром.

Јурас (1971) сматра да је физичко васпитање у процесу рехабилитације предшколских, основношколских и стручношколских рехабилитаната с поремећајима слуха саставни део целокупног сурдопедагошког процеса. Још у родитељском дому треба осигурати адекватне хигијенске слове за здрав телесни развој глувог детета. У предшколском периоду развоја ове деце, потребно је специфично стимулирати развој психомоторике, односно сензомоторне културе, а главни облик активности за постизање тог циља је сигурно дечја игра. Јурас посебан значај придаје настави физичког васпитања у школама за глуве и наглуве ученике и формирању позитивног односа према физичком васпитању и спорту.

Одавић (1971) каже да се последице глувоће манифестују и на физички и на психички живот погођених лица, јер стварају разне трауме или препреке да би ова лица могла да равноправно учествују у друштвеним активностима. Због тога се још у специјалним школама за слушно хендикепирану децу у настави посебна пажња посвећује спортској активности, кроз коју се настоји да се последице хендикепса елиминишу и допринесе побољшању општег животног тонуса. Овде се, пре свега, мисли на компензирање виталних капацитета плућа, који су, с обзиром да се глувонема лица у разговору претежно служе гестикулацијом, знатно смањени, што има великог утицаја и на њихову радну кондицију, а касније и на дужину њиховог радног века. Поред тога, кроз спорт се утиче и на развој других значајних чинилаца, што омогућује успешније васпитање, образовање, социјализацију деце.

Према томе, спорт код глувих истовремено има и корективну, и компензаторску и рекреациону улогу, што значи да се последице бављења спортом код ових лица манифестују истовремено на физиолошке, социолошке и економске аспекте, због чега му се посвећује посебна пажња.

Од почетка 1966. године на територијама република и покрајина у Југославији, основани су *републички и покрајински савези за спорт и рекреацију инвалида*.

То је период оснивања јединствених спортских организација свих инвалидних лица, без обзира на порекло настајања инвалидитета (из радног односа, НОР, ЈНА или од рођења), на врсту и тежину (ампутирци, слепи, глуви, параплегичари, као и разна друга обољења) и без обзира на пол и године старости. Републички и покрајински савези на својим територијама оснивали су основне спортске организације инвалида (друштва или клубове).

То је спортска организација особа са инвалидитетом, хуманитарног карактера. Њен основни циљ је укључивање свих категорија, у спортске активности, ради побољшања и унапређења њиховог психофизичког стања, како би се укључили у „нормалан” живот.

Чланице овога Савеза су организације са територије Републике Србије чији су чланови особе са инвалидитетом, из свих инвалидно-хуманитарних организација (особе са параплегијом, особе са церебралном парализом, особе са дистрофијом, слепи и слабовиди, глуви и наглуви, ратни војни и цивилни инвалиди и инвалиди

рада), а регистровани су код Министарства омладине и спорта тј. у Агенцији за привредне регистре.

Распадом бивше Југославије, укида се Савез за спорт и рекреацију инвалида Југославије, а као њени настављачи остају Савез за спорт и рекреацију инвалида Црне Горе, Спортски Савез инвалида Србије и Спортски Савез инвалида Војводине, који су новим Законом о спорту пререгистровани 1998. године у Министарству за омладину и спорт Републике Србије.

Године 1999. формиран је Параолимпијски комитет Југославије, а 22.12.2004. године, Параолимпијски комитет Србије.

Успостављена је ближа сарадња чији је значај удруженог деловања и заједничког и синхронизованог наступања пред свим надлежним институцијама, заступајући интерес спорта особа са инвалидитетом.

Оснивањем Савеза за спорт и рекреацију инвалида, који је требао да обједини све савезе односно комисије за спорт хуманитарних организација (слепих, глувих, физичких инвалида, церебралаца, инвалида рада, ратних војних инвалида итд.), утицало је на то да су се глуви повукли, па је спорт међу глувима почео да стагнира, јер нису добијали ни десети део онога што су некада имали као самостална организација. Систем договарања и приоритета у добијању средстава је знатно опао, јер су се глуви међу много јачим организацијама нашли на зачељу. Тако се јавио отпор код многих организација глувих и наглувих, да приступе Савезу за спорт и рекреацију инвалида.

Када је дошло до реорганизације спорта у целини, дошло је и до реорганизације Спортског савеза глувих, па је Савез глувих Југославије 1975. године донео одлуку о укидању Спортског савеза глувих и формирању Комисије за спорт и физкултуру при Савезном одбору Савеза глувих Југославије. Тада је препоручено да се и при републичким одборима формирају комисије за спорт. Реализујући одлуку свог вишег органа, Републичка конференција СГС је 1976. године укинула Савез за спорт глувих Србије, чиме је он изгубио статус правног лица, и 9. јула 1976. године основала Комисију за спорт и рекреацију глувих, као помоћни орган Републичке конференције. Ова комисија је у склопу СГНС

организовала рекреативно-спортска такмичења одраслих глувих и наглувих особа у 11 спортских дисциплина.

У оквиру Савеза глувих и наглувих Србије одвијале су се рекреативно-спортске активности у циљу социјалне интеграције глувих, док је Спортски савез глувих Србије вршио селекцију и одабир спортова и спортиста за учешће на међународном плану.

Спортски савез глувих Југославије, као и спортски савези глувих многих земаља, учлањени су у Међународну спортску федерацију глувих– SISS, која је основана 1924. године у Паризу, са циљем:

- да подстиче односе између земаља ради развоја појединих спортских дисциплина које упражњавају глуви,
- да руководи развојем спорта међу глувима у целом свету,
- да обезбеди редовно одржавање међународних спортских игара глувих – олимпијаде.

Позната су међународна такмичења глувих: Међународне спортске игре глувих - Олимпијаде, Европска првенства глувих, Балкански шампионати глувих, интернационални турнири са такмичењем у појединим спортским гранама, пријатељски међународни сусрети у оквиру националних, покрајинских или клупских репрезентација у разним спортским гранама.

На интернационалним такмичењима наши глуви спортисти су постизали изванредне спортске резултате, што је резултат добро организованог система такмичења у оквиру Спорског савеза глувих Југославије и спортских савеза глувих у републикама и покрајинама СФРЈ.

Освајане су бројне медаље у разним спортским гранама, како екипним тако и индивидуалним такмичењима. Радила се много и добро, окупљан је читав тим стручњака, ентузијаста и добровољаца. Постигнути су многи ванредни резултати, а наступ наших спортиста, захваљујући тим успесима увек је очекиван са одговарајућим респектом и пажњом. Стално је одржаван континуитет добрих резултата а тиме су и глуви спортисти дали свој допринос угледу Југославије, Србије и спорта у целини, у очима светске јавности.

Распадом бивше СФРЈ, оснива се Спортски савез глувих СРЈ, па ССГ Србије и Црне Горе и на крају Спортски савез глувих Србије.

Морамо истаћи и чињеницу да су на основу системских иницијатива и активности (Закон о спорту, Стратегија развоја спорта, Акциони план), национални спорт и Влада Републике Србије створили услове, да сви грађани који су укључени у спортске активности, могу да рачунају на бенефите.

Национална спортска признања додељује Министарство омладине и спорта и Влада Републике Србије свим спортистима освајачима медаља на Олимпијским играма, Светским и Европским првенствима у олимпијским дисциплинама (у почетку су признања добијали и тренери и спортисти у олимпијским спортовима).

Националне награде – додељује Министарство омладине и спорта за сваку освојену медаљу спортисти или селекцији и тренеру на Олимпијским играма, Светским и Европским првенствима у олимпијским дисциплинама.

Уредбом о националним спортским признањима и новчаним наградама („Службени гласник РС”, бр. 8/2013), у члану 3. је прописано да се Национално спортско признање додељује спортистима, држављанима Републике Србије који као репрезентативци Републике Србије освоје медаљу на Олимпијским играма, Параолимпијским играма, Шаховској олимпијади, светским и европским првенствима у олимпијским и параолимпијским спортским дисциплинама, или су били, односно буду носиоци светског рекорда у олимпијским и параолимпијским спортским дисциплинама, или постану освајачи ДЕЈВИС Куп-а или ФЕД Куп-а Међународне тениске федерације.

Видимо да глуви спортисти нису обухваћени овом Уредбом, а образложење је да глуви спортисти нису чланови Параолимпијског комитета и не такмиче се на параолимпијским играма. Настојања СГНС и Спортског савеза глувих Србије да се ово питање реши као у многим државама нису уродила плодом.

12. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Уважавајући жељу глувих и наглувих особа да оснивају своја удружења – организације, спроводе и развијају многе активности: смотре, саветовања, трибине, такмичења, знаковни језик, начин информисања и да у њима учествују активно, друштво и држава су подржали тај начин организовања и омогућили им да стварају „свој свет” и „своју културу”. Тај „свет глувих” је предмет нашег интересовања, па смо покушали да утврдимо специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији.

13. ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Данас се у свету све више говори о постојању културе глувих и истичу специфичности те културе (оснивање својих удружења и организација и специфичних програма рада; оснивање центара за рехабилитацију и специјализованих образованих институција; оснивање својих предузећа – заштитних радионица; развој свог језика – знаковног језика; оснивање културно-просветних друштава-културно уметничких друштава, оснивање спортских друштава, клубова и секција; стварање система информисања...). Систематских истраживања на тему културе одраслих глувих у Србији до сада није било. Постоје истраживања о раној рехабилитацији, школовању и професионалном оспособљавању, којима су се бавили (и баве) професори Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију и појединих професора са Филолошког, Филозофског, Медицинског факултета и Факултета политичких наука у Београду, али не у довољној мери да би се област културе глувих детаљније анализирао и утврдили конкретне чињенице и закључци.

13.1. Циљ истраживања

Општи циљ истраживања је да се утврде специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији.

Посебни циљеви:

1. Утврдити основне карактеристике важећих нормативних решења о правима глувих и наглувих особа, њихову усклађеност са међународним стандардима и нормативима и ставове испитаника о постојећим нормативним решењима, посебно у следећим областима: рехабилитација, васпитање и образовање, здравствена заштита, запошљавање и рад.
2. Утврдити предлоге за унапређивање нормативних решења и остваривање права у овим областима, који су у складу са савременим стандардима у свету.

3. Извршити анализу садржаја програмских активности у оквиру Савеза глувих и наглувих Србије и организација глувих и њихов утицај на културу глувих и наглувих особа.
4. Утврдити ставове испитаника о чиниоцима који утичу на квалитет и ниво остварености културно-уметничког стваралаштва и степен задовољства постигнутим резултатима.
5. Утврдити ставове испитаника о чиниоцима који утичу на квалитет и ниво остварености активности физичке културе и степен задовољства постигнутим резултатима.
6. Утврдити да ли и у којој мери има појава „контракултуре”, почев од некултурног понашања (изглед, одевање, начин изражавања) преко друштвено недозвољеног понашања (алкохолизам, коцкање, наркоманија, проституција и сл.) до девијантних, чак агресивних понашања (агресија, силецијство, крађа и др.).

13.2. Задаци истраживања

На основу постављеног општег и посебних циљева, задаци истраживања су:

1. Испитати који нормативи регулишу права глувих и наглувих особа и у којој мери утичу на ефикасност остваривања тих права у области здравствене заштите, рехабилитације, школовања и запошљавања.
2. Испитати које су то препреке и у којој мери утичу на остваривање већ прописаних и дефинисаних нормативних решења у овим областима.
3. Испитати разлике у ставовима глувих и наглувих особа у степену задовољства постојећим нормативним решењима и начином остваривања својих права.
4. Испитати задовољство глувих и наглувих особа радом надлежних јавних служби и запослених у тим службама при покушајима да остваре своја права (информисаност, примена знаковног језика и сл).
5. Испитати задовољство глувих и наглувих особа програмима који се спроводе у оквиру Савеза глувих – организација глувих у остваривању законских права и подизања културног нивоа чланова.

6. Испитати задовољство глувих и наглувих особа програмима културних активности у оквиру Савеза и КУД глувих.
7. Испитати задовољство глувих и наглувих особа активностима у области физичке културе у оквиру Савеза глувих.
8. Испитати факторе који утичу на специфичност културе и културног стваралаштва глувих и наглувих особа.

14. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

При истраживању специфичности културе глувих, културног стваралаштва и физичке културе после завршетка школовања, пошли смо од следећих хипотеза:

1. Глуве и наглуве особе су развиле посебну културу у оквиру друштвене заједнице и „масовне културе”.
2. Глуве и наглуве особе су недовољно упознате са нормативним актима која регулишу њихова права у Србији.
3. Глуве и наглуве особе изражавају низак степен задовољства радом јавних служби и институција у остваривању прописаних права.
4. Постоје разлике у ставовима испитаника о нормативној уређености њихових права и начину остваривања истих.
5. Глуве и наглуве особе задовољне су системом рехабилитације, васпитањем и образовањем, здравственом заштитом и запошљавањем и радом.
6. Глуве и наглуве особе се радије укључују у своје организације, него у организације „чуђућих”.
7. Глуве и наглуве особе изражавају висок степен задовољства програмима активности које се спроводе у оквиру Савеза глувих и организација.
8. Постоје разлике у ставовима испитаника у вези начина на који треба извршити притисак на државу и друштво да се побољшају нормативна решења и однос према глувим и наглувим особама.

15. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања је проучаван без уношења експерименталног фактора. Истраживање је усмерено на постојећа нормативна акта, програме рада у оквиру удружења глувих, анализу постигнутих резултата, факторе који утичу на специфичност културе глувих и наглувих особа у Србији. У циљу објективнијег и реалнијег утврђивања основних карактеристика, истраживање је обављено са испитаницима који су најактивнији у својим организацијама-удружењима глувих и наглувих у одређеним областима делатности (чланови извршног или управног одбора, чланови спорског друштва глувих и наглувих чланови КУД глувих).

У пракси нема довољно поузданих инструмената и поступака за истраживање чинилаца који делују на формирање појединих својстава, вредности, интересовања и способности, па је тешко предвидети све исходе и резултате.

Чланови организација глувих, чланови КУД и секција и чланови спортских клубова у истраживању појављују у двострукој улози: као испитаници са ставовима, мишљењима, погледима, интересовањима, жељама и предлозима, са једне стране и као субјекти који учествују у креирању и развоју културе живљења популације глувих и наглувих особа, који процењују своја и достигнућа својих другова – сарадника у стварању те културе, са друге стране.

У истраживању смо користили следеће истраживачке технике и поступке: систематско посматрање учешћа глувих и наглувих у стварању своје културе, интервјуисање, анкетирање, анализирање садржаја и одговарајући статистички поступци.

Користили смо посебно дизајниране упитнике за: процену норматива, процену степена остваривања права, процену услова и постигнутих резултата у области запошљавања, процену програмских активности и степена постигнутог нивоа културног стваралаштва, процену програмских активности и постигнутих резултата у физичкој култури.

Највећи број питања испитаницима имао је за циљ утврђивање ставова и процена који се односе на поједине факторе и услове у којим се ствара култура глувих и наглувих особа. Користили смо редуковане и прилагођене петостепене скале са закривљивањем одговора 1-5 веома (веома задовољан, задовољан,

делимично задовољан, незадовољан, веома незадовољан) и четворостепене скале за процену (веома много, много, веома мало, мало), питања о учешћу у одређеним активностима (никад, понекад, често), као и питања са која нуде одговоре – да или не. У неким ситуацијама смо дали више понуђених могућности за одговоре, а дата је могућност да испитаници сами дају-упишу одговоре, предлоге и сугестије.

15.1. Узорак истраживања

Истраживање је обављено са 300 испитаника, у 20 организација-удружења глувих и наглувих Србије, одабраних на територијалном принципу и на основу остварених резултата у досадашњем постојању, и то у: 1. Међуопштинском удружењу глувих и наглувих Чачак, 2. Организацији глувих Нови Сад, 3. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Шабац, 4. Удружењу глувих и наглувих Смедеревске Паланке, 5. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Врање, 6. Међуопштинском удружењу глувих и наглувих Јагодина, 7. Удружењу глувих и наглувих Шумадијског округа Крагујевац, 8. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Панчево, 9. Међуопштинској организацији СГН Косовска Митровица, 10. Градској организацији глувих и наглувих Ниш, 11. Савезу глувих Сомбор, 12. Удружењу глувих и наглувих Ваљево, 13. Удружењу глувих и наглувих Нови Пазар, 14. Основној организацији глувих и наглувих Крушевац, 15. Међуопштинском удружењу глувих и наглувих Пожаревац, 16. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Суботица, 17. Градска организација глувих и наглувих Смедерево, 18. Међуопштинској организацији глувих и наглувих Пирот, 19. Градској организацији глувих и наглувих Лесковац, 20. Градској организацији глувих Београда.

У истраживању је из сваке од 20 организација-удружења учествовало по 15 особа (укупно 300 испитаника) и сви су попуњавали упитник који је исти за све у 14 области. Исти испитаници су даље изражавали своје ставове из три области (у складу са функцијама које обављају у организацији-удружењу), па је 100 испитаника који су активни у извршном или управном одбору изражавало ставове о општим правима глувих (по 5 из сваке организације-удружења), 100 испитаника који су активни у спортском клубу глувих или у спортској секцији изражавало је

ставове из области спорта (по 5 из сваког спортског клуба или спортске секције) и 100 испитаника који су активни у КУД глувих или секцији за културу изражавало је своје ставове за област културе (по 5 из сваког КУД или секције за културу).

При одабиру испитаника није био важан пол, узраст и социјални статус већ су испитивањем обухваћени најактивнији чланови у органима управљања у организацији-удружењу, спортском клубу и КУД или одговарајућој секцији, јер смо сматрали да су они и најмеродавнији за овако сложену и широку област истраживања.

Истраживање је обављено у периоду од 2012. године до 2014. године.

15.2. Статистичке анализе

Током обраде података коришћена је дескриптивна статистика за приказ аритметичких средина (АС) и стандардних девијација (СД) на квантитативним варијаблама, те фреквенци и процената на категоричким варијаблама. Постојање статистички значајне разлике међу категоричким варијаблама проверено је употребом хи-квадрат статистика, док су разлике на квантитативним варијаблама проверене т-тестом за паралелне узорке. Пирсонов коефицијент корелације (r) коришћен је за приказ односа две квантитативне варијабле, односно њихове везе. Коначно, примењена је и факторска анализа са циљем накнадног издвајања варијабли из скупа већег броја ставки које су се односиле на исти тему.

Код обраде података коришћен је статистички пакет SPSS.

16. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Имајући у виду опсежност истраживања и обим добијених података, одељак *Резултати* подељен је у више области, у складу са Упитником, а то су: општи подаци о испитаницима; слушно оштећење; рехабилитација; образовање; радни статус; права из ПИО, социјалне заштите и здравственог осигурања; подаци о породици; стамбена ситуација; знаковни језик; информисаност; верска уверења; остваривање субвенција; фактори који утичу на интеграцију и социјализацију; нормативи о правима глувих; рад Савеза глувих и локалних организација; област спорта и област културе глувих.

I - ОПШТИ ПОДАЦИ

1. Пол испитаника

Табела бр. 1: Број и % испитаника мушког и женског пола

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	muški	180	60.0	60.8	60.8
	ženski	116	38.7	39.2	100.0
	Total	296	98.7	100.0	
Missing	System	4	1.3		
Total		300	100.0		

$$(\chi^2(1)=4.666; p=0.03)$$

У истраживању је учествовало 300 глувих и наглувих особа, од тога 182 мушкарца (61%) и 118 жена (39%) и таква полна диспропорција се показује као значајна ($\chi^2(1)=4,666; n=0,03$).

2. Године старости испитаника

Табела бр. 2: Године старости испитаника

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Godine	300	32.00	98.00	67.8167	13.75550
Valid (listwise)	N 300				

У табели бр. 2 су приказани резултати о старости испитаника. Резултати показују да су у истраживању учествовале глуве и наглуве особе старости од 32 до 98 година (АС=67,81; СД=13,76).

3. Место становања испитаника

Нагласили смо да је истраживање обављено у двадесет организација глувих и наглувих које су градске, међуопштинске и општинске, а то су следећи градови: Чачак, Нови Сад, Шабац, Смедеревска Паланка, Врање, Јагодина, Крагујевац, Панчево, К. Митровица, Ниш, Сомбор, Ваљево, Нови Пазар, Крушевац, Пожаревац, Суботица, Смедерево, Пирот, Лесковац, Београд. Поред ових градова, има испитаника који станују у мањим местима јер међуопштинске организације-удружења имају чланство из неколико општина.

4. Брачно стање испитаника

Из табеле бр. 3 видимо да је брачно стање испитаника следеће:

- Неожењених-неудатих било је 85 испитаника, што је 28.3% од укупног броја.
- Ожењени-удатих било је 171 испитаника, што је 57.0% од укупног броја.
- У ванбрачној заједници живи 21 испитаник, што је 7.0% од укупног броја.
- Удоваца-удовица има 14 испитаника, што је 4.7% од укупног броја.
- Разведених има 9 испитаника, што је 3% од укупног броја.

Видимо да међу испитаницима има највише оних који су ожењени-удати (57.0%), следе неожењени-неудате (28.3%), па они који живе у ванбрачној заједници (7.0%), а најмање удоваца-удовица (4.7%) и разведених (3%).

Табела бр. 3: Брачно стање испитаника

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	A	85	28.3	28.3	28.3
	B	171	57.0	57.0	85.3
	D	21	7.0	7.0	92.3
	G	14	4.7	4.7	97.0
	V	9	3.0	3.0	100.0
	Total	300	100.0	100.0	

$\chi^2(4)=106.499$; $p=0.00$

II - СЛУШНО ОШТЕЋЕЊЕ

1. Порекло слушног оштећења

Табела бр. 4: Порекло слушног оштећења

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	a	111	37.0	37.0	37.0
	b	14	4.7	4.7	41.7
	d	18	6.0	6.0	47.7
	dj	8	2.7	2.7	50.3
	g	7	2.3	2.3	52.7
	v	142	47.3	47.3	100.0
	Total	300	100.0	100.0	

$\chi^2(5)=115.162$; $p=0.00$

На питање о пореклу слушног оштећења испитаници су дали следеће одговоре:

- урођено – 111 испитаника (37.0%), док је 189 (63.0%) испитаника дало следеће податке о пореклу свог слушног оштећења:

- порођајне повреде – 14 испитаника (4.7%),
- од лекова – 18 испитаника (6.0%),
- остало – 8 испитаника (2.7%),
- механичке повреде – 7 испитаника (2.3%),
- последице болести – 142 испитаника (47.3%).

Резултати показују да је било највише одговора да је слушно оштећење настало од последица болести 142 (47.3%), следе они који су дали одговор да имају урођено оштећење слуха 111 (37.0%), да је оштећење настало од лекова 18 испитаника (6.0%), па порођајних повреда 4 (4.7%), остало (2.7%) и најмање од механичких повреда (2.3%).

2. Узраст на коме је настало слушно оштећење

Како се 111 испитаника изјаснило да има урођено оштећење слуха, 189 испитаника код којих је слушно оштећење настало из других разлога, 174 испитаника је дало одговор. Од укупно 174 одговора о узрасту на коме је настало слушно оштећење, имамо следећу ситуацију: у 1. години – 48 (27.5%), у 2. години – 55 (31.5%), у 3. години – 28 (16.1%), у 4. години – 9 (5.2%), у 5. години – 13 (7.5%), у 6. години – 4 (2.3%), у 7. години – 3 (1.7%), у 8. години – 3 (1.7%), у 9. години – 1 (0.6%), у 10. години - 3 (1.7%), у 11. години - 1 (0.6%), у 13. години - 1 (0.6%), у 15. години - 1 (0.6%), у 19. години - 1 (0.6%), у 20. години - 1 (0.6%), у 21. години - 1 (0.6%), у 35. години - 1 (0.6%). Видимо да је највећи број слушних оштећења настао у другој години (31.5%) и првој години (27.5%), а по један испитаник је добио слушно оштећење у 13, 15, 19, 20, 21. и 35 години.

3. Слушно оштећење

Табела бр. 5: Глув-наглув

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid a	101	33.7	33.7	33.7
b	199	66.3	66.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

$$\chi^2(1)=10.628; p=0.001$$

Из табеле бр. 5 се види да је од 300 испитаника било: наглувих 101 (33.7%) и глувих 199 (66.3%). Тачно две трећине испитаника има потпуно, док остали имају делимично оштећење слуха, односно припадају групи наглувих и *ова разлика је статистички значајна* ($\chi^2(1)=10,628$; $p=0,001$).

Ово је због тога што су активни чланови организација већином глуве и теже наглуве особе. Лакше наглуви ређе долазе у организацију и мање су ангажовани у руководећим органима организација-удружења глувих и наглувих.

4. Да ли испитаници користе слушни апарат

На питање да ли користите слушни апарат, испитаници су дали следеће одговоре:

- слушни апарат не користи 204 испитаника, што је 68.0 % од укупног броја испитаника;
- слушни апарат на једном уву користи 83 испитаника, што је 27.7% од укупног броја испитаника;
- слушни апарат на оба ува користи свега 12 испитаника, што је 4.0% од укупног броја.

Значајно већи број испитаника (68%) не користи слушни апарат ($\chi^2(2)=63,01$; $p<0,001$), док њих 27,7% користи на једном уву, односно 4% на оба

Табела бр. 6: *Коришћење слушног апарата*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	.3	.3	.3
a	204	68.0	68.0	68.3
b	83	27.7	27.7	96.0
v	12	4.0	4.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(2)=63,01$; $p<0,001$),

Ако узмемо у обзир ситуацију да је у испитивању учествовало 199 (66.3%) глувих и 101 (33.7%) наглувих особа, можемо констатовати да су одговори

очекивани. Увиђамо да незнатан број глувих користи апарат на једном уву и да незнатан број наглувих не користи слушни апарат.

5. Да ли имају још неко чулно оштећење

Табела бр. 7: Оштећење још неког чула

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	.3	.3	.3
a	14	4.7	4.7	5.0
b	285	95.0	95.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

(95% према 5%, $\chi^2(1)=81,786$; $p<0,001$).

На питање да ли имају још неко чулно оштећење добили смо следеће одговоре:

- укупно 14 (4,7%) испитаника има и неко друго чулно оштећење, али нису наводили које;
- да нема још неко чулно оштећење одговорило је 285 (95%) испитаника;
- један испитаник није дао одговор на ово питање.

Закључујемо да учесници истраживања значајно чешће не пате од других оштећења чула (95% према 5%, $\chi^2(1)=81,786$; $p<0,001$).

6. Да ли имају телесно оштећење

Табела бр. 8: Телесно оштећење

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	.3	.3	.3
a	16	5.3	5.3	5.7
b	283	94.3	94.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

$\chi^2(1)=79,528$; $p<0,001$).

Укупно 16 (5.3%) испитаника је одговорило да поред слушног има и телесно оштећење. Да нема телесно оштећење изјаснило се 283 (94.3%) испитаника. Један испитаник није одговорио на ово питање.

Закључујемо да учесници истраживања значајно чешће не пате од телесних оштећења (94% према 6%), $\chi^2(1)=79,528$; $p<0,001$).

III - РЕХАБИЛИТАЦИЈА

1. Да ли, на основу слушног оштећења и предлога лекарске комисије, испитаници имају Решење о разврставању (пре Решење о категоризацији) на основу кога су стекли право на рехабилитацију, школовање и друга законска права?

- Четири испитаника није одговорило на ово питање.
- Да имају решење о разврставању изјаснило се 236 (78.7%) испитаника.
- Нема решење о разврставању 60 (20%) испитаника.

Табела бр. 9: Решење о разврставању

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	4	1.3	1.3	1.3
a	236	78.7	78.7	80.0
b	60	20.0	20.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(1)=34,911$; $p<0,001$)

Резултати нам показују да је Решење о разврставању/категоризацији добило 78,7%, односно 236 испитаника, што је значајно више од 20% оних који решење нису добили ($\chi^2(1)=34,911$; $p<0,001$).

2. Да ли су ишли на слушну и говорну (ре)хабилитацију после сазнања родитеља да имају оштећен слух?

Укупно 221 (73.7%) испитаника се изјаснило да је ишло на слушну и говорну рехабилитацију, док 79 (26.3%) испитаника није ишло.

Табела бр. 10: Слушна и говорна рехабилитација

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid a	221	73.7	73.7	73.7
b	79	26.3	26.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

3. Где су одлазили на слушну и говорну рехабилитацију?

У табели бр. 11 су приказани резултати о установама у које су испитаници ишли на слушну и говорну рехабилитацију. Видимо да 76 (25.3%) испитаника нису ишли на слушну и говорну рехабилитацију, док је 227 (74.7%) ишло на слушну и говорну рехабилитацију.

Табела бр. 11: Установе за рехабилитацију

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	76	25.3	25.3	25.3
a	39	13.0	13.0	38.3
b	47	15.7	15.7	54.0
bg	1	.3	.3	54.3
cg	1	.3	.3	54.7
g	119	39.7	39.7	94.3
v	17	5.7	5.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Уочили смо малу недоследност у одговорима испитаника на питање бр. 2 - да ли су ишли на слушну и говорну рехабилитацију (да 221 (73.7%) и не 79 (26.3%)), а када су одговарали на 3 питање – где су ишли на слушну и говорну рехабилитацију, број одговора ДА је био 227 (74.7%) , што значи да је 6 испитаника више, а број одговора НЕ 76 (25.3%), што је незнатно мање).

Од оних који су били на рехабилитацији, најчешће су одлазили:

- у школски центар за децу оштећеног слуха 119 (53.1%) испитаника;
- у ОРЛ центар на слушну и говорну рехабилитацију ишло је 47 (20.1%) испитаника;
- у дом здравља ишло је на слушну и говорну рехабилитацију 39 (17.4%) испитаника;
- у институт-завод ишло је 17 (7.6%) испитаника;
- два испитаника су ишли на слушну и говорну рехабилитацију на по два места;
- два испитаника су ишла на два места на слушну и говорну рехабилитацију.

4. Да ли су похађали предшколске установе?

Табела бр. 12: Да ли су похађали предшколске установе

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid a	122	40.7	40.7	40.7
b	178	59.3	59.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

$$\chi^2(1)=3,46; p=0,06)$$

Предшколске установе похађало је 122 (40.7%) испитаника.

Није похађало предшколске установе 178 (59.3%) испитаника.

Процентуално мањи број испитаника је ишао у предшколске установе од оних који нису, мада *та разлика није статистички значајна* (40,7% према 59,3%, $\chi^2(1)=3,46; p=0,06$).

5. Коју предшколску установу су похађали испитаници

У табели бр. 13 су приказани резултати оних који су ишли у предшколске установе.

- редован вртић/обданиште 36 (12%) испитаника;
- посебна група при редовном вртићу 6 (2.0%) испитаника;
- приватни вртић/обданиште 8 (2.7%) испитаника;
- обданиште/вртић при редовној школи 1 (0.3%) испитаника;

- вртић/обданиште при школи за децу оштећеног слуха 72 (24%) испитаника.

Табела бр. 13: Које предшколске установе су похађали

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	177	59.0	59.0	59.0
a	36	12.0	12.0	71.0
b	6	2.0	2.0	73.0
d	8	2.7	2.7	75.7
g	1	.3	.3	76.0
v	72	24.0	24.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Од оних који су ишли у предшколске установе, у скоро 60% случајева је то био вртић/обданиште при школи за децу оштећеног слуха.

6. Да ли су уградили кохлеарни имплант?

Табела бр. 14: Кохлеарни имплант

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid a	3	1.0	1.0	1.0
b	296	98.7	98.7	99.7
v	1	.3	.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(2)=192,283$; $p<0,001$)

Одговор на ово питање нису дала 3(1%) испитаника.

Само је 1 (0.3%) испитаник одговорио да је уградио кохлеарни имплант.

Од 300 испитаника, њих 296 (98.7%) су истакли да нису уградили кохлеарни имплант. Дакле, 98.7% испитаника нема кохлеарни имплант ($\chi^2(2)=192,283$; $p<0,001$) и разлика је статистички значајне на нивоу 0,001.

Ово можемо тумачити на тај начин што смо већ констатовали да су сви испитаници старији од тридесет година и да ова операција није почела да се примењује у Србији у периоду када су ишли на рану рехабилитацију.

7. Да ли подржавају уградњу кохлеарног импланта?

Одговор на ово питање нису дала 3 (1%) испитаника, док је 1 (0.3%) испитаник већ одговорио да је извршио кохлеарну имплантацију.

Табела бр. 15: За и против кохлеарног импланта

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	3	1.0	1.0	1.0
a	41	13.7	13.7	14.7
b	255	85.0	85.0	99.7
v	1	.3	.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

$(\chi^2(1)=51,506; p<0,001)$

Од 300 испитаника, њих 41 (13.7) су истакли да подржавају уградњу кохлеарног импланта, док 255 (85%) испитаника не подржава уградњу кохлеарног импланта и има негативно мишљење о уградњи истог $(\chi^2(1)=51,506; p<0,001)$, *па је и ова разлика је статистички значајна на нивоу 0,001.*

IV - ОБРАЗОВАЊЕ

1. Образовни статус-степен стручности испитаника

Табела бр. 16: Степен стручности испитаника

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid drugo	40	13.3	13.3	13.3
os	6	2.0	2.0	15.3
ss	254	84.7	84.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(2)=120,649$; $p<0,001$)

Највећи број испитаника завршио је средњу школу 254 (84,7%), на основном образовању остало је свега 6 (2%), док је више и високо образовање стекло 40 (13.3%) испитаника *и ове разлике у образовању значајне су на нивоу 0.001* ($\chi^2(2)=120,649$; $p<0,001$).

2. Коју основну школу су завршили испитаници?

Табела бр. 17: Основна школа коју су завршили испитаници

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid a	43	14.3	14.3	14.3
b	32	10.7	10.7	25.0
g	2	.7	.7	25.7
v	223	74.3	74.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(3)=133,598$; $p<0,001$)

- Редовну основну школу је завршило 43 (14.3%) испитаника.
- Посебна одељења при редовној основној школи завршило је 32 (10.7%) испитаника.

- Основну школу за глуве и наглуве ученике завршило је 223 (74.3%) испитаника.

Видимо да су значајно чешће заступљене основне школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=133,598$; $n<0,001$).

3. Коју средњу школу су завршили испитаници

Табела бр. 18: Средња школа коју су завршили испитаници

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5	1.7	1.7	1.7
a	36	12.0	12.0	13.7
b	21	7.0	7.0	20.7
g	8	2.7	2.7	23.3
v	230	76.7	76.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(3)=148,884$; $n<0,001$)

Резултати приказани у табели бр. 18 нам показују да 5 (1.7%) испитаника није одговорило на ово питање. Редовну средњу школу завршило је 36 (12.0%) испитаника. Посебна одељења при редовној средњој школи завршило је 21 (7.0%) испитаника. Није завршило средњу школу 8 (2.7%) испитаника. Школу за глуве и наглуве ученике завршило је 230 (76.7%) испитаника.

Видимо да су значајно чешће заступљене средње школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=148,884$; $n<0,001$).

4. Колико су испитаници задовољни основном школом коју су завршили?

Табела бр. 19: Задовољство основном школом

Фактори задовољства основном школом	АС	СД
Изгледом и хигијеном школе	2,16	0,968
Опремљеношћу школе наставним средствима	2,25	0,968
Опремљеношћу школе слушним апаратима	2,44	1,148
Односом руководства школе према ученицима	2,31	1,050
Стручношћу наставника	2,19	0,979
Односом наставника према ученицима	2,21	1,001
Иновацијама у раду наставника	2,51	1,126
Залагањем наставника у раду	2,28	1,008
Стручношћу васпитача	2,23	1,016
Односом васпитача према ученицима	2,24	1,026
Сарадњом наставника и васпитача	2,28	0,981
Сарадњом наставника и родитеља	2,24	1,070
Сарадњом васпитача и родитеља	2,24	1,077
Режимом рада у школи	2,24	0,983
Организацијом спортских активности у школи	2,19	1,150
Организацијом културних активности у школи	2,19	1,116
Организацијом живота и васпитног рада у дому (ако сте били у дому)	2,18	1,008
Укупним знањем које сте стекли у тој школи	2,21	1,012

У табели бр. 19 приказане су средње вредности и стандардне девијације на тврдњама о задовољству основном школом. Како АС=1 означава одговоре „веома задовољан“, а АС=5 „веома незадовољан“, *можемо закључити да су испитаници претежно задовољни основном школом.* Највећа одступања у ставу када су у питању опремљеност школе слушним апаратима и иновације у раду наставника. Израженије задовољство је изгледом и хигијеном школе, организацијом живота и васпитног рада у дому, организацијом спортских активности у школи и организацијом културних активности у школи, али без већег значаја.

5. Колико су испитаници задовољни средњом школом коју су завршили?

Табела бр. 20: Задовољство средњом школом

Фактори задовољства средњом школом	АС	СД
Изгледом и хигијеном школе	2,27	0,963
Опремљеношћу школе наставним средствима	2,31	0,988
Опремљеношћу школе слушним апаратима	2,56	1,146
Односом руководства школе према ученицима	2,31	1,043
Стручношћу наставника	2,21	1,010
Односом наставника према ученицима	2,26	0,957
Иновацијама у раду наставника	2,46	1,069
Залагањем наставника у раду	2,31	1,039
Стручношћу васпитача	2,33	1,028
Односом васпитача према ученицима	2,37	1,003
Сарадњом наставника и васпитача	2,35	1,021
Сарадњом наставника и родитеља	2,26	1,037
Сарадњом васпитача и родитеља	2,27	1,016
Режимом рада у школи	2,31	1,028
Организацијом спортских активности у школи	2,15	1,041
Организацијом културних активности у школи	2,22	1,113
Организацијом живота и васпитног рада у дому (ако сте били у дому)	2,32	1,026
Организацијом и радом на практичној настави	2,26	1,042
Бројем и врстом занимања која постоје у школи	2,53	1,102
Степенем стручне спреме који сте стекли у тој школи	2,33	1,028
Укупним знањем које сте стекли у тој школи	2,33	1,008

У табели бр. 20 приказане су средње вредности и стандардне девијације на тврдњама о задовољству средњом школом. По истом принципу, као када је у питању табела бр. 19, можемо закључити да су *испитаници просечно задовољни средњом школом*, те и да су поново највећа одступања у ставу присутна на ставкама *опремљеност школе слушним апаратима* и *иновације у раду наставника*.

6. Подручје рада испитаника

На основу добијених података, испитаници су изабрали образовне профиле (занимања) у оквиру следећих подручја рада: ош – 6 (2.0%), текстилство и кожарство – 77 (25.6), машинство и обрада метала – 55 (18.3%), графичарство – 53 (17.6%), шумарство и обрада дрвета – 26 (8.7%), личне услуге – 12 (4.0%), пољопривреда – 10 (3.3%), електротехника – 9 (3.0%), оптика – 5 (1,7%), управна школа - 5 (1,7%), цариник – 2 (0.7%).

У оквиру вишег и високог образовања: ликовне академије – 15 (5.0%), графички дизајн 12 (4.0%), ВПШ – 6 (2.0%), педагогија – 5 (1.7%), инж. шумарства – 22 (0.7%).

7. Где су испитаници обавили професионалну оријентацију за избор будућег занимања?

Табела бр. 21: Место обављања професионалне оријентације

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	13	4.3	4.3	4.3
a	257	85.7	85.7	90.0
b	15	5.0	5.0	95.0
v	15	5.0	5.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

$(\chi^2(2)=136.102; p<0,001)$

У табели бр. 21 приказани су резултати о томе где су испитаници обављали професионалну оријентацију, а одговори су следећи.:

- у школи коју су похађали – 257 (85.7%) испитаника;
- у центру за професионалну оријентацију – 15 (5.0%) испитаника;
- на тржишту рада – 15 (5.0%) испитаника;

Професионалну оријентацију је највећи број испитаника (86%) обавио у школи коју су похађали, а и за тај налаз резултат је значајан на нивоу 0,001 $(\chi^2(2)=136.102; n<0,001)$.

8. Коју школу треба да похађају глува и наглува деца и омладина

Табела бр. 22: Школа коју треба да похађају глува и наглува деца

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	9	3.0	3.0	3.0
a	55	18.3	18.3	21.3
b	33	11.0	11.0	32.3
g	7	2.3	2.3	34.7
v	196	65.3	65.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(3)=93,158$; $p<0,001$)

У табели бр. 22 приказани су резултати мишљења испитаника коју школу треба да похађају глува и наглува деца:

- за редовну школу, заједно са чујућим ученицима (инклузивни модел) изјаснило се 55 (18.3%) испитаника;
- посебна одељења при редовној школи – 33 (11.0%) испитаника;
- да треба да похађају школу за глуве и наглуве ученике изјаснило се 196 (65.3%) испитаника;
- за школу у којој се образују деца са различитим сметњама у развоју изјаснило се свега 7 (2.3%) испитаника.

Највећи проценат испитаника (65%) сматра да школе за глуву и наглуву децу и омладину јесу најадекватнији образовни избор ($\chi^2(3)=93,158$; $n<0,001$), што указује на значајну разлику, али скоро 30% испитаника мисли да би глува и наглува деца требало да похађају неки облик редовне школе.

V - РАДНИ СТАТУС ИСПИТАНИКА

1. Незапослени

Табела бр. 23: Незапослене особе

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	231	77.0	77.0	77.0
a	46	15.3	15.3	92.3
b	1	.3	.3	92.7
g	2	.7	.7	93.3
v	20	6.7	6.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Када је у питању радни статус, 69 особа, односно 33% испитаника се изјашњава као незапослени – од тога, 20 испитаника је остало без посла, а 46 је пријављено код Националне службе за запошљавање.

2. Запослени

Запослених је 159 испитаника, односно 53% укупног узорка.

Од укупног броја запослених, највише је оних који су запослени:

- у државном предузећу 73 (24.3%), следе они који су запослени код приватника 53 (17.7%),
- у заштитно радионици 15 (5%),
- инвалидској организацији – савезу (удружењу) глувих 10 (3.3%),
- у државном органу 3 (1.0%),
- самостално обавља делатност 3 (1.0%), пољопривредник 2 (0.7%).

Резултати су приказани у табели бр. 24.

Табела бр. 24: Запослене особе

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	141	47.0	47.0	47.0
a	73	24.3	24.3	71.3
b	3	1.0	1.0	72.3
d	3	1.0	1.0	73.3
dj	10	3.3	3.3	76.7
e	2	.7	.7	77.3
g	15	5.0	5.0	82.3
v	53	17.7	17.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

3. Коме су се испитаници најчешће обраћали за помоћ приликом запошљавања

У табели бр. 25 видимо коме су се испитаници обраћали за помоћ приликом запошљавања:

- 43 (14,3%) испитаника се није никоме обраћало за помоћ,
- 46,3% је одлазило у Националну службу за запошљавање,
- 36,6% је контактирало организацију глувих.

Табела бр. 25: Кома су се обраћали за помоћ приликом запошљавања

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	43	14.3	14.3	14.3
a	111	37.0	37.0	51.3
ad	1	.3	.3	51.7
ag	19	6.3	6.3	58.0
av	1	.3	.3	58.3
b	1	.3	.3	58.7
d	15	5.0	5.0	63.7
dj	11	3.7	3.7	67.3
g	90	30.0	30.0	97.3
gd	1	.3	.3	97.7
gdj	3	1.0	1.0	98.7
v	4	1.3	1.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

4. Ставови у вези запошљавања и рада

Табела бр. 26: Ставови о запошљавању и раду

Ставови о запошљавању и раду	Да	Не	Нисам сигуран	$\chi^2(2)$	П
Глуве и наглуве особе треба да имају предност при запошљавању	87,0	5,8	7,2	129,634	0,000
Послодавци имају предрасуде о способностима глувих и наглувих за рад	69,3	16,6	14,1	58,306	0,000
Постоји дискриминација приликом запошљавања глувих и наглувих особа	60,8	17,4	21,9	34,136	0,000

Глуве и наглуве особе не желе да раде	11,3	61,9	73,2	40,326	0,000
Глуве и наглуве особе немају самопоуздања	25,7	47,9	26,4	9,556	0,008
Глуве и наглуве особе немају радне навике	12,5	61,8	25,7	39,079	0,000
Глуве и наглуве особе добијају лошије послове, који не одговарају њиховим способностима	49,1	26,6	24,2	11,332	0,003
Глуве и наглуве особе се искоришћавају на радном месту	42,8	30,3	26,9	4,206	0,122
Глуве и наглуве особе имају предрасуде према чујућим колегама	38,3	33,1	28,6	1,414	0,493
Глуве и наглуве особе савесно и одговорно обављају послове на којима раде	84,7	6,2	9,0	119,125	0,000
Глуве и наглуве особе поштују организацију рада и пословања	88,3	3,8	7,9	136,212	0,000
Глуве и наглуве особе поштују уговорене обавезе из радног односа	87,6	5,5	6,9	132,549	0,000
Глуве и наглуве особе поштују мере заштите на раду	84,0	6,2	9,7	115,972	0,000
У предузећу-фирми треба да постоји преводилац на знаковни језик, због боље комуникације са руководством и колегама	76,9	12,8	10,3	85,506	0,000
Држава треба да обезбеди послове Заштитним радионицама	80,1	8,9	11,0	98,487	0,000
Више волим да радим у заштитној радионици неко у другом предузећу	56,7	21,8	21,5	24,571	0

У табели бр. 26 приказани су ставови глувих и наглувих у вези запошљавања и рада. Подаци показују да значајно више испитаника мисли да особе с оштећењем слуха треба да имају предност при запошљавању, да желе да раде, да имају самопоуздања, имају радне навике, да савесно и одговорно обављају послове на којима раде, поштују организацију рада и пословања, уговорене обавезе из радног односа и мере заштите на раду. Међутим, значајна већина мисли да

послодавци имају предрасуде о способностима глувих и наглувих за рад, да постоји дискриминација приликом запошљавања глувих и наглувих особа, те да глуве и наглуве особе добијају лошије послове, који не одговарају њиховим способностима. Скоро 77% испитаника сматра да у предузећу/фирми треба да постоји преводац на знаковни језик, 80% мисли да држава треба да обезбеди послове Заштитним радионицама, а већина испитаника би и више волела да ради у заштитној радионици неко у другом предузећу. Није добијена статистички значајна разлика у броју оних који се слажу, односно не слажу са тврдњом да се глуве и наглуве особе искоришћавају на радном месту, а статистички једнак број се опредељује и за и против тврдње да глуве и наглуве особе имају предрасуде према чујућим колегама.

5. Задовољство послом који обавља (који је обављао/ла)

Табела бр. 27: Задовољство послом које обављају

Области	АС	СД
Радним временом које имате (дневно и недељно)	2,11	0,843
Обимом посла који обављате	2,21	0,887
Распоредом радног времена, паузама за одмор и год. одмором	2,08	0,899
Опремљеношћу радног места	2,27	0,936
Радним простором	2,31	0,898
Односом са руководством	2,38	0,942
Односом са запосленима у администрацији	2,41	0,965
Односом са колегама на послу	2,14	0,845
Међуљудским односима у предузећу	2,33	0,916
Добијањем информација које су значајне за рад	2,49	1,022
Могућност за стручно усавршавање	2,88	1,098
Могућност за напредовање у служби	3,02	1,108
Обављањем радних задатака у складу са стручном спремом	2,44	1,029
Новчаним износом зараде	2,77	1,214
Роковима за исплату зараде (плате) у складу са законом и уговором о раду	2,55	1,196
Мерама безбедности и заштите на раду	2,41	1,001
Здравственом заштитом на раду	2,31	1,025

Подаци о задовољству испитаника различитим областима посла дати су у табели 27. Налази указују да су *просечно испитаници задовољнији различитим сегментима и областима посла*, при чему су делимично задовољни *могућношћу за напредовањем у служби*, а на тој ставци су приметна и већа одступања, мада се ставови највише разликују када је у питању *задовољство платом и роковима за њену исплату*. Испитаници су задовољни радним временом, паузама и годишњим одмором, као и односом са колегама на послу.

6. Да ли су испитаници користили право на бенефицирани радни стаж?

Табела бр. 28: Бенефицирани радни стаж

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	37	12.3	12.3	12.3
a	107	35.7	35.7	48.0
b	156	52.0	52.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(1)=3,03$; $p=0,08$)

Из табеле бр. 28 видимо да је 107 (35.7%) испитаника користило право на бенефицирани радни стаж (радни стаж са увећаним трајањем, док 156 (52.0%) испитаника није остварила ово право. Како је $p>0.05$, не постоји статистички значајна разлика у броју оних који јесу и нису користили бенефицирани радни стаж ($\chi^2(1)=3,03$; $n=0,08$).

VI - КОРИСНИК ПРАВА ИЗ ПИО И СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

1. Пензионер:

Као пензионер се изјашњава 86 особа, односно 28,7%.

Табела бр. 29: Корисник ПИО - Пензионер

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	214	71.3	71.3	71.3
a	48	16.0	16.0	87.3
b	32	10.7	10.7	98.0
v	6	2.0	2.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Од оних који су пензионери, 48 (55,8%) је отишло у старосну, 32 (37,2%) у инвалидску, а 6 (7%) у породичну пензију.

2. Има Решење о телесном оштећењу и остварујете права на основу истог

Табела бр. 30: Решење о телесном оштећењу

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	223	74.3	74.3	74.3
2	77	25.7	25.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Укупно 77 (25.7%) испитаника има решење о телесном оштећењу и стиче права која су прописана у нормативима.

3. Прима новчану накнаду за телесно оштећење проузроковано повредом на раду, односно професионалном болешћу

Само 3 (1.0%) испитаника је корисник новчане накнаде због повреда на раду и професионалне болести. Ово је јако добар податак и можемо га тумачити на два начина: прво, услови у којима глуви раде су безопасни и имају добре мере заштите на раду, друго – можемо рећи да су глуве особе јако пажљиве и да поштују предузете мере заштите на раду (табела бр. 31).

Табела бр. 31: Корисник ПИО – новчана накнада због повреда на раду или болести

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	297	99.0	99.0	99.0
3	3	1.0	1.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

4. Има туђу негу и помоћ

Табела бр. 32: Корисник ПИО - Туђа нега и помоћ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	278	92.7	92.7	92.7
a	10	3.3	3.3	96.0
ag	1	.3	.3	96.3
b	5	1.7	1.7	98.0
g	4	1.3	1.3	99.3
v	2	.7	.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Туђу негу и помоћ прима свега 22 (7,3%) испитаника, од тога: материјално обезбеђење прима 10 (3.3%) испитаника, остварује право на додатак за помоћ и негу другог лица 5 (1.7) испитаника, право на помоћ за оспособљавање за рад ужива 4(1.3%) испитаника, право на увећан доходак за помоћ и негу другог лица има 2 (0.7%) испитаника.

Нема испитаника који користе право на смештај у другу породицу и/или смештај у установу социјалне заштите за старија лица.

5. Корисник права о подршци породици са децом

Табела бр. 33: Корисник ПИО – Подршка породици са децом

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	266	88.7	88.7	88.7
a	6	2.0	2.0	90.7
av	1	.3	.3	91.0
b	3	1.0	1.0	92.0
dj	1	.3	.3	92.3
t	1	.3	.3	92.7
v	22	7.3	7.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Укупно 34 (11,3%) испитаника су корисници права о подршци породици са децом, од чега:

- највећи проценат прима дечији додатак 22 (64,7%),
- следи накнада за време породилског одсуства и неге детета 6 (2.0%),
- родитељски додатак 3 (1.0%),
- накнаду за време породилског одсуства и дечији додатак има 1 (0.3%) испитаник,
- родитељски додатак и
- накнада за боравак детета ометеног у развоју у предшколској установи користи по 1 (0.3%) испитаник.

VII - КОРИСНИК ПРАВА ИЗ ЗДРАВСТВЕНОГ ОСИГУРАЊА

1. Да ли користите права из здравственог осигурања?

Резултати су приказани у табели бр. 34.

Табела бр. 34: Корисници здравственог осигурања

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	11	3.7	3.7	3.7
a	194	64.7	64.7	68.3
ab	11	3.7	3.7	72.0
abg	4	1.3	1.3	73.3
abv	3	1.0	1.0	74.3
abvg	12	4.0	4.0	78.3
ag	44	14.7	14.7	93.0
av	6	2.0	2.0	95.0
avg	5	1.7	1.7	96.7
b	4	1.3	1.3	98.0
g	5	1.7	1.7	99.7
vg	1	.3	.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Корисници здравствене заштите су скоро сви испитаници 289 (96.3%), док њих 11 (3.7%) нису, а од тога 96,5% користи право на здравствену заштиту, 24,5% користи право на медицинско-техничка помагала за рехабилитацију (слушна помагала), 11,7% право на накнаду за време привремене спречености за рад, а 8,9% право на накнаду путних трошкова у вези коришћења здравствене заштите.

VIII - ПОДАЦИ О ПОРОДИЦИ

1. За оне који су ожењени/удати, удовци/удовице, живе у ванбрачној заједници или су разведени - **Да ли је ваш брачни друг/партнер (био) глува, наглува или чујућа особа?**

Табела бр. 35: Брачни партнер

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	84	28.0	28.0	28.0
a	145	48.3	48.3	76.3
b	50	16.7	16.7	93.0
v	21	7.0	7.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Сталног партнера има 60% испитаника (од тога 67,1% је са гувом, а 23,1% са наглувом особом), 11,7% учесника истраживања су некада имали партнера па су се развели (7%) или постали удовци (4,7%); док се 28,3% изјаснило као неожењени/неудате.

2. Са којом особом глуви и наглуви имају најскладнији брак?

Табела бр. 36: Особа са којом глуви имају складан брак

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	21	7.0	7.0	7.0
a	191	63.7	63.7	70.7
ab	3	1.0	1.0	71.7
b	66	22.0	22.0	93.7
g	2	.7	.7	94.3
v	17	5.7	5.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Чак 191 (87%) испитаника мисли да глуве и наглуве особе складан брак постижу са глувом особом, њих 66 (22%) мисле да је најскладнији брак са наглувом особом и 17 (5.7%) мисли да се складан брак постиже са чујућом особом.

3. Да ли још неко од чланова породице има оштећен слух?

Табела бр. 37: Ко још у породици има оштећен слух

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	228	76.0	76.0	76.0
a	7	2.3	2.3	78.3
ab	3	1.0	1.0	79.3
abgd	1	.3	.3	79.7
avg	2	.7	.7	80.3
b	6	2.0	2.0	82.3
bvg	1	.3	.3	82.7
d	22	7.3	7.3	90.0
ddj	2	.7	.7	90.7
dj	3	1.0	1.0	91.7
e	1	.3	.3	92.0
g	9	3.0	3.0	95.0
v	6	2.0	2.0	97.0
vg	4	1.3	1.3	98.3
vgd	5	1.7	1.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

На питање - да ли још неко од чланова Ваше породице има оштећен слух, добили смо следеће одговоре:

Од укупно 300 испитаника, 228 (76.0%) испитаника је одговорила да у њиховој породици нема других особа које имају оштећен слух. Одговори оних који у својој породици имају особа са оштећеним слухом су: сина 7 (2.3%); сина и кћерку 3 (1.0%), сина, кћерку, мајку и остале сроднике 1 (0.3%), сина, оца и мајку 2

(0.7%), кћерку 6 (2.0%), кћерку, оца и мајку 1 (0.3%), остале крвне сродник 22 (7.3%), крвне сроднике и ванбрачног партнера 2 (0.7%), ванбрачног партнера 3 (1.0%), старатеља 1(0.3%), мајку 9 (3.0%), оца 6 (2.0%), оца и мајку 4 (1.3%), оца, мајку и остале крвне сроднике 5 (1.7%).

Видимо да 228 (76.0%) испитаника живи у породици са још чланова оштећеног слуха. Ово можемо тумачити на тај начин што су испитаници из породица приврженији заједници глувих и да у оквиру заједнице ангажују у руководећим телима и органима, па их је зато и више у истраживању. Друго, глуви немају жељу да иду на брачна саветовања у вези наследних фактора и вод бригу о томе да ли ће потомство бити глуво и или чујуће.

4. Нормативи о породици

Испитане су и разлике у упознатости испитаника са нормативима о породици.

Табела бр. 38: Упознатост са нормативима о породици

Нормативи о породици	АС	СД
Браком и односима у браку	2,85	1,285
Ванбрачном заједницом и односима у истој	3,30	1,234
Односима деце и родитеља	2,86	1,244
Усвајањем деце	3,72	1,219
Хранитељством	3,73	1,228
Старатељством	3,66	1,269
Издржавањем	3,49	1,310
Имовинским односима у породици	3,10	1,268
Заштитом насиља у породици	3,08	1,315
Поступцима у вези спорова у породици	3,33	1,253
Заштитом детета од занемаривања, од физичког, сексуалног и емоционалног злостављања и од сваке врсте експлоатације	3,15	1,286
Дискриминацијом у породици	3,03	1,285

Из табеле бр. 38 видимо да су глуве и наглуве особе делимично упознате са нормативима о браку, односима деце и родитеља, имовинским односима, дискриминацијом у породици, заштитом од насиља, а посебно и заштитом деце.

Међутим, просечно су недовољно упознати с нормативима који се односе на усвајање и хранитељство, старатељство, издржавање, ванбрачном заједницом и поступцима у вези спорова у породици.

5. Мишљења о насиљу у породици код глувих и наглувих породица у Србији

Табела бр. 39: Мишљења о насиљу у породици

Р. Бр.	Да ли, по Вашем мишљењу, има насиља у породици код глувих и наглувих породица у Србији?	Да	Не	Није ми познато
а.	Наношење или покушај наношења телесне повреде	133	41	102
б.	Изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу	85	60	100
в.	Присиљавање на сексуални однос	60	63	100
г.	Навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година живота или немоћним лицем	32	67	184
д.	Ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима	56	63	164
ђ.	Вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање	138	48	94

Укупно 138 (46%) испитаника сматра да у породицама глувих постоји вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.

На другом месту је наношење или покушај наношења телесне повреде - 133 (44.3%) испитаника, затим следи изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу – 85 (28.3%), присиљавање на сексуални однос 60 (20%), ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима - 56 (18,7%), навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година живота или немоћним лицем – 32 (10.7%) испитаника.

IX - СТАМБЕНА СИТУАЦИЈА:

1. Какав је стамбени статус испитаника

Табела бр. 40: Стамбени статус испитаника

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2	.7	.7	.7
?	100	33.3	33.3	34.0
a	79	26.3	26.3	60.3
b	26	8.7	8.7	69.0
g	31	10.3	10.3	79.3
v	62	20.7	20.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Из табеле бр. 40 видимо да је стамбена ситуација испитаника следећа:

- живи са родитељима у породичној кући чији су власници родитељи 79 (26.3%) испитаника;
- живи одвојено у породичној кући чији су власници родитељи 26 (8.7%) испитаника;
- живи у својој кући 62 (20.7%);
- живи у стану чији власници су родитељи 31 (10.3%) испитаника;
- живи у стану чији је власник 60 испитаника, у изнајмљеном стану 23 испитаника, нешто друго 17 испитаника, укупно 100 (33.3%) испитаника.

Стамбена ситуација испитаника веома различита, а највише је оних који живе у породичној кући чији су власници родитељи (26.3%) и оних који живе у својој кући 62 (20.7%), док је најмање оних који су подстанари и нешто друго.

2. У којим условима глуве и наглуве особе треба да живе када формирају брачну заједницу?

Табела бр. 41: Услови живота када се формира заједница

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2	.7	.7	.7
a	73	24.3	24.3	25.0
b	223	74.3	74.3	99.3
v	2	.7	.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

Глуви и наглуви испитаници сматрају да, када формирају брачну заједницу, треба да живе у следећим условима:

- заједно са родитељима једног од брачних партнера, како би имали помоћ и подршку – 73 (24.3%);
- самостално – 223 (74.3%);
- нешто друго – 2 (0.7%).

Резултати нам показују да су глуви одлучни да живе самостално са својим брачним другом/партнером (74.3%) и да им није потребна заштита родитеља, већ се осећају сигурним и самосталним. Много је мање оних који сматрају да треба да живе са родитељима једног од брачних партнера (24.3%).

X – ЗНАКОВНИ ЈЕЗИК

1. Да ли је у Србији потребно доношење Закона о знаковном језику глувих?

Табела бр. 42: Потреба за усвајањем закон о знаковном језику

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	3	1.0	1.0	1.0
a	291	97.0	97.0	98.0
b	6	2.0	2.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(1)=91,162$; $p<0,001$)

Скоро сви испитаници (97%) сматрају да је у Србији неопходно доношење Закона о знаковном језику глувих, што последично чини овај налаз статистички значајним ($\chi^2(1)=91,162$; $n<0,001$).

2. Сматрате ли да треба да се уради стандардизација Српског знаковног језика?

Табела бр. 43: Стандардизација знаковног језика језика

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	6	2.0	2.0	2.0
a	263	87.7	87.7	89.7
b	31	10.3	10.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(1)=61,13$; $p<0,001$)

Укупно 263 (87,7%) испитаника сматра да треба да се уради стандардизација српског знаковног језика, што чини овај налаз статистички значајним ($\chi^2(1)=61,13$; $n<0,001$).

3. Начин на који испитаници најчешће комуницирају са околином – у следећим институцијама и установама:

Табела бр. 44: Начини комуникације у зависности од ситуације

Место	Вербално	Знаковним језиком	Комбинација вербалног знаковног	Све и (нпр. мимика) доступно
У здравственим установама	28,8	11,9	26,4	32,9
У општини	30,3	13,8	23,4	32,4
На СУД-у	25,0	18,7	25,7	30,6
У МУП-у, СУП-у, полицији	27,1	18,4	24,0	30,6
На БИРО-у, Тржишту рада, НСЗ	26,7	15,1	27,0	31,2
На послу	27,7	10,9	34,4	27,0
У социјалним установама	29,1	13,3	25,5	32,0
На шалтерима банака	32,2	9,7	23,2	34,9
На шалтерима у пошти	31,7	9,7	23,8	34,8
У ПИО, СИЗ-у	28,3	13,6	26,2	31,9
При запошљавању	29,9	14,6	24,8	30,7
У школи	22,3	18,0	35,5	24,2
У организацији - клубу глувих	10,0	38,8	39,1	12,1
На предавањима, трибинама, састанцима	20,2	25,2	33,2	21,4
На јавним местима, скуповима	20,5	20,9	34,7	23,8
У породици	32,0	16,8	32,3	18,9
При куповини, на	35,0	8,7	28,7	27,6

пијаци, у радњи				
За време спортских такмичења глувих	9,1	43,6	36,6	10,8
За време фестивала КУД глувих	9,0	42,2	37,7	11,1

Подаци о начину комуникације, односно о употреби знаковног језика у различитим ситуацијама дати су у табели 44. Може се уочити да се знаковним језиком глуве и наглуве особе највише користе у организацији глувих и на манифестацијама које они организују. Најмање се користе знаковним језиком у обављању свакодневних ствари – куповина, плаћање у банци, општини, у социјалним и здравственим установама.

4. Остваривање права глувих на употребу знаковног језика

Табела бр. 45: Задовољство остваривањем права на употребу знаковног језика у свакодневном животу

Место	АС	СД
У општинским службама	3,25	1,198
У службама социјалне заштите	3,27	1,170
Радом служби при разврставању (категоризацији)	3,2	1,104
Радом служби при утврђивању инвалидности	3,24	1,116
Радом служби при остваривању права на рану слушну и говорну ре/хабилитацију	3,12	1,134
Радом служби при остваривању права на породично-правну заштиту и финансијску подршку породици са децом	3,33	1,147
У области здравственог осигурања	3,22	1,167
У здравственој заштити	3,22	1,190
У предшколском васпитању и образовању	3,11	1,159
У основном образовању и васпитању	2,96	1,135
У вишем и високом образовању и васпитању	3,15	1,164
При остваривању права на запошљавање током професионалне рехабилитације, преквалификације и доквалификације, као и приликом остваривања права из радног односа	3,21	1,178
При остваривању права на пензијско инвалидско осигурање	3,26	1,158
При остваривању права у области саобраћаја	3,23	1,146
При добијању медицинско-техничких помагала	3,20	1,221
У центру за социјални рад	3,21	1,183
На суду	3,04	1,214
У СУП-у	3,14	1,215
У банкама	3,20	1,190
У пошти	3,21	1,171

Правом на коришћење телекомуникационих услуга које омогућавају глувој особи доступним телефонске услуге уз употребу видео телефона и тумача на знаковни језик	3,20	1,296
У области информисања – ТВ, штампа, публикације...	3,03	1,182
Правом на употребу знаковног језика приликом учешћа у верском животу заједнице	3,23	1,190
У области спорта	3,03	1,228
У области културе	3,04	1,239
Правом на употребу знаковног језика на седницама и састанцима органа јавне власти	3,18	1,30
У Савезу глувих и наглувих Србије	2,25	1,238
У Вашој организацији глувих	2,10	1,181
Правом да користите услуге преводиоца, односно тумача на знаковни језик у свакодневном животу	2,30	1,208

У табели 45 приказани су подаци о задовољству испитаника у вези остваривања права на употребу знаковног језика у свакодневном животу. У складу с горепоменутом налазима о слабијој употреби знаковног језика су добијени подаци да су испитаници углавном *делимично или недовољно задовољни степеном остварености својих права* и то углавном *када су у питању службе од општег значаја – здравство, општина, полиција, социјалне службе* и слично. Испитаници исказују задовољство када је у питању степен остварености права на знаковни језик у оквиру Савеза и удружења глувих.

5. Који облик комуникације на даљину користе испитаници

Табела бр. 46: Облици комуникације на даљину

Облик комуникације	АС	СД
Фиксни телефон - говор	2,69	0,634
Факс	2,72	0,570
Мобилни телефон - говор	2,66	0,677
Мобилни телефон – СМС поруке	1,16	0,515
Мобилни телефон - интернет	2,18	0,880
Електронска пошта (<i>e-маил</i>)	2,28	0,885
Интернетски форум	2,56	0,752
Интернет - Фејсбук	2,03	0,933
Скајп	2,19	0,915
Електронско учење	2,74	0,579
Коришћење рачунара као телефона или видео телефона, са могућношћу укључивања више саговорника (конференције и видео конференције).	2,64	0,699
Облик електронске комуникације - (Internet Relay Chat)	2,62	0,709
Електронска трговина - куповина и продаја	3,00	1,835

Прикупљени су и подаци о облицима комуникације на даљину којим се глуви и наглуви користе (Табела 46). Како АС=1 означава „честу“ употребу одређеног облика комуникације, а АС=3 значи да се датим средством особа не користи, можемо закључити да *испитаници често користе СМС поруке на мобилним телефонима, повремено различите услуге интернета (e-маил, друштвене мреже, скајп)*, а да се врло ретко користе телефонима, форумима, а никад услугама електронске трговине.

XI – ИНФОРМИСАНОСТ

1. Колико су испитаници задовољни остваривањем својих права у области информисања

Табела бр. 47: Задовољство у области информисања

Област	АС	СД
Од стране Јавног сервиса Србије - РТС	3,09	1,058
Од стране регионалних ТВ медија	3,32	1,009
Од стране локалних ТВ медија	3,34	1,060
Од стране Републичких јавних гласила – новине, интернет, стручна литература и др.	2,92	1,039
Од стране регионалних јавних гласила – новине, интернет, стручна литература и др.	3,03	1,018
Од стране локалних јавних гласила – новине, интернет, стручна литература и др.	3,06	1,08
Наступом глувих и наглувих особа у ТВ медијима	3,26	1,161
Количином емитовања ТВ програма на знаковном језику	3,54	1,098
Количином титлованих ТВ програма	3,49	1,085
Информисањем од стране СГНС	2,48	0,978
Информисањем од стране организације глувих чији сте члан	2,12	0,988

Анализиран је и степен задовољства оствареношћу права у области информисања и подаци су дати у табели 47. Како АС=1 означава одговоре „веома задовољан“, а АС=5 „веома незадовољан“, можемо закључити да су испитаници претежно делимично или недовољно задовољни. *Најмање су задовољни услугама телевизијских медија, посебно када је у питању присуство знаковног језика и титлованих програма.* Највећа одступања у ставу добијена су када је у питању задовољство наступом глувих и наглувих особа у ТВ медијима. *Просечно су задовољнији, али не сасвим, информисањем од стране Савеза глувих и наглувих Србије, као и од организације глувих којој припадају.*

XII – ВЕРСКА УВЕРЕЊА

1. Да ли глуве и наглуве особе у Србији имају слободу удруживања и јавног окупљања ради испољавања верских уверења

Табела бр. 48: Постоји ли слобода удруживања и испољавања верских уверења

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5	1.7	1.7	1.7
a	184	61.3	61.3	63.0
b	19	6.3	6.3	69.4
v	92	30.6	30.6	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(2)=46,415$; $p<0,001$).

Од укупног броја испитаника, 184 (61,3%) сматра да глуве и наглуве особе у Србији имају слободу удруживања и јавног окупљања ради испољавања верских уверења.

Њих 19 (6.3%) сматрају да немају слободу удруживања ради испољавања верских уверења, а 92 (30.6%) испитаника се изјаснило да није упознато са стањем у држави по овом питању, што значи да статистички знатно већи број испитаника позитивније оцењује ситуацију када је слобода верских ставова у питању ($\chi^2(2)=46,415$; $p<0,001$).

2. Колико су изражена верска уверења код глувих и наглувих особа у Србији

Табела бр. 49: *Колико су изражена верска уверења?*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	11	3.7	3.7	3.7
a	52	17.3	17.3	21.0
b	177	59.0	59.0	80.0
v	60	20.0	20.0	100.0
Total	300	100.0	100.0	

$(\chi^2(2)=33,927; p<0,001)$.

Већински (60,5%), испитаници сматрају да су верска уверења међу глувима и наглувим *делимично изражена*, 21% сматра да ова популација није религиозна, док 18,5% сматра да су ова уверења *врло изражена и ове разлике су статистички значајне* ($\chi^2(2)=33,927; p<0,001$).

3. Да ли глуве и наглуве особе у Србији имају слободу приступања црквама и верским заједницама, у складу са законом

Табела бр. 50: *Слобода приступања црквама*

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	13	4.3	4.3	4.3
a	261	87.0	87.0	91.3
b	25	8.3	8.3	99.7
v	1	.3	.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

$(\chi^2(2)=144,086; p<0,001)$

Да глуве и наглуве особе у Србији имају слободу приступања црквама и верским заједницама, у складу са законом, слаже се 261 (87%) испитаника, док је 25 (8,3%) негирало ову тврдњу, *и ова разлика се показала статистички значајном* ($\chi^2(2)=144,086; p<0,001$).

4. Да ли глуве и наглуве особе у Србији имају право на преводиоца за време вршења верске службе

Табела бр. 51: Право на преводиоца за време вршења верске службе

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	21	7.0	7.0	7.0
a	211	70.3	70.3	77.3
b	61	20.3	20.3	97.7
v	7	2.3	2.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

$(\chi^2(2)=80,172; p<0,001)$

Да глуве и наглуве особе у Србији имају право на преводиоца за време вршења верске службе извештава већина 211 (70,3%) учесника у истраживању, док 61 (20.3%) испитаника сматрају да то право немају, *што значи да статистички знатно већи број испитаника позитивније оцењује ситуацију када је слобода верских ставова у питању* ($\chi^2(2)=80,172; p<0,001$).

5. Да ли су припадник традиционалне цркве или верске заједнице?

Међу испитаницима је било:

- 250 (83.3%) припадника Српске православне цркве,
- 8 (2.7%), припадника Римокатоличке цркве,
- 1 (0.3%) припадник Евангеличке хришћанске цркве,
- 14 (4.7%) припадника Исламске верске заједнице,
- 4 (1.3%) Словачке Евангелистичке цркве и
- 1 (0.3%) Јеврејска верске заједнице.

Подаци су дати у табели бр. 52.

Табела бр. 52: Припадност цркви или верској заједници

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	22	7.3	7.3	7.3
a	250	83.3	83.3	90.7
b	8	2.7	2.7	93.3
d	1	.3	.3	93.7
dj	14	4.7	4.7	98.3
v	4	1.3	1.3	99.7
z	1	.3	.3	100.0
Total	300	100.0	100.0	

6. Да ли су некада дискриминисани због тога што сте изражавали своја верска уверења

Табела бр. 53: Да ли су глуве особе дискриминисане због изражавања верских уверења

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	12	4.0	4.0	4.0
a	22	7.3	7.3	11.3
b	266	88.7	88.7	100.0
Total	300	100.0	100.0	

($\chi^2(1)=69,02$; $p<0,001$)

Из табеле бр. 53 се види да се 266 (88,7%) испитаника не осећа дискриминисано због тога што су изражавали своја верска уверења, за разлику од оних који сматрају да јесу дискриминисани 22 (7.3%), што указује на статистички значајну разлику ($\chi^2(1)=69,02$; $n<0,001$).

XIII – ОСТВАРИВАЊЕ СУБВЕНЦИЈА

Испитаницима смо поставили питање о остваривању субвенција

Табела бр. 54: Степен остварености права на субвенција

Област субвенција	Да	Не	$\chi^2(1)$	п
Фиксна телефонија	30,0	70,0	17,300	0,000
Мобилна телефонија	53,7	46,3	0,548	0,459
Комуналне услуге и производи преко уплатница ЈКП „Инфостан”	25,7	74,3	26,604	0,000
РТВ претплата	64,6	35,3	7,469	0,006
Кабловска телевизија	27,7	72,3	20,720	0,000
Интернет	35,0	65,0	9,2170	0,002
Електрична енергија	14,3	85,7	54,516	0,000
Регистрација возила	12,7	87,3	59,204	0,000
Увоз аутомобила	23,3	76,6	30,011	0,000
Путарина	34,7	65,3	8,702	0,003
Паркирање	28,3	71,7	20,038	0,000
Међуградски саобраћај	15,7	84,3	49,785	0,000
Градски превоз	34,3	65,7	10,717	0,001

У табели бр. 54 приказана је расподела испитаника у односу на коришћење одређених субвенција. Значајно чешће испитаници *не користе субвенције ни у једној од предвиђених области, изузев када је у питању РТВ претплата и мобилна телефонија где нису добијене никакве значајне разлике.*

XIV – ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА ИНТЕГРАЦИЈУ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈУ ГЛУВИХ ОСОБА

1. Утицај на интеграцију и социјализацију

Учеснике истраживања смо замолили да дају своје мишљење о факторима који утичу на интеграцију и социјализацију у друштву, са понуђеним факторима и одговорима, на скали распона од 1 до 5 (1. уопште не утичу; 2. не утичу; 3. делимично утичу; 4. утичу; 5. много утичу).

Табела бр. 55: Степен утицаја фактора на интеграцију и социјализацију

Фактори	АС	СД
Степен слушног оштећења	3,53	1,144
Време настанка слушног оштећења	3,64	1,197
Време почетка рехабилитације у односу на време настанка слушног оштећења	3,68	1,220
Утицај породице	3,72	1,133
Материјални услови породице	3,49	1,191
Коришћење слушног апарата	3,44	1,282
Систем школовања	3,72	1,076
Учествовање у раду организације глувих	3,75	1,119
Спортске активности	3,73	1,117
Активности у области културе	3,69	1,132
Гледање информативних, образовних и емисија културног садржаја	3,70	1,099
Читање стручне литературе	3,55	1,133
Самопоуздање глувих и наглувих особа	3,73	1,099
Дисциплинованост глувих и наглувих особа	3,52	1,168
Неадекватно спровођење нормативних права о стране појединаца у јавним установама	3,57	1,082
Информисање од стране државних институција	3,62	1,114
Информисање од стране Савеза глувих и наглувих Србије	3,73	1,108
Информисање од стране локалне организације глувих	3,76	1,094
Информисаност од стране Националне службе за запошљавање	3,58	1,089
Лоша политика органа локалне власти	3,58	1,131
Неактивност центара за социјални рад	3,54	1,123
Предрасуде код чујућих особа о способностима глувих	3,68	1,088
Незаинтересованост чујућих да помогну глувима	3,66	1,105
Лоша ситуација у привреди	3,64	1,167

Баријере у комуникацији	3,97	1,070
Дружење са чујућим особама	3,85	1,018

Испитани су ставови глувих и наглувих о важности утицаја одређених фактора за интеграцију и социјализацију особа са оштећењем слуха. У табели 55 приказане су аритметичке средине и стандардне девијације различитих ставки, при чему АС=1 означава „уопште не утиче“, а АС=5 „много утиче“. *Можемо закључити да просечно за све од наведеног испитаници сматрају да утиче у одређеној мери, а ништа много или нимало.* Највећа разликовања у ставу су изражена по питању утицаја употребе слушног апарата, времена настанка оштећења и почетка рехабилитације и материјалних услова породице.

2. Утицај институција на интеграцију

Која установа – институција – удружење су највише помогли у процесу интеграције и социјализације у друштву и колико (1. много, 2. мало, 3. нимало)?

Табела бр. 56: Степен помоћи различитих институција у процесу интеграције и социјализације

Институције	АС	СД
Центар за слушну и говорну рехабилитацију	1,87	0,658
Основна школа коју сам похађао/ла	1,47	0,672
Средња школа коју сам похађао/ла	1,52	0,701
Виша, висока школа - факултет	2,25	0,899
Предузеће у којем сам запослен/а	1,91	0,801
Центар за социјални рад	2,17	0,664
Надлежне службе у општини	2,35	0,655
КУД чујућих (секција) чији сам члан	2,41	0,710
КУД глувих (секција) чији сам члан	1,76	0,789
Спортски клуб – спортско друштво чујућих чији сам члан	2,17	0,837
Спортски клуб – спортско друштво глувих чији сам члан	1,69	0,703
Организација глувих и наглувих чији сам члан	1,35	0,573

У процесу интеграције и социјализације у друштво испитаници мисле да нису добили велику помоћ институција (Табела 56). Како АС=1 означава „много помогла“, а АС=3 „нимало помогла“, *можемо закључити да просечно глуве и наглуве особе мисле да је помоћ институција мала, а најмања када су у питању институције чујућих - КУД, општина, факултет, спортски клуб, центар за социјални рад.*

XV - НОРМАТИВИ О ПРАВИМА ГЛУВИХ

1. Познавање норматива

Испитаници су дали мишљење о томе колико су упознати са нормативним актима која регулишу права глувих и наглувих особа у Србији попуњавајући понуђене одговоре: 1-потпуно упознат, 2- упознат, 3- делимично упознат, 4 – недовољно упознат, 5 – уопште нисам упознат.

Табела бр. 57: Информисаност о нормативним актима која регулишу права глувих и наглувих особа

Нормативи	АС	СД
Права која су гарантована Уставом Р. Србије	3,11	1,240
Права на социјалну заштиту и социјалну сигурност	3,02	1,199
Нормативи о разврставању (категоризацији)	3,04	1,224
Нормативи о утврђивању инвалидности	2,99	1,235
Нормативи о правима на рану слушну и говорну ре/хабилитацију	3,01	1,194
Права на породично-правну заштиту и финансијску подршку породици са децом	3,12	1,204
Права из области здравственог осигурања	2,88	1,224
Права на здравствену заштиту	2,84	1,204
Права на предшколско васпитање и образовање	2,84	1,184
Права на основно образовање и васпитање	2,78	1,137
Права на више и високо образовање и васпитање	2,95	1,157
Права на запошљавање и радни однос	2,81	1,152
Права у области пензијско инвалидског осигурања	2,92	1,261
Права у области саобраћаја	3,00	1,200
Нормативи који прописују добијање медицинско-техничких помагала	3,01	1,153
Нормативи о правима из области информисања	3,22	1,025
Нормативи о правима у области телекомуникација	3,17	1,034
Норматива о спречавању дискриминације	3,02	1,147

У табели бр. 57 приказани су подаци о информисаности испитаника о нормативним актима која регулишу права глувих и наглувих особа у Србији. Како АС=1 означава одговоре „потпуно упознат“, а АС=5 „уопште нисам упознат“, можемо закључити да су испитаници претежно делимично упознати с актима која регулишу њихова права. Слабије су упознати са нормативи о правима из области информисања и телекомуникација. Изражене су разлике у степену информисаности међу испитаницима, а највеће су примећене када су у питању

права у области пензијско инвалидског осигурања, права која су гарантована Уставом Републике Србије и нормативи о утврђивању инвалидности.

2. Задовољство остваривањем својих права у свакодневном животу

Испитаници су дали одговоре о степену задовољства радом надлежних јавних служби при остваривању својих права у свакодневном животу, попуњавањем понуђених одговора: 1- веома задовољан, 2 - задовољан, 3- делимично задовољан, 4 - незадовољан, 5 - веома незадовољан.

Табела бр. 58: *Задовољство радом надлежних јавних служби при остваривању
права*

Институције	АС	СД
Радом служби у општинским органима	2,93	0,988
Радом служби у социјалној заштити	3,02	1,018
Радом служби при разврставању (категоризацији)	2,89	0,947
Радом служби при утврђивању инвалидности	2,93	0,988
Радом служби при остваривању права на рану слушну и говорну ре/хабилитацију	2,88	0,935
Радом служби при остваривању права на породично-правну заштиту и финансијску подршку породици са децом	2,98	0,944
Радом служби у области здравственог осигурања	2,80	1,052
Радом служби у здравственој заштити	2,77	0,991
Радом служби при остваривању права на предшколско васпитање и образовање	2,91	0,978
Радом служби при остваривању права на основно и средње образовање и васпитање	2,86	0,999
Радом служби при остваривању права на више и високо образовање и васпитање.	3,21	0,967
Радом служби при остваривању права на запошљавање и радни однос	3,09	0,996
Радом служби при остваривању права на пензијско инвалидско осигурање	3,04	1,008
Радом служби у области саобраћаја	3,29	1,004
Радом служби при добијању медицинско-техничких помагала	2,98	1,087
Норматива о спречавању дискриминације	3,11	1,021
Радом служби у центру за социјални рад	3,07	1,006
Радом служби у суду	2,93	1,042
Радом служби у СУП-у	2,91	0,996

Радом служби у банкама	3,00	1,009
Радом служби у пошти	3,07	1,006
Радом служби у области информисања	3,12	0,935
Радом служби у области телекомуникација	3,09	1,014
Радом служби у области спорта	2,79	1,004
Радом служби у области културе	2,79	0,967
Радом служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије	2,25	0,899
Радом служби и руководства у Вашој организацији глувих	2,02	0,944

Поред упознатости са одређеним сетом норматива, важно питање је и колико су испитаници задовољни радом надлежних јавних служби при остваривању својих права у свакодневном животу. По истом горенаведеном принципу, можемо закључити да су испитаници делимично задовољни радом надлежних служби, с тим што су одступања у ставу мања. Веће задовољство исказују када је у питању рад служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије, а просечно су задовољни радом својих организација глувих.

XVI – РАД САВЕЗА ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ СРБИЈЕ И ЛОКАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

1. Задовољство програмима рада СГНС и организације глувих

Колико су задовољни програмима рада који се спроводе у СГНС и организацијама глувих, испитаници су дали попуњавајући упитник са понуђеним одговорима за сваки од програма: 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4- незадовољан, 5-веома незадовољан.

Важан циљ овог рада био је и да се процени задовољство програмима рада који се спроводе у СГНС и организацијама глувих. Резултати овог испитивања дати су у табели бр. 59.

Табела бр. 59: Задовољство програмима рада СГНС и организација глувих

Програми	АС	СД
Програми сарадње са надлежним министарствима у Влади Р. Србије у циљу доношења нормативних аката о правима глувих и наглува особа	2,51	0,974
Програми сарадње са међународним организацијама глувих - Светска федерација глувих, Европска Унија глувих, ЕУДУ, Балканско удружење глувих, национални савези глувих и наглувих...	2,82	0,991
Програми сарадње са међународним инвалидским организацијама	2,85	1,023
Програми сарадње са инвалидским организацијама у Србији	2,55	0,987
Програми сарадње са локалним организацијама	2,40	0,939
Пружање стручне помоћи својим чланицама и појединцима у остваривању прописаних и гарантованих законских права	2,44	1,041
Неговање и развијање сарадње међу чланицама унутар Савеза	2,38	0,922
Програми унапређења и развоја система социјалне заштите	2,60	1,037
Програми унапређења и развоја система здравствене заштите	2,56	0,986
Програми сарадње са установама за откривање и спречавање узрока који изазивају оштећење слуха и предузимају мере за ублажавање последица	2,62	1,049
Програми сарадње са институцијама и установама за унапређење система образовања глувих и наглувих особа	2,44	0,972

Програми сарадње са институцијама и установама за професионално оспособљавање и рехабилитацију глувих и наглувих особа	2,56	0,928
Програми сарадње са Националном службом за запошљавање у циљу успешнијег запошљавања глувих и наглувих особа	2,63	1,034
Програми сарадње са Заштитним радионицама у којима су запослене глуве и наглуве особе	2,68	0,956
Програми сарадње са предузећима и послодавцима у којима су запослене глуве и наглуве особе	2,56	0,897
Организовање симпозијума, семинара, саветовања, стручних састанака, предавања и других облика рада на којима са глумим и наглумим особама	2,63	0,979
Организациом школа, семинара и курсева за обуку преводилаца и тумача знаковног језика	2,29	0,964
Радам на увођењу и усавршавању службе преводилачких сервиса - преводилаца и тумача у организацијама глувих	2,10	1,016
Ангажовањем на доношењу Закона о признавању знаковног језика, његовој стандардизацији и усавршавању	2,26	1,080
Информисањем чланства и шире јавности о животу, раду и проблемима глувих и наглувих особа преко средстава масовне комуникације	2,51	0,959
Информисањем чланства и шире јавности о животу, раду и проблемима глувих и наглувих особа издавањем својих часописа, публикација, монографија и слично	2,40	1,010
Програмима за побољшање материјалног и друштвеног положаја глувих и наглувих особа у Србији	2,74	1,068

Програмима културно-уметничких активности у циљу свестраног развоја личности глувих и наглувих особа, преко републичких смотри, фестивала, изложби и разних такмичења	2,21	0,912
Програмима спортско-рекреативне активности у циљу свестраног развоја личности глувих и наглувих лица, преко републичких првенстава, регионалних и локалних такмичења	2,22	0,901

Примећујемо да су се одговори испитаника просечно кретали од *делимично задовољан до задовољан*, те и да су одступања у ставу мања него када је у питању задовољство радом јавних служби. Нешто израженије задовољство је Радом на увођењу и усавршавању службе преводилачких сервиса - преводилаца и тумача у организацијама глувих, програмима културно-уметничких испортско рекреативних активности на нивоу СГНС, али без значајне разлике.

Како би се упоредило задовољство радом јавних служби са задовољством радом СГНС и удружења глувих, изведене су две анализе главних компоненти из којих су изведене два фактора – фактор *Задовољство радом јавних служби* (матрица компонената дата у табели 60), који објашњава 67,5% варијансе, и фактор *Задовољство радом СГНС и удружења глувих* (матрица компонената дата у табели 61), који објашњава 62% варијансе. Потом је урађен *Paired Samplest-test*, како би се проверило постојање разлика у изражености ова два фактора међу испитаницима.

Табела бр. 60: Матрица компонената фактора *Задовољство радом јавних служби*

Компоненте	Фактор
Радом служби у општинским органима	0,768
Радом служби у социјалној заштити	0,770
Радом служби при разврставању (категоризацији)	0,866
Радом служби при утврђивању инвалидности	0,896
Радом служби при остваривању права на рану слушну и говорну ре/хабилитацију	0,853
Радом служби при остваривању права на породично-правну заштиту и финансијску подршку породици са децом	0,840
Радом служби у области здравственог осигурања	0,878
Радом служби у здравственој заштити	0,795
Радом служби при остваривању права на предшколско васпитање и образовање	0,883
Радом служби при остваривању права на основно и средње образовање и васпитање	0,873
Радом служби при остваривању права на више и високо образовање и васпитање.	0,716
Радом служби при остваривању права на запошљавање и радни однос	0,840
Радом служби при остваривању права на пензијско инвалидско осигурање	0,847
Радом служби у области саобраћаја	0,729
Радом служби при добијању медицинско-техничких помагала	0,869
Норматива о спречавању дискриминације	0,826
Радом служби у центру за социјални рад	0,875
Радом служби у суду	0,841
Радом служби у СУП-у	0,870
Радом служби у банкама	0,857

Радом служби у пошти	0,843
Радом служби у области информисања	0,877
Радом служби у области телекомуникација	0,853
Радом служби у области спорта	0,878
Радом служби у области културе	0,808

Табела бр. 61: Матрица компонената фактора Задовољство радом СГНС и удружења глувих

Компоненте	Фактор
Програми сарадње са надлежним министарствима у Влади Р. Србије у циљу доношења нормативних аката о правима глувих и наглува особа	0,636
Програми сарадње са међународним организацијама глувих - Светска федерација глувих, Европска Унија глувих, ЕУДУ, Балканско удружење глувих, национални савези глувих и наглувих...	0,698
Програми сарадње са међународним инвалидским организацијама	0,725
Програми сарадње са инвалидским организацијама у Србији	0,794
Програми сарадње са локалним организацијама	0,874
Пружање стручне помоћи својим чланицама и појединцима у остваривању прописаних и гарантованих законских права	0,855
Неговање и развијање сарадње међу чланицама унутар Савеза	0,875
Програми унапређења и развоја система социјалне заштите	0,834
Програми унапређења и развоја система здравствене заштите	0,838

Програми сарадње са установама за откривање и спречавање узрока који изазивају оштећење слуха и предузимају мере за ублажавање последица	0,845
Програми сарадње са институцијама и установама за унапређење система образовања глувих и наглувих особа	0,874
Програми сарадње са институцијама и установама за професионално оспособљавање и рехабилитацију глувих и наглувих особа	0,838
Програми сарадње са Националном службом за запошљавање у циљу успешнијег запошљавања глувих и наглувих особа	0,864
Програми сарадње са Заштитним радионицама у којима су запослене глуве и наглуве особе	0,796
Програми сарадње са предузећима и послодавцима у којима су запослене глуве и наглуве особе	0,797
Организовање симпозијума, семинара, саветовања, стручних састанака, предавања и других облика рада на којима са глумим и наглумим особама	0,720
Организациом школа, семинара и курсева за обуку преводилаца и тумача знаковног језика	0,745
Радам на увођењу и усавршавању службе преводилачких сервиса -преводилаца и тумача у организацијама глувих	0,801
Ангажовањем на доношењу Закона о признавању знаковног језика, његовој стандардизацији и усавршавању	0,709
Информисањем чланства и шире јавности о животу, раду и проблемима глувих и наглувих особа преко средстава масовне комуникације	0,833
Информисањем чланства и шире јавности о животу, раду и проблемима глувих и наглувих особа издавањем својих часописа, публикација, монографија и слично	0,747

Програмима за побољшање материјалног и друштвеног положаја глувих и наглувих особа у Србији	0,683
Програмима културно-уметничких активности у циљу свестраног развоја личности глувих и наглувих особа, преко републичких смотри, фестивала, изложби и разних такмичења	0,727
Програмима спортско-рекреативне активности у циљу свестраног развоја личности глувих и наглувих лица, преко републичких првенстава, регионалних и локалних такмичења	0,732

Табела бр. 62: Значајност разлика на факторима

Разлика АС	Разлика СД	T	p
-0,0015	0,84664722	-0,123	0,902

Из табеле бр. 62 видимо да нису добијене значајне разлике у задовољству радом јавних служби и СГНС. Додатно, добијена је и значајна позитивна корелација између ова два фактора ($p=0,703$; $p<0,001$).

2. Сугестије и предлози за побољшање рада СГНС и организација-удружења

Замолили смо испитанике да дају сугестије и предлоге у циљу побољшања рада Савеза глувих и наглувих Србије и локалних организација.

Велики број испитаника није дао никакве сугестије и предлоге, а издвојили смо оно што је мали број сугерисао:

- Побољшати финансирање удружења глувих. Трајно решити финансирање локалних организација. Да се више улаже у организације глувих.
- Да се редовно финансира рад секретара удружења глувих.
- Обезбедити олакшице за глуве у друштву у свим областима живота.
- Више бриге о укључењу глувих у друштво.
- Шта држава мисли у односу на нас. Будућност нам стоји у страху.

- Већа финансијска помоћ од стране државних органа.
- Да се јавне установе што више посвете глумим и наглумим особама.
- Боља права за глуве. Обезбедити сигурност за глуве од стране државе, већа права на слушна помагала.
- Више разумевања од стране државе за потребе чланова.
- Боље школовање глумих. Обезбедити стипендије за школовање глумих.
- Набавка компјутера и обука чланова на рачунару.
- Обезбедити школовање-усавршавање глумих, независно од буџета.
- Боље информисање чланова и јавности о проблемима глумих.
- Побољшање информисаности. Помоћ при остваривању права на информисаност. Омогућити што више титловања домаћих филмова на РТС.
- Донети Закон о знаковном језику.
- Окупљање преводилаца за знаковни језик на месечном нивоу - сугестије и предлози за нове речи. Урадити речник у цртаном или видео облику са допунама речи. Усвојити нормативе у вези преводилачких сервиса за глуве.
- Организовати школе знаковног језика за чујуће људе - обука. Организовати више курсева за преводиоце. Више преводилаца укључити у рад. Више преводилаца обезбедити у здравству. Да има више преводилаца за глуве.
- Боље запошљавање. Контрола при запошљавању ОСИ на основу новог закона. Да се глумим и наглумим особама обезбеди запошљавање, да имају бољу будућност. Боља сарадња са предузећима. Уклонити тешкоће при запошљавању. Више бриге о запошљавању. Сузбити дискриминацију глумих и наглумих при запошљавању. Контрола запошљавања ОСИ и поштовање Закона о запошљавању ОСИ. Глуви треба да иду у инвалидску пензију са 55 година.
- Више бриге о породици. Укључивање породице у решавање проблема.
- СГНС треба више да се ангажује на социјалној заштити угрожених глумих и наглумих.

- Ангажовање Савеза на доношење закона који гарантују боља права глувих.
- СГНС да организује више семинара о правима глувих.
- Више сарадње Савеза глувих са организацијама глувих у Србији и шире, на међународном плану.
- Организовати предавања о остваривању права глувих.
- Програми забаве, дружења са ОСИ.
- Дружење са члановима других организација.
- Организовати једном годишње састанке председника организација-удружења СГНС за анализу рада, решавање проблема унутар организација, за примедбе и сугестије, без присуства секретара.
- Направити систематизацију рада у удружењима глувих.

XVII – ФИЗИЧКА КУЛТУРА И СПОРТ

1. Задовољство реализацијом прописаних права у спорту

Колико су задовољни остваривањем прописаних права и активностима у области спорта, испитаници су изразили одговарајући на питања са: 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3 - делимично задовољан, 4 - незадовољан, 5 - веома незадовољан. Резултати се налазе у табели бр. 63.

Табела бр. 63: Задовољство остваривањем прописаних права и активностима у области спорта

Нормативи	АС	СД
Прописаном улогом спорта у Уставу Р. Србије	3,29	1,066
Законом о спорту	3,24	1,045
Уредбом о националним признањима и наградама за посебан допринос развоју и афирмацији спорта (и изменом и допуном уредбе)	3,47	1,228
Акционим план за спровођење Стратегије развоја спорта у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године	3,44	1,148
Обезбеђивањем услова за развој врхунског спортског стваралаштва и спортских такмичења школске омладине и студената	3,48	1,160
Развојем и унапређењем физичког вежбања деце у предшколским установама, јачањем школског и универзитетског спорта и школских и универзитетских спортских такмичења	3,39	1,175
Изградњом, опремањем и одржавањем спортских објеката и очувањем постојећих спортских објеката	3,49	1,160
Организацијом спортских такмичења и спортских манифестација од интереса за Р. Србију	3,45	1,076
Међународном спортском сарадњом	3,48	1,130
Развој врхунског спортског стваралаштва	3,48	1,150
Обезбеђењем права из здравственог осигурања врхунским спортистима и аматерима	3,60	1,205
Стипендирањем врхунских спортиста за спортско усавршавање	3,57	1,226
Националним признањима и наградама за посебан допринос и афирмацију спорта	3,52	1,238

Финансирањем професионалних спортских друштава и клубова од стране државе	3,71	1,130
Финансирањем аматерских спортских друштава и клубова од стране државе	3,71	1,109
Финансирањем рекреативног спорта инвалида	3,64	1,110
Финансирањем рекреативног спорта глувих и наглувих	3,62	1,154
Подстицањем масовности женског спорта, равноправности полова и родне равноправности	3,54	1,108
Укључивањем људи »треће доби« у спортске активности, под геслом »спорт за све«	3,49	1,160
Разменом информација са спортским организацијама, односно спортским савезима	3,36	1,171
Унапређење стручног рада у спорту	3,56	1,097
Унапређењем услова за масовније учешће особа са инвалидитетом у спортским активностима	3,54	1,139
Смањењем свих облика насиља у спорту и повећање безбедности на спортским приредбама	3,54	1,098
Јачањем улоге јавних гласила у промоцији бављења спортом	3,49	1,140

У табели бр. 63 приказани су налази о задовољству глувих и наглувих особа остваривањем прописаних права и активностима у области спорта. Чини се да иако су делимично задовољни улогом спорта у Уставу и законима Републике Србије, просечно су испитаници незадовољнији конкретним деловањем и применом закона, пре свега у области финансија и обезбеђивања здравствене заштите у спорту.

2. Задовољство програмима и активностима СГНС и организација глувих у области спорта

Колико су задовољни програмима и активностима СГНС и организација глувих у области спорта, испитаници су дали одговоре: 1 - веома задовољан, 2 - задовољан, 3 - делимично задовољан, 4 - незадовољан, 5 - веома незадовољан.

Табела бр. 64: Задовољство програмима и активностима СГНС и организација
глувих у области спорта

Програми	АС	СД
Сарадњом са надлежним министарствима у Влади Р. Србије у циљу доношења нормативних аката о правима глувих и наглува особа у области спорта	2,99	1,019
Сарадњом са међународним спортским организацијама глувих - Међународни спортски комитет глувих – CISS, Европска спортска федерација глувих – EDSO, Међународни комитет глувих за шах - ICSC	3,25	0,981
Сарадњом са Спортским савезом глувих Србије	2,91	1,015
Сарадњом са Спортским савезом глувих Војводине	3,15	1,130
Сарадњом са међународним инвалидским спортским организацијама	3,31	1,147
Сарадњом са Спортским савезом Србије	3,22	1,107
Сарадњом са Олимпијским комитетом Србије	3,47	1,174
Сарадњом са Параолимпијским комитетом Србије (ПОКС)	3,48	1,205
Сарадњом са Спортским савезом инвалида Србије (ССИС)	3,30	1,134
Сарадњом са Спортским савезом инвалида Војводине (ССИВ)	3,35	1,185
Сарадњом са локалним удружењима за спорт и рекреацију инвалида (УСРИ)	3,07	1,138
Пружањем стручне помоћи спортским друштвима и клубовима глувих	3,16	1,199
Неговање и развијање сарадње међу спортским друштвима и секцијама за спорт унутар Савеза	2,90	1,020
Информисањем чланства и шире јавности о спортском животу и резултатима глувих	2,75	1,090

Програмом спортских активности на нивоу Спортског савеза глувих Србије	2,46	0,837
Активностима Спортског савеза глувих Србије за учешће спортиста на међународним такмичењима	2,80	0,967
Програмом рекреативних спортских активности на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије	2,44	0,851
Квалитетом и нивоом приказаних спортских резултата на првенствима СГНС	2,53	0,853
Квалитетом и нивоом спортских активности на нивоу Ваше организације глувих	2,56	0,851
Утицајем рекреативних спортских активности на интеграцију глувих и наглувих особа	2,65	1,039

Подаци о задовољству програмима и активностима СГНС и организација глувих у области спорта приказани су у табели бр. 64. *Просечно су испитаници делимично задовољни понудом и активностима*, али постоји извесно незадовољство сарадњом Савеза и удружења са другим сличним домаћим и страним организацијама и институцијама.

3. Учешће на спортским такмичењима

Сумирали смо резултате испитаника о учешћу, наступима у неком од спортова на такмичењима: 1. за организацију (клуб глувих) на локалном нивоу, 2-за организацију (клуб глувих) на такмичењима инвалида, 3-за организацију (клуб глувих) на такмичењима СГНС, 4-за организацију (клуб глувих) на међународним турнирима, 5- за репрезентацију глувих Србије на међународном плану, 6-за репрезентацију глувих СРЈ-СФРЈ на међународном плану.

Резултати показују следеће.

- учешће глувих спортиста на локалном нивоу одвијало се најчешће у шаху, следе такмичења у стоном тенису, стрељаштву, малом фудбалу, великом фудбалу, спортском риболову, куглању, кошарци, рукомету, рвању и одбојци,

- на такмичењима са другим категоријама особа са инвалидитетом, глуви спортисти су највише у пестовали у следећим спортовима: стрељаштву, шаху, малом фудбалу, куглању, великом фудбалу, спортском риболову, стоном тенису, кошарци и најмање рукомету,
- на такмичењу у оквиру СГНС највише учешћа имају у малом фудбалу, шаху, стрељаштву, стоном тенису, великом фудбалу, спортском риболову, куглању, кошарци, рукомету, одбојци, рвању,
- на међународним турнирима највише учешћа је у малом фудбалу, па стрељаштву, великом фудбалу, стоном тенису, куглању, рукомету, рвању и најмање у шаху, док није било учешћа у одбојци, кошарци и спортском риболову,
- учешће за репрезентацију глуви спортисти су остварили највише остварили у стрељаштву, великом фудбалу, рвању, малом фудбалу, куглању, рукомету, стоном тенису и најмање у шаху, док није било учешћа у одбојци, кошарци и спортском риболову.

Највише учешћа глуви спортисти имају на локалном нивоу, на такмичењима у оквиру СГНС, на такмичењима у конкуренцији са другим особама са инвалидитетом, на међународним турнирима и најмање у наступима за репрезентацију глувих СФРЈ и Србије.

4. Сугестије и предлози за побољшање рада у области спорта

Велики број испитаника није дао никакве предлоге и сугестије, а предлоге који су дати разврстали смо на следеће области:

- да држава обезбеди више финансијских средстава за финансирање спортских активности глувих;
- да се нормативно реши питање спорских пензија и признања за резултате које су глуви постизали на међународном плану за репрезентацију глувих СФРЈ, СРЈ и Р. Србије;
- да се што више младих укључи у спорска друштва и клубове глувих.
- Да се омогући глумим спортистима и клубовима учешће на међународним спортским такмичењима у оквиру спорских савеза и организација глувих;

- да се у оквиру Спортског савеза глувих Србије организује оснивање спортских друштава и клубова и покрену спортска такмичења;
- да се у оквиру овог Савеза доведу прави људи на руководећа места;
- да се елиминишу учешћа играча на такмичењима за два или три екипе глувих, у зависности од важности такмичења;
- да се организује што више спортских сусрета са чујућим клубовима;
- да се на нивоу СГНС организују спортско рекреативна такмичења одраслих глувих, чланова организација-удружења и да се крене од регионалних такмичења, квалификација;
- да се обезбеде финансијска средства за организацију ових такмичења.
- Да се у оквиру рекреативно-спортских такмичења на нивоу СГНС организује такмичење у пикаду и „Игре без граница“;
- да се на спортским такмичењима глувих обезбеди присуство преводаца-тумача за знаковни језик;
- да се о спортским успесима и резултатима глувих извештава у медијима, да чујући буду информисани, а не само у оквиру заједнице глувих.

XVIII – КУЛТУРА

1. Познавање норматива у области културе

Постављено је питање о томе колико су испитаници упознати са нормативима који регулишу културу и културно стваралаштво у Србији, са понуђеним одговорима: веома сам упознат, упознат сам, делимично сам упознат, недовољно сам упознат, уопште нисам упознат.

Табела бр. 65: Упознатост са нормативима који регулишу културу и културно стваралаштво у Србији

Нормативи	АС	СД
Међународним документима о култури	3,93	1,098
Законом о култури	3,94	1,064
Законом о библиотечкој делатности	4,04	1,035
Законом о кинематографији	4,01	0,989
Законом о српској књижевној задрузи	4,03	0,945
Законом о задужбинама и фондацијама	4,00	0,984
Законом о издавању публикација	4,03	1,010
Законом о Матици српској?	4,02	0,995
Правилником о садржини и начину вођења централне евиденције установа културе основаних средствима у јавној својини	4,10	0,968
Правилником о начину, критеријумима и мерилима за избор пројеката у култури	4,06	1,034
Правилником о садржини и начину вођења евиденције лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе	4,10	0,989
Правилником о утврђивању састава и начина рада Комисије за утврђивање репрезентативности удружења у култури...	4,10	0,978
Уредбом о ближим условима и начину доделе признања за врхунски допринос националној култури, култури националних мањина	4,07	0,987
Уредбом о условима, критеријумима и начину стицања, односно одузимања статуса установе културе од националног значаја	4,12	0,987
Уредбом о републичким наградама за посебан допринос развоју културе	4,04	1,045

У табели 65 приказан је степен упознатости испитаника са нормативима у области културе. Како АС=1 означава одговоре „потпуно упознат“, а АС=5 „уопште нисам упознат“, можемо закључити да су *испитаници претежно недовољно упознати* с актима која регулишу њихова права из ове области.

2. Задовољство нормативима у области културе

О задовољству нормативима који регулишу права глувих у области културе, се изјаснили путем именовања норматива и понуђених одговора: веома задовољан, задовољан, делимично задовољан, незадовољан, веома незадовољан. Резултати су дати у табели бр. 66.

Табела бр. 66: Задовољство нормативима у области културе

Нормативи	АС	СД
Стварање могућности за интензиван и усклађен културни развој глувих и наглувих у Србији	3,22	1,051
Стварање услова за подстицање културног и уметничког стваралаштва	3,21	0,989
Истраживање, заштита и коришћење културних добара	3,38	1,012
Финансирање програма установа културе чији је оснивач Република Србија	3,41	0,955
Финансирање програма и пројекта удружења у култури која својим квалитетом доприносе развоју културе и уметности	3,36	0,949
Откривање, стварање, проучавање, очување и представљање српске културе и културе националних мањина у Републици Србији	3,29	1,078
Обезбеђивање услова за доступност културног наслеђа јавности глувим и наглувим особама	3,33	1,051
Истраживање, очување и коришћење добара од посебног значаја за културу глувих и наглувих	3,31	1,08
Подстицање и помагање културних израза који су резултат креативности појединаца, група и КУД глувих	3,07	1,055
Подстицање међународне културне сарадње КУД глувих	3,19	1,052
Подстицање стручних и научних истраживања у култури глувих Србије	3,33	1,106
Ширење и унапређивање едукације глувих Србије у области културе	3,26	1,048
Подстицање примене нових технологија у култури, нарочито информационих технологија и	3,21	1,001

дигитализације

Подстицање младих глувих талената у области културног и уметничког стваралаштва	3,07	1,153
Стварање услова за подстицање самосталног културног и уметничког стваралаштва код глувих	3,19	1,096
Подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва код глувих и наглувих Србије	3,12	1,074
Подстицање дечјег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури	3,24	1,109
Подстицање културног и уметничког стваралаштва и доступности свих културних садржаја особама са другим инвалидитетом	3,29	1,045
Подстицање тржишта уметничких дела, спонзорисања и донаторства у култури	3,46	1,041
Подстицање аматерског културно-уметничког стваралаштва, изворног народног стваралаштва и очувања нематеријалног културног наслеђа	3,33	1,084
Допринос интеграцији глувих и наглувих особа у културни и социјални живот заједнице	3,35	1,055
Допринос интеграцији осталих особа са инвалидитетом у културни и социјални живот заједнице	3,38	1,102
Развијање креативних, уметничких и интелектуалних потенцијала глувих и наглувих особа	3,28	1,109
Развијање креативних, уметничких и интелектуалних потенцијала особа са инвалидитетом	3,35	1,066
Допринос подизању свести, едукацији и сензибилизацији јавности о потребама глувих и наглувих особа	3,39	1,048
Допринос подизању свести, едукацији и	3,42	1,051

Анализа задовољства нормативима у области културе дата је у табели бр. 66. *Закључујемо да су глуве и наглуве особе претежно делимично задовољне, до незадовољне.* Нешто више делимичног задовољства се примећује за подстицање младих глувих талената у области културног и уметничког стваралаштва, стварање услова за подстицање самосталног културног и уметничког стваралаштва код глувих и подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва код глувих и наглувих Србије, али без значајних разлика.

3. Области културног стваралаштва

Испитаници су имали могућност да кажу којим облицима културног стваралаштва се баве и у којој мери се баве, одговарајући на питања: 1- често, 2- повремено, 3- никад.

Од испитаних особа, највећи проценат је изјавио да се често и понекад бави плесом (59%), пантомимом (76%), ликовним уметностима (47,7%) и драмом (45,3%).

4. Укључивање глувих и наглувих у КУД и секције културног стваралаштва

Највећи проценат испитаника се бар понекад укључује у културне програме КУД-а глувих и наглувих (75%) или секције у организацији глувих и наглувих (76%). Глуве и наглуве особе се најређе прикључују организацијама чујућих (10-11,2%).

5. Задовољство програмима културног стваралаштва на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије

Подаци о задовољству испитаника понудом програма културних делатности који се спроводе на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије дати су у табели бр. 67.

Табела бр. 67. Задовољство испитаника понудом програма културних делатности

СГНС

Области и програми	АС	СД
Организацијом Међународног дана глувих	2,12	0,970
Програмом који се приказује поводом Међународног дана глувих	2,23	0,972
Организацијом Светског дана инвалида	2,47	1,093
Програмом који се приказује поводом Светског дана инвалида	2,57	1,112
Организацијом фестивала КУД глувих и наглувих Србије	1,90	0,822
Избором области културног садржаја у којима се такмиче КУД	2,01	0,855
Народне игре - фолклор	1,92	0,796
Драмско-пантомимска остварења	1,88	0,791
Рецитали-рецитације	2,16	0,886
Модерне игре	2,02	0,807

Налази указују да су особе са оштећењем слуха претежно задовољне програмима СГНС, при чему су најзадовољнији драмско-пантомимским остварењима и организацијом фестивала КУД, а слабије задовољни организацијом и програмима поводом Светског дана инвалида.

6. Задовољство програмима културног стваралаштва који се спроводи у организацији

Задовољство програмима културног стваралаштва који се спроводи у организацији испитаници су дали одговарајући на питања са: 1 - веома задовољан, 2 - задовољан, 3 - делимично задовољан, 4 - незадовољан, 5 - веома незадовољан.

Табела бр. 68. Задовољство програмима културног стваралаштва који се спроводи у организацији

Програми у организацији	АС	СД
Организацијом и програмом заједничког дочека Нове године (и православне Нове године) у клубу	2,08	1,065
Организацијом и програмом поводом прославе Светог Саве	2,41	1,209
Културним манифестацијама поводом Дана жена – 8 марта	1,96	1,049
Организацијом и програмом поводом Дана организације	2,11	1,147
Организацијом и програмом „маскембала” у организацији	2,02	1,043
Програмом обележавања Међународног дана глувих	2,00	1,055
Програмом обележавања Светског дана инвалида	2,31	1,176

У табели 68 видимо резултате анализе задовољства испитаника понудом програма културног стваралаштва у оквиру организација глувих. *Можемо закључити да су глуве и наглуве особе просечно задовољне постојећом понудом*, односно да им се највише свиђају културне манифестације поводом Дана жена – 8. марта, а да су најмање задовољни програмима поводом прославе Светог Саве.

7. Сугестије и предлози за побољшање рада

Замолили смо испитанике да дају сугестије и предлоге у циљу побољшања рада Савеза глувих и наглувих Србије и локалних организација у области културног стваралаштва, али смо добили веома мали број предлога.

Груписали смо предлоге на следеће:

- више финансијских средстава за културу глувих;
- развој других области културе код глувих - мултимедија, дизајна, ликовне уметности, књижевности;
- форсирати ликовну секцију у Савезу – организовати школу сликања;

- покренути пројекат аудиције аматерских филмских или видео радова и такмичења за најлепшу дигиталну фотографију;
- више такмичења на нивоу СГНС из области културног стваралаштва;
- што више окупања чланова у клубу глувих.

17. ДИСКУСИЈА

Култура и културно стваралаштво глувих и наглувих особа Србије је значајна област рехабилитације и социјалне интеграције ових особа. Држава и државни органи треба више пажње да поклоне овој популацији особа са инвалидитетом, како би се створили бољи услови за културно, уметнички и друго креативно исказивање глувих и наглувих особа у свим видовима културног, стваралачког и друштвеног живота.

Истраживање о статусу заједнице глувих и наглувих особа и специфичностима културе је од великог значаја за саму заједницу глувих, али и за државне органе и све оне који се професионално баве рехабилитацијом, едукацијом, професионалним оспособљавањем и запошљавањем глувих и наглувих особа.

Један од најважнијих задатака служби локалних самоуправа је да се оспособе за комуникацију са глумим и наглумим особама или да обезбеде финансијска средства за преводиоца за знаковни језик, као и да обезбеде финансијска средства за финансирање удружења и реализацију програмских активности у области културног стваралаштва.

Општи подаци

У истраживању је учествовало 300 глувих и наглувих особа, старости од 32 до 98 година, од тога 182 особа мушког пола и 118 особа женског пола.

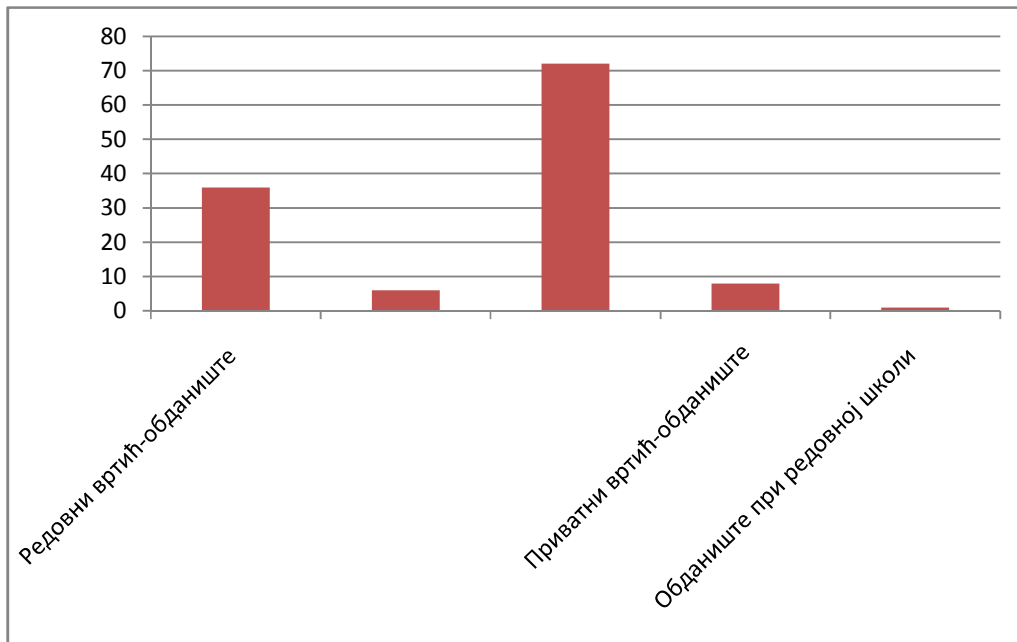
У неким истраживањима која су вршена са одраслим глумим особама јављају се диспропорције када је пол у питању

Савић (1972) даје резултате истраживања где је од 305 испитаника било 163 (53,4%) особа мушког пола и 142 (46.6%) особа женског пола..

У истраживању о положају младих са оштећењем слуха у Србији, које је спровео Центар за развој инклузивног друштва у Београду 2009. године, у истраживачком узорку су нешто више заступљене особе женског пола 56,2%, док је особа мушког пола било 43,8% (Богдановић, 2009).

Процентуално мањи број испитаника је ишао у предшколске установе од оних који нису, мада та разлика није статистички значајна (40,7% према 59,3%, $\chi^2(1)=3,46$; $p=0,06$). Од оних који јесу ишли, у скоро 60% случајева је то био вртић/обданиште при школи за децу оштећеног слуха (графикон 1).

Графикон 1: Избор предшколске установе, приказ дат у фреквенцама

Сматрамо, како се ради о популацији старијих испитаника, а имајући у виду да је истраживање вршено у већим и мањим местима у Србији, да је ово очекиван резултат. Систем ране слушне и говорене рехабилитације и предшколских установа није био у довољној мери развијен у свим градовим, у периоду када су испитаници требало да иду у предшколску установу, нити је у таквим установама било стручних васпитача, па нису ни имали могућност да похађају предшколску установу. Са друге стране, резултат говори да је 60% оних који су похађали предшколске установе похађало вртић/обданиште при школи за децу оштећеног слуха. Већ смо истакли да је у школским центрима за глуву и наглуву децу организован предшколски рад са адекватном слушном и говорном рехабилитациом, да постоји целодневни боравак и могућност боравка деце у интернату, па је то разлог што је резултат овакав.

Професионална оријентација

Професионалну оријентацију је највећи број испитаника (86%) обавио у школи коју су похађали, а и за *тај налаз резултат је значајан на нивоу 0,001* ($\chi^2(2)=136.102$; $p<0,001$).

Поред васпитно-образовних установа, професионална оријентација је могла да се обави и у центрима за професионалну оријентацију, на медицини рада и у оквиру тржишта рада (Националне службе за запошљавање), али резултати показују да је најчешће обављана у оквиру школе за глуве и наглуве ученике.

Савић (1972) говори о оснивању Центра за рехабилитацију глувих у Београду и почецима професионалне оријентације глувих особа у Србији на научној основи. Истиче да се проблем професионалне оријентације глувих јавља као специфична активност у склопу професионалне рехабилитације у целини. Због недостатка акустичког и вербалног фактора, глуве особе су биле искључене из професионалне оријентације особа која чују, па се као нужност указала потреба оснивања институције која би се бавила искључиво њиховом професионалном оријентацијом.

Неадекватна и неправилна професионална оријентација која је рађена пре отварања Центра за рехабилитацију глувих у Београду, довела је у Југославији до 64% случајева мењања позива (занимања) код глувих особа. То је код глувих особа изазивало фрустрације, стварало нестабилност, недостатак мотивације и смањење продуктивности, тако да радни ефекат није био у складу са физичким и менталним могућностима глувих.

Радић-Шестић (1998) истиче да је професионална оријентација континуирана, систематска и плански организована помоћ у припреми за избор занимања и да се остварује кроз сарадњу различитих учесника, при чему се полази од процене психофизичких карактеристика оних који бирају будућу професију, захтева саме професије и друштвених потреба за кадровима. Циљ професионалне оријентације је усмеравање особа на избор оних подручја рада и образовних профила који одговарају њиховим психофизичким способностима и склоностима, и у којима ће имати највише изгледа на успех.

Образовање

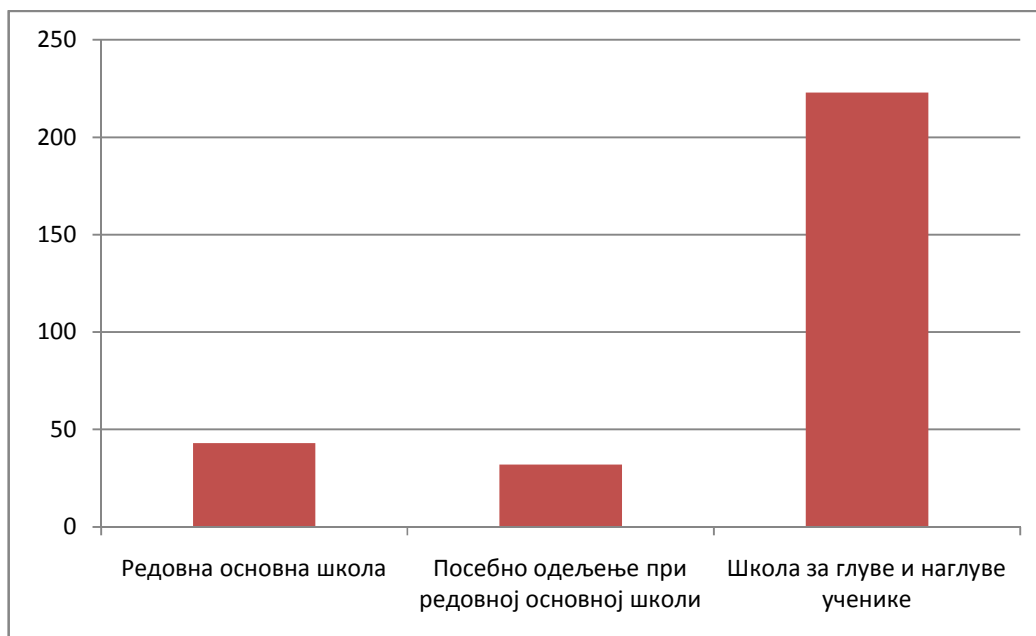
Највећи проценат испитаника завршио је средњу школу (84,7%); на основном образовању остало је свега 2%, док је више и високо образовање стекло 13% испитаника и *ово разлике у образовању значајне су на нивоу 0,001* ($\chi^2(2)=120,649$; $p<0,001$).

Ако сагледамо старостну структуру испитаника, можемо констатовати да је, у периоду када су испитаници похађали основну и средњу школу, била јако мала проходност за одлазак на више школе и факултете. Прво, у школама за глуве и наглуве ученике се радило по посебним наставним плановима и програмима, што значи са скраћеним обимом наставних садржаја и после завршетка средње школе ови ученици су са умањеним шансама да положи пријемне испите за упис на неки од факултета. Друго, у том периоду је била велика могућност запослења, па су сви они који су завршили средњу школу добијали запослење у заштитним радионицама, али и отвореној привреди.

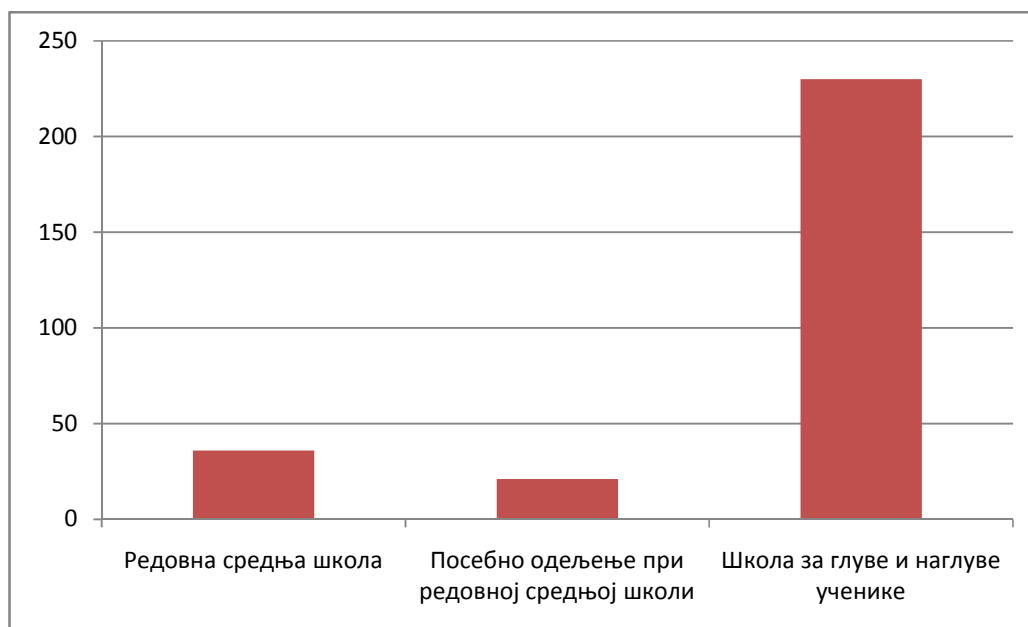
Видимо да 13% испитаника има више и високо образовање, што је резултат њихове ране рехабилитације и школовања у оквиру редовног школског система.

Из графикана 2 и 3, који приказују расподелу испитаника у односу на основну и средњу школу коју су завршили, видимо да су *значајно чешће заступљене основне* ($\chi^2(3)=133,598$; $p<0,001$) *и средње школе за глуве и наглуве ученике* ($\chi^2(3)=148,884$; $p<0,001$) *у односу на друге установе.*

Графикон 2: Расподела испитаника у односу на избор основне школе у фреквенцама

Графикон 3: Расподела испитаника у односу на избор средње школе у фреквенцама

У периоду од 1950. године до 1960. године, у Србији су се оснивале школе за глуве и наглуве ученике и систем специјалног школства је био јако добро успостављен. Наставници у редовним школама нису били едуковани за рад са глувом и наглувом децом па је мали број оних који су уписивали редовне основне и средње школе. У оквиру редовних школа су од 1955. године отворена специјална одељења за глуве и наглуве ученике, који су радили по редовним наставним плановима и програмима. Одељења при редовним основним школама функционисала су у једном периоду у Врању, Лесковцу, Зајечару, Краљеву, Новом Пазару, Ужицу, Чачку, Шапцу, Београду, Новом Саду, Зрењанину, Пожаревцу, Косовској Митровици и неколико ученика из тих школа је учествовало у нашем истраживању. Касније су ова одељења угашена а ученици пребачени у школе за глуву и наглуву децу и омладину. Треба истаћи и то да је постојала законска могућност да ученици могу, на основу предлога стручних тимова, прећи из редовне у школу за глуве и наглуве ученике и обрнуто. Било је случајева да после завршетка основне школе глуви/наглуви ученици одлазе у неке средње струковне школе, а глуви/наглуви ученици из редовних школа су долазили у школе за глуву и наглуву децу на занатска занимања.

Савић и Ивановић (1994) указују на сложеност наставе у школама за глуве и наглуве ученике, имајући у виду ниво стечених знања ове деце. Истичу да оштећење слуха ограничава могућност непосредног сазнања, да се сазнајни процеси код глувог детета одвијају на специфичан начин и уз помоћ специјалних сурдопедагошких поступака. Како визуелна перцепција представља примарно средство за стицање говора, лако је претпоставити да долази до замарања, па се често јављају грешке у перцепцији. Процеси образовања глуве особа су разноврсни и у њима дејствују разне компоненте (наставни садржаји, наставне методе и облици рада, употреба наставних средстава, величина и састав групе у одељењу и сл.).

Због свега овога сматрамо да су ови резултати о завршеној основној и средњој школи очекивани.

Они ученици који су завршавали редовне основне школе, углавном су уписивали и редовне средње школе и касније, мањи број, више и високе школе.

Развојем науке и технологије утицао је на мењање ставова у односу на школовање глуве и наглуве деце у свету, а самим тим и у Србији.

Положај специјалног школства у Србији се мењао у зависности од друштвеног и политичког уређења земље, степена њеног научног и технолошког развоја, економске развијености, културног развоја и развоја педагошке науке.

Све до 1929. године специјално школство у Србији је било приватно-хуманитарног карактера. Прва државна законска акта су више истицала потребу и обавезу социјалне и здравствене заштите, док су деца ометена у физичком и психичком развоју била ослобођена наставе. Сву бригу и старање о овој деци водило је Министарство социјалне политике и народног здравља.

Доношењем *Закона о народним школама 1929. године* специјалне школе улазе у државни школски систем.

После Другог светског рата долази до побољшања мера заштите, рехабилитације, едукације и оспособљавања „дефектних“ лица, како на нивоу федерације тако и на нивоу Србије. Регулише се надлежност ФНРЈ и НР Србије по питању заштите, смештаја и школовања ометене деце, а 1949. године је донето „Упутство за доношење прописа о специјалним школама“, од стране Комитета за науку и културу Владе ФНРЈ.

Основно школовање глуве и наглуве деце и омладине одвијало се на основу посебних закона и наставних планова и програма.

О рехабилитацији, образовању и професионалном оспособљавању хендикепиране деце расправља УНЕСКО (Уједињених нација за образовање, науку и културу) и ОЕЦД (Организација за економску сарадњу и развој), залажући се, кроз разне одлуке и документа за остваривање свих права ове деце.

У последње време у Европи се говори о *инклузивном* образовању ученика ометених у развоју, односно деце са сметњама у развоју. Ове промене су прецизиране у Декларацији Светске Конференције о образовању деце са посебним потребама из 1994. године (познату као Саламанка документ). Министарства за образовање и Владе држава потписница овог документа, одговорне су за доношење одлука о инклузивном образовању и спровођење у пракси, док су консултативна тела стручњаци, родитељи, невладине организације, асоцијације наставника и сл.

Суштина инклузивног модела је промена целокупног образовног система, за сву децу, па и децу са „посебним потребама“, стварање „школе по мери детета“ и „образовање за све“, а у оквиру редовног образовног система.

Инклузивни приступ образовању треба да омогући образовање прилагођено свој деци, тј. да се створи школа по мери детета, било да су деца просечних, смањених или натпросечних способности, са или без тешкоћа у развоју.

Инклузивно образовање подразумева да се редовна школа мора озбиљно трансформисати и припремити за систематску подршку ученика са ометеношћу. Специјалне школе у процесу реформи многих европских држава добиле су сервисну функцију прерастањем у центре за рехабилитацију особа са сметњама у развоју и нуде одговарајуће услуге деци, њиховим родитељима и осталим стручњацима који треба да добију одговарајуће знање из ове области (Ковачевић, Радић-Шестић, 2014).

У скоро свим међународним документима о инклузивном образовању садржане су препоруке о потреби укључивања деце са тешкоћама у развоју у вртиће инклузивног типа.

Такође, уочљива су настојања у неким земљама, где у специјалном образовању доминира медицински модел рада, отпори инклузивном образовању.

Међународне организације у својим препорукама за прихватање модела инклузивног образовања инсистирају на следећем:

- да школовање деце у специјалним школама буде рестриктивније него до сада, да што више деце буде укључено у редовне школе, у местима где живи породица детета;
- да се деца одвајају од породице само у случајевима када му породица не омогућава задовољење потреба и угрожава његов развој.

Све препоруке УНИЦЕФ-а, ОЕЦД-а и Светске банке, биле су предмет расправа у Министарству просвете и спорта Р. Србије и послужиле као основа за реформу школства. Извршена је свеобухватна анализа система образовања у Р. Србији.

У склопу ових промена и реформи води се брига и о школовању глувих наглувих и ученика. Чланице Европске уније прокламују *начело једнаких услова за*

све у области образовања, једнаке услове за све ученике без обзира на њихово порекло, способности, материјални статус, културно порекло, расу, пол, место становања, физичке, менталне и друге сметње. Ово су деца–ученици са „посебним потребама“ за педагошком потпором.

Ове тенденције су у складу са начелима које је Европска унија прихватила у Закључцима Савета заступљених министара просвете 1987. године о Европском програму сарадње на пословима интегрисања деце са посебним потребама у редовне школе. Таква одлука је донета и 1990, 1994. (Париз), 1997. (Саламанка), 1998. (Копенхаген).

На Европском конгресу особа са инвалидитетом, у марту 2002. у Мадриду изгласана је Мадридска Декларација. Школа треба да помогне ученицима да развију осећај индивидуалности, кроз образовање засновано на потпуном учешћу и једнакости, образовање које ће да осигура лични развој и социјалну укљученост како би деца и омладина била што пре самосталнија.

У Конвенцији о правима особа са инвалидитетом („Службени гласник РС“, бр. 42/2009), у члану 24 – Образовање: Државе стране уговорнице признају право особа са инвалидитетом на образовање. У циљу остваривања овог права без дискриминације и на основу једнаких могућности, државе стране уговорнице ће обезбедити инклузивни систем образовања на свим нивоима и доживотно учење.

Светска федерација глувих истиче три основна метода комуникације и подучавања који се користе у раду са глувом децом су:

- билингвални - у коме се знаковни језик учи као природни или први језик глуве деце, док се говорни/писани језик средине (на пример: фински језик у Финској, шпански у Мексику и слично) учи као други језик;
- тотални - који подразумева комбинацију знакова и говорног језика, што укључује знаковни језик, прстну азбуку, гестове, визуелна средства, писање, глас и читање са усана;
- орални - у оквиру кога је нагласак стављен на говор, слушање и читање са усана и који претпоставља да се све информације могу пренети коришћењем говорног језика. Овај приступ обично искључује коришћење знаковног језика (<http://wfdeaf.org/our-work/focus-areas/deaf-education>).

Заједница глувих не заговара специјално образовање, већ билингвално и бикултурално образовање, јер се образовање глувих особа базира на језику и култури и стога је став заједнице глувих да билингвално образовање чини саставни део инклузивног образовања (Jokinen, 2015).

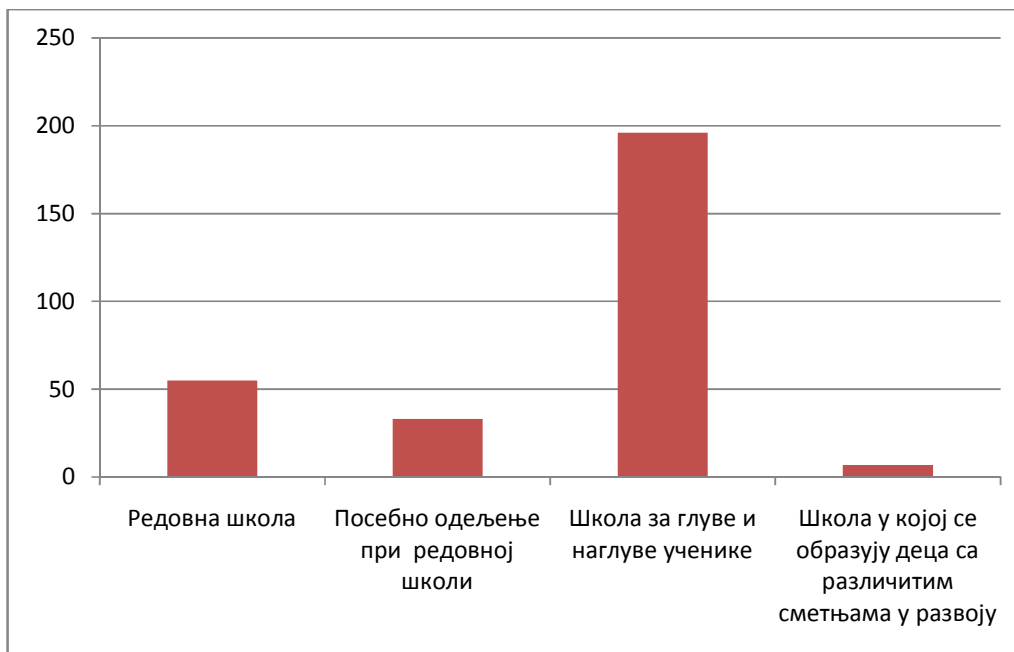
Ковачевић, Радић-Шестић (2014) наводе примере о социјализацији глуве и наглуве деце у редовној школи, где су добијени позитивни резултати и висок степен прихватања глувих ученика узраста од 10 до 20 година од стране својих чујућих вршњака, поготово код девојчица и млађих ученика, где су девојчице друштвено пожељније од глувих дечака (Cambera, 2002; Wolters и други, 2011).

Глува деца су мање успешна у својим покушајима да ступе у интеракцију него што су то чујућа деца и проводе мање времена у интеракцији са вршњацима него чујућа деца у слободном времену или организованим играма (Guralnick, 1996).

Неки истраживачи указују да глуви ученици из редовних школа показују осећање несигурности и усамљености, социјалну одбаченост и ниско самопоштовање у односу на испитанике из специјалне школе (Vigante R., Zaiceva; Musselman i други; Gent, 2012).

Највећи проценат испитаника (65%) *сматра да су школе за децу и омладину са оштећеним слухом најадекватнији образовни избор* у односу на друге школе ($\chi^2(3)=93,158$; $p<0,001$), што је *статистички значајна разлика*, али није занемарљиво да скоро 30% испитаника мисли да би глува и наглува деца ипак требало да похађају неки облик редовне школе (графикон 4).

Графикон 4: Мишљење испитаника о најадекватнијој школи за глуву и наглуву децу

Они испитаници који су завршили основне и средње школе за глуве и наглуве ученике сматрају да су да су те школе и најадекватније за школовање глувих и наглувих.

Такође, они су се већ изјаснили да су процентуално задовољни овим школама, па је и овај став логичан. Нису занемарљиви ни предлози оних испитаника, углавном оних који су завршили више и високе школе, да глува и наглува деца и омладина треба да похађају редовне школе. Занемарљив је број 7 (2.3%) испитаника који сматрају да глува и наглува деца треба да се образују у школама у којима се образују деца са различитим сметњама у развоју или су ометена у развоју.

Упоредићемо ове податке са истраживањима које је вршио Обрадовић (2005) о степену задовољства глувих и наглувих ученика и степену задовољства њихових родитеља школом коју похађају (тј. школом за глуве и наглуве ученике). У истраживању се јасно показало да су просечно родитељи глувих и наглувих ученика изразили висок степен задовољства школом коју похађају њихова деца (школом за глуве и наглуве ученике). Такође, ученици основне школе за глуве и наглуве ученике су у 97,7% случајева изјавили да не желе да иду у редовну школу,

чујућу школу, већ у ону у коју похађају (за глуве и наглуве ученике). Ученици средње школе су се у 64.7% случајева изјаснили да не желе да иду у редовну школу.

У истраживању Центра за развој инклузивног друштва (2007) које је спроведено на територији 27 општина у Србији 2006. године, учествовале су следеће категорија особа са инвалидитетом: слепи и слабовиди (N=205), глуви и наглуви (N=166), особе са телесним инвалидитетом (N=447), особе са вишеструком ометеношћу (N=111) и особа које се воде под другим категоријама (N=69). Ставови испитаника били су:

- 60% испитаника сматра да особама са инвалидитетом треба омогућити да прелазе наставни програм редовних школа, а 16% сматра да такав предлог није добар;
- 38% испитаника сматра да школовање особа са инвалидитетом треба да се одвија у специјалним одељењима редовних школа, а 37% сматра тај предлог лошим;
- 44% испитаника сматра да би особе са инвалидитетом требало да се школују у специјалним школама у којима је програм прилагођен особама са различитим врстама инвалидитета;
- 33% сматра да школовање треба организовати у школама које су специјализоване за особе са једном врстом инвалидитета.

То наводи на закључак да постоје испитаници који не могу да одлуче који би облик школовања био најбољи за особе са инвалидитетом, што јесте очекивано с обзиром да постоје различите врсте инвалидитета тако да је тешко изабрати једно решење које ће за све особе са инвалидитетом бити најбоље.

Могуће је да је су овакви одговори последица става да за особе са инвалидитетом треба да се обезбеди што већи избор школа, што би био јако увремењен захтев, јер наше школство се налази у процесу реформи. Са друге стране овакви одговори могуће да указују и да особе са инвалидитетом немају јасно изражене ставове по питању школства.

Већина испитаника (86%) сложила се са тврдњом да би веза образовања и тржишта рада требало да буде боља како би имали где да се запосле када заврше школу.

Јаблан, Ковачевић (2008) истичу да се, последњих година, не само на нашим просторима, већ у готово читавом свету, као крајњи облик интеграције, развија покрет инклузије. Инклузија подразумева шире укључивање деце ометене у развоју у редован систем васпитања и образовања, а из образовног система у све сегменте друштвеног живота и рада. У нашој земљи редовни образовни систем и систем школовања деце ометене у развоју годинама функционишу одвојено и без икаквих додирних тачака. Резултати истраживања указују на потребу приближавања ових система, пре свега у циљу обезбеђивања неопходне подршке деци ометеној у развоју која су укључена у редовне школе, али и на потребу адекватног информисања наставника редовних школа, ученика, родитеља и шире јавности о специфичним потребама деце ометене у развоју, њиховим способностима и могућностима. Сматрамо да би се на овај начин створила што повољнија клима за шире укључивање ове деце у систем редовног васпитања и образовања.

На основу члана 98. став 19. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, број 72/09) и члана 34. став 6. Закона о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник РС”, број 18/10), министар просвете, министар здравља и министар рада и социјалне политике споразумно прописују Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику (Београд, 30. јула 2010). Овим правилником уређују се ближи услови за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке детету и ученику и састав и начин рада интерресорне комисије. Процена у смислу става 1. овог члана заснива се на целовитом и индивидуализованом приступу, заснованом на једнаким могућностима у сагледавању потреба детета и ученика, са циљем да се пружањем одговарајуће подршке омогући друштвена укљученост кроз приступ правима, услугама и ресурсима.

Додатна подршка обухвата здравствене, социјалне и образовне услуге које се пружају детету и омогућавају му пуну друштвену укљученост и напредовање.

Додатна подршка односи се на права и услуге које детету обезбеђују превазилажење физичких и социјалних препрека ка несметаном обављању свакодневних животних активности од значаја за укључивање у образовни процес, живот у заједници и успешно напредовање.

Процена потреба врши се због сагледавања потреба детета и могућности да се у породици, у редовном систему образовања, у посебној предшколској групи или школи, у установи социјалне или здравствене заштите, у складу са законом и другим прописима.

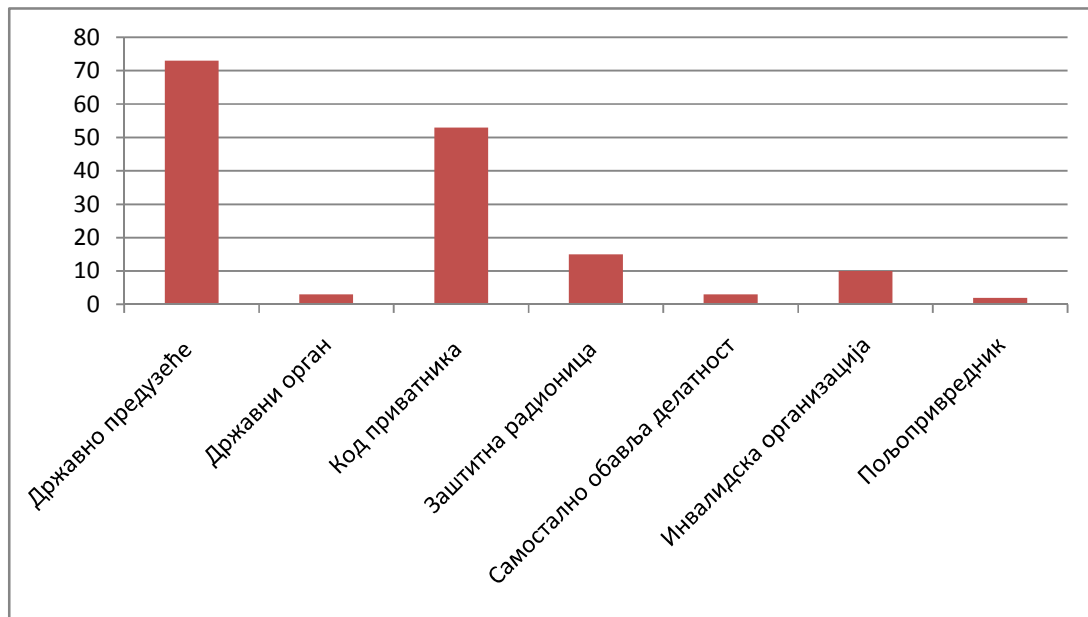
У истраживању које је реализовано у периоду од 1. септембра до 15. децембра 2006. године, по неким проценама у Србији постоји око 10% деце са посебним потребама од којих многа нису обухваћена образовним системом. Када се говори о броју деце са посебним потребама њихов тачан број се не зна пошто се нигде не води јединствени регистар, тј. база са подацима о овој деци. Према подацима Завода за унапређивање образовања и васпитања, у Србији постоје укупно 74 специјалне школе од којих је 49 основних и 25 средњих. У Србији постоји 7 школа за децу оштећеног слух, од тога, 5 школа су основне и средње школе са предшколским васпитно-образовним групама, и две основне школе са предшколским васпитно-образовним групама. У основним школама има 366 ученика, а у средњим школама 167 глувих и наглувих ученика, што укупно износи 533. (OECD review „Educational Policies for Students at Risk and those with Disabilities in South Eastern Europe, 2006).

Радни статус

Када је у питању радни статус, 69 особа, односно 33% испитаника се изјашњава као незапослени – од тога, 20 испитаника је остало без посла, а 46 је пријављено код Националне службе за запошљавање. Запослених је 159 испитаника, односно 53% укупног узорка.

Графикон 5 показује место/врсту посла који учесници истраживања обављају.

Графикон 5: Место/врста запослења

Приликом запослења, 14,3% испитаника се није никоме обраћало за помоћ, 46,3% је одлазило у Националну службу за запошљавање, 36,6% је контактирало Организацију глувих.

Корисници права из ПИО, социјалне и здравствене заштите

Као пензионер се изјашњава 86 особа, односно 28,7%. Од тога, 55,8% је отишло у старосну, 37,2% у инвалидску, а 7% у породичну пензију.

Како је $p > 0,05$, не постоји статистички значајна разлика у броју оних који јесу и нису користили бенефицирани радни стаж ($\chi^2(1)=3,03$; $p=0,08$).

Туђу негу и помоћ прима свега 7,3%, а 11,3% су корисници права о подршци породици са децом, од чега највећи проценат прима дечији додатак (64,7%).

Од укупног броја, 96,3% испитаника су корисници здравственог осигурања, а од тога 96,5% користи право на здравствену заштиту, 24,5% користи право на медицинско-техничка помагала за рехабилитацију (слушна помагала), 11,7% право на накнаду за време привремене спречености за рад, а 8,9% право на накнаду путних трошкова у вези коришћења здравствене заштите.

Брачно стање

Сталног партнера има 60% испитаника (од тога 67,1% је са гувом, а 23,1% са наглувом особом), 11,7% учесника истраживања су некада имали партнера па су се развели (7%) или постали удовци (4,7%); док се 28,3% изјаснило као неожењени/неудате.

Чак 87% испитаника мисли да глуве и наглуве особе складан брак постижу са особама које такође имају оштећење слуха.

Карактеристике специфичне за популацију глувих и наглувих особа

Слушно оштећење

Тачно две трећине испитаника има потпуно, док остали имају делимично оштећење слуха, односно припадају групи наглувих и ова разлика је статистички значајна ($\chi^2(1)=10,628$; $p=0,001$).

У истраживању Радне група за трауме и стандарде лечења деце са сметњама у развоју, подгрупа за глуве и наглуве (National Child Traumatic Stress Network 2006) приказани су резултати о глувим и наглувим особама.

- 28 милиона Американаца има оштећење слуха (Национални институте за оштећење слуха и остале поремећаје комуникације, 2005),
- 2 милиона Американаца сматра се потпуно глувим (Национални институт за оштећење слуха и остале поремећаје комуникације, 2005),
- тешко оштећење слуха или глувоћа погађа око 22 од 1000 људи у Сједињеним Америчким Државама (Истраживачки универзитет Gallaudet, 2005),
- на сваких 1,000 рођене деце око двоје до троје се рађају глуви или наглуви (Национални институт за оштећење слуха и остале поремећаје комуникације, 2005),
- 90% глуве деце се рађа у породицама чујућих родитеља (Padden & Humphries, 1988),

- постоји око 250,000 до 500,000 корисника Америчког знаковног језика у Сједињеним Државама и Канади (Baker & Cokely, 1980),
- глува деца се суочавају са значајним потешкоћама у учењу читања, писања и комуникацији у чујућем свету који их окружује. Просечно глува одрасла особа чита на нивоу ученика четвртог или шестог разреда основне школе (Traxler, 2000),
- у просеку 140 од 1,000 људи у УС пријавило је неку врсту слушног оштећења (Истраживачки универзитет Gallaudet, 2005),
- 3.78% деце узраста 8 до 17 година има неки облик оштећења слуха (Истраживачки универзитет Gallaudet, 2005).

Међу највећим бројем испитаника до оштећења је дошло након болести (47,3%) или се ради о урођеном поремећају (37%).

Значајно већи број испитаника (68%) не користи слушни апарат ($\chi^2(2)=63,01$; $p<0,001$), док њих 27,7% користи на једном уву, односно 4% на оба.

Један најбитнијих фактора који утичу на успех аудитивног тренинга наглувог детета је квалитет амплификације. Амплификација се у сурдоаудиолошком тумачењу користи за систем појачања звука помоћу аудитивних помагала, а основна намена слушног помагала је да: звучни сигнал учини доступним за оштећено уво; што вредније пренесе звучну информацију; трансмисију и квалитет звучног сигнала максимално прилагоди рецептивном капацитету ува (Остојић, 2004).

Остојић (2004) сматра да рехабилитација наглувог детета треба да почне што пре, уз навикавање на слушање помоћу слушног апарата. Развој функције слушања зависи од више фактора, као што су: узраст детета; степен оштећења слуха; врста и квалитет амплификације; став родитеља и околине према апарату; интелектуалне способности детета; обученост сурдолога за спровођење програма адаптације детета на нове услове слушања преко апарата.

Правилником о индикацијама, стандардима за материјале и роковима трајања за очна и слушна помагала и помагала за омогућавање гласног говора („Службени лист СФРЈ" бр. 53 од 1969), учињен је крупан корак у либерализацији

доделе слушних апарата социјалним осигураницима. Сваки социјални осигураник, активни или члан породице, или дете или родитељ, или пензионер, дакле сви који било по ком основу имају социјално осигурање, имаду право на добијање слушног апарата на терет социјалног осигурања (члан 12).

Друго, из члана 12 јасно произилази да је 40 dB национална граница социјалног контакта, и само изнад 40 dB признаје се право добијања слушног апарата, и то само ако је оштећење на оба ува. У случају да је оштећење на једном ува 40 dB, а на другом мање, не добија се слушни апарат.

Треће, апарат не може добити потпуно глува особа, јер јој он неће ни користити. То значи да се само на основу налаза, који је извршен стручно и на аудиометру, може добити слушни апарат.

Четврто, деци тек када наврше 2 године додељује се апарат. Међутим, по нашем мишљењу, то је било неправилно. Детету треба дати слушни апарат чим се утврди да не чује, и пре друге године старости. Право на доделу слушног апарата се остварује са циљем да им он помогне да могу чути и научити говор.

Пето, школској деци се обавезно даје слушни апарат ако преко њега могу чути и пратити редовну наставу у школи.

Касније су се правилници често мењали, али нису омогућавали глумим особама да остваре право на нека од аудио-визуелних помагала.

Кохлеарни имплант

Чак 98% испитаника нема кохлеарни имплант ($\chi^2(2)=192,283$; $p<0,001$) и 85% њих има негативно мишљење о уградњи истог ($\chi^2(1)=51,506$; $p<0,001$) и *обе разлике су статистички значајне на нивоу 0,001*.

Ово је интересантан податак за популацију глувих, али и за оне који се баве раном рехабилитацијом глувих особа. Заједница глувих људи је у већини против кохлеарне имплантације, почев од СФГ до асоцијација глувих широм света. Глуви сматрају да је то дискриминација, да се глувој особи, посебно малој деци за које одлуку о операцији доносе родитељи, одузима право на „природан“ начин комуникације знаковним језиком и право да припада заједници глувих. Глуви сматрају да им се на овај начин узима идентитет, да се глува особа присиљава да

живи животом чујуће особе и поштује норме и стандарде чујућих. Глуви кажу да постоје многи аргументи против кохлеарног импланта, укључујући губитак културе глувих. Већина родитеља и лекара кажу деци да не смеју да се баве спортом или се укључе у активности које могу довести до повреда главе. Фудбал, хокеј и кошарка може бити неки од примера. Дете са губитком слуха може више воли да остане далеко од бучних места, као што су рок концерти, фудбалске утакмице, аеродроми, јер то може довести до преливања шума и главобоље.

Бројне организације глувих особа широм света и Светска федерација глувих су званично протествовале због имплантације глуве деце (Lane, 1994).

Аргументи против кохлеарног импланта варирају. Неки тврде да постоји суштинска вредност глувоће, јер бити глув је битан фактор идентитета и део личности. Негирајући глувоћу код своје деце родитељи онемогућавају деци да буду део богате културе која има свој језик, обичаје, навике, вредности, традицију и уметност (Lane, 2005).

Косановић (2004) истиче да се у току последњих година кохлерани имплант уграђује све млађој деци. Почетком 1990. године у Сједињеним америчким државама кохлерна имплантација се изводила само код деце узраста од 2 до 17 година. Са напретком технологије импланта и проучавањем добијених резултата, дошло се до закључка да се уграђивањем кохлераног импланта код млађе деце долази до бржег и већег напретка у говору. Прва испитивања су показала да бољи напредак говора имају деца код којих је кохлерани имплант уграђен пре навршене 5. године него код деце којој је кохлерани имплант уграђен након навршене 5. године. Каснија испитивања су показала боље резултате у говору код деце код које је кохлеарни имплант уграђен пре навршене 3. године. У току 1998. године у Сједињеним америчким државама се старосна граница за уградњу кохлеарног импланта спустила на 18 месеци, а убрзо и на 12 месеци. Садашњи критеријуми за уградњу кохлеарног импланта за децу узраста од 12- 24 месеца подразумевају обострано тешко сензоринеурално оштећење слуха, минимални резултат коришћења слушног амплификатора, активно учешће у рехабилитацији и недостатак медицинских контраиндикација за имплантацију.

Остојић, Ђоковић, Димић, Микић (2010) истичу да је у периоду од 2002. до 2009. године у Србији је урађено око 200 кохлеарних имплантација у четири клиничка центра (Београд — КЦ Србије и КБЦ Звездара, Нови Сад, Ниш). Око 10% биле су одрасле особе са развијеним говором, а око 90% деца и то у перилингвалној и раној постлингвалној фази. Резултати који су добијени истраживањем, рачунајући све појмове (100 речи) показују и даље значајну разлику између чујуће и глуве деце. Деца која чују именовала су, описала или дефинисала свих 100 речи са 77,93% успешности. Деца са кохлеарним имплантима постигла су 26,87%, а деца са конвенционалним слушним апаратима 20,32% успешности на свим појмовима. Испитивање разлике у познавању апстрактних појмова показало је статистички значајну разлику (Mann-Whitney U-test, $p = 0.019$) између деце са кохлеарним имплантима и деце са конвенционалним слушним апаратима, указујући на то да кохлеарни имплант има значајну предност у односу на конвенционалне слушне апарате у повећању успешности развоја говора код глуве и веома тешко наглуве деце.

Радић-Шестић, Остојић, Ђоковић (2015) износе ставове научника у вези кохлеарног импланта. Заговорници кохлеарне имплантације потврђују да имплантат не враћа нормалан слух и да након операције предстоји дуготрајна хабилитација (Balkani et al., 2001). Према извештају неких истраживача и до 59% имплантиране деце заостаје за својим вршњацима у вештини читања, а 37% у математичким способностима (Christiansen & Leigh, 2002). Spenser и сарадници (1998) су утврдили да 54% деце са кохлеарним имплантом је развило вештине читања које одговарају узрасту између четвртог разреда основне и четвртог разреда средње школе. Насупрот томе, 8 до 14% деце која су имала слушни апарат је развило ову вештину на нивоу четвртог разреда основне школе или на вишем нивоу (Kroese et al., 1986).

Телесно оштећење и рехабилитација

Учесници истраживања значајно чешће не пате од других оштећења чула (95% према 5%, $\chi^2(1)=81,786$; $p<0,001$) или од телесних оштећења (94% према 6%, $\chi^2(1)=79,528$; $p<0,001$).

Укупно 25,7% испитаника изјављује да има Решење о телесном оштећењу и остварујете права на основу истог.

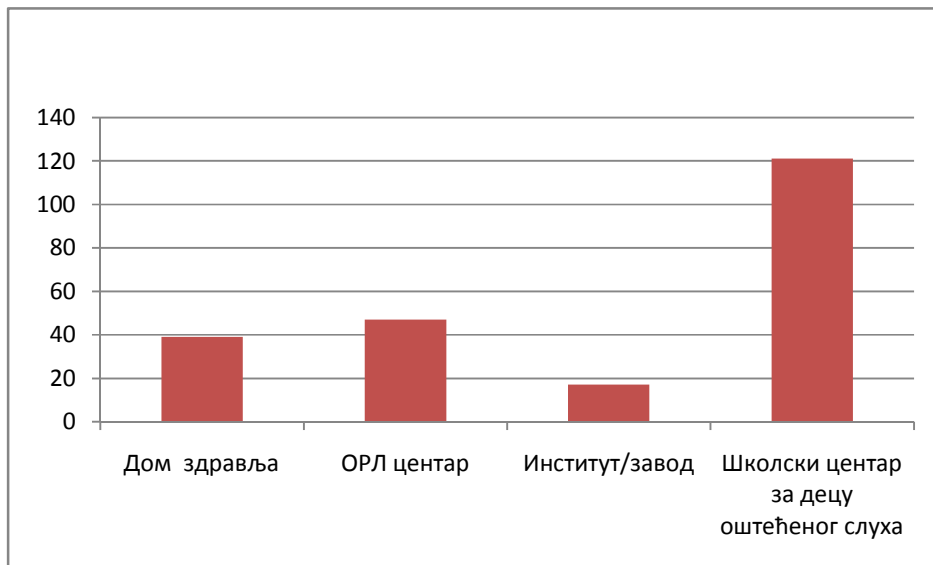
Телесно оштећење се утврђује на основу Правилника о утврђивању телесних оштећења („Службени гласник РС”, бр. 105/03 и 120/08). Овим правилником утврђују се телесна оштећења од најмање 30%, као и проценти тих оштећења, која су основ за стицање права на новчану накнаду и за рачунање стажа осигурања са увећаним трајањем, у смислу члана 37. став 2. и члана 58. Закона о пензијском и инвалидском осигурању. У области - Чуло слуха и вестибуларни апарат: *Особа која има потпуни губитак слуха оба уха има 70% телесног оштећења.* Као потпуни губитак слуха сматра се губитак слуха преко 95%, по Fowler-Sabineu (ФС). Значи да су глуве особе могле да добију решење о телесном оштећењу на основу потпуног губитка слуха, а за свако следеће, чулно или телесно оштећење, остваривали су право на увећање степена телесног оштећења.

Решење о разврставању/категоризацији добило је 78,7%, односно 236 испитаника, *што је значајно више* од 20% оних који решење нису добили ($\chi^2(1)=34,911$; $p<0,001$), након чега је 94% испитаника, односно 221 отишло на рехабилитацију.

Треба истаћи да они који су се школовали у оквиру редовног школског система нису имали потребе да уђу у процедуру за добијање решења о категоризацији (пре) или решења о разврставању (касније). Сви они који су ишли у школе за глуве и наглуве ученике (основне и средње) морали су имати ово решење, које им је касније требало при запошљавању у заштитним радионицама и сличним ситуацијама.

Нешто више од половине испитаника (55%) је на рехабилитацију ишло у школске центре за децу оштећеног слуха (графикон 6).

Графикон 6: Избор установе за рехабилитацију

Податак да је више од половине испитаника ишло на рехабилитацију у школски центар за глуве и наглуве ученике је у складу са тадашњом ситуациом по питању ране рехабилитације, јер је постојао веома мали број центара за слушну и говорну рехабилитацију. Посебно их није било у мањим градовима Србије, док су постојали регионални школски центри са организованом раном рехабилитациом глуве и наглуве деце, што је родитељима олакшало ситуацију.

Ставови глувих и наглувих

На основу добијених резултата, видимо да су *испитаници претежно задовољни основном школом, просечно задовољни средњом школом* коју су завршили. Ако сагледамо податке да је 223 (74.3%) испитаника завршило основну и 230 (76.7%) средњу школу за глуве и наглуве ученике, овај податак и није изненађујући. Има мало истраживања код нас када је у питању утврђивање ставова о школи коју су испитаници завршили, посебно када су у питању глуве и наглуве особе.

Запошљавање и рад

Подаци показују да значајно више испитаника мисли *да особе с оштећењем слуха треба да имају предност при запошљавању, да желе да раде, да имају*

самопоуздања, имају радне навике, да савесно и одговорно обављају послове на којима раде, поштују организацију рада и пословања, уговорене обавезе из радног односа и мере заштите на раду. Међутим, значајна већина мисли да послодавци имају предрасуде о способностима глувих и наглувих за рад, да постоји дискриминација приликом запошљавања глувих и наглувих особа, те да глуве и наглуве особе добијају лошије послове, који не одговарају њиховим способностима.

Скоро 77% испитаника сматра да у предузећу/фирми треба да постоји преводац на знаковни језик, 80% мисли да држава треба да обезбеди послове Заштитним радионицама, а већина испитаника би и више волела да ради у заштитној радионици неко у другом предузећу.

Заштитне радионице „ДЕС“ су постојале у: Београду, Крагујевцу, Косовској Митровици, Зајечару, Нишу, Новом Саду, Суботици, Зрењанину, Кикинди, Ужицу, Краљеву, Пећи, Крушевцу, Светозареву (Јагодини), Смедеревској Паланци, Лесковцу, Шапцу, Ваљеву, као и у Београду („Космос“; „Светлост („раније „Филип Вишњић“); и „Слога“).

Није добијена статистички значајна разлика у броју оних који се слажу, односно не слажу са тврдњом да се глуве и наглуве особе искоришћавају на радном месту, а статистички једнак број се опредељује и за и против тврдње да глуве и наглуве особе имају предрасуде према чујућим колегама.

Налази указују да су *просечно испитаници задовољнији различитим сегментима и областима посла*, при чему су делимично задовољни *Могућношћу за напредовањем у служби*, а на тој ставци су приметна и већа одступања, мада се ставови највише разликују када је у питању задовољство платом и роковима за њену исплату. *Испитаници су задовољни радним временом, паузама и годишњим одмором, као и односом са колегама на послу.*

Генерална Скупштина Уједињених Нација (УН) је 1983. године, усвојила Конвенцију Међународне организације рада (МОП) о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом. Конвенцијом су зацртани принципи професионалне рехабилитације и политике запошљавања особа са инвалидитетом, која се заснива на начелу једнаких могућности између радника са

инвалидитетом и свих осталих и стварања услова за њихову истинску друштвену интеграцију.

Генерална Скупштина Уједињених Нација (УН) усвојила је Стандардна правила УН за изједначавање могућности (1993. године), које се пружају особама са инвалидитетом. Овај документ је истицао значај пуне социјалне интеграције особа са инвалидитетом и по његовој препоруци, државе потписнице би требало да предузму акције за подизање свести о особама са инвалидитетом, њиховим правима, потребама, потенцијалима.

У области правне регулативе Србија има више значајних прописа који пружају одговарајући правни оквир за подстицање запошљавања особа са инвалидитетом, који пружају одговарајући стратешки оквир за подстицање запошљавања особа са инвалидитетом у Србији као што су: Стратегија унапређивања положаја особа са инвалидитетом у Србији 2007-2015, Национална стратегија смањења сиромаштва и Национална стратегија запошљавања Закон о раду, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом и Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа. Такође, фискални прописи и програми Активне политике запошљавања пружају, гарантујући разне погодности, значајан подстицај послодавцима који се определе за запошљавање особа са инвалидитетом.

Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом ("Службени гласник РС", број 36/2009, даље: Закон) утврђена је обавеза запошљавања особа са инвалидитетом од стране свих послодаваца у Републици Србији.

Квотни систем запошљавања, који налаже нови Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (2009), има за циљ подстицање већег учешћа особа са инвалидитетом у отвореној привреди.

Овај облик запошљавања обухвата посебне облике запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом, који су утврђени Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (2009), и могу бити организовани као:

- предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом;
- радни центри;
- социјална предузећа и организације.

Жигић и Радић-Шестић (2006) сматрају да запошљавање особа са инвалидитетом треба посматрати у склопу укупног система запошљавања у друштву. У Републици Србији постоје три основна облика запошљавања особа са инвалидитетом, који се примењују у различитим условима и са различитим циљем: запошљавање у отвореној привреди, заштитно запошљавање, самостална делатност.

У извештају Краљевског националног института за глуве (RNID),1988. године истакнути су неки од проблема:

- Кајл и Алсоп (Kyle, Allsop,1982) извештавају о незапослености 8,6 одсто, а Кајл и Пулен (Kyle and Pullen, 1985) до 15 одсто (међу 23-годишњака). Просечно број одраслих незапослених у Великој Британији се креће од 8 одсто до 15 одсто. Глуви људи генерално обављају послове неквалификованих и полуквалификованих занимања (62% , у поређењу са око 25 % чујућих људи (Kyle and Pullen, 1985; Kyle, Allsop, 1982).
- Кајл и Алсоп (Kyle, Allsop, 1982) су утврдили да је веома мали број људи достигао позицију надзора над другима и изгледи за унапређење били су веома недостижни.
- Кајл и Вол (Kyle, Woll, 1985) извештавају да су глуви људи углавном били срећни на послу, ако су имали још једну глуву особу у истој фабрици.
- Foster (1986) је у испитивању дипломаца Националног техничког института за глуве у САД, нашао проблеме у многим областима када је интервјуисао глуве раднике. Иако су се сви осећали компетентни у обављању посла, највећи проблем су биле баријере у комуникацији. Већина радника била је доста усамљена на послу и највећи део свог слободног времена проводили су сами. Већина њих није имала могућност стварања каријере, да буду

надзорници и шефови, а преко 50% је описало ситуације у којима су били неправедно третирани.

У извештају Краљевског националног института за глуве, 1988. године, Schein (1987) потврђује да је већина резултата у вези запошљавања глувих људе из свих сфера живота, слична као у САД.

У истраживању које је радио Центар за самостални живот особа са инвалидитетом, група аутора (2010), утврђено је да су послови које су обављале особе са инвалидитетом, по степену сложености и одговорности испод њиховог нивоа образовања.

Богдановић, Ивановић, Гавриловић (2009), извршили су истраживање о положају младих са оштећењем слуха у Србији. Највећи постотак запослених особа са оштећењем слуха је запослено у Заштитним радионицама. У истраживању се показује да је тек сваки други испитаник, који је завршио процес школовања пријављен на евиденцији тржишта рада као незапослено лице. Секторска анализа показује да је највећи проблем усклађености струке и радног места у приватном сектору, где скоро половина запослених ради на радним местима која захтевају нижи ниво стручне спрема од нивоа квалификација/образовања испитаника. У налажењу посла највећу помоћ пружа Национална служба за запошљавање која је скоро половини испитаника помогла да дођу од посла.

Битан податак је да међу испитаницима, њих 63%, доминира став о неједнакости приликом запошљавања. Повезано са тим је и следећи налаз о радно-правном положају особа оштећеног слуха. Наиме, налази истраживања говоре о озбиљним индицијама дискриминације особа оштећеног слуха са институционалним и нормативним оквиром који је од значаја за запошљавање.

Када су у питању главни проблеми особа оштећеног слуха испитаници су издвојили: немогућност запослења (57,0%), неприлагођен образовни систем (40,5%), као и недостатак програма преквалификације (2,5%).

С друге стране, као главне актере на унапређењу положаја особа оштећеног слуха виде државу (37,9%) и невладин сектор (18,7%), али и саме особе оштећеног слуха (12,6%).

Сви научници који су се бавили проблемом професионалне рехабилитације глувих, слажу се да су глуви најбољи радници међу инвалидима, али и најизложенији изолацији од физички здравих лица. Та изолација и усамљеност ствара велики број различитих проблема у самом професионалном оспособљавању глувих, од избора занимања па до њихове продуктивности на радном месту, због чега је и избор занимања за глувог човека много деликатније, него што је то избор позива за лице које чује (Савић (1983)).

На IV конгресу Светске федерације глувих, директор Одељења за рехабилитацију Међународне организације рада изложио је нов приступ професионалној рехабилитацији глувих и наглувих особа. У њему се указује на битну разлику између рођених (или рано оглувелих) и касније оглувелих. За прве је битна добра едукација, а за друге адаптација на оштећење слуха, као и правилан психосоцијални приступ средине. Време настанка, узрок и степен оштећења и друго веома утичу на професионално оспособљавање ових лица. Професионална рехабилитација треба и мора бити дужа и систематска. Треба у томе истрајати и ићи даље од традиционалних заната и настојати да слушно оштећени наставе средње и високо школовање (Ивановић (1993)). Аутор анализира податке истраживања у Београду, које је обухватило 124 слушно оштећених особа, а резултати о полу испитаног узорка показује да је однос између мушкараца и жена доста уједначен (једва да је 3% више мушкараца). То се у суштини слаже са познатом чињеницом да је оштећење слуха приближно једнако заступљено код оба пола и са чињеницом да се лица оштећена слуха готово подједнако запошљавају, што није случај код особа које чују где је број запослених мушкараца знатно већи. О запошљавању глувих и наглувих обично брину и њихови родитељи и обично се сусрећу са тешкоћама.

Особе женског пола имају много више проблема при запошљавању, а такође и млађе особе у односу на старије.

Глуве особе такође имају више проблема од наглувих при запошљавању.

Особе које су завршиле текстилну струку имају више проблема око запошљавања од осталих. Већина испитаника се изјаснила да нема идљивих разлика у запошљавању када је у питању одређено (боље или лошије) радно место.

Тих 30 или 24,19% мисли да постоји тенденција да се слушно оштећенима поверавају лошија радна места.

Пол не утиче на став око тога да ли су слушно оштећена лица добили иста или лошија радна места од вршњака који чују.

Старије слушно оштећене особе сматрају да су добиле лошија радна места од својих вршњака који чују, за разлику од млађих.

Степен оштећења слуха утиче значајно на став о радном месту, тако да наглуви сматрају да су чешће добијали лошија места од својих вршњака који чују за разлику од глувих.

Врста занимања којим се баве глуве и наглуве особе не утиче на њихов став о добијању одговарајућег радног места.

Године радног стажа утичу на став о радном месту, тако да они који имају већи радни стаж сматрају да су добили лошија радна места од својих вршњака који чују, за разлику од млађих. Огромна већина испитаника је показала одговарајући степен социјализације, јер је у средини оних који не чују успоставила углавном прихватљив однос (Ивановић, 1987).

Сем тога, 26 њих или 17,74% од укупног броја испитаника пасивно се односи према радницима који не чују.

Упадљиво је да нема лоших односа међу радницима унутар слушно оштећених.

Здравствена заштита

Корисници здравствене заштите су скоро сви испитаници 289 (96.3%), док њих 11 (3.7%) нису, а од тога 96,5% користи право на здравствену заштиту, 24,5% користи право на медицинско-техничка помагала за рехабилитацију (слушна помагала), 11,7% право на накнаду за време привремене спречености за рад, а 8,9% право на накнаду путних трошкова у вези коришћења здравствене заштите.

У Конвенцији о правима особа са инвалидитетом („Службени гласник РС", бр. 42/2009), у члану 25. је прописано да државе стране уговорнице признају особама са инвалидитетом право на остваривање највишег могућег здравственог стандарда без дискриминације засноване на инвалидитету. Државе стране

уговорнице ће предузети све одговарајуће мере како би особама са инвалидитетом омогућиле приступ здравственим услугама, водећи рачуна о полу, укључујући рехабилитацију у вези са здрављем.

Диксон и Магован (Megan Dickson и Ruth Magowan, 2014) сматрају да је ефикасна комуникација између медицинских сестара и пацијената витални део безбедне и ефикасне неге болесника. Међутим, само неки здравствени радници добију обуку у томе како да комуницирају са глумим особама; као резултат, покушај комуникације са глумим пацијентима је често неодговарајући или без знања и разумевања њихових комуникационих потреба. Аутори истичу 5 кључних тачака:

- 1) недостатак ефикасне комуникације са слушно оштећеним особама онемогућава глуме људе, а не њихова глувоћа (оштећење);
- 2) људи чији матерњи језик је британски знаковни језик имају проблематичан контакт са Националном здравственом службом;
- 3) мало је доказа за усмеравање медицинских сестара за комуникацију и бригу за ову групу;
- 4) обука о развоју (ширењу) свести о глумим особама наглашава разлике између глумих особа и чујућих;
- 5) неопходно је више истраживања о искуству глумих људи по питању неге, што може да буде кључно у оправдању обавезне обуке о подизању свести о глумим особама за све медицинске раднике.

Британски знаковни језик представља посебан мањински језик у Великој Британији од 2003. године. То значи да су права његових корисника заштићена законима (регулативом) у вези једнакости и у вези инвалидитета. Лад (2003) је нагласио да конфузија у вези медицинских и културолошких критеријума отежава да се потврди прецизан број особа у заједници глумих особа. Дуго година глуме особе су биле „невидљиве“ или нису урачунате у националној статистици, што је отежавало планирање услуга за подмирење њихових потреба. Заједница глумих такође испада (не уклапа се, изван је) из већине других модела културе и етницитета (етничке припадности, националности) (Лад, 2003). Постоји континуирана дискриминација унутар Националне здравствене службе и Одељења

здравља у вези обезбеђивања приступачне и културолошки одговарајуће здравствене неге.

Да би се обезбедила усаглашеност између Закона о забрани дискриминације инвалидитета 1995, пружаоци здравствене заштите треба да обезбеде да глуви пацијенти имају приступ овлашћеним преводиоцима (тумачима) британског знаковног језика/енглеског језика, како би им олакшали комуникацију са здравственим радницима. Ово омогућава здравственим радницима и другим (медицинским) професионалцима да добију тачну и комплетну здравствену историју, ефикасно објасне третман (лечење) и придобију поверење и сигурност глувих пацијената. Одсуство тумача може да увећа ризик погрешне дијагнозе, медицинске грешке или непридржавање лечења.

Постоји недостатак медицинске литературе о глувима, многи од чланака су застарели и не могу да тачно представе природу неге глувих људи у Великој Британији. Недостатак медицинске литературе може указивати да се сматрало да ова група не захтева посебну пажњу. Међутим, сазнање да је ово културолошки релевантно и одражава њихове животе, контекстуалну реалност (стварност) и проблеме је од кључног значаја за ефикасну негу ових болесника (Lopez i Vilis, 2004).

Законодавство као што је Закон о забрани дискриминације инвалидитета 1995. и Закон о равноправности 2010. показују посвећеност елиминисању дискриминације, смањењу социјалне ексклузије и чине услуге приступачнијим за популацију глувих. Закон о забрани дискриминације инвалидитета 1995. увео је концепт „разумног прилагођавања“, који захтева пружаоцима услуга да предузимају разумне кораке у отклањању баријера (препрека) за приступ услугама.

Показало се као добра пракса укључивање корисника услуга који имају инвалидитет у процес разматрања која прилагођавања су одговарајућа, иако су пружаоци услуга ти који доносе одлуке о томе које ће од њих бити имплементирана. За глуве особе највеће препреке су:

- недостатак признавања (непризнавање),
- прихватање и коришћење знаковног језика у свим областима живота, и
- недостатак поштовања за њихову културу и језички идентитет (Лад, 2003).

У Шкотској студије мешовитих метода којима се врши процена степена приступа јавним услугама глумим особама коришћењем британског знаковног језика показале су да не постоје случајеви директног приступа јавним службама путем британског знаковног језика (Kyle и други 2005). Учесници су забележили фрустрацију у контакту са чујућом услугом и сматрају да је контакт са Националном здравственом службом проблематичан, али и од највећег приоритета у погледу јавних услуга.

Reeves и други (Reeves, D. et al 2003) су процењивали приступ глумих особа примарним и случајним и хитним сервисима (услугама) на североистоку Енглеске. Ниједна од 22 посматране услуге није имала визуелни систем за позиве пацијената, већ се ослањају на то да ће пацијенти реаговати на вербалне позиве; у два случаја дошли су путем система јавних разгласа. Док менаџери (руководиоци) кажу да би глумим пацијентима требало прићи када буде њихов ред да буду виђени, само 27% примаоца услуга тврди да користи ову процедуру.

Иако је 68% руководилаца указало да њихова јединица има систем за добијање тумача британског знаковног језика, многи их нису никада резервисали, што сугерише да су ретко коришћени. Шест одељења (27%) користи особље са знањем знаковних вештинама (знањем знаковног језика) да тумаче за глуме пацијенте; три од ових запослених су квалификовани за Ниво 2 британског знаковног језика, док је један радио на томе (да буде квалификован).

Једна јединица је тражила средства за обуку о подизању (ширењу) свести о глумим особама за запослене да уче британски знаковни језик. Од 22 посматрана одељења, 21 (95%) сматра да приступ за глуме особе може бити побољшан путем обука о подизању свести о глумим особама (Reeves и други, 2003).

Налази Reeves и сарадника (2003) наглашавају да потешкоће које глуми наилазе у покушају да приступе здравственој заштити почињу већ на рецепцији, где њихова потреба за комуникацију и оријентисање и да имају преводиоца често пролази непримећено. Студија такође указује на то да њихови проблеми настају од особља које не разуме њихове потребе комуникације.

Комуницирање путем говорног или писаног енглеског језика представља велики изазов за глуме, јер не постоји никакав писани облик британског знаковног

језика, и разликује се од енглеског у граматици и синтакси (Kyle и Woll, 1985). Језичке студије су такође указале да је само 30-45% енглеског језика приметно кроз читање са усана - контекстуализације, а да се преостало одређује погађањем (Lieu и други 2007; Barnett 1999; Conrad 1977a).

Иако није одраз њихове интелигенције, према Конрадовим (1977б) прелиминарним истраживањима просечна старост глувих одраслих за читање је од девет година старости. Беркман и сарадници (2011) су напоменули да је вероватноћа процене, обраде и разумевања информација у вези са здрављем снажно повезана са нивоом писмености код одраслих, али у одсуству преводиоца британског знаковног језика, здравствени радници често прибегавају комуницирањем са глувим пацијентима у писаној форми.

Глуви људи су обично у повећаном ризику од онога што се назива "низак фонд информација"; ово се односи на знање које особе акумулирају од чињеница које се лако покупе и здраворазумског разумевања до повремених разговора и до приступа медијима - Јанг и Хант (Young and Hunt, 2011). Заједно са ниским нивоом писмености, то често доводи до дефицита знања о болестима, њиховим симптомима и узроцима, могућности лечења и ризицима, лековима и превентивне неге.

Иако штампани материјали о здравственим темама могу бити доступни глувим одраслим особама, информације нису написане на одговарајућем нивоу за њих, доводећи их у неповољан положај. Ово има озбиљне импликације на процес добијања пристанка и последичну сигурност глувих пацијената. Спроведено је мало ригорозних процена интервенција у вези здравствене писмености за глуве особе.

Полард и Барнет (2009) су истраживали знање речника (тј. појмова) у вези са здрављем на узорку од 57 глувих људи у САД-у. Учесници су били замољени да попуне модификовану верзију Брзе процене писмености одраслих у медицини (REALM) скрининг (приказивање, екранизација) инструмента (Davis и други, 1993), који захтева од корисника да прочита списак од 66 појмова у вези са здрављем и укаже на њихов ниво разумевања. Иако 81% испитаника има факултетске дипломе, скоро трећина (31,6%) добијени резултата се сматра да је

испод нивоа разумевања од 14-15-годишњака, што се сматра показатељем ниског нивоа здравствене писмености.

Речи које нису схваћене су "гојазност", "затвор" и "брис". Студија је имала ограничења, будући да глуви људи често показују да су схватили информације о здравственој заштити како би избегли непријатност/срамоту (Ubido и други, 2002). Узорак су чинили добровољци и високо образовани, тако да се резултати не могу генерализовати.

Стајнберг и остали (2006) спровели су четири полуструктуриране фокус групе које истражују искуства са здравственом заштитом код 91 глувих одраслих у САД. Учесници су изразили потешкоће у комуникацији, са сталним страхом од последица лоше комуникације (неспоразума, забуне). Позитивна искуства су окарактерисана присуством медицински искусних сертификованих преводилаца, здравствених радника са знањем знаковног језика, и докторима који су се потрудили да се побољша комуникација.

Парис (1999) је спровео полу-структуриране индивидуалне и фокус групне интервјуе којима је истраживао искуства са здравственом заштитом 10 глувих учесника у Квебеку. Учесници су изразили да се осећају отуђено, одбачено и немоћно када су у контакту са здравственим радницима због неефикасних метода комуникације које користе. Они су сматрали да је читање са усана и писање ради комуницирања здравствених проблема напорно, обимно и емотивно исцрпљујуће, и идентификовали су да пружање овлашћеног тумача ствара осећај лакоће у здравственој заштити.

Учесници студије Стајнберга и других (2006) говорили су о довођењу чланова породице за тумачење приликом заказаних здравствених прегледа, али да се они сами осећају искључено из ових разговора. Такође су истакли да овај метод олакшане комуникације угрожава њихову приватност. Ово подржава закључке описне у пилот студије Рајта (Wright 1993) у Великој Британији, у којој су учесници који су користили повремене преводиоце, као што су чланови породице, осећали да се о њима говори, а не да се њима говори.

Неадекватне услуге тумача који доводе до коришћења породице и пријатеља увећава ризик од здравствене грешке и оптерећена је законским и етничким проблемима.

Стајнберг и други (2006) наводе да многи учесници који су се негативно осећали о свом искуству са здравственом заштитом имају ограничено знање о њиховим правима и / или процедурама у вези притужби о здравственом систему. Слично томе, Британски савез глувих (2012) наводи да постоји оскудица знања о томе како законодавство ради и како се може спроводити у заједници глувих у Великој Британији.

Ове две студије појачавају налазе Гилхристове (Gilchrist KL,2000) студије у САД која истражује искуства 11 одраслих у вези комуникације са медицинским сестрама, шта здравство значи за њих, и њихов однос према сестрама. Учесници су изразили потребу да виде знакове, покрете, изразе лица и говор тела како би дали смисао свом окружењу. Навели су да је комуникација смањена, без могућности за визуелизацију речи (кроз употребу преводиоца).

Учесници су описали да се осећају поносно што су глуви део чврсто повезане заједнице са сопственим језиком. Када су у контакту са медицинским сестрама, међутим, осећају се објективизирано због оштећења слуха и осећају да није развијен осећај бриге или саосећања. Нагласили су да не разумеју сви глуви писани енглески језик, нити осећају да морају или желе. Учесници такође сматрају да сестре живе у сенци лекара, и да медицинске сестре не разјасне неке ситуације за њих, без обзира што учесници изражавају жељу да буду информисани и овлашћени да преузму контролу над својим здрављем.

Нетачан превод угрожава кредибилитет, а самим тим поузданост резултата, тако да централна брига истраживања између више култура је развој културног разумевања и процедура превођења (тумачења). Парис (1999) и Гилхрист (2000) су захтевали да користе тумаче да би спровели своја истраживања како би представили ограничења њихових истраживања (студија).

Према многим истраживањима глуви учесници су највише ценили могућност комуникације на свом жељеном језику са неким ко је упознат (свестан) са културним разликама између глувих и чујућих људи. Тренутно не постоје

планови за обуку медицинских стручњака масовно о британском знаковном језику, што истиче неслагање (несклад, раскорак) између склоности (преференција) пацијента и расположивих услуга у Великој Британији (Midlton и други, 2010).

Хоанг и сарадници (2011) спровели су студију у САД како би успоставили везу између знања о култури глувих и глумим пацијентима, и завршетка програма обуке о заједници глувих који је обухватио елементе културе глувих и лингвистике. Резултати су показали да програм значајно повећава капацитет учесника да се старају о глумим пацијентима, смањујући здравствене неједнакости.

Међутим, у истраживању које процењује знања и уверења лекара из САД-а о комуникацији са глумим људима, иако је готово две трећине (63%) знало да се ефикасна комуникација са глумим пацијентима постиже употребом сертификованог преводиоца, само 22% је ово чешће користило од других метода комуникације (Ebert i Hekerling, 1995). Писање је најчешћи метод коришћен за комуникацију са глумим пацијентима и коришћен је у 34% сусрета (случајева) и поред само 32% учесника који су веровали у његову ефикасност (да ће исти имати ефекта).

Јасно је да постоји недостатак јавне и професионалне свести о баријерама (препрекама) здравствених услуга са којима се глуви сусрећу. Њихове преференције за комуникацију се често игноришу и од њих се очекује да се „снађу". Иако подизање свести о глумима може да побољша знање здравствених радника о томе како да на одговарајући начин и ефикасно комуницирају са глумим пацијентима, чак и ако знају и разумеју комуникационе потребе глувих пацијената, здравствени радници често прибегавају неадекватним методама, као што је читање са усана и писања. То не одражава тренутну стратегију Националне здравствене службе која промовише негу (бригу, заштиту) усмерену на појединца (MekKormak i MekKejn, 2010).

Боља комуникација није опција; комуникација без баријера се сматра основним људским правом и од виталног је значаја за безбедност пацијената. Нега глувих пацијената треба да поприми карактеристике више инклузивнијег односа, у коме се пацијенти признају (третирају) као партнери, а не примаоци неге; признавање и поштовање избора језика је од виталног значаја за постизање овог приступа усмереног на појединца.

Породица

Испитане су и разлике у упознатости испитаника са нормативима о породици.

Глуве и наглуве особе су *делимично упознате са нормативима о браку*, односима деце и родитеља, имовинским односима, дискриминацијом у породици, заштитом од насиља, а посебно и заштитом деце (Табела 5). Међутим, *просечно су недовољно упознати* с нормативима који се односе на усвајање и хранитељство, старатељство, издржавање, ванбрачном заједницом и поступцима у вези спорова у породици.

Када се говори о насиљу у породици, добили смо податке да 46% испитаника сматра да у породицама глувих постоји вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. На другом месту је наношење или покушај наношења телесне повреде 44.3% испитаника, затим следи изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу 28.3%, присиљавање на сексуални однос 20%, ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима 18,7% , навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година живота или немоћним лицем 10.7% испитаника.

Истраживања су показала да се прво агресивно понашање стиче у породици и да се касније лако преноси у друге сфере друштвеног живота. У прилог овој тврдњи говори пораст броја вршњачког насиља и реакција околине на поступке малолетних починилаца. Чињеница да се улога жртве замењује улогом насилника може указати на значај мера превенције и потреби да се утиче на ширење свести о опасности породичног насиља. Насилничко научено понашање представља образац за будућу породицу и ствара могућност за настајање нових жртава и насилника. Фрустрације и смањена толерантност према другима отварају пут ка чињењу нових кривичних дела која нису везана за насиље у породици (Београдски центар за људска права, Београд 2009).

У истраживању Радне групе за трауме и стандарде лечења деце са сметањама у развоју, подгрупа за глуве и наглуве (National Child Traumatic Stress Network 2006) приказани су следећи резултати:

- глува деца су више изложена занемаривању и емоционалном, физичком и сексуалном злостављању, него чујућа деца (Sullivan, Vernon, & Scanlan, 1987),
- 50% глувих девојчица је сексуално злостављано у поређењу са 25% чујућих девојчица (Sullivan, Vernon, & Scanlan, 1987),
- 54% глувих дечака је сексуално злостављано у поређењу са 10% чујућих дечака (Patricia M. Sullivan, Vernon, & Scanlan, 1987),

У истраживању које је радио Центар за самостални живот (2010) утврђено је да немогућност запошљавања утиче и на формирање сопствених породица. Највећи број незапослених ОСИ у Србији (68,5%) живи са родитељима и другим члановима породичног домаћинства.

Знаковни језик

Скоро сви испитаници (97%) сматрају да је у Србији неопходно доношење Закона о знаковном језику глувих, што *последично чини овај налаз статистички значајним* ($\chi^2(1)=91,162$; $p<0,001$).

Такође, *значајно више њих* (87,7%) сматра да треба да се уради стандардизација српског знаковног језика ($\chi^2(1)=61,13$; $p<0,001$).

Може се уочити да се знаковним језиком глуве и наглуве особе *највише користе у организацији глувих и на манифестацијама које они организују. Најмање се користе знаковним језиком у обављању свакодневних ствари – куповина, плаћање у банци, општини, у социјалним и здравственим установама.*

Добијени су подаци о задовољству испитаника у вези остваривања права на употребу знаковног језика у свакодневном животу. Испитаници су *углавном делимично или недовољно задовољни степеном остварености својих права* и то углавном када су у питању службе од општег значаја – здравство, општина, полиција, социјалне службе и слично. *Испитаници исказују задовољство када је у питању степен остварености права на знаковни језик у оквиру савеза и удружења глувих.*

Како би се створили услови за нормативно решење знаковног језика и признања права глувим особама на употребу знаковног језика, извршено је

истраживање на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије о потребама глувих за знаковним језиком (2010). Добијени подаци су указивали на велики степен исказаних потреба за преводиоцем, у свим животним ситуацијама, а највише у области здравствене заштите.

Обрадовић, Димић, Бановић (2010) дају податке из истраживања о исказаним потребама глувих и наглувих особа Србије за применом знаковног језика и коришћењу услуге преводилаца-тумача у следећим областима :

1. у дому здравља, болници, код лекара, у амбуланти (27,57%),
2. у општини, на венчању код матичара (14,63%),
3. на суду, правосудне институције (12,54%),
4. у МУП-у, СУП-у, полицији (6,99%),
5. у јавним службама и институцијама (6,91%),
6. испод 5% су остале ситуације.

Обрадовић (2016) износи податке о пруженим преводилачким услугама на знаковном језику при преводилачким сервисима у оквиру 28 организација-удружења, за последњи квартал 2014. године. Резултати су следећи:

- у хитним случајевима (хитна помоћ, ватрогасци и полиција) био је 2,22% од укупно пружених услуга,
- у здравству 35,16% ,
- при судским административним пословима било је 5,03%,
- у полицији био је 1,42%,
- број услуга пружених у комуникацији са органима локалне самоуправе и другим званичним телима: општине и све државне установе – агенције (Суд – административни послови, полиција - лични документи, ПИО, РЗЗО, центар за социјални рад, катастри, земљишне књиге, Национална служба за запошљавање, пореске управе...) било је 28,38%,
- при запошљавању и на послу било је 4,57%,
- број услуга пружених телефонским путем (порука) и путем видео позива био је 5,76%,

- при превођењу докумената, писама, формулара, молби, жалби, рекламација... (са писаног српског на знаковни и обрнуто) било је 195 (6,45%),
- број услуга у областима финансија, превођења ради коришћење јавних сервиса и добијања информација о одређеним услугама, родитељских састанака био је 9,69%,
- у процедури састављања званичних докумената (тестаменти, уговори - увек са адвокатом) 2,02%.

Најизраженије потребе за преводачким услугама су у области здравствене заштите.

Глуви људи јачају међусобне односе чланова заједнице, обележавају важне догађаје у историји који су били од значаја за глуве особе, проналазе начине за управљање ситуацијама у којима се сусрећу са припадницима чујуће популације. Важно је знати када и са ким користе знаковни језик и када користе комбинацију знаковног језика и оралне методе да би били признати као заједница Глувих (Johnson & Erting, 1989).

Постоје стотине знаковних језика широм света. Ради компромиса а и у духу тражења разумног прилагођавања, СФГ и њени чланови постигли су договор да Међународни знаковни језик може бити коришћен за комуникацију. Иако није званичан знаковни језик, исти представља прихватљиво средство комуникације на међународном нивоу.

УН су одговорне да обезбеде приступ информацијама и услугама у складу са УН Конвенцијом о правима глувих особа на коришћење професионалних тумача знаковног језика са Међународним знаком као приоритетним.

Облици комуникације на даљину

Прикупљени су подаци о облицима комуникације на даљину којим се глуви и наглуви користе. Како $AC=1$ означава „честу“ употребу одређеног облика комуникације, а $AC=3$ значи да се датим средством особа не користи.

Резултати показују да испитаници често користе СМС поруке на мобилним телефонима, повремено различите услуге интернета (е-маил, друштвене мреже, скајп), а да се врло ретко користе телефонима, форумима, а никад услугама електронске трговине.

Законодавства САД, Канаде, Аустралије, држава ЕУ обавезују све јавне институције да своје сајтове и изворе електронских информација прилагоде стандардима који омогућавају особама с инвалидитетом равноправну и ефикасну употребу интернета, персоналних рачунара и образовања употребом савремених технологија. Питање приступа електронским информацијама за особе с инвалидитетом није искључиво питање права приступа информацијама, које објављују државни органи већ је уједно и питање приступа и управљања информацијама од ширег значаја као што је су образовни садржаји, култура, уметност, наука, пословање, политичко учешће и сл. Имплементација приступачности електронских информација за особе с инвалидитетом мора се заснивати на поштовању Конвенције о правима особа с инвалидитетом ОУН.

Влада Р. Србије је 2006. године донела Стратегију развоја информационог друштва у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 87/06) што је први акт државних органа којим се целовито уређује област информационог друштва.

Према истраживању Републичког завода за статистику „Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији у 2013. години”, 59,9% домаћинстава поседује рачунар, што представља повећање од 4,7% у односу на 2012. годину, односно 7,8% у односу на 2011. годину. Ипак, ово је и даље слабији резултат у поређењу са просеком Европске уније, који је у 2013. години износио 72%.

Подаци о употреби рачунара односе се на ОСИ које рачунар користе за обраду текста, израду табела, електронску пошту и сл. Имајући у виду да употреба рачунара од стране ОСИ у највећем броју случајева захтева примену неке од асистивних технологија (нпр. читачи екрана, прилагођене тастатуре и сл.), не чуди што мали број ОСИ користи рачунар. Оваква статистика указује да је потребна ширија акција са циљем повећања нивоа социјалне укључености ОСИ кроз примену ИКТ. Дакле, према подацима Пописа становништва из 2011. године, рачунарски

писмених ОСИ има свега 25.437 (око 5% од укупног броја ОСИ), од чега је више мушкараца (14.380), него жена (11.057).

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања-Сектор за заштиту особа са инвалидитетом, финансијски је подржало Интернет презентације у неколико организација-удружења глувих и наглувих, са циљем да унапреди информисаност заједнице глувих у Србији и у региону. Информације се нуде на српском писаном језику и на српском знаковном језику у видео формату.

Глуве особе дају информације на српском знаковном језику о организацији, њеном раду, активностима, догађајима, о историји и култури глувих, о самој заједници као и о српском знаковном језику. Интернет презентација се бави законским регулативама, корисним линковима, занимљивостима и проблемима са којима се сусрећу глуве особе и особе са инвалидитетом у Србији.

Покренута је иницијатива за оснивањем Видео релеј центара – Видео-телекомуникационих центара, који имају за циљ унапређење положаја глувих особа и уклањање баријера у комуникацији. Видео релеј центар у Београду ће пружати услуге глувим и наглувим особама на територији целе Србије.

Као пилот пројекти, од 2015. године, функционише и неколико „Call centara“ за глува лица Републике Србије.

Пружање различитих услуга глувим и наглувим лицима уз помоћ „Call centra“ у свету постоји већ 15 година. Сада овај вид услуга користи све више земаља, јер услуге које се пружају глувим и наглувим лицима омогућавају:

- лакши приступ глувих лица јавним и државним установама (болнице, судови, општине...),
- једноставнију комуникацију између глувих лица која не живе у истој средини,
- лакшу комуникацију глувих лица са чујућим особама (породица, пријатељи...),
- бољу едукацију глувих лица и лакше школовање,
- веће могућности запошљавања глувих особа,
- контролу трошкова од стране државе за издвајања средстава за глуве јер овај програм у себи има статистику позива и тумачења за глува лица. На овај

начин су уштеде велике а смањена је могућност манипулација са средствима из буџета.

Информисаност

Анализиран је и степен задовољства оствареношћу права у области информисања . Како АС=1 означава одговоре „веома задовољан“, а АС=5 „веома незадовољан“, можемо закључити да су *испитаници претежно делимично или недовољно задовољни*. Најмање су задовољни услугама телевизијских медија, посебно када је у питању присуство знаковног језика и титлованих програма. Највећа одступања у ставу добијена су када је у питању задовољство наступом глувих и наглувих особа у ТВ медијима. Просечно су задовољнији, али не сасвим, информисањем од стране Савеза глувих и наглувих Србије, као и од организације глувих којој припадају.

Ускраћивање информација има значајан утицај на самопоуздање и самопоимање које потиче од свести о себи и другима (Carver, R., 1993).

Према Greenberg & Kusche (1993), ово ускраћивање информација доводи до застоја у образовном, социјално и психо-социјалном развоју. Истраживање указује да су неки од развојних застоја импулсивност (Harris, 1978), способност преузимања улога (Kusche & Greenberg, 1983), способност тумачења фацијалних експресија (Odom, Blanton, & Laukhuf, 1973), социјалне вештине решавања проблема (Coady, 1984; Luckner & McNeil, 1994), социјална достигнућа (Kusche, Garfield, & Greenberg, 1983), и морални развој (DeCaro & Emerton, 1978). Ипак, мора се нагласити да је губитак слуха сам по себи не узрокује наведене психо-социјалне проблем, већ узрокује недостатак слободног приступа информацијама (Desselle, 1994). Генерално, глува деца глувих родитеља не искусе овај недостатак информација јер већина глувих родитеља користи знаковни језик за јасну комуникацију (Desselle, 1994).

Проблеми са којима се сусрећу глуве и наглуве особе у свакодневном животу се у великој мери односе на степен информисања. Ова област је нормативно уређена свим међународним документима, у којима се истиче право на благовремену и тачну информацију за особе са инвалидитетом.

Законом о радиодифузији обавезу производње и емитовања програма намењеног свим сегментима друштва, између осталих и инвалидима, имају само носиоци јавног радиодифузног сервиса. Појам особе са инвалидитетом се за регулаторна тела - чланице Европске платформе регулаторних тела (EPRA), када је у питању приступачност аудиовизуелним медијским услугама особама са инвалидитетом, односи, пре свега, на особе са различитим оштећењима вида и слуха, док се други облици инвалидитета не узимају у обзир, у смислу праћења програмског садржаја. Акцент је на програмским садржајима који су прилагођени особама оштећеног слуха или вида, тако да они могу да их прате.

Усклађујући домаће законодавство са европским стандардима у Србији је у припреми сет медијских и других закона којим ће, такође, бити обухваћена и приступачност програма особама са инвалидитетом.

У истраживању о приступачности аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом које је спровела Европска платформа регулаторних тела (EPRA) веома мали број регулаторних тела навео је начин на који се баве приказивањем особа са инвалидитетом у програмском садржају, у смислу њиховог учешћа.

Што се тиче садржаја који су намењени поменутој друштвеној групи, предвиђено је да то буду: играни филмови, краткометражни филмови, ТВ филмови, серије и пилот серије, документарни програм, вести, спортски прености, дебате, цртани филмови и све врсте садржаја, који могу да буду доступни, путем било које технологије.

Европска платформа регулаторних тела (EPRA) објавила је у априлу 2013. године истраживање о приступачности аудиовизуелних медијских услуга особама са инвалидитетом.

Појам особе са инвалидитетом се за регулаторна тела - чланице Европске платформе регулаторних тела (EPRA), када је у питању приступачност аудиовизуелним медијским услугама особама са инвалидитетом, односи, пре свега, на особе са различитим оштећењима вида и слуха, док се други облици инвалидитета не узимају у обзир, у смислу праћења програмског садржаја.

У истраживању су учествовала тридесет три регулаторна тела — чланице 11 ЕПРА, одговарајући на упитник о правном оквиру за регулисање приступачности програма особама са инвалидитетом, квотама и врсти програмских садржаја, техничким могућностима за побољшање доступности програма, као и регулисању приступачности садржаја према пружаоцима услуга на захтев.

У свим земљама које су учествовале у истраживању постоји правни оквир који садржи одредбе које се односе на приступ особа са инвалидитетом аудиовизуелним медијским услугама. Код скоро свих испитаника ова област регулисана је законом, ређе уговором са јавним сервисом, Кодексом понашања емитера или условима из дозволе.

У земљама у којима је ова област уређена законом разликују се два начина регулације. Први предвиђа опште одредбе о обавези носиоца јавног сервиса (у неким случајевима и комерцијалних емитера) да своје садржаје прилагођавају особама са инвалидитетом. Други начин предвиђа тачно одређивање квота и врсте програма, као и време емитовања таквих садржаја.

Углавном су предвиђени следећи начини прилагођавања програмских садржаја особама са инвалидитетом: текстовно превођење (титловање), тумачење садржаја (знаковни језик), аудио дескрипција, или друга, слична техничка прилагођавања.

Највећи број регулаторних тела узима у обзир сва три облика приступачности садржаја особама са инвалидитетом. Регулаторима су најчешће обухваћене правне обавезе у погледу титловања садржаја у програмима ТВ емитера, па тек онда знаковног језика и најмање у погледу аудиодескрипције.

У већини земаља обавеза титловања, знаковног језика или аудио дескрипције није искључива обавеза јавног сервиса. Чешће је ово обавеза националних комерцијалних емитера, или се, попут неких земаља, та обавеза утврђује на основу удела који емитер има на тржишту, односно на основу чега се утврђују његове финансијске способности да своје програме прилагоди особама са инвалидитетом.

Јавни сервиси РТС 1, РТС 2 и РТВ 1 испуњавају, према Закону о радиодифузији (члан 78 став 2), обавезу да производе и емитују програме

намењене специфичним друштвеним групама, између осталих и особама са инвалидитетом, али је учешће програма прилагођеног и намењеног овој категорији јако мало.

РТС 1 емитује само *Вести* приступачне глумим и особама оштећеног слуха, чије је учешће у укупном емитованом програму свега 0,18%. РТС 2 емитује информативни, филмски, културно — уметнички и дечји програм приступачан особама са инвалидитетом, али је учешће ових емисија у укупно емитованом програму свега 0,73%. РТВ 1 приказује научно-образовни и информативни програм приступачан глумим и особама оштећеног слуха, а његово учешће у укупном емисионом времену је 1,71%.

Обим програма приступачног особама са инвалидитетом требало би да се повећа и садржајно обогати, како на јавним сервисима, тако и на програмима комерцијалних ТВ станица. На то обавезује Закона о електронским медијима, Закона о јавним медијским сервисима, Закона о употреби знаковног језика, као и доношење неке врсте упутства којим би се прецизирале обавезе емитера у односу на програм приступачан овој специфичној друштвеној групи.

Када је информисаност од стране Савеза глумих и наглувих у питању, може се констатовати да је овај вид нешто боље изражен. Идеја о постојању „Новина глумонемих“ потиче још из давне 1936. године, али није реализована.

Марта 1948. године покренут је „Билтен дефектних слухом“, гласило глумих Србије.

Вести о животу и раду глумих објављиване су у часописима за целу Југославију („Десовац“, „Глас Глухих“, „Наш Глас“, „Ревизија“, „Глас СГЈ“).

Године 1945. основано је Издавачко-штампарско предузеће „Косомос“, са задатком да штампа све публикације за глуве и да оспособљава глуму омладину за рад у графичкој струци.

Треба истаћи и то да је захваљујући Савезу, почев од 1955. године штампан дечји часопис „Голуб“, који је марта 1958. године припојен „Нашем гласу“, као посебан прилог за децу.

Републички одбор Савеза глумих Србије дуги низ година штампао је „Билтен“ о активности републичког одбора, а сличан „Билтен“ штампао је и

Савезни одбор Савеза глувих Југославије. Ови билтени су били за интерну употребу у оквиру Савеза.

Такође, Савез за физичку културу глувих и наглувих Србије штампао је свој „Билтен" о активностима СФКГНС, за интерну употребу.

Дуги низ година, Заједница установа и организација за рехабилитацију и запошљавање инвалидних лица у социјалистичкој Републици Србији штампала је „Информатор", само за интерну употребу.

СГНС наставља са борбом да се нормативно што боље реши информисање чланства, како на републичком нивоу, тако и на нивоу локалне самоуправе, путем електронских медија, преко дневне штампе и часописа, путем е-mailа, својих профила на Facebook-у, website-у и сл.

Верска уверења

Од укупног броја испитаника, 61,3% сматра да глуве и наглуве особе у Србији имају слободу удруживања и јавног окупљања ради испољавања верских уверења, а 30,6% није упознато са стањем у држави по овом питању, што значи да статистички значајно већи број испитаника позитивније оцењује ситуацију када је слобода исказивања верских ставова у питању ($\chi^2(2)=46,415$; $p<0,001$).

Да глуве и наглуве особе у Србији имају слободу приступања црквама и верским заједницама, у складу са законом, слаже се 87% испитаника, док је 8,3% негирало ову тврдњу, и ова разлика се показала статистички значајном ($\chi^2(2)=144,086$; $p<0,001$).

У складу с овиме је и налаз да се значајно више (88,7%) испитаника не осећа дискриминисано због тога што су изражавали своја верска уверења ($\chi^2(1)=69,02$; $p<0,001$), што је статистички значајна разлика.

Да глуве и наглуве особе у Србији имају право на преводиоца за време вршења верске службе извештава значајна већина (70,3%) учесника у истраживању ($\chi^2(2)=80,172$; $p<0,001$).

Већински (60,5%), испитаници сматрају да су верска уверења међу глувима и наглувима делимично изражена, 21% сматра да ова популација није религиозна,

док 18,5% сматра да су ова уверења врло изражена и *ове разлике су статистички значајне* ($\chi^2(2)=33,927$; $p<0,001$).

Међу верницима, 83,3% су припадници Српске православне цркве, а 4,7% Исламске верске заједнице.

Закон о црквама и верским заједницама признаје седам „традиционалних” верских заједница. То су Српска православна црква, Римокатоличка црква, Словачка евангеличка црква, Реформаторска хришћанска црква, Евангеличка хришћанска црква, Исламска заједница и Јеврејска заједница.

Остваривање субвенција

Када су субвенције у питању, испитаници су дали одговоре да остварују следеће субвенције:

- 30% испитаника остварује право на попуст за фиксну телефонију;
- 53,7% испитаника остварује право на попуст за мобилну телефонију;
- 25,7 % испитаника остварује право на попуст за комуналне услуге преко уплатница ЈКП „Инфостан”;
- 64,6% испитаника остварује право на попуст за РТВ претплату;
- 27,7% испитаника остварује право на попуст за кабловску телевизију;
- 35,0% испитаника остварује право на попуст за интернет;
- 14,3 % испитаника остварује право на попуст за лектричну енергију;
- 12,7 % испитаника остварује право на попуст за регистрацију возила;
- 23,3 % испитаника остварује право на попуст на увоз аутомобила;
- 34,7 % испитаника остварује право на бесплатну путарину;
- 28,3 % испитаника остварује право на бесплатно паркирање;
- 15,7 % испитаника остварује право на попуст за међуградски саобраћај;
- 34,3% испитаника остварује право на попуст за градски превоз.

Значајно чешће испитаници не користе субвенције ни у једној од предвиђених области, изузев када је у питању РТВ претплата и мобилна телефонија где нису добијене никакве значајне разлике.

У Републици Србији не постоји јединствен закон који регулише права, па ни субвенције за особе са инвалидитетом (ОСИ). Одредбе су расуте у многим законима и подзаконским актима и често су недовољне да би се разумео поступак остваривања. Спроведена реформа социјалне заштите није била усмерена на једну посебну групу ОСИ. За помоћ у остваривању одређених права и субвенција чланови се обраћају надлежној служби, матичном савезу или удружењу, Канцеларији за помоћ ОСИ или Градском или општинском центру за социјални рад.

Телеком Србија одобрава 50% попушта на телефонску претплату и 300 бесплатних импулса за пунолетне особе са инвалидитетом.

Мобилна телефонија Србије (МТС) нуди специјалне тарифе у постпејд систему лицима која имају право на ову тарифу, а већ су припејд корисници, омогућен је бесплатан прелазак на постпејд уз задржавање истог броја. Тарифе су усмерене на различите групе особа са инвалидитетом (ОСИ). Тарифа намењена особама са оштећеним слухом унутар месечне претплате од 100 динара садржи 300 бесплатних СМС порука. Цене позива су диференциране зависно од тога да ли је позив упућен унутар мреже МТС-а или ка некој другој националној мрежи.

Град Београд је преко Секретаријата за социјалну и дечју заштиту обезбедио субвенције за плаћање комуналних производа и услуга које су у систему обједињене наплате преко ЈКП „Инфостан“. Право на попуст на комуналне дажбине до 50% имају одређене категорије корисника међу којима су и домаћинства са хендикепираним и тешко оболелим лицима која редовно плаћају рачуне до 30. у месецу за претходни месец. Остали градови И општине доносе одлуке на својим органима и ситуација је шаролика.

Радио-телевизија Србије особе са инвалидитетом ослобађа плаћања РТВ претплате.

Кабловски провајдери СББ, Радијус вектор и КДС дају попусте за особе са инвалидитетом при плаћању услуга кабловске ТВ. Висина попушта није иста, односно разликује се у зависности од степена телесног оштећења и од интерних одлука провајдера.

Особе са инвалидитетом имају право на попуст на плаћање трошкова електричне енергије.

Особе са инвалидитетом при регистрацији возила плаћају 5% од укупног износа накнаде за коришћење путева (путарине) и ослобођене су од плаћања и одређених других такси.

Право на увоз аутомобила без плаћања увозних дажбина имају ОСИ од 70% до 100% телесног оштећења, војни инвалиди од I до V групе, цивилни инвалиди рата од I до V групе, оболели од дистрофије или других мишићних обољења, од параплегике и квадриплегике, церебралне и деље парализе, од мултипле склерозе, као и родитељи вишеструко ометене деце.

Право на рефундацију плаћеног ПДВ-а имају само особе са инвалидитетом са 100% телесног оштећења, по једном основу (да није збирно по органима), а како глуве особе имају инвалидност од 70%, ово право не остварују.

При коришћењу ауто-путева у Србији особе са инвалидитетом не плаћају путарину.

Особе са инвалидитетом шест пута годишње имају право на повратну возњу у међуградском саобраћају са својим пратиоцем. Ово право не остварују глува лица, мада има приватних компанија које им, уз чланску карту организација-удружења глувих, то омогућавају.

Особе са инвалидитетом имају право на паркирање на посебно обележеним паркинг местима у Београду, што није случај за глуве особе. У већем делу Србије, одлуком градских и општинских власти глуви остварују право на бесплатно паркирање на обележеним местима за ОСИ, уз добијање налепнице.

Право на бесплатне трајне повластице за градски превоз у Београду имају скоро све категорије особа са инвалидитетом изузев глувих особа. У неким градовима је и глувима омогућено право на ово право.

Право на коришћење претплатних маркица по повлашћеној цени имају скоро све категорије особа са инвалидитетом изузев глувих особа.

У многим државама Европе, као и у државама бивше СФРЈ глуве и наглуве особе остварују много већа права на субвенције од права које остварују глуви у Србији.

Када говоримо о увозу аутомобила, регистрацији, путарини, морамо истаћи да глуве особе дуго нису имале право да возе аутомобил, због свог слушног оштећења.

Интеграција и социјализација

Испитани су ставови глувих и наглувих о важности утицаја одређених фактора за интеграцију и социјализацију особа са оштећењем слуха. Добијене су аритметичке средине и стандардне девијације различитих ставки, при чему АС=1 означава „уопште не утиче“, а АС=5 „много утиче“.

Можемо закључити да просечно за све од наведеног испитаници сматрају да *утиче у одређеној мери*, а ништа много или нимало. Највећа разликовања у ставу су изражена по *питању утицаја употребе слушног апарата, времена настанка оштећења и почетка рехабилитације и материјалних услова породице*.

У процесу интеграције и социјализације у друштво испитаници *мисле да нису добили велику помоћ институција*. Како АС=1 означава „много помогла“, а АС=3 „нимало помогла“, можемо закључити да *просечно глуве и наглуве особе мисле да је помоћ институција мала*, а најмања када су у питању *институције чујућих* - КУД, општина, факултет, спортски клуб, центар за социјални рад.

Ову ситуацију можемо тумачити тако што годинама у државним институцијама нема запослених особа које знају комуникацију знаковним језиком.

Из резултата о установама које су испитаници похађали (рехабилитацију, предшколские установе, основне и средње школе), видимо да су глуве особе већински похађале специјализоване установе. У оквиру ових установа су створиле устаљене облике комуникације знаковним језиком и касније своје слободно време проводили у свом удружењу глувих. Овде је било доста проблема и приликом испитивања, попуњавања упитника, јер оно што смо желели да утврдимо о интеграцији другачије се посматрало из угла глувих. Запазило смо да испитаници и нису били заинтересовани за социјализацију са чујућим особама у свом окружењу, јер су своју „интеграцију и социјализацију“ постигли у оквиру заједнице глувих.

Нормативи о правима глувих и наглувих

Добијени су подаци о информисаности испитаника о нормативним актима која регулишу права глувих и наглувих особа у Србији. Како АС=1 означава одговоре „потпуно упознат“, а АС=5 „уопште нисам упознат“, можемо закључити да су испитаници *претежно делимично упознати с актима која регулишу њихова права. Слабије су упознати са нормативи о правима из области информисања и телекомуникација.* Изражене су разлике у степену информисаности међу испитаницима, а највеће су примећене када су у питању права у области пензијско инвалидског осигурања, права која су гарантована Уставом Републике Србије и нормативи о утврђивању инвалидности.

У истраживању које је радио Центар за самостални живот особа са инвалидитетом, група аутора (2010), по оцени испитаника особе са инвалидитетом у великом броју сусрећу се са низом проблема (приступ средствима транспорта, неприступачност просторија НСЗ, проблем набавке помагала), а више од половине анкетираних сматра да окружење неповољно утиче на могућности да ОСИ задовоље своје примарне потребе.

Богдановић, Ивановић, Гавриловић (2009), у истраживању о положају младих са оштећењем слуха у Србији, дошли су до резултата о релативно ниској упознатости испитаника са укупним правима која регулишу њихов положај.

Поред упознатости са одређеним сетом норматива, важно питање је и колико су испитаници задовољни радом надлежних јавних служби при остваривању својих права у свакодневном животу, па можемо закључити да су испитаници делимично задовољни радом надлежних служби, с тим што су одступања у ставу мања. Веће задовољство исказују када је у питању рад служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије, а просечно су задовољни радом својих организација глувих.

Када говоримо о људским правима глувих и наглувих особа, можемо закључити да су у већини светских држава ова права прописана у нормативима, у свим областима живота. Посебно се потенцирају права прописана од стране УН, кроз разне конвенције, декларације, повеље, препоруке, као и права која су прописана од стране Савета Европе.

Осврнућемо се на истраживање које је рађено од стране Светске федерације глувих и Шведске националне асоцијације глувих (2009), где се у уводном делу инсистира на остваривању људских права.

Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом наглашава да особе са инвалидитетом имају право да уживају пуна људских права. Кључни фактори за људска права глувих људи су приступ и признавање знаковног језика, укључујући прихватање и поштовање језичког и културног идентитета глувих људи, двојезичне наставе и доступности превођења знаковног језика. Од укупно 123 земље које су добиле упитник, њих 93 је одговорило, дајући стопу одговора од 76 одсто.

- Испитаници 19 земаља кажу да њихове владе не признају глуве особе као равноправне грађане и само 44 земаља има законско признавање знаковног језика, углавном у области образовања и социјалних услуга.
- Глуве особе немају право на добијање возачке дозволе у 31 држави.
- Глумим особама није формално ускраћено право да гласају, али ограничен приступ медијима и другим информацијама, висока стопа неписмености и социјалних предрасуда доводи до кршења људских права глувих.
- Ниједна земља у потпуности не негира право глувих на образовање, али образовни систем и /или ниво писмености глуве деце нису задовољавајући у било којој земљи испитаника. Само 23 земље пружају двојезично образовање на знаковном језику и на националном језику за глуву децу у неким школама. У свим другим школама и земљама, глувој деци је приступ образовању ограничен. Већина испитаника кажу да је квалитет образовања за глуве низак, а стопа неписмености висока.
- Осамдесет земаља има преводиоце за знаковни језик, али само 32 владе преузимају део одговорности за плаћање надокнаде преводиоцима.
- Само 30 земаља има Етички кодекс који учвршћује аутономију глувих људи у ситуацијама када се ради о преводиоцима знаковног језика.
- Седамдесет седам земаља признају да глуви људи имају право да раде и зараде плату, али само 47 има закон против дискриминације у области запошљавања.

- Педесет земаља кажу да глуви људи могу да приступе факултетском образовању, али само у 18 земаља се пружају услуге тумача за знаковни језик. У свим другим земљама, приступ високом образовању глумим особама је веома ограничен.
- Из педесет две државе испитаници не знају да ли ХИВ/АИДС погађа глуве у њиховој земљи, или немају информације о овом питању.
- Недостатак признавања знаковног језика, двојезичног образовања доступност знаковног језика и услуге тумача, ограничава приступ глумим особама у друштву, па на тај начин нису у стању да истински уживају основна људска права.
- Знаковни језици су, као и говорни језици, носиоци регионалних и националних култура и наслеђа; носе културу и наслеђе глувих људи.

Признавање знаковног језика је начин да се повећа поштовање укупном језичком и културном наслеђу сваке земље. Током протеклих миленијума расправу о томе да ли глуве особе треба да се уче помоћу знакова (знаковна метода) или користећи говор (орална метода) је стална тема - углавном чујућих људи и других људи са скромним знањем о глумим људима.

Веома мало јавних служби у Србији поклања пажњу побољшању услуга глумим и наглумим особама. У неким општинским објектима постављен је вишејезични интерактивни сензорни портал за информације о раду услужног центра. Индукционе петље за амплификацију говора, које помажу лицима са оштећеним слухом да директно у слушни апарат примају информације, уграђене су и на шалтерима београдских општина Стари град, Савски венац, Врачар, Звездара, Раковица, Обреновац, и у градовима Јагодина, Панчево, Нови Пазар, Ужице и Ниш.

Програми рада Савеза глувих и наглумих Србије и локалних удружења

Важан циљ овог рада био је и да се утврди задовољство програмима рада који се спроводе у СГНС и организацијама глувих.

Резултати су:

- програми сарадње са надлежним министарствима у Влади Р. Србије у циљу доношења нормативних аката о правима глувих и наглува особа АС - 2,51, СД - 0,974;
- програми сарадње са међународним организацијама глувих - Светска федерација глувих, Европска Унија глувих, ЕУДУ, Балканско удружење глувих, национални савези глувих и наглувих АС - 2,82, СД - 0,991;
- програми сарадње са међународним инвалидским организацијама АС - 2,85, СД - 1,023;
- програми сарадње са инвалидским организацијама у Србији АС - 2,55, СД - 0,987;
- програми сарадње са локалним организацијама АС - 2,40, СД - 0,939;
- пружање стручне помоћи својим чланицама и појединцима у остваривању прописаних и гарантованих законских права АС - 2,44, СД - 1,041;
- неговање и развијање сарадње међу чланицама унутар Савеза АС - 2,38, СД - 0,922;
- програми унапређења и развоја система социјалне заштите АС - 2,60, СД - 1,037;
- програми унапређења и развоја система здравствене заштите АС - 2,56, СД - 0,986;
- програми сарадње са установама за откривање и спречавање узрока који изазивају оштећење слуха и предузимају мере за ублажавање последица АС - 2,62, СД - 1,049;
- програми сарадње са институцијама и установама за унапређење система образовања глувих и наглувих особа АС - 2,44, СД - 0,972;
- програми сарадње са институцијама и установама за професионално оспособљавање и рехабилитацију глувих и наглувих особа АС - 2,56, СД - 0,928;
- програми сарадње са Националном службом за запошљавање у циљу успешнијег запошљавања глувих и наглувих особа АС - 2,63, СД - 1,034;
- програми сарадње са Заштитним радионицама у којима су запослене глуве и наглуве особе АС - 2,68, СД - 0,956;

- програми сарадње са предузећима и послодавцима у којима су запослене глуве и наглуве особе АС - 2,56, СД - 0,897;
- организовање симпозијума, семинара, саветовања, стручних састанака, предавања и других облика рада на којима са глумим и наглумим особама АС - 2,63, СД - 0,979;
- организациом школа, семинара и курсева за обуку преводилаца и тумача знаковног језика АС - 2,29, СД - 0,964;
- радом на увођењу и усавршавању службе преводилачких сервиса - преводилаца и тумача у организацијама глумих АС - 2,10, СД - 1,016;
- ангажовањем на доношењу Закона о признавању знаковног језика, његовој стандардизацији и усавршавању АС - 2,26, СД - 1,080;
- информисањем чланства и шире јавности о животу, раду и проблемима глумих и наглумих особа преко средстава масовне комуникације АС - 2,51, СД - 0,959;
- информисањем чланства и шире јавности о животу, раду и проблемима глумих и наглумих особа издавањем својих часописа, публикација, монографија и слично АС - 2,40, СД - 1,010;
- програмима за побољшање материјалног и друштвеног положаја глумих и наглумих особа у Србији АС - 2,74, СД - 1,068;
- програмима културно-уметничких активности у циљу свестраног развоја личности глумих и наглумих особа, преко републичких смотри, фестивала, изложби и разних такмичења АС - 2,21, СД - 0,912;
- програмима спортско-рекреативне активности у циљу свестраног развоја личности глумих и наглумих лица, преко републичких првенстава, регионалних и локалних такмичења АС - 2,22, СД - 0,901;

Примећујемо да су се одговори испитаника просечно кретали од делимично задовољан до задовољан, те и да су одступања у ставу мања него када је у питању задовољство радом јавних служби. Како би се упоредило задовољство радом јавних служби са задовољством радом СГНС и удружења глумих, изведене су две анализе главних компоненти из којих су изведене два фактора – фактор *задовољство радом јавних служби* који објашњава 67,5% варијансе, и фактор *задовољство радом*

СГНС и удружења глувих који објашњава 62% варијансе. Потом је урађен *Paired Samplest-test*, како би се проверило постојање разлика у изражености ова два фактора међу испитаницима.

Анализа је показала да је $p > 0,05$ те да нису добијене значајне разлике у задовољству радом јавних служби и СГНС. Додатно, добијена је и висока (0,7) значајна позитивна корелација између ова два фактора ($p = 0,703$; $p < 0,001$).

Нормативи у спорту

Добијени налази о не/задовољству глувих и наглувих особа остваривањем прописаних права и активностима у области спорта указују да су *делимично задовољни прописаним правом*, али су просечно незадовољнији конкретним деловањем и применом закона, пре свега у области финансија спортских активности глувих и наглувих. Нисмо очекивали овакве резултате из следећих разлога: Законима, правилницима и уредбама у области спорта, глуве особе нису изједначене са чујућим особама и особама са инвалидитетом када су ови прописи у питању. Сви спортисти који освајају медаље на светским и европским првенствима и на истим такмичењима у оквиру Параолимпијских игара су, на основу ових норматива, адекватно награђени, новчано и заслуженим пензијама. Наступи глувих и наглувих и резултати које постижу на Светским играма глувих и првенствима Европе у оквиру популације глувих, нису признати и ови спортисти не остварују своје Уставом гарантовано право на једнакост. На другој страни, мора се узети у обзир и ситуација са распадом бивше СФРЈ и транзиција кроз коју пролазе новоформиране државе, па и Србија. У последњих 15 година, преко СГНС су од стране Сектора за заштиту особа са инвалидитетом добијана финансијска средства и организоване су рекреативно-спортске активности, са великим бројем учесника.

У Конвенцији о правима особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, бр. 42/2009), у члану 30. Прописана су права за учешће у рекреацији, активностима у слободно време и спорту.

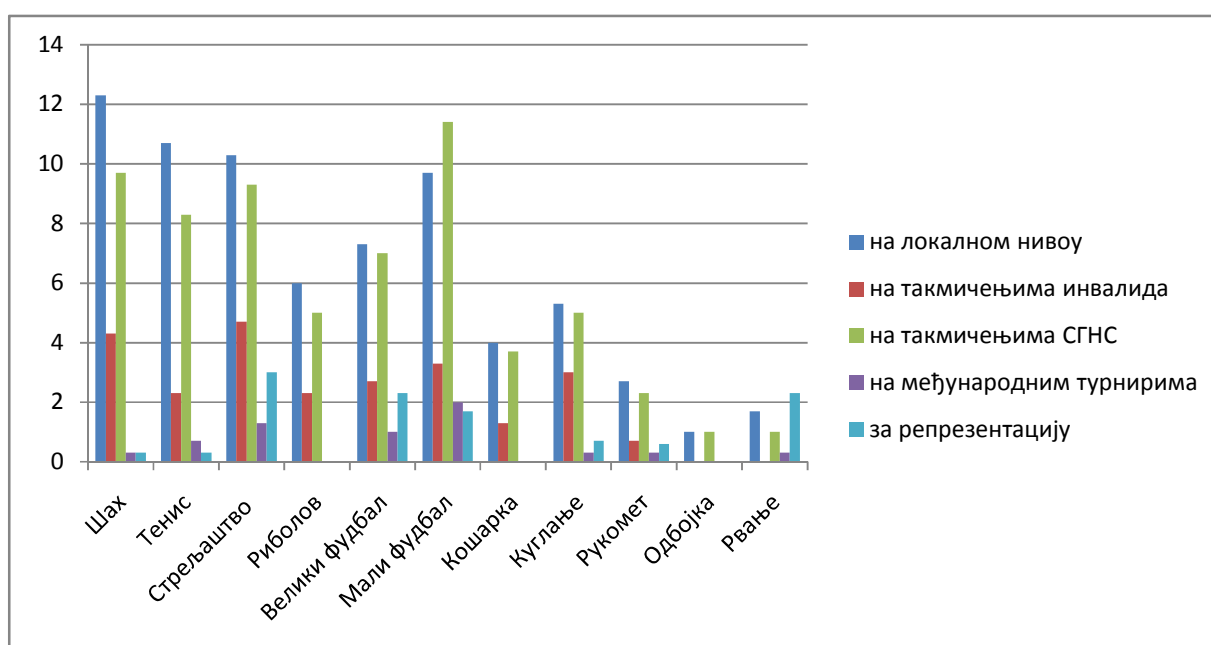
У Закону о спорту („Сл. гласник РС”, бр. 10/2016) истиче се да је спорт део физичке културе који обухвата сваки облик организованог и неорганизованог обављања спортских активности и спортских делатности од стране физичких и

правних лица у систему спорта, у циљу задовољења потреба човека за стваралаштвом, афирмацијом, физичким вежбањем и такмичењем са другима.

Просечно су *испитаници делимично задовољни* понудом и активностима у оквиру Савеза, али постоји извесно незадовољство сарадњом Савеза и удружења са другим сличним домаћим и страним организацијама и институцијама.

Прикупљени су и подаци о учешћу испитаника у различитим такмичењима. Резултати су приказани у графикану 7.

Графикон 7: Заступљеност спортова по нивоу такмичења

Највише учешћа глуви спортисти имају на локалном нивоу, на такмичењима у оквиру СГНС, на такмичењима у конкуренцији са другим особама са инвалидитетом, на међународним турнирима и најмање у наступима за репрезентацију глувих СФРЈ и Србије.

У физичком васпитању глувих морају да буду заступљени опште важећи принципи за спортске активности, као што су: руковођење тренинзима и такмичењима од стране стручних и компетентних лица, апсолутни надзор лекара. Спортске активности глувих у суштини, као и по садржају и циљу, ни у чему се не смеју разликовати од основних интенција физичке културе здравих лица. Нажалост у пракси се спортске активности глувих често одвијају без довољне припреме

самих такмичара, што значи да недостаје потребна систематичност и организованост у руковођењу спортским активностима глувих.

При избору спортских активности за глуве и наглуве морамо респектовати узраст, опште здравствено стање, као и физичке и психичке поремећаје који су последица глувоће. У зависности од узраста треба планирати врсту спортске активности водећи увек рачуна о индивидуалним физичким могућностима бирајући спортску активност која ће не само допринети општем физичком развоју, већ ће представљати средство корекције извесних физичких поремећаја.

У принципу, треба одабирати оне физичке активности које у првом реду подижу опште физичко стање и у исто време јачају целокупну мускулатуру, нарочито грудну, леђну и трбушну.

Правилним избором спортске активности постиже се комплетно формирање личности, а не само јачање физичке кондиције и развијање моторике. Предлаже спортске активности којима се могу бавити глуви, које се могу изједначити са спортским активностима предвиђеним за чујуће, здраве особе. За глуве посебан значај имају следеће активности: партерна гимнастика, трчање, скокови, кошарка, одбојка, рукомет, тенис, стони тенис, фудбал, хокеј, голф, куглање, гађање, планинарење, пешачење, пливање, веслање, скијање, клизање и санкање. Такође велики утицај на обликовање ритма целокупног организма и на целовито развијање организма имају ритмичке вежбе и фолклор, као и извођење пантомима.

Спортске игре с лоптом као што су кошарка, одбојка, рукомет, а од зимских клизање, представљају најподесније активности за глуве, јер усавршавају координацију покрета, а увежбавањем стабилности и равнотеже компензују оштећену или уништену вестибуларну функцију.

Постоје, међутим, многе друге спортске активности које са медицинског становишта не би требало дозволити глувима, односно, које би им требало ускратити. Због оштећења вестибуларног апарата и могућности несрећних случајева, глувим и глувонемим треба забранити роњење, скакање у воду, а ограничити или потпуно ускратити вежбе на справама, пењање уз конопца, бициклизам, аутомобилизам, једрење.

Дизање терета, бацање, рвање и бокс треба избегавати, због тога што је код глувих особа често неправилна техника дисања. Ове активности представљају вежбе снаге у којима се јављају дисајне паузе које спречавају нормално дисање па их треба избегавати (Митровић, 1971).

Нормативи у области културе

Ако сагледамо степен упознатости испитаника са нормативима у области културе можемо закључити да су испитаници претежно *недовољно упознати* с актима која регулишу њихова права.

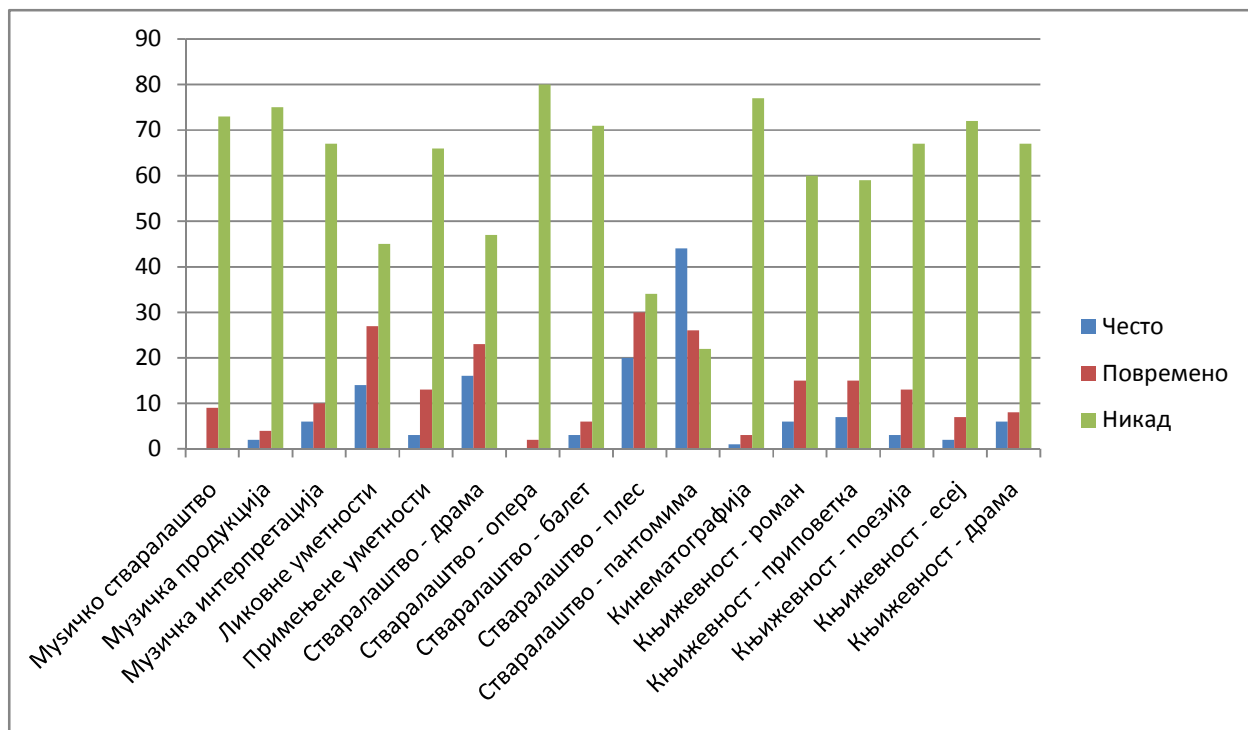
Резултати показују да су глуве и наглуве особе *претежно делимично задовољне, до незадовољне нормативима у области културе.*

Подаци о задовољству испитаника понудом програма културних делатности који се спроводе на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије указују да су особе са оштећењем слуха *претежно задовољне* програмима СГНС, при чему су најзадовољнији драмско-пантомимским остварењима и организацијом фестивала КУД, а слабије задовољни организацијом и програмима поводом Светског дана инвалида.

Анализирајући резултате задовољства испитаника понудом програма културног стваралаштва у оквиру организација глувих можемо закључити да су глуве и наглуве особе *просечно задовољне постојећом понудом*, односно да им се највише свиђају културне манифестације поводом Дана жена – 8. марта, а да су најмање задовољни програмима поводом прославе Светог Саве.

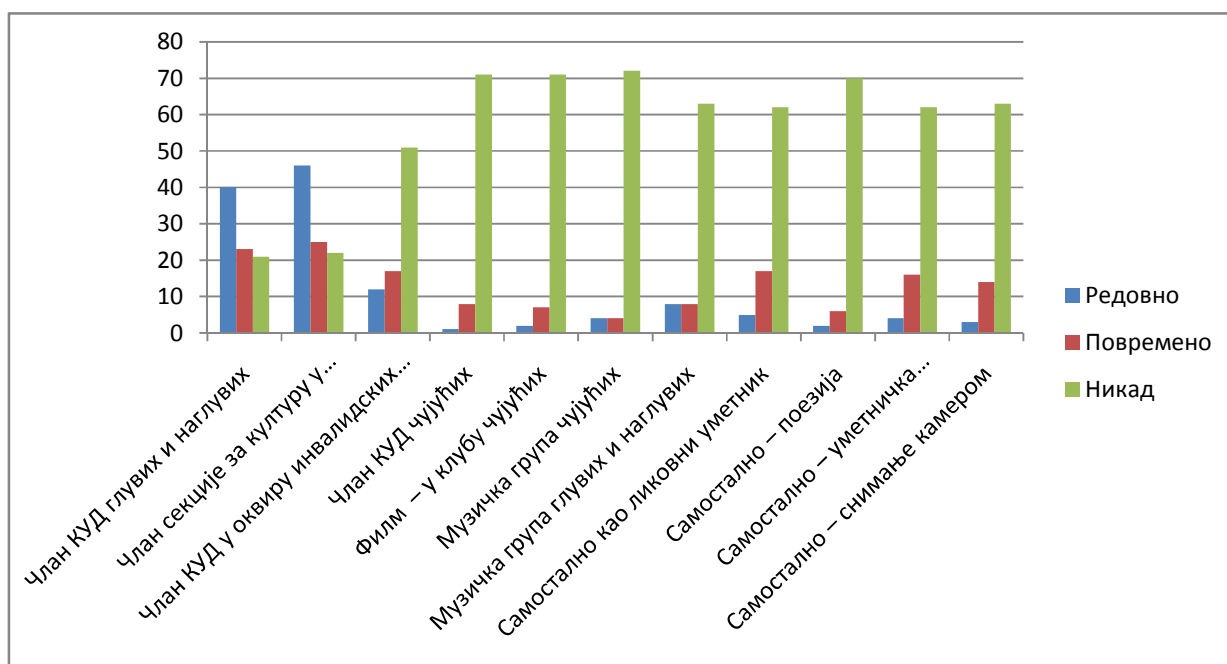
У графикону 8 приказане су учесталости различитих облика културног стваралаштва међу испитаницима. Од испитаних особа, највећи проценат је изјавио да се често и понекад бави плесом (59%), пантомимом (76%), ликовним уметностима (47,7%) и драмом (45,3%).

Графикон 8: Учесталост културног стваралаштва међу глувим и наглувим особама

Највећи проценат испитаника се бар понекад укључује у културне програме КУД-а глувих и наглувих (75%) или секције у организацији глувих и наглувих (76%) (Графикон 9). Глупе и наглуве особе се најређе прикључују организацијама чујућих (10-11,2%).

Графикон 9: Место укључивања у културна дешавања и секције

Глуве особе су кроз историју биле укључене у књижевну уметност на различите начине. Најчешће су писали о свом животном искуству које је везано за глувоћу. Шпанска монахиња Teresa de Cartagena, као и француски песници Pierre de Ronsard и Joachim du Bellay имали су значајан утицај на стварање литерарне уметности глувих особа (Радић Шестић, Димић, Шешум, 2012).

Способност ликовног изражавања глувих је већ одавно запажена; о сликарском таленту глувих писали су и славни Leonardo da Vinci и Girolamo Kardano. Увид у интересовања уметника тог времена лако се може стећи на основу дела “The Notebooks of Leonardo Da Vinci”. Поред анатомије, пропорција, перспективе, светла и сенки, сликари тог времена су били заинтересовани и за питања као што су: како верно насликати став модела, његове гестове, емоције, тело у покрету... То је подстакло Леонарда да Винчија да развија гестовни начин комуникације код глувих особа Кардано је сматрао да велики мајстори немају потребе да се замарају бојењем великих површина у црквама када то могу да ураде глуви, а мајстори могу само да довршавају њихове радове којима би удахнули душу (Радић Шестић, Димић, Шешум, 2012).

У свету се глуве и наглуве особе другачије организују и баве културним стваралаштвом.

Глуве особе у Русији, у Москви од 1963. године има своје позориште - Позориште мимике и геста. То је први светски професионални театар глувих позоришних уметника. Артисти позоришта играју трагедију, сатиричну комедију, драму, пантомиму, музичку комедију и још много тога (<http://www.tmig.su/info.phtml?c=35> Театр Мимики и Жеста).

Народно позориште глувих (НТД) - National Theatre of the Deaf (NTD) је најстарија позоришна компанија у Сједињеним Америчким Државама. Настало је 1967. године и стално иде на турнеје и изводи оригиналне представе (https://en.wikipedia.org/wiki/National_Theatre_of_the_Deaf).

Национална позоришта глувих постоје у великом броју држава, а познато је да их у неким државама постоји и у неколико градова. Посебну традицију имају у Канади и Француској.

Истакли смо да глуве и наглуве особе у Србији имају своја Културно-уметничка друштва у оквиру којих се баве културним стваралаштвом. Она локална удружења глувих и наглувих која нису основала КУД, имају секције за културу за више области културног стваралаштва. КУД глувих и наглувих су регистрована при својим организацијама-удружењима глувих и наглувих.

18. ЗАКЉУЧЦИ

18.1. Тестирање хипотеза

При истраживању специфичности културе глувих наглувих особа у Србији, дефинисали смо хипотезе, на основу којих сумирамо закључке:

Наша прва хипотеза гласила је да су глуве и наглуве особе развиле посебну културу у оквиру друштвене заједнице и „масовне културе”.

На основу анализе реализованих програмских активности и резултата истраживања о специфичности заједнице глувих и наглувих Србије, специфичности у начину комуникације и коришћења свог матерњег језика – знаковног језика, специфичности у обликовању културног идентитета: смотри и фестивала културног стваралаштва у области народних игара-фолклора, драме, пантомиме, модерних игара, комедије, рецитовања на знаковном језику; остварења у области сликарства и вајарства; литерарног стваралаштва, стварања својих спортских друштава и спортских успеха у оквиру заједнице глувих Европе и Светске федерације глувих, можемо констатовати да је у Србији формирана културна заједница глувих и наглувих, са својим посебностима и специфичностима и да је наша хипотеза **потврђена**.

Наша друга хипотеза гласила је да су глуве и наглуве особе недовољно упознате са нормативним актима која регулишу њихова права у Србији.

Резултати истраживања на плану степена упознатости са нормативним актима о правима глувих и наглувих су:

- глуве и наглуве особе су делимично упознате са нормативима о браку, односима деце и родитеља, имовинским односима, дискриминацијом у породици, заштитом од насиља, а посебно и заштитом деце, док су просечно недовољно упознати с нормативима који се односе на усвајање и хранитељство, старатељство, издржавање, ванбрачном заједницом и поступцима у вези спорова у породици;
- на основу података о информисаности испитаника о нормативним актима која регулишу права глувих и наглувих особа у Србији можемо закључити да су испитаници делимично упознати с актима која регулишу њихова

права. Слабије су упознати са нормативи о правима из области информисања и телекомуникација. Изражене су разлике у степену информисаности међу испитаницима, а највеће су примећене када су у питању права у области пензијско инвалидског осигурања, права која су гарантована Уставом Републике Србије и нормативи о утврђивању инвалидности;

- резултати степена упознатости испитаника са нормативима у области културе указују да су глуве и наглуве особе делимично упознате са нормативним актима која регулишу њихова права у Србији.

На основу анализе и добијених резултата, можемо закључити да је је наша друга хипотеза **потврђена**.

Наша трећа хипотеза гласила је да глуве и наглуве особе изражавају низак степен задовољства радом јавних служби и институција у остваривању прописаних права.

- Подаци указују да су испитаници углавном делимично или недовољно задовољни степеном остварености својих права на употребу знаковног језика и то углавном када су у питању службе од општег значаја – здравство, општина, полиција, социјалне службе и слично.
- На основу добијених података о степен задовољства оствареношћу права у области информисања, можемо закључити да су испитаници претежно делимично или недовољно задовољни.
- Резултати у вези утицаја/помоћи институција на интеграцију глувих и наглувих су такви да можемо закључити да просечно глуве и наглуве особе мисле да је помоћ институција мала, а најмања када су у питању институције чујућих - КУД, општина, факултет, спортски клуб, центар за социјални рад.
- Испитаници су делимично задовољни радом надлежних служби при пружању услуга глумим и наглумим особама у свакодневном животу, с тим што су одступања у ставу мања. Веће задовољство исказују када је у питању рад служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије, а просечно су

задовољни радом својих организација глувих, али нема статистички значајне разлике.

- Налази о задовољству испитаника остваривањем прописаних права у области спорта указују да су просечно незадовољнији конкретним деловањем и применом закона, пре свега у области финансија и обезбеђивања здравствене заштите у спорту. Просечно су испитаници делимично задовољни понудом и активностима Савеза глувих и наглувих Србије, али постоји извесно незадовољство сарадњом Савеза и удружења са другим сличним домаћим и страним организацијама и институцијама.
- На основу добијених резултата, глуве и наглуве особе су претежно делимично задовољне, до незадовољне остваривањем својих права у области културе.

Резултати нам указују да глуве и наглуве особе изражавају низак степен задовољства радом јавних служби и институција у остваривању прописаних права глувих и наглувих особа, па је наша трећа хипотеза **потврђена**.

Наша четврта хипотеза гласила је да постоје разлике у ставовима испитаника о нормативној уређености њихових права и начину остваривања истих.

- Глуве и наглуве особе су *делимично* упознате са нормативима о браку, односима деце и родитеља, имовинским односима, дискриминацијом у породици, заштитом од насиља, а посебно и заштитом деце, док су *просечно* недовољно упознати с нормативима који се односе на усвајање и хранитељство, старатељство, издржавање, ванбрачном заједницом и поступцима у вези спорова у породици.
- Подаци о информисаности испитаника о нормативним актима која регулишу права глувих и наглувих особа у Србији нам дају право да *можемо закључити да су испитаници претежно делимично упознати с актима која регулишу њихова права. Слабије су упознати са нормативи о правима из области информисања и телекомуникација*. Изражене су разлике у степену информисаности међу испитаницима, а највеће су примећене када су у питању права у области пензијско инвалидског

осигурања, права која су гарантована Уставом Републике Србије и нормативи о утврђивању инвалидности.

- На основу података о информисаности испитаника о нормативним актима која регулишу права глувих и наглувих особа у Србији *можемо закључити да су испитаници претежно делимично упознати с актима која регулишу њихова права, да су слабије упознати са нормативи о правима из области информисања и телекомуникација и да постоје разлике у степену информисаности међу испитаницима када су у питању права у области пензијско инвалидског осигурања, права која су гарантована Уставом Републике Србије и нормативи о утврђивању инвалидности;*
- Испитаници *су делимично задовољни прописаним правима о спорту у Уставу и законима Републике Србије, док су просечно незадовољнији конкретним деловањем и применом закона, пре свега у области финансија и обезбеђивања здравствене заштите у спорту.*

Ове исказане разлике у ставовима испитаника указују да је наша четврта хипотеза **потврђена**.

Наша пета хипотеза гласила је да су глуве и наглуве особе задовољне системом рехабилитације, васпитањем и образовањем, здравственом заштитом и запошљавањем и радом.

- резултати нам показују да је Решење о развраставању/категоризацији добило 78,7%, односно 236 испитаника, што је значајно више од 20% оних који решење нису добили ($\chi^2(1)=34,911$; $p<0,001$);
- од оних који су ишли у предшколске установе, у скоро 60% случајева је то био вртић/обданиште при школи за децу оштећеног слуха (табели бр. 13);
- (98.7%) испитаника нема кохлеарни имплант ($\chi^2(2)=192,283$; $p<0,001$) и разлика је статистички значајна на нивоу 0,001.
- 255 (85%) испитаника не подржава уградњу кохлеарног импланта и има негативно мишљење о уградњи истог ($\chi^2(1)=51,506$; $p<0,001$), па је и ова разлика је статистички значајна на нивоу 0,001.

- основну школу за глуве и наглуве ученике завршило је 223 (74.3%) испитаника, што значи да су значајно чешће заступљене основне школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=133,598$; $p<0,001$).
- средњу школу за глуве и наглуве ученике завршило је 230 (76.7%) испитаника, што значи да су значајно чешће заступљене средње школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=148,884$; $p<0,001$).
- резултати показују да су испитаници претежно задовољни основном и средњом школом за глуве и наглуве ученике;
- професионалну оријентацију је највећи број испитаника (86%) обавио у школи коју су похађали, а и за тај налаз резултат је значајан на нивоу 0,001 ($\chi^2(2)=136.102$; $p<0,001$).
- највећи проценат испитаника (65%) сматра да су школе за глуву и наглуву децу и омладину најадекватнији образовни избор ($\chi^2(3)=93,158$; $p<0,001$), што указује на значајну разлику;
- професионалну оријентацију је највећи број испитаника (86%) обавио у школи коју су похађали, а и за тај налаз резултат је значајан на нивоу 0,001 ($\chi^2(2)=136.102$; $n<0,001$).
- од укупног броја, 96,3% испитаника су корисници здравственог осигурања, а од тога 96,5% користи право на здравствену заштиту;
- налази указују да су *просечно испитаници задовољнији различитим сегментима и областима посла* (радним временом, паузама, годиšnjим одмором, као и односом са колегама на послу), а *делимично задовољни могућношћу за напредовањем у служби*;
- ставови глувих и наглувих у вези запошљавања и рада су подељени, али нема значајних разлика међу испитаницима када су позитивне и негативне тврдње.

Сви ови резултати дају нам потврду да су глуве и наглуве особе задовољне системом рехабилитације, васпитањем и образовањем и здравственом заштитом, док су ставови у вези запошљавања подељени, па можемо закључити да је наша пета хипотеза **делимично потврђена**.

Наша шеста хипотеза гласила је да се глуве и наглуве особе радије укључују у своје организације, него у организације „чујућих”.

Следећи резултати иду у прилог тези да се глуве и наглуве особе радије укључују у своје организације, КУД глувих и спортска друштва глувих него у организације чујућих:

- *Значајно већи број испитаника (68%) не користи слушни апарат ($\chi^2(2)=63,01$; $p<0,001$).*
- *Решење о развраставању/категоризацији добило је 78,7%, што је значајно више од 20% оних који решење нису добили ($\chi^2(1)=34,911$; $p<0,001$).*
- *Укупно 98.7% испитаника нема кохлеарни имплант ($\chi^2(2)=192,283$; $p<0,001$, док 85% испитаника не подржава уградњу кохлеарног импланта и има негативно мишљење о уградњи ($\chi^2(1)=51,506$; $p<0,001$).*
- *Скоро 60% случајева глува и наглува деца су ишла у вртић/обданиште при школи за децу оштећеног слуха.*
- *По мишљењу испитаника, за њих је најадекватнија школа за глуву и наглуву децу, видимо да су значајно чешће заступљене основне ($\chi^2(3)=133,598$; $p<0,001$) и средње школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=148,884$; $p<0,001$).*
- *Професионалну оријентацију је највећи број испитаника (86%) обавио у школи коју су похађали, а и за тај налаз резултат је значајан на нивоу 0,001 ($\chi^2(2)=136,102$; $p<0,001$).*
- *Приликом запослења 36,6% испитаника је тражило помоћ организације глувих.*
- *Чак 191 (87%) испитаника мисли да глуве и наглуве особе складан брак постижу са глувом особом.*
- *Скоро сви испитаници (97%) сматрају да је у Србији неопходно доношење Закона о знаковном језику глувих, што последично чини овај налаз статистички значајним ($\chi^2(1)=91,162$; $p<0,001$) и (87,7%) испитаника сматра да треба да се уради стандардизација српског знаковног језика, што чини овај налаз статистички значајним ($\chi^2(1)=61,13$; $p<0,001$).*
- *Резултати показују да се знаковним језиком глуве и наглуве особе највише користе у организацији глувих и на манифестацијама које они организују.*

- резултати показују да глуви спортисти радо учествују на такмичењима у оквиру СГНС.
- највећи проценат испитаника се радије укључује у културне програме КУД-а глувих и наглувих (75%) или секције у организацији глувих и наглувих (76%), док се најређе прикључују организацијама чујућих (10-11,2%).

Сви ови резултати иду у прилог тези да се глуве и наглуве особе радије укључују у своје организације, него у организације „чујућих”, па сматрамо да је наша шеста хипотеза **потврђена**.

Наша седма хипотеза гласила је да глуве и наглуве особе изражавају висок степен задовољства програмима активности које се спроводе у оквиру Савеза глувих и организација.

Примећујемо да су се одговори испитаника просечно кретали од делимично задовољан до задовољан, те и да су одступања у ставу мања него када је у питању задовољство радом јавних служби. Како би се упоредило задовољство радом јавних служби са задовољством радом СГНС и удружења глувих, изведене су две анализе главних компоненти из којих су изведене два фактора – фактор *Задовољство радом јавних служби*, који објашњава 67,5% варијансе, и фактор *Задовољство радом СГНС и удружења глувих*, који објашњава 62% варијансе. Потом је урађен *Paired Samplest-test*, како би се проверило постојање разлика у изражености ова два фактора међу испитаницима.

Значајност разлика на факторима

Разлика АС	Разлика СД	T	p
-0,0015	0,84664722	-0,123	0,902

Из табеле видимо да је $p > 0,05$ те да нису добијене значајне разлике у задовољству радом јавних служби и СГНС. Додатно, добијена је и висока (0,7) значајна позитивна корелација између ова два фактора ($r = 0,703$; $p < 0,001$).

Стога можемо закључити да је наша **седма хипотеза делимично потврђена**.

Наша осма хипотеза гласила је да постоје разлике у ставовима испитаника у вези начина на који треба извршити притисак на државу и друштво да се побољшају нормативна решења и однос према глувим и наглувим особама.

Ако сагледамо да већина испитаника није дала никакве предлоге и сугестије у вези решавања проблема и побољшања рада у државним институцијама, СГНС и удружењима и то схватимо као став већине испитаника (незаинтересованост и ли немоћ да утичу на државу), и сугестије мањег броја испитаника, где директно прозивају и позивају државу и државне органе да финансирају активности глувих и да ускладе нормативе, то можемо схватити као други и другачији став мањег броја испитаника.

Један од најважнијих проблема је едукација глувих и улагање држава у квалитетније школовање и образовање одраслих глувих.

Такође, један део испитаника сматра да држава својим нормативима и поштовањем законитост треба спречи привилегије при запошљавању и у другим областима, док један део испитаника апелује на побољшање рада јавних служби у свим областима живота. Мањи део испитаника сматра да Савез глувих и наглувих треба да организује едукацију глувих и наглувих о правима и да утиче да се нормативно решавају уређују и спроводе прописана права.

Један део испитаника изражава своју забринутост за будућност, која је озбиљно угрожена.

На основу те подељености испитаника, да не дају никакве предлоге и на основу различитих мишљења и ставова по питању решавања статуса глувих и наглувих особа, можемо констатовати да је осма хипотеза **потврђена**.

18.2. Закључци

Од укупно 300 испитаника који су учествовали у истраживању, њих 182 су мушког пола (61%) и 118 женског пола (39%) и *таква полна диспропорција се показује као значајна* ($\chi^2(1)=4,666$; $n=0,03$).

Резултати показују да су у истраживању учествовале глуве и наглуве особе старости од 32 до 98 година (АС=67,81; СД=13,76).

Међу испитаницима је било највише оних који су ожењени-удати (57.0%), следе неожењени-неудате (28.3%), па они који живе у ванбрачној заједници (7.0%), а најмање удоваца-удовица (4.7%) и разведених (3%).

Резултати показују да је било највише одговора да је слушно оштећење настало од последица болести 142 (47.3%), следе они који су дали одговор да имају урођено оштећење слуха 111 (37.0%), да је оштећење настало од лекова 18 испитаника (6.0%), па порођајних повреда 4 (4.7%), остало (2.7%) и најмање од механичких повреда (2.3%).

Од 300 испитаника наглувих је било 101 (33.7%) и глувих 199 (66.3%). Тачно две трећине испитаника има потпуно, док остали имају делимично оштећење слуха, односно припадају групи наглувих и *ова разлика је статистички значајна* ($\chi^2(1)=10,628$; $p=0,001$).

Значајно већи број испитаника (68%) не користи слушни апарат ($\chi^2(2)=63,01$; $p<0,001$), док њих 27,7% користи на једном уву, односно 4% на оба.

Учесници истраживања *значајно чешће не пате од других оштећења чула* (95% према 5%, $\chi^2(1)=81,786$; $p<0,001$) и да *значајно чешће не пате од телесних оштећења* (94% према 6%), $\chi^2(1)=79,528$; $p<0,001$).

Решење о развраставању/категоризацији добило је 78,7%, односно 236 испитаника, *што је значајно више од 20% оних који решење нису добили* ($\chi^2(1)=34,911$; $p<0,001$).

Укупно 221 (73.7%) испитаника су се изјаснило да су ишли на слушну и говорну рехабилитацију, док 79 (26.3%) испитаника није ишло.

Процентуално мањи број испитаника је ишао у предшколске установе од оних који нису, мада *та разлика није статистички значајна* (40,7% према 59,3%, $\chi^2(1)=3,46$; $p=0,06$). Од оних који јесу ишли, у скоро 60% случајева је то био вртић/обданиште при школи за децу оштећеног слуха.

Укупно (98.7%) испитаника *нема кохлеарни имплант* ($\chi^2(2)=192,283$; $p<0,001$) и *разлика је статистички значајна на нивоу 0,001*, док 255 (85%) испитаника не подржава уградњу кохлеарног импланта и има негативно мишљење о уградњи истог ($\chi^2(1)=51,506$; $p<0,001$), па је и *ова разлика статистички значајна на нивоу 0,001*.

Највећи број испитаника завршио је средњу школу 254 (84,7%), на основном образовању остало је свега 6 (2%), док је више и високо образовање стекло 40 (13.3%) испитаника и ове разлике у образовању значајне су на нивоу 0.001 ($\chi^2(2)=120,649$; $p<0,001$).

Значајно чешће су заступљене основне школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=133,598$; $p<0,001$) и значајно чешће су заступљене средње школе за глуве и наглуве ученике ($\chi^2(3)=148,884$; $p<0,001$). Испитаници су претежно задовољни основном школом и просечно задовољни средњом школом коју су завршили.

У оквиру подручја рада, најзаступљеније је: текстилство и кожарство – 77 (25.6), машинство и обрада метала – 55 (18.3%), графичарство – 53 (17.6%), шумарство и обрада дрвета – 26 (8.7%), личне услуге – 12 (4.0%).

У оквиру вишег и високог образовања заступљеност је следећа: ликовне академије – 15 (5.0%), графички дизајн 12 (4.0%), ВПШ – 6 (2.0%), педагогија – 5 (1.7%), инж. шумарства – 22 (0.7%).

Професионалну оријентацију је највећи број испитаника (86%) обавио у школи коју су похађали, а и за тај налаз резултат је значајан на нивоу 0,001 ($\chi^2(2)=136.102$; $p<0,001$).

Највећи проценат испитаника (65%) сматра да су школе за глуву и наглуву децу и омладину најадекватнији образовни избор ($\chi^2(3)=93,158$; $p<0,001$), што указује на значајну разлику, али скоро 30% испитаника мисли да би глува и наглува деца требало да похађају неки облик редовне школе.

Када је у питању радни статус, 69 особа, односно 33% испитаника се изјашњава као незапослени – од тога, 20 испитаника је остало без посла, а 46 је пријављено код Националне службе за запошљавање.

Од укупног броја запослених, највише је оних који су запослени у државном предузећу 73 (24.3%), следе они који су запослени код приватника 53 (17.7%), у заштитној радионици 15 (5%), инвалидској организацији – савезу (удружењу) глувих 10 (3.3%), у државном органу 3 (1.0%), самостално обавља делатност 3 (1.0%), пољопривредник 2 (0.7%).

Приликом запослења, 43 (14,3%) испитаника се није никоме обраћало за помоћ, 46,3% је одлазило у Националну службу за запошљавање, 36,6% је контактирало Организацију глувих.

Подаци показују да значајно више испитаника мисли да особе с оштећењем слуха треба да:

- имају предност при запошљавању, да желе да раде, да имају самопоуздања, имају радне навике, да савесно и одговорно обављају послове на којима раде, поштују организацију рада и пословања, уговорене обавезе из радног односа и мере заштите на раду;
- значајна већина мисли да послодавци имају предрасуде о способностима глувих и наглувих за рад, да постоји дискриминација приликом запошљавања глувих и наглувих особа, да глуве и наглуве особе добијају лошије послове, који не одговарају њиховим способностима;
- скоро 77% испитаника сматра да у предузећу/фирми треба да постоји преводилац на знаковни језик, 80% мисли да држава треба да обезбеди послове Заштитним радионицама, а већина испитаника би и више волела да ради у заштитној радионици неко у другом предузећу;
- није добијена статистички значајна разлика у броју оних који се слажу, односно не слажу са тврдњом да се глуве и наглуве особе искоришћавају на радном месту, а статистички једнак број се опредељује и за и против тврдње да глуве и наглуве особе имају предрасуде према чујућим колегама.

Налази указују да су *просечно испитаници задовољнији различитим сегментима и областима посла*, при чему су делимично задовољни *могућношћу за напредовањем у служби*, а на тој ставци су приметна и већа одступања, мада се ставови највише разликују када је у питању *задовољство платом и роковима за њену исплату*. Испитаници су задовољни радним временом, паузама и годишњим одмором, као и односом са колегама на послу.

Укупно је 35.7% испитаника користило право на бенефицирани радни стаж (радни стаж са увећаним трајањем, *не постоји статистички значајна разлика у броју оних који јесу и нису користили бенефицирани радни стаж* ($\chi^2(1)=3,03$; $n=0,08$).

Као пензионер се изјашњава 86 особа, односно 28,7%.

Укупно 77 (25.7%) испитаника има решење о телесном оштећењу и стиче права која су прописана у нормативима.

Туђу негу и помоћ прима свега 22 (7,3%) испитаника, од тога: материјално обезбеђење прима 10 (3.3%) испитаника, остварује право на додатак за помоћ и негу другог лица 5 (1.7) испитаника, право на помоћ за оспособљавање за рад ужива 4(1.3%) испитаника, право на увећан доходак за помоћ и негу другог лица има 2 (0.7%) испитаника.

Укупно 34 (11,3%) испитаника су корисници права о подршци породици са децом, од чега највећи проценат прима дејчи додатак 22 (64,7%), следи накнада за време породичног одсуства и неге детета 6 (2.0%), родитељски додатак 3 (1.0%), накнаду за време породичног одсуства и дејчи додатак има 1 (0.3%) испитаник, родитељски додатак и накнада за боравак детета ометеног у развоју у предшколској установи користи по 1 (0.3%) испитаник.

Корисници здравствене заштите су скоро сви испитаници 289 (96.3%), док њих 11 (3.7%) нису, а од тога 96,5% користи право на здравствену заштиту, 24,5% користи право на медицинско-техничка помагала за рехабилитацију (слушна помагала), 11,7% право на накнаду за време привремене спречености за рад, а 8,9% право на накнаду путних трошкова у вези коришћења здравствене заштите.

Сталног партнера има 60% испитаника (од тога 67,1% је са гувом, а 23,1% са наглувом особом), 11,7% , а 191 (87%) испитаника мисли да глуве и наглуве особе складан брак постижу са глувом особом, и 66 (22%) са наглувом особом.

Укупно 76.0% испитаника је одговорила да у њиховој породици нема других особа које имају оштећен слух.

Глуве и наглуве особе делимично упознате са нормативима о браку, односима деце и родитеља, имовинским односима, дискриминацијом у породици, заштитом од насиља, а посебно и заштитом деце. Међутим, просечно су недовољно упознати с нормативима који се односе на усвајање и хранитељство, старатељство, издржавање, ванбрачном заједницом и поступцима у вези спорова у породици.

Укупно 138 (46%) испитаника сматра да у породицама глувих постоји вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. На другом месту је наношење или покушај наношења телесне повреде - 133 (44.3%) испитаника.

Стамбена ситуација испитаника веома различита, а највише је оних који живе у породичној кући чији су власници родитељи (26.3%) и оних који живе у својој кући 62 (20.7%), док је најмање оних који су подстанари и нешто друго.

Глуви сматрају да треба да живе самостално са својим брачним другом/партнером у 74.3%, док је само је мање оних који сматрају да треба да живе са родитељима једног од брачних партнера (24.3%).

Скоро сви испитаници (97%) сматрају да је у Србији неопходно доношење Закона о знаковном језику глувих, *што последично чини овај налаз статистички значајним* ($\chi^2(1)=91,162$; $p<0,001$) и 263 (87,7%) испитаника сматра да треба да се уради стандардизација српског знаковног језика, *што чини овај налаз статистички значајним* ($\chi^2(1)=61,13$; $p<0,001$).

Знаковним језиком глуве и наглуве особе се највише користе у организацији глувих и на манифестацијама које они организују, а најмање у обављању свакодневних ствари – куповина, плаћање у банци, општини, у социјалним и здравственим установама.

Испитаници су углавном *делимично или недовољно задовољни степеном остварености својих права* и то углавном када су у питању *службе од општег значаја – здравство, општина, полиција, социјалне службе* и слично.

Испитаници исказују задовољство када је у питању *степен остварености права на знаковни језик у оквиру Савеза и удружења глувих*.

Испитаници често користе СМС поруке на мобилним телефонима, повремено различите услуге интернета (е-маил, друштвене мреже, скајп), а врло ретко се користе телефонима, форумима, а никад услугама електронске трговине.

Испитаници су најмање задовољни услугама телевизијских медија, посебно када је у питању присуство знаковног језика и титлованих програма. Просечно су задовољнији, али не сасвим, информисањем од стране Савеза глувих и наглувих Србије, као и од организације глувих којој припадају.

Укупно 184 (61,3%) сматра да глуве и наглуве особе у Србији имају слободу удруживања и јавног окупљања ради испољавања верских уверења. Њих 19 (6.3%) сматрају да немају слободу удруживања ради испољавања верских уверења, а 92 (30.6%) испитаника се изјаснило да није упознато са стањем у држави по овом питању, *што значи да статистички знатно већи број испитаника позитивније оцењује ситуацију када је слобода верских ставова у питању* ($\chi^2(2)=46,415$; $n<0,001$).

Већински (60,5%), испитаници сматрају да су верска уверења међу глувима и наглум делимично изражена, 21% сматра да ова популација није религиозна, док 18,5% сматра да су ова уверења врло изражена и ове разлике су статистички значајне ($\chi^2(2)=33,927$; $n<0,001$).

Да глуве и наглуве особе у Србији имају слободу приступања црквама и верским заједницама, у складу са законом, слаже се 261 (87%) испитаника, док је 25 (8,3%) негирало ову тврдњу, и ова разлика се показала статистички значајном ($\chi^2(2)=144,086$; $n<0,001$).

Да глуве и наглуве особе у Србији имају право на преводиоца за време вршења верске службе извештава већина 211 (70,3%) учесника у истраживању, за разлику од оних 61 (20.3%) који сматрају да то право немају, *што значи да статистички знатно већи број испитаника позитивније оцењује ситуацију када је слобода верских ставова у питању* ($\chi^2(2)=80,172$; $n<0,001$).

Међу испитаницима је било 250 (83.3%) припадника Српске православне цркве, 8 (2.7%), припадника Римокатоличке цркве, 1 (0.3%) припадник Евангелистичке хришћанске цркве, 14 (4.7%) припадника Исламске верске заједнице, 4 (1.3%) Словачке Евангелистичке цркве и 1 (0.3%) Јеврејска верске заједнице.

Укупно 266 (88,7%) испитаника се не осећа дискриминисано због тога што су изражавали своја верска уверења, за разлику од оних који сматрају да јесу дискриминисани 22 (7.3%), *што указује на статистички значајну разлику* ($\chi^2(1)=69,02$; $n<0,001$).

Значајно чешће испитаници не користе субвенције ни у једној од предвиђених области, изузев када је у питању РТВ претплата и мобилна телефонија где нису добијене никакве значајне разлике.

Испитани су ставови глувих и наглувих о важности утицаја одређених фактора за интеграцију и социјализацију особа са оштећењем слуха. Можемо закључити да просечно за све од наведеног испитаници сматрају да утиче у одређеној мери, а ништа много или нимало. Највећа разликовања у ставу су изражена по питању утицаја употребе слушног апарата, времена настанка оштећења и почетка рехабилитације и материјалних услова породице.

Просечно глуве и наглуве особе мисле да је помоћ институција у њиховој интеграцији мала, а најмања када су у питању институције чујућих - КУД, општина, факултет, спортски клуб, центар за социјални рад.

Испитаници су претежно делимично упознати с актима која регулишу њихова права. Слабије су упознати са нормативи о правима из области информисања и телекомуникација.

Испитаници су делимично задовољни радом надлежних служби, с тим што су одступања у ставу мања. Веће задовољство исказују када је у питању рад служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије, а просечно су задовољни радом својих организација глувих.

У процени програма рада који се спроводе у СГНС и организацијама глувих, одговори испитаника просечно кретали од делимично задовољан до задовољан, те и да су одступања у ставу мања него када је у питању задовољство радом јавних служби. Нешто израженије задовољство је Радом на увођењу и усавршавању службе преводилачких сервиса - преводилаца и тумача у организацијама глувих, програмима културно-уметничких испорско рекреативних активности на нивоу СГНС, али без значајне разлике.

Испитаници су делимично задовољни прописаним правима у Уставу и законима Републике Србије о спорту, али су просечно незадовољнији конкретним деловањем и применом закона, пре свега у области финансија у спорт глувих и наглувих.

Просечно су испитаници делимично задовољни понудом и активностима у спорту на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије, али постоји извесно незадовољство сарадњом Савеза и удружења са другим сличним домаћим и међународним спортским организацијама глувих и наглувих. Највише учешћа глуви спортисти имају на локалном нивоу на такмичењима у оквиру СГНС, а мање на такмичењима у конкуренцији са другим особама са инвалидитетом, међународним турнирима и најмање у наступима за репрезентацију глувих СФРЈ и Србије.

Испитаници су претежно делимично задовољни, до незадовољни улогом државних институција у области културе и културног стваралаштва. Нешто више делимичног задовољства се примећује за подстицање младих глувих талената у области културног и уметничког стваралаштва, као и подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва од стране Савеза глувих и наглувих Србије, али без значајних разлика.

Од испитаних особа, највећи проценат је изјавио да се често и понекад бави плесом (59%), пантомимом (76%), ликовним уметностима (47,7%) и драмом (45,3%).

Највећи проценат испитаника се бар понекад укључује у културне програме КУД-а глувих и наглувих (75%) или секције у организацији глувих и наглувих (76%). Глуже и наглуве особе се најређе прикључују организацијама чујућих (10-11,2%).

Налази указују да су глуве и наглуве особе *претежно задовољне програмима* СГНС, при чему су најзадовољнији драмско-пантомимским остварењима и организацијом фестивала КУД, док су понудом програма културног стваралаштва у оквиру организација глувих *просечно задовољне*, односно да им се највише свиђају културне манифестације поводом Дана жена – 8. марта.

Носиоци културно-просветног и уметничког живота међу глумима су културно- уметничка друштва (КУД) и секције Савеза глувих. Глуви и наглуви Србије су радије учествовали и такмичили се у оквиру својих организација и Савеза, него у конкуренцији са чујућим КУД.

Савеза глувих и наглувих Србије је, у циљу што квалитетније едукације и рехабилитације својих чланова, покренуо иницијативу и донео одлуку о одржавању републичких Фестивала културно-уметничких друштава (КУД) глувих Србије.

Посматрајући хронолошки фестивале, уочава се да је у једном периоду доминирао фолклор – народне игре, а касније пантомима, рецитације и модерне игре. Разноликост кореографија и аутентичност костима, ретко се виђа и на шотрама и фестивалима чујућих КУД.

Целокупна културно-уметничка делатност глувих одвијала се највише у основним организацијама, а покрајински, републички и савезни Савез глувих и наглувих били су координатори и организатори активности и манифестација.

Глуви су на овим манифестацијама исказали своје креативне могућности и разбили предрасуде о неспособности и инфериорности. Усавршавајући се у оквиру организација глувих и наглувих, КУД глувих су све више учествовала на шотрама и фестивалима у локалној средини у конкуренцији „чујућих“ аматерских КУД и често освајала награде од стране жирија и доживљавала овације од стране публике.

Фолклор је био и остао најмасовнија културно-уметничка манифестација глувих. Глуви су кроз фолклор исказали онај скривени ритам који поседују и преносили своја знања и таленат на младе генерације. Истовремено су кроз игру и дружење, развијајући и негујући културу и традицију свога народа, изграђивали и себе као личности. Пленили су и наставили да плене уиграношћу, ритмом и енергијом, која се види кроз осмехе за време игре. Аутентичношћу костима за сваку игру и пратњом „чујућих“ музичара нису се разликовали од оних који чују, али су се разликовали по жељи, снази и посебности исказивања покрета. У томе су им свакако помогли „чујући“ кореографи и музичари који су их пратили.

Паралелно са фолклором развијали су се и други облици уметности: балет, ритмика, а посебно пантомима. Многа КУД, ансамбли, секције или културне групе су се специјализовале за поједине области културног стваралаштва и до савршенства изводили игру. На тај начин су дошли до изражаја потенцијали појединаца, који су у служби афирмације целе групе или друштва. Дефинитивно, глуви Србије су искористили пружену шансу да се покажу као посебна културна

групација, исказали своје квалитете и потенцијале, што им је „отворило врата“ за укључивање у живот „чујуће“ друштвене заједнице.

Постоји велики број глувих академских сликара и вајара, сликара наиваца, који су кроз активности у оквиру КУД и секција Савеза глувих и основних организација на терену успели да се афирмишу, да искажу на специфичан начин своја размишљања и осећања, карактеристична за глувог човека. Глуви сликари су имали низ изложби у земљи и иностранству и добили пуно признања.

19. ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамовић, З. (2009). Култура. Београд. Завод за уџбенике.
2. Adams, F.J. (1990). *Special Education in the 1990s*, Harlow, Longman.
3. Advisory Task Force (1999). *Communication Access and Quality Education for Deaf and Hard-of-hearing Children*, California Department of Education All rights reserved.
4. Алманах Савеза глувих Југославије, Загреб 1951.
5. Amatucci, L. (1998). Govor ili/i znakovni jezik? Redovita ili specijalna škola? Što o tome misle talijanski surdopedagozi? Prevod: Žic, A. Hrvatski savez gluhih i nagluhih, Zagreb.
6. American deaf culture. Group norms [Motion Picture]. (Available from Sign.
7. Андрејевић, Д. (1992). Професионално оспособљавање глувих и наглувих особа, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
8. Андрејевић, Д. (1992). Отворимо врата, Републички завод за тржиште рада, Београд.
9. Are Deaf, Heard of Hearing or Late-Deafened, 4-5.
10. Архива СГНС Србије. Записници са скупштина, конференција, седница ИО, годишњи извештаји о раду 1944-2015.
11. Atherton, H. M. (1974). *Political Prints in the Age of Hogarth*, Oxford, Clarendon Press.
12. Бабић, Б. (2001). Испитивање функције свих делова чула за равнотежу након изненадних оштећења, докторска дисертација, Медицински факултет, Београд.
13. Бабић, Б.(2007). Аудиологија и вестибулологија, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд.
14. Baker, C., & Padden, C. (1978). Focusing on the nonmanual components of American Sign Language. In P. Siple (ed.), *Understanding language through Sign Language research*, 27–57. New York: Academic Press.
15. Baker, C., & Cokely, D. (1980). *American Sign Language: A teacher's resource text on grammar and culture*. Silver Spring, MD: TJ Publishers.
16. Banković, M. (2013). *Poslovne komunikacije*, VTŠ Strukovnih studija, Kragujevac.

17. Barnett, S. (1999) Clinical and cultural issues in caring for deaf people. *Family Medicine*; 31: 1, 17-22.
18. Bergman, B. & Wallin, L. (1990) (eds.). Sign Language research and the Deaf community. In S.
19. Berke, J. (9 February 2010). *Deaf Culture - Big D Small D* . *About.com*. Retrieved 22 November 2013.
20. Berkman, ND et al (2011) *Health Literacy Interventions and Outcomes: An Updated Systematic Review*. Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality.
21. Bowling, A, (2009). *Research Methods in Health: Investigating Health and Health Services*. Buckingham: Open University Press.
22. Богдановић, В., Ивановић, С., Гавриловић, З. (2009). Истраживање о положају младих са оштећењем слуха у Србији, Центар за развој инклузивног друштва.
23. Божовић, Р. (1990). Култура. Ваљево – Београд. Милан Ракић – Научна књига, Београд.
24. Божовић, Р. (1991). Култура потреба. Београд. Научна књига, Београд.
25. Брајовић, Ц., Брајовић, Љ. (1981). Рехабилитација поремећаја функције говора, Научна књига, Београд.
26. Брајовић, Љ. (1980). Систем анализатора слуха и говора са рехабилитацијом, ИШРО, Привредно финансијски водич , Београд.
27. Брајовић, Љ. (1988). Специјална аудиологија, Универзитет у Београду, Београд.
28. Брајовић, Љ., Савић, Љ., Влајић, Ж., Ивановић, М. П. (1988). Наглуво дете, Дефектолошки факултет, Београд.
29. Брајовић, Љ., Матејић-Ђуричић, З. , Радоман, В. , Брајовић, А. З. (1997). Слух и слушна оштећења, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
30. Brien, D. (ed) (1992). Dictionary of British Sign Language English, London.
31. British Deaf Association (1995). Policy Statement on Cochlear Implants.
32. British Deaf Association (2012). *Transforming Deaf People's Lives*.
33. British Deaf News (2013). Census reveals only 22,000 sign language users. *British Deaf News*; 3: 4. <http://www.bda.org.uk/News/108>

34. Brown, P., & Levinson, S. C. (1993). 'Uphill' and 'downhill' in Tzeltal. *Journal of Linguistic Anthropology* 3:46–74.
35. Бубања, Љ., Обрадовић. В. (2006). 50 година Основне организације глувих и наглувих у Чачку, Чачак.
36. Бугарски, Р. (2009). Увод у општу лингвистику, Чигоја штампа, Београд.
37. Valli, C., & Lucas, C. (1998). *Linguistics of American Sign Language*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
38. Van Cleve, John Vickrey & Crouch, Barry A. (1989). *A Place of Their Own: Creating the Deaf Community in America*, ISBN 978-0-930323-49-3.
39. Vasić, S. (1981). Govor vašeg deteta, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
40. Vasić, S. (1974). Govor i govorno ponašanje u ranom detinjstvu, Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora, Beograd.
41. Васић, С. (1998). Развој језика, култура говора и њихов значај, Језик и култура говора у образовању, Институт за педагошка истраживања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
42. Vigotski, L. (1977). Мишljenje i govor, Nolit, Beograd.
43. Vigotski, L. (1987). Osnovi defektologije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
44. Vigotski, S. L.(1996). Dečja psihologija, Sabrana dela, tom četvrti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
45. Vujaklja, M. (1980). Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd.
46. Вујасиновић, З. Л. (1997). Специфичности предшколског третмана деце оштећеног слуха - докторска дисертација, Дефектолошки факултет, Београд.
47. Vukotić, D. (1965). Gluvi u društvu, Savez gluvih Jugoslavije, Beograd.
48. Vukotić, S. (1983). Društveno-ekonomski položaj i razvojne mogućnosti zaštitnih radionica, Zagreb.
49. Vickrey, J., Van Cleve, V., Brry A. Crouch (1989). A Place of Theit Own, Creating the Deaf Community in America, Gallaudet University Pres Washington, D.C.
50. Gannon, J. (1981). *Deaf Heritage—A Narrative History of Deaf America*, Silver Spring, MD: National Association of the Deaf, pp. 346-356

51. Garret, J. F. , Levine, E. S. (1973). Psychological practice with physically disabled, New York, Columbia University Press.
52. Gartner, A. , Lipsky, D. D. (1997). Inclusion and school reform, Transferring Americas classrooms, Baltimore: P. H. Brookes Publishing.
53. Gidens, E. (2003). Sociologija, Kultura i društvo, Ekonomski fakultet, Beograd.
54. Gilchrist K.L. (2000). Through the Looking Glass: The Lived Experiences of Deaf People Communicating with Nurses, the Meaning of Health, and Attitudes towards Nurses. Denver, CO: University of Colorado.
55. Gish, F., Gray, L. (2009). De'VIA. An Expression of Deaf Culture through Art. Galludet University Press.
56. Глас глувих, Савез глувих Југославије, 1952 -1953.
57. Голубовић, С. (1997). Клиничка логопедија 1, Дефектолошки факултет, Београд.
58. Голубовић, С. (1998). Клиничка логопедија 2, Дефектолошки факултет, Београд.
59. Голубовић, С., Кашић, З. (2000). Сегментна и супрасегментна организованост говора и поремећаја флуентности, Друштво дефектолога Југославије, Београд.
60. Goss. B. (2003). Hearing from the Deaf Culture New Mexico State University.
61. Goss, B. (2003). Intercultural Communication Studies XII-2 2003. Goss - Deaf Culture. Hearing from the Deaf Culture, *New Mexico State University*.
62. Gregory, S., Bishop, J., & Sheldon, L. (1995). Deaf young people and their families. Cambridge (UK): Cambridge University Press.
63. Greenberg, M.T., & Kusche, C.A. (1993). *Promoting social and emotional development of deaf children: The PATHS project*. Seattle: University of Washington Press.
64. Grosjean, F. (1992). The bilingual & the bicultural person in the hearing & in the hearing and in the deaf world. *Sign Language Studies*, 77,307-320.
65. Grosjean, F. (2001). The right of the deaf child to grow up bilingual. *Sign Language Studies*, Vol. 1. No.2,pp. 110-114.
66. Grove SK et al (2013). The Practice of Nursing Research: Appraisal, Synthesis, and the Generation of Evidence. Marland Heights, MO: Elsevier.

67. David, M., Neill, D. *Hand and Mind What Gestures Reveal about Thought* ISBN 0-226-56132-1 (cloth) ISBN 0-226 56134-8 (paper).
68. Davis, T.C. (1993). Rapid estimate of adult literacy in medicine: a shortened screening instrument. *Family Medicine*; 25: 6, 391-395.
69. *Deaf People and Human Rights*. Compiled by Ms Hilde Haualand, Researcher; Mr Colin Allen, Assistant to the Researcher and Project Coordinator World Federation of the Deaf and Swedish National Association of the Deaf. January 2009. Helsinki, Finland.
70. DeCaro, P., & Emerton, R.G. (1978). A cognitive-developmental investigation of moral reasoning in a deaf population. Paper series, Department of Research and Development, National Technical Institute for the Deaf.
71. Dele, D. M. (1984). *Individualized Integration, Studies of Deaf and Partially Hearing Children and Students in Ordinary Schools and Colleges*, Springfield, IL: Charles C. Thomas.
72. Department of Health (2005). *Mental Health and Deafness: Towards Equity and Access*. tinyurl.com/DeafnessEquity.
73. Desselle, D. D. (1994). Self-esteem, family climate, and communication patterns in relation to deafness. *American Annals of the Deaf, Vol 139* (3), Start page - 322.
74. Desovac, Časopis SGJ, 1950.
75. Dickson M, Magowan R (2014). Meeting Deaf patients' communication needs. *Nursing Times*; 110: 49, 12-15.
76. Димић Н. (2002). Методика артикулације, Дефектолошки факултет, Београд.
77. Димић Н. (2003). Говорно – језички дефицити код глуве и наглуве деце, ДДСЦГ, Београд.
78. Димић Н., Кашић, З. (2002). Специфичност артикулације код глуве и наглуве деце основношколског узраста, Београдска дефектолошка школа, Београд, 1-2,61-74.
79. Димић, Н., Половина, В., Кашић, З. (2009). О Српском знаковном језику, Београдска дефектолошка школа, Београд .1, 1-28.
80. Димић, Н. (1996). Специфичности у писању слушно оштећене деце, Дефектолошки Факултет, Београд.

81. Димић, Н. (1997). Специфичности у читању слушно оштећене деце, Дефектолошки Факултет, Београд.
82. Димић, Н. (2000). Неки нови модели организације обучавања глувих и наглувих, Београдска дефектолошка школа, бр. 2-3., Друштво дефектолога Југославије, Београд.
83. Димић, Н. (2004). Проблеми у језичком изразу код глуве и наглуве деце, ДДСЦГ, Београд.
84. Димић, Н. Д. (2003). Функција читања говора са усана, ДДСЦГ, Београд.
85. Димић, Н. (1996). Методика артикулације, Дефектолошки Факултет, Београд.
86. Dolnick, E. (1993). Deafness as Culture. *The Atlantic Monthly*.
87. Драгојевић, С. (2006). Културна политика: европски приступи и модели. Докторска дисертација. Филозофски факултет, Београд.
88. Day, J. M. (2000). Guidelines for library services to deaf people (Report no. 62). The Hague: International Federation of Library Associations and Institutions.
89. Đoković, S. (2008). Теорија ума деце оштећеног слуха. Теорија ума деце са посебним потребима, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију – Издавачки центар (CIDDD), Београд.
90. Ђоковић, С., Остојић, С., Ковачевић, Т. (2012). Утицај демографских фактора времена на изговор вокала код кохлеарно имплантиране деце. II научни скуп „Стремљења и новине у специјалној едукацији и рехабилитацији“, 28. децембар, 2012, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд.
91. Ebert, D.A., Heckerling, P.S. (1995) Communication with deaf patients. Knowledge, beliefs and practices of physicians. *Journal of the American Medical Association*; 273: 3, 227-229.
92. Education, 10(1), 1-2. National Association of the Deaf. (n.d.). ADA questions and answers for health care providers. Retrieved November 8, 2006, from <http://www.nad.org/adaq&a>.
93. Erting, C. J. (1985). Cultural conflict in a school for deaf children. *Anthropology & Education Quarterly*, 16 (3), 225-243.

94. Žigić, V., Radić-Šestić, M. (2006). Zapošljavanje osoba oštećenog vida i/ili sluha. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Centar za izdavačku delatnost – CIDD, Beograd.
95. Живковић, М (1996). Психологија глуве и наглуве деце и омладине, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
96. Žuvela, B. S. (2013). Individualni i kontekstualni činioci zapošljavanja slepih i slabovidih osoba Doktorska disertacija, Beograd.
97. Zamfirov, M., & Saeva, S. (2013). Computer Enhanced English Language Tool for Students with Hearing Loss – A Bulgarian study. Educational Technology & Society, 16 (3), 259-273.
98. Закон о електронским медијима („Службени гласник РС " бр. 83-14).
99. Закон о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства („Службени гласник РС" бр. 123-14).
100. Закон о изменама и допунама Закона о високом образовању („Службени гласник РС " бр. 99-14).
101. Закон о изменама и допунама Закона о електронским комуникацијама („Службени гласник РС" бр. 62-14).
102. Закон о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник Р. Србије", бр. 58/04, 62/04).
103. Закон о изменама и допунама Закона о основној школи („Службени гласник Р. Србије", бр. 22/02).
104. Закон о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању („Службени гласник РС " бр. 75-14).
105. Закон о изменама и допунама Закона о раду („Службени гласник РС" бр. 75-14).
106. Закон о изменама и допунама Закона о средњој школи („Службени гласник" Р. Србије, бр. 23/02).
107. Закон о изменама и допунама Закона о стечају („Службени гласник РС " бр. 83-14).
108. Закон о измени Закона о здравственој заштити („Службени гласник РС " бр. 93-14).

109. Закон о измени Закона о здравственом осигурању („Службени гласник РС " бр. 99-14).
110. Закон о јавним медијским сервисима („Службени гласник РС " бр. 83-14).
111. Закон о јавном информисању и медијима („Службени гласник РС " бр. 83-14).
112. Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник Р. Србије", бр. 62/03 и 64/03).
113. Закон о парничном поступку („Службени гласник РС", бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014).
114. Закон о прекршајима („Службени гласник РС", бр. 65/2013 и 13/2016).
115. Закон о приватизацији („Службени гласник РС " бр. 83-14).
116. Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Службени гласник РС", бр. 36/2009).
117. Закон о спорту (31. марта 2011. године).
118. Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС" бр. 33/06).
119. Закон о спречавању допинга у спорту („Службени гласник РС " бр. 111-14).
120. Закон о средњој школи („Службени гласник Р. Србије", бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96).
121. Закон о употреби знаковног језика („Службени гласник РС", бр. 38/15).
122. Закона о друштвеним организацијама и удружењима грађана („Службени гласник РС", бр. 24/82, 39/83 - испр., 17/84, 50/84, 45/85 и 12/89 и („Сл. гласник РС", бр. 53/93, 67/93 и 48/94).
123. Закон о радиодифузији („Службени гласник РС" бр. 42/02, 97/04, 76/05, 79/05 - др. закон, 62/06, 85/06 и 41/09).
124. Закона о удружењима („Службени гласник Р. С", бр. 51/09).
125. Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014).
126. Закон о основној школи („Службени гласник Р. Србије", бр. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 66/94, 22/02, 62/03 и 64/03).
127. Законом о јавном информисању („Сл. гласник РС", бр. 43/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010 и 41/2011).

128. Записници са седница ИО СГНС Србије (1944. до 2015). СГНС, Београд.
129. Zbornik (1971). Sport i rekreacija u psihofizičkoj rehabilitaciji invalida, Savez za sport i rekreaciju invalida Jugoslavije, Beograd.
130. Ивановић, М. П. (1993). Увод у дефектологију - установе за хендикепиране, Дефектолошки факултет, Београд.
131. Ивановић, М. П. (1993). Шта глуви кажу о свом: школовању, професионалном оспособљавању, запошљавању, радном и социјалном статусу, Дефектолошки факултет, Београд.
132. Ивановић, М. П. (1987). Професионална рехабилитација, запошљавање и заштита на раду лица оштећена слуха, дисертација, Београд.
133. Ивановић, М. П., Савић, М. Љ. (1995). 60 година Друштва дефектолога Југославије, Друштво дефектолога Југославије, Београд.
134. Илић, М. (1980). Социологија културе и умјетности, VI издање, Народна књига, Београд.
135. Jackson, P. (1990). Britain's Deaf Heritage, Edinburgh, Pentland Press.
136. James, S. D., Grace, H. (2006-12-13). *Deaf and Proud to Use Sign Language*. *ABC News*. Retrieved 2015-08-31.
137. Јанковић, Ђ. (2000). Средњовековна култура Срба на граници према западној Европи, каталог-зборник Традиционална култура Срба у Српској Крајини и Хрватској, Етнографски музеј, Београд.
138. Jankowski, K. A. (1999). Student Life in the New Millennium: Empowering Education for Deaf Students, Gallaudet University, Washington, D:C.
139. Jankowski, K. A. (2002). Deaf Empowerment Emergence, Struggle and Rhetoric, Gallaudet University Press Washington, D.C.
140. Jokinen, M. (2015). Inclusive Education in Accordance with the UN Convention on Rights of Persons with Disabilities - A New Framework for Bilingual Deaf Education, *Kongres Svetske federacije gluvih (WFD), Istanbul, Turska*.
141. Johnson, D.L. Smith, & B.D. Snider (Eds.). The deaf way: Perspectives from the.
142. Jones, L., & Pullen, G. (1992). Cultural differences: Deaf and hearing researchers working together.
143. Jovičić, S. (1999). Govorna komunikacija, Nauka, Beograd.

144. Karen P. De Pauw, Susan J. Gavron (1995, Copyright 2005): *Disability Sport*, printed in the United States of America.
145. Карић, Ј. (2004). Ставови према укључивању деце са посебним потребама у редован систем образовања, *Настава и васпитање*, 1, Педагошко друштво Србије, Београд.
146. Keating, E. (2000). How culture and technology together shape new communicative practices: investigating interactions between deaf and hearing callers with computer-mediated videotelephone. *Texas Linguistic Forum, Proceedings of the Seventh Annual Symposium About Language and Society-Austin.*, 99–116.
147. Kiš, Z. (2004). *Organizazione i individualne prepreke u zapošljavanju osoba sa posebnim potrebama*. Magistarski rad. Filozofski fakultet. Univerzitet u Beogradu. Beograd.
148. Kloslovska, A. (2001). *Sociologija culture*, Beograd, Čigoja.
149. Керамитчиевски. С. (1971). *Аудиологија*, Београд.
150. Ковачевић, И. (1981). *Етнологија у српском просветитељству (докторска дисертација)*, Филозофски факултет, Београд.
151. Ковачевић, Ј. (1995). Допринос професора Миодрага В. Матића у увођењу аналитичко-синтетичке методе у настави слушно оштећених лица, *Дефектолошки факултет*, Београд.
152. Ковачевић, Ј. (1999). *Учесталост примене метода у васпитно-образовном раду глувих*, Друштво дефектолога Југославије, Београд.
153. Ковачевић, Ј. (2000). *Облици наставног рада у школовању глуве деце*, Друштво дефектолога Црне Горе.
154. Ковачевић, Ј. (2003). *Дидактички системи у школовању глувих*, ДДЈ, Београд.
155. Ковачевић, Ј. (2008). *Индивидуализација наставе глуве и наглуве деце*, ДДС, Београд.
156. Ковачевић, Ј., Радић-Шестић, М. (2014). *Приступи у образовању глуве и наглуве деце*, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд.
157. Коковић, Д. (1997). *Пукотине културе*. Београд, Просвета.
158. Коковић, Д., Лазар, Ж. (2004). *Друштвена транзиција и промене у систему*.

159. Костић, Ђ. (1971). Методика изградње говора у деце оштећена слуха, Савез друштва дефектолога Југославије, Београд.
160. Костић, Ђ. (1980). Говор и слушно оштећено дете, Културни центар – Привредна књига, Горњи Милановац.
161. Костић, Ђ. (1980). Говор и слушно оштећено дете, Културни центар-привредна књига, Горњи Милановац.
162. Костић, Ђ., Владисављевић, С. (1995). Говор и језик детета у развоју. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
163. Kusche, C.A., & Greenberg, M.T. (1983) The development of evaluative understanding and role-taking in deaf and hearing children. *Child Development*, 54, 141-147.
164. Kusche, C.A., Garfield, T.S., & Greenberg, M.T. (1983). The understanding of emotional and social attributions in deaf adolescents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 12, 153-160.
165. Kyle, J. et al (2005) Investigation of Access to Public Services in Scotland Using British Sign Language. tinyurl.com/ScotlandBSL
166. Kyle. J.G., Woll, B. (1985) Sign Language: The Study of Deaf People and their Language. Cambridge: Cambridge University Press.
167. Ladd, P. (1993). Going where the wind don't blow so strange, British Deaf.
168. Ladd, P. (2003). Understanding Deaf Culture: In Search of Deaf hood. *Multilingual Matters*. p. 502. ISBN 978-1-85359-545-5.
169. Lane, H. (1984). When the mind hears: A history of the deaf. New York: Random House.
170. Lane, H. (1988). Is there a "psychology of the deaf"? *Exceptional Children*, 55(1), 7-19.
171. Lane, H. (1993). *The Mask of Benevolence*, New York: Random House.
172. Lane, H. (2004). A Deaf artist in early America: The worlds of John Brewster. Jr. Boston: Beacon Press.
173. Lane, H. (2005): Ethnicity, ethics, and the deaf-world. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10(3), 291-310.

174. Lane, H., & Grodin, M. (1997). Ethical issues in cochlear implant surgery: An exploration in disease, disability, and the best interest of the child. *Kennedy Institute of Ethics Journal*
175. Lane, H., Pillard, R., Hedberg, U. (2011). *The People of the Eye: Deaf Ethnicity and Ancestry*. Oxford University Press. p. 269. ISBN 978-0-19-975929-3.
176. Lang, H. & Meath-Lang, B. (1995). *Deaf Persons in the Arts and Sciences*. Westport, CN: Greenwood.
177. Lang, H. G. *Deaf persons in the arts and sciences: a biographical dictionary/ Harry G. Lang and Bonnie Meath-Lang*. p. cm. ISBN 0-313-29170-5 (alk. paper)
178. Levine, E. S. Garet, D. (1970). *Psihološka praksa sa fizičkim invalidima*, prevod, Beograd.
179. Levinson (eds.), *Rethinking linguistic relativity*, 177–202. Cambridge: Cambridge University Press.
180. Levinson, S. C. (1996). *Relativity in spatial conception and description*. In J. Gumperz & S. C.
181. Lieu. CC. et al (2007). Communication strategies for nurses interacting with deaf patients. *Medsurg Nursing*; 16: 4, 239-245.
182. Lopez, KA., Willis, DG. (2004). Descriptive versus interpretive phenomenology: their contributions to nursing knowledge. *Qualitative Health Research*; 14: 5, 726-735.
183. Lorens, H., Semjuel, H. (2004). *Kultura je važna*, Plato, Beograd.
184. Marschark, M. (1997). *Raising and educating a deaf child*. New York: Oxford University Press.
185. Markuze, H. (1984). *Kultura i društvo*, BIGZ, Beograd.
186. Marschark, M. (1993a). Origins and interactions in social, cognitive and language development of deaf children. In M. Marschark & D. Clark (Eds.), *Psychological perspectives on deafness* (pp. 7-26). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
187. Marschark, M. (1993b). *Psychological development of deaf children*. New York: Oxford University Press.

188. Marschark, M. (2001). Language development in children who are deaf: A research synthesis. Alexandria, VA: National Association of State Directors of Special Education (NASDSE).
189. Marschark, M. (2005). A decade of perspective. *Journal of Deaf Studies and Deaf*.
190. Marschark, M., Green, V., Hindmarsh, G., & Walker, S. (2000). Understanding Theory of Mind in children who are deaf. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(8), 1067- 1073.
191. Marschark, M., Sapere, P., Convertino, C., & Seewagen, R. (2005). Access to postsecondary education through sign language interpreting. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*.
192. Martone, M. & Hacker-Cain, J. (2003/2004, Winter/Spring). *Deaf: A cultural* Massachusetts: Harvard University Press.
193. McCormack, B., McCane, T. (2010). *Person-Centred Nursing: Theory and Practice*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
194. McNeill, D. (1995). *Hand and Mind: What Gestures Reveal about Thought*.
195. McNeill, D. (2000). *Language and gesture*. New York: Cambridge University.
196. Media, Inc., 4020 Blackburn Lane, Burtonsville, MD 20866.
197. Meir, I. (2004). *Question and Negation in Israeli Sign Language*, Johan Benjamins Publishing Company.
198. Mertens, D. M. (1989). Social experiences of hearing-impaired High School youth. *American Annals of the Deaf*, 15-19.
199. Middleton, A. et al (2010). Preferences for communication in clinic from deaf people: a cross-sectional study. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*; 16: 4, 811-817.
200. Mindess, A. (2006). *Reading Between the Signs: Intercultural Communication for Sign Language Interpreters*. ISBN 978-1-931930-26-0.
201. Mittler, I.V., Vetter, L. (1996). *Vokational Guidance for Equal Access and Opportunity Girls and Women in Technical and Vocational Education*, Paris UNESCO (UNEVOC Studies in Technical and Vocational Education).
202. Микић, Б., Мирић, М., Остојић, С., Микић, М., Асановић, М. (2010). Утицај кохлеарне имплантације на развој непосредног вербалног памћења код деце,

- Друштво дефектолога Србије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, БДШ 1.
203. Милинковић, Б. (1999). Културна права. Београд: Београдски центар за људска права.
204. Милосављевић, М. (2003). Друштвене и системске претпоставке социјалне интеграције и заштите права глувих и наглувих особа, Права особа са инвалидитетом, ЦУПС, Београд.
205. Министарство рада, запошљавања и социјалне политике (2004). Водич кроз права особа са инвалидитетом у Републици Србији, Сектор за заштиту особа са посебним потребама, Београд.
206. Митровић, М., Петровић, С. (1994). Социологија, Београд.
207. Montgomery, G. (1981) Audiocentric attitudes: a barrier to understanding deaf people. *Nursing*; 1: 28, 1231-1234.
208. Montoya, L.A. (1994). Effective Communication with Prelingually Deaf Adults. Master's Thesis, New Mexico State University.
209. Moustgard, R. (1995). Education of the Deaf, Helsinki, Finland, Kongres u Izraelu.
210. Musselman, C., Mootilal, A., & MacKay, S. (1996). The social adjustment of deaf adolescents in segregated, partially integrated, and mainstreamed settings. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 1, 52-63.
211. National Child Traumatic Stress Network. (2004). Facts on traumatic stress and children with developmental disabilities. Retrieved 13 December, 2005.
212. Наш глас, часопис СГЈ, 1954 – 1976.
213. Наша ревија, часопис СГЈ, 1977- 85.
214. Odom, P.B., Blanton, R.L., & Laukhuf, C. (1973). Facial expressions and interpretation of emotion-arousing situations in deaf and hearing children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 1, 139-151.
215. Oleron, P. (1964). Istraživanja o mentalnom razvoju gluvih, Savez gluvih Jugoslavije, Beograd.
216. Обрадовић, В. (2005). Специфичности у организацији школа за глуве и наглуве ученике, Савез глувих и наглувих Србије, Београд.

217. Обрадовић, В. (2006). Педесет година Међуопштинске организације Савеза глувих и наглувих Косовске Митровице, Међуопштинска организација савеза глувих и наглувих Косовска Митровица.
218. Обрадовић, В. (2006). Педесет година Међуопштинске организације Савеза глувих и наглувих Шабац, Међуопштинска организација савеза глувих и наглувих Шабац.
219. Обрадовић, В. (2008). Шездесет година МО Савеза глувих и наглувих Суботица, Међуопштинска организација савеза глувих и наглувих Суботица.
220. Обрадовић, В., Стојановић, З. (2006). 50 година Међуопштинске организације Савеза глувих и наглувих Јагодина, Јагодина.
221. Обрадовић, К. (1998). Почетница за људска права, Београдски центар за људска права, Београд.
222. Одавић, Ј. (1964). Двадесет година рада Савеза глувих Југославије, Савез глувих Југославије, Београд.
223. Ostojić, S. (2004). *Auditivni trening i razvoj govora nagluve dece*, Defektološki fakultet, Beograd. Centar za izdavačku delatnost – CIDD.
224. Ostojić, S., Đoković S., Dimić N., Mikić B. (2011). Cochlear implant – speech and language development in deaf and hard of hearing children following implantation, *Vojnosanitetski pregled*, vol. 64, 4, 349 – 352.
225. Owers, R. (1996). Hearing children's attitudes towards deafness. *Journal of the British Association of Teachers of the Deaf*, 20, 83-89.
226. Padden, C. & Ramsey, C. (2000). American Sign Language and Reading Ability in Deaf Children. In C. Chamberlain, J. Morford & R. Mayberry (Eds.). *Language Acquisition by Eye*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
227. Padden, C. (1989). The deaf community and the culture of deaf people. In S. Wilcox
228. Padden, C., Humphries, Tom (Tom L.) (2005). *Inside Deaf Culture*. Cambridge, MA: Harvard University Press. p. 1. ISBN 978-0-674-01506-7.
229. Padden, C., & Claire, R. (1993). Deaf Culture and Literacy. *American Annals of the Deaf*, 138, n2, pg. 96-99.
230. Padden, C., & Ramsey, C. (1998). Reading ability in signing deaf children.

231. Padden, C., Humphries, Tom (1988). *Deaf in America: Voices from a Culture*. Harvard University Press. p. 134. ISBN 978-0-674-19423-6.
232. Padden, C.A., Humphries, T.L. (2006) *Inside Deaf Culture*. London: Harvard University Press.
233. Parasnis, I. (1996). *Cultural and Language Diversity and the Deaf Experience*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom.
234. Parisé, N. (1999). *Breaking Cultural Barriers to Health Care: The Voice of the Deaf*. tinyurl.com/DeafVoice.
235. Pollard, RQ, Barnett, S. (2009). Health-related vocabulary knowledge among deaf adults. *Rehabilitation Psychology*; 54: 2, 182-185.
236. Powell, S. (2014) *Talking Point: A Sign of the Time. Therapy Today*. tinyurl.com/therapyDeaf.
237. Prilwitz & T. Vollhaber (eds.), *Sign Language research and application*, 187–216.
238. Петковић, В. (2000). Елементи социологије, Чигоја штампа, Београд.
239. Петровић Љ. (2008). Инвалидност кроз историју, Институт за савремену историју, Београд.
240. Подвинец, С. (1962). Основи лечења и васпитања наглувих и глувих, Београд.
241. Правила Удружења дефектних слухом ФНРЈ (1948). Београд.
242. Правилник о ближим условима, критеријумима и стандардима за спровођење мера и активности професионалне рехабилитације („Службени гласник РС”, бр. 112/2009).
243. Правилник о индикацијама за протетичка и ортотичка средства („Службени гласник Р. С”, бр. 47/95).
244. Пражић, М. (1969). Аудиологија, Загреб.
245. Пражић. М. (1953). Наглухост и глухоћа, Нови Сад.
246. Radić Šestić, M., Dimić, N., Šešum, M. (2012). The Beginnings of Education of the Deaf Persons: Renaissance Europe XIV-XVI century. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Specijalna edukacija i rehabilitacija.
247. Радић-Шестић, М., Остојић, С., Ђоковић, С. (2015). Однос припадника културе глувих према кохлеарној имплантацији Специјална едукација и рехабилитација, Београд, Вол. 14, бр. 1. 101-124, 2015.

248. Радић-Шестић, М. (1998). Системи оспособљавања особа оштећеног слуха, Задужбина Андрејевић, Београд.
249. Радовановић, Д. (2007). Нове тенденције у специјалној едукацији и рехабилитацији, Едиција: Радови и монографије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд.
250. Радовановић, Д. (2008). У сусрет инклузији – дилеме у теорији и пракси, Едиција: Радови и монографије, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, „Планета принт”, Београд.
251. Радовановић, Д. (2009). Истраживање у специјалној едукацији и рехабилитацији, стручни радови, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд.
252. Радоман, В. (1996). Сурдопсихологија, Дефектолошки факултет, Београд.
253. Reeves, D. et al (2003). *Access to Primary Care and Accident and Emergency Services for Deaf People in the North West, Final Report 2002.*
254. R. M. de Quadros (ed.) 2006. (2008). Sign Languages: spinning and unraveling the past, present and future. Theoretical Issues in Sign Language Research Conference, Florianopolis, Brazil, December Editora Arara Azul. Petrópolis/RJ. Brazil. <http://www.editora-arara-azul.com.br/Estudos Surdos.php>.
255. Савић, Љ. (1965). Последице глувоће, Савез глувих Југославије, Београд.
256. Савић, Љ. (1969). Читање говора са уста, Савез глувих Југославије, Београд.
257. Савић, Љ. (1974). XXX година Савеза глувих и наглувих Србије, Републичка конференција Савеза глувих и наглувих Србије, Савез глувих и наглувих Србије, Београд.
258. Савић, М. Љ. (1983). Професионална рехабилитација глувих и наглувих, Савез глувих и наглувих Југославије, Београд.
259. Савић, М. Љ. (1984). Методика учења говора глуве деце, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
260. Савић, Љ. (1986). Четврта деценија Савеза глувих и наглувих Србије, Републичка конференција Савеза глувих и наглувих Србије, Београд.
261. Савић, М. Љ. (1991). Историја сурдопедагогије Србије, Савез глувих и наглувих Србије, Београд.

262. Савић Љ. (1995). Методика аудиторног тренинга, Дефектолошки факултет, Београд.
263. Савић, Љ. (1996). Приручник за преводиоце глумим лицима, Савез глумих и наглувих Југославије, Београд.
264. Савић, Љ. (1996). Седамдесет година организације глумих Београда, ГОГ Београда, Београд.
265. Савић, Љ. (1999). Пола века рада за добро глумог човека, Савез глумих и наглувих Србије, Београд.
266. Савић, М. Љ. (2000). Педесет година Културно-уметничког друштва глумих „Радивој Поповић у Београду, КУДГ „Радивој Поповић”, Београд.
267. Савић, Љ. (2001). Седамдесет пет година организације глумих Београда, ГОГ Београда, Београд.
268. Савић, Љ. (2002). Невербална комуникација глумих и њена интерпретација, Савез глумих и наглувих Југославије, Београд.
269. Савић, Љ. (2004). Шездесет година Савеза глумих и наглувих Србије, Савез глумих и наглувих Србије, Београд.
270. Савић, М. Љ. (2007). Глуви у античком свету, Савез глумих и наглувих Србије и Црне Горе, Београд.
271. Sapon, S. (1999). What could be done to help parents deal more effectively with inclusive education. *CHP, Protection and Advocacy Services, Syracuse University, Bilten of Inclusive Education*, n. 4, pp. 21-23.
272. Serbian Sign Language-First Step of Standardization, 28 th World Congress, *Sign Language Studies*, Vol. 1, No. 2, pp. 110-114.
273. Симоновић. М (1969). Додела слушних апарата наглумима у светлу нових прописа, часопис, Социјално осигурање, бр. 11-12, Београд, 1969.
274. Симоновић. М. (1970). Аудиологија, Београд, 1970.
275. Skutnab-Kangas, T. (2010). Novi osvrt na osnove institucionalizovanih jezičkih prava „Diskurs i diskursi” (zbornik u čast Svenki Savić), *Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu*, str.123-135.
276. Славнић, С. (1996). Формирање говора код мале глуме деце, Магистарска теза, Дефектолошки факултет, Београд.

277. Славнић, С., Веселиновић, И. (2015). Увод у Дефектологију, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд.
278. Славнић, С., Ковачевић, Ј. (2005). Методички аспекти наставе ликовне културе и физичког васпитања у школама за глуву и наглуву децу, Савез дефектолога Заједнице Србије и Црне Горе, Београд.
279. Смернице за рад са глумим и наглумим особама (2014) Градска организација глумих Београда, Београд, превод Princess Alexandra Hospital Metro South Health Service District.
280. Smith, Helen C. (1988). National theater troupe breathes life into words, *The Atlanta Journal and The Atlanta Constitution*, January 29.
281. Smith, S. (1994). Point of View: Sign language brings freedom', *British Deaf*
282. Споменица, Десетогодишњица рада 1944-1954, Београд, 1955.
283. Стефановић. Б., Симоновић. М. (1964). Слушни апарат за на-глуве, његова корисност и примена, Београд.
284. Steinberg, AG. et al (2006). Health care system accessibility: experiences and perceptions of deaf people. *Journal of General Internal Medicine*; 21: 3, 260-266
285. Stewart, D. A. (1991, 1993). Deaf sport, *The Impact of Sports Within the Deaf Community*, Gallaudet university pres Washington, D. C.
286. Stojanović, A. (2015). Kulturna politika grada Beograda . *Kultura* 146.
287. Stokoe, W. (1969). Sign language diglossia. *Studies in Linguistics* 21:27– 41.
288. Stokoe, W. (2001). *Language in Hand, Why Sign Came Before Speech*, Gallaudet University.
289. Stokoe, W.C. (2001). *Language in hand*. Washington, DC: Gallaudet University.
290. Sullivan, P. M., Vernon, M., & Scanlan, J. M. (1987). Sexual abuse of deaf youth. *American Annals of the Deaf*, 132(4), 256-262.
291. Стратегија развоја система јавног информисања у Републици Србији до 2016. године (Број: 65-7447/2011)
292. Субашић. Б., Опачић, Б. (2013), Вредности и културни активизам матураната Србије, Завод за проучавање културног развоја, Београд.
293. Schirmer, B. (2001). *Psychological, Social, and Educational Dimensions of Deafness*, Allyn and Bacon. Boston, Massachusetts.

294. Scribner, S. (1997). Mind in action: A functional approach to thinking. In M. Cole et al. (eds.), *Mind, culture, and activity*, 354– 68. New York: Cambridge University Press.
295. Татић, Д. (2007). Извештај о положају особа са инвалидитетом у Србији, Анализа правне регулативе и праксе, Центар за самостални живот инвалида Србије, Београд.
296. Zapošljavanje osoba sa invaliditetom u Srbiji, Centar za samostalni život invalida Srbije, Beograd.
297. Rutgers University Press. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/j.ctt5hj830.6>
298. Tim istraživača (2010). Zapošljavanje osoba sa invaliditetom u Srbiji, Mogućnosti i izazovi.
299. Timmermans, N. (2003). The status of sign languages in Europe, ed. by Council of Europe Publishing.
300. Tomasello, M. (1999). *The cultural origins of human cognition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
301. Traxler, C. B. (2000). The Stanford Achievement Test, 9th Edition: National norming and performance standards for deaf and hard-of-hearing students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5(4), 337-348.
302. Tribe. R & Lane. P. (2009). Working with interpreters across language and culture in mental health *Journal of Mental Health*, June 2009; 18(3): 233-241 University of East London.
303. Тркуља, Ј. (2003). Права особа са инвалидитетом, Зборник радова, Центар за унапређивање правних студија, Београд.
304. The Cochlear Implant and the Deaf Community. (2010). The Cochlear Implant and the Deaf Community. In *The Artificial Ear: Cochlear Implants and the Culture of Deafness* (pp. 58–84).
305. Ubido, J. et al (2002). Inequalities in access to healthcare faced by women who are deaf. *Health and Social Care in the Community*; 10: 4, 247-253.
306. UN, Generalna skupština: Deklaracija o pravima deteta, 1959.
307. UN, Generalna skupština: Standardna pravila o stvaranju jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom, A/RES/48/96, 4. mart 1994.

308. UNESCO: Konvencija o pravima deteta, usvojena na Generalnoj skupštini UN, 20. novembra 1989.
309. UNESCO: Savetovanje o alternativnim pristupima u obrazovanju gluvih, Završni izveštaj sa zasedanja u Parizu 1984., Beograd-Ljubljana, 1986.
310. Fontejn, S. (1993). To je pravo – praktičan vodič za učenje o dečjim pravima, UNICEF-Prijatelji dece Srbije, Beograd.
311. Forshay, L. (2008). Deaf Culture Part I, Social, Language and Traditions, University of Washington.
312. Haggerty, L. R. D. (2006). Building bridges between deaf and hearing cultures through performance arts, Antioch University, Antioch University.
313. Hall, S. (1992). New ethnicities', in Donald, J. and Rattansi, A. (ed.) Race
314. Harrington, Thomas. *Sign language of the world by name*. Gallaudet University Library. Retrieved 24 July 2012.
315. Harris, J. E. (1978). The relationship of impulse control to parent hearing status, manual communication, and academic achievement in deaf children. *American Annals of the Deaf*, 123, 52-67.
316. Hoang L et al (2011). Assessing deaf cultural competency of physicians and medical students. *Journal of Cancer Education*; 26: 1, 175-182.
317. <http://wfdeaf.org/our-work/focus-areas/deaf-education>
318. <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/reviews/Kleberg.pdf>.
319. <http://www.google.rs/#hl=sr&q=Deaf+mime&start=60&sa=N&fp=a87a55c55f916fd6>
320. <http://www.tmig.su/info.phtml?c=35> Театр Мимики и Жеста
321. https://en.wikipedia.org/wiki/National_Theatre_of_the_Deaf
322. https://fr.wikipedia.org/wiki/Th%C3%A9%C3%A2tre_sourd
323. <http://jezikofil.rs/ogledalce-ogledalce-imam-li-ja-jezicku-kulturu>).
324. Humphries, T., & Padden, C. (1988). Deaf in america: Voices from a culture.
325. Хрњица, С . (2007). Инклузија ученика са тешкоцама у развоју у редовне основне школе, Београд.
326. Хрњица, С. (1997). Дете са развојним сметњама у основној школи, деца са посебним потребама, Учитељски факултет, Београд.

327. Cambra, C. (1997). The attitude of hearing students towards the integration of deaf students in the classroom. *Deafness and Education*, 21, 21-25.
328. Carver, R. (1999). Novi pogledi na školovanje gluhih, Hrvatski savez gluhih i nagluhih, Zagreb.
329. Carver, R. (1999). Znakovni jezik gluhih jučer, danas, sutra, Hrvatski savez gluhih i nahluhih, Zagreb.
330. Carver, R. (2001). Gluhi u trećem tisućljeću, Zajednica gluhih - jučer, danas i sutra, Hrvatski savez gluhih i nagluhih, Zagreb.
331. Centar za rehabilitaciju gluvih (1972). Profesionalna orijentacija i socijalna adaptacija gluvih, Beograd.
332. Coady, E.A. (1984). Social problem solving skills and school related social competency of elementary age deaf students: A descriptive study. Unpublished doctoral dissertation, University of Washington.
333. Conrad, R. (1977a) Lip-reading by deaf and hearing children. *British Journal of Educational Psychology*; 47: 1, 60-65.
334. Conrad, R. (1977b). The reading ability of deaf school-leavers. *British Journal of Educational Psychology*; 47: 2, 138-148.
335. Crevar, M., Savić, L.J. (2005). Moj prvi znakovni rečnik iz veronauke, Patrijaršija Srpske pravoslavne crkve, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd.
336. Charlotte J. Enns (2006). A Language and Literacy Framework for Bilingual Deaf Education, Faculty of Education University of Manitoba Winnipeg, MB R3T 2N2, Canada.
337. Charrow, V.R. & Wilbur, R.B. (1975). The deaf child as a linguistic minority. *Theory into practice*, 14(5), 353-359.
338. Children with Early Cochlear Implantation, *Ear & Hearing*, Vol.24, NO. 1S: 1-13.
339. Džon, F. (2001). Popularna kultura, Clio, Beograd.
340. Шушњић, Ђ. Филозофски факултет, Београд УДК 141.319.8 Оригинални научни рад.
341. Wheatley. M., Pabsch. A (2012). Sign Language Legislation in the European Union, Edition II, European Union of the Deaf Brussels Belgium.
342. Wilcox, S. (1989). American Deaf Culture, Silver Spring, MD, Linstok Press.

343. Winning, R. (1989): 'Triumph for Ian', *British Deaf News*, vol. 20, no. 10.
344. Woolfe .T., Stephen C. Want, S, C (2002): Theory of Mind in Deaf Children *Child Development*, Volume 73, Number 3, Pages 768-778.
345. Wright, D. (1993). Deaf people's perceptions of communication with nurses. *British Journal of Nursing*; 2: 11, 567-571.

ПРИЛОЗИ

УПИТНИК

Поштовани чланови Савеза глувих и наглувих Србије!

Молимо Вас да истинито попуните овај анонимни упитник и помогнете у сагледавању ситуације у којој се глуве и наглуве особе у Србији налазе. На овај начин желимо да утврдимо Ваше ставове и мишљења о свим животним питањима и сагледамо предлоге и сугестије за превазилажење проблема на које наилазите.

Истраживање се врши у оквиру израде докторске дисертације на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду.

Хвала на сарадњи.

Мр Васо Обрадовић, стручни сарадник у Савезу глувих и наглувих Србије

І - ОПШТИ ПОДАЦИ:

1. Пол:
 - а. Мушки
 - б. Женски
2. Година рођења.....
3. Место садашњег становања – општина:
4. Брачно стање (заокружи један од одговора):
 - а. Неожењен-неудата
 - б. Ожењен-удата
 - в. Живим у ванбрачној заједници
 - г. Удовац-удовица
 - д. Разведен-разведена
 - ђ. Нешто друго – шта? – упишите

ІІ - СЛУШНО ОШТЕЋЕЊЕ:

1. Порекло слушног оштећења (заокружи један одговор):
 - а. Урођено;
 - б. Порођајне повреде;
 - в. Последица болести;
 - г. Механичка повреда;

д. Од лекова;

ђ. Остало, шта?

2. Ако слушно оштећење није урођено, наведите узраст у коме је настало:
.....
3. Слушно оштећење (заокружите један од одговора):
 - а. Наглув
 - б. Глув
4. Да ли користите слушни апарат:
 - а. Не користим
 - б. Користим на једном уву
 - в. Користим на оба ува
5. Да ли имате још неко чулно оштећење?
 - а. Да (које? упишите)
 - б. Не
6. Да ли имате телесно оштећење?
 - а. Да (које? упишите)
 - б. Не

III - РЕХАБИЛИТАЦИЈА

1. Да ли, на основу слушног оштећења и предлога лекарске комисије, имате Решење о разврставању (пре Решење о категоризацији) на основу кога сте стекли право на рехабилитацију, школовање и друга законска права?
 - а. Да
 - б. Не
2. Да ли сте ишли на слушну и говорну (ре)хабилитацију после сазнања Ваших родитеља да имате оштећен слух?
 - а. Да
 - б. Не
3. Ако је одговор ДА - Где сте одлазили на слушну и говорну рехабилитацију?
 - а. У дом здравља
 - б. У ОРЛ центар

- в. У институт-завод
 - г. У школски центар за децу оштећеног слуха.
4. Да ли сте похађали предшколску установу?
- а. Да
 - б. Не
5. Ако је одговор ДА – Коју предшколску установу сте похађали?
- а. Редовни вртић-обданиште
 - б. Посебну групу при редовном вртићу-обданишту
 - в. Вртић-обданиште при школи за децу оштећеног слуха
 - г. Приватни вртић-обданиште
 - д. Обданиште при редовној школи
6. Да ли сте уградили кохлеарни имплант?
- а. Да
 - б. Не
7. Да ли сте за уградњу кохлеарног импланта?
- а. Да
 - б. Не

IV - ОБРАЗОВАЊЕ

1. Ваш образовни статус-степен стручности – упишите
2. Коју основну школу сте завршили?
- а. Редовну основну школу
 - б. Посебна одељења при редовној основној школи
 - в. Школу за глуве и наглуве ученике
 - г. Нисам завршио/ла основну школу
3. Коју средњу школу сте завршили?
- а. Редовну средњу школу
 - б. Посебна одељења при редовној средњој школи
 - в. Школу за глуве и наглуве ученике
 - г. Нисам завршио/ла средњу школу

4. Колико сте задовољни **основном** школом коју сте завршили?

Р. број	Степен задовољства основном школом коју сте завршили? (+) 1-веома задовољан, 2-задовољан, 3-делимично задовољан, 4-незадовољан, 5-веома незадовољан					
		1	2	3	4	5
1.	Изгледом и хигијеном школе					
2.	Опремљеношћу школе наставним средствима					
3.	Опремљеношћу школе слушним апаратима					
4.	Односом руководства школе према ученицима					
5.	Стручношћу наставника					
6.	Односом наставника према ученицима					
7.	Иновацијама у раду наставника					
8.	Залагањем наставника у раду					
9.	Стручношћу васпитача					
10.	Односом васпитача према ученицима					
11.	Сарадњом наставника и васпитача					
12.	Сарадњом наставника и родитеља					
13.	Сарадњом васпитача и родитеља					
14.	Режимом рада у школи					
15.	Организацијом спортских активности у школи					
16.	Организацијом културних активности у школи					
17.	Организацијом живота и васпитног рада у дому (ако сте били у дому)					
18.	Укупним знањем које сте стекли у тој школи					

5. Колико сте задовољни **средњом** школом коју сте завршили?

Р. број	Степен задовољства основном школом коју сте завршили?(+) 1-веома задовољан, 2-задовољан, 3-делимично задовољан, 4-незадовољан, 5-веома незадовољан					
		1	2	3	4	5

	Изгледом и хигијеном школе						
	Опремљеношћу школе наставним средствима						
	Опремљеношћу школе слушним апаратима						
	Односом руководства школе према ученицима						
	Стручношћу наставника						
	Односом наставника према ученицима						
	Иновацијама у раду наставника						
	Залагањем наставника у раду						
	Стручношћу васпитача						
	Односом васпитача према ученицима						
	Сарадњом наставника и васпитача						
	Сарадњом наставника и родитеља						
	Сарадњом васпитача и родитеља						
	Режимом рада у школи						
	Организацијом спортских активности у школи						
	Организацијом културних активности у школи						
	Организацијом живота и васпитног рада у дому (ако сте били у дому)						
	Организацијом и радом на практичној настави						
	Бројем и врстом занимања која постоје у школи						
	Степенем стручне спреме који сте стекли у тој школи за						
	Укупним знањем које сте стекли у тој школи						

6. Подручје рада (струка) – упишите
7. Где сте обавили професионалну оријентацију за избор будућег занимања?
- а. У школи коју сте похађали
 - б. У центру за професионалну оријентацију
 - в. На тржишту рада
 - г. У центру за медицину рада

8. Коју школу, по вашем мишљењу, треба да похађају глува и наглува деца и омладина?
- а. Редовну школу, заједно са чујућим ученицима (инклузивни модел)
 - б. Посебна одељења при редовној школи
 - в. Школу за глуве и наглуве ученике
 - г. Школу у којој се образују деца са различитим сметњама у развоју.

V - P A D N I C T A T U C

Молим Вас да заокружите један од одговора.

1. Незапослен/а:
 - а. Пријављен/ла код Националне службе за запошљавање
 - б. Није пријављен/а код Националне службе за запошљавање
 - в. Био запослен/ла – остао/ла без посла
 - г. Издржавано лице
2. Запослен/а :
 - а. У државном предузећу
 - б. У државном органу
 - в. Код приватника
 - г. У заштитној радионици
 - д. Самостално обавља делатност
 - ђ. У инвалидској организацији – савезу (удружењу) глувих
 - е. Пољопривредник-самостално или као члан домаћинства.
3. Кома сте се најчешће обраћали за помоћ приликом запошљавања?
 - а. Тржишту рада – Биро-у/Националној служби за запошљавање
 - б. Општинским властима
 - в. Центру за социјални рад
 - г. Организацији глувих
 - д. Директорима предузећа
 - ђ. Приватним послодавцима

4. Ставови у вези запошљавања и рада

На следеће тврдње одговорите са: 1-да, 2- не, 3-нисам сигуран (ставите знак + испод броја за сваку тврдњу)				
	Тврдње	1	2	3
1.	Глуве и наглуве особе треба да имају предност при запошљавању			
2.	Послодавци имају предрасуде о способностима глувих и наглувих за рад			
3.	Постоји дискриминација приликом запошљавања глувих и наглувих особа			
4.	Глуве и наглуве особе не желе да раде			
5.	Глуве и наглуве особе немају самопоуздања			
6.	Глуве и наглуве особе немају радне навике			
7.	Глуве и наглуве особе добијају лошије послове, који не одговарају њиховим способностима			
8.	Глуве и наглуве особе се искоришћавају на радном месту			
9.	Глуве и наглуве особе имају предрасуде према чујућим колегама			
10.	Глуве и наглуве особе савесно и одговорно обављају послове на којима раде			
11.	Глуве и наглуве особе поштују оргнаизацију рада и пословања			
12.	Глуве и наглуве особе поштују уговорене обавезе из радног односа			
13.	Глуве и наглуве особе поштују мере заштите на раду			
14.	У предузећу-фирми треба да постоји преводацац на знаковни језик, због боље комуникације са руководством и колегама			
15.	Држава треба да обезбеди послове Заштитним радионицама			
16.	Више волим да радим у заштитној радионици неко у другом предузећу			

5. Задовољство послом који обавља (који је обављао/ла)

Колико сте задовољни условима рада и односима на послу? 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4- незадовољан, 5-веома незадовољан (упишите +)		ОБЛАСТ				
		1	2	3	4	5
1.	Радним временом које имате (дневно и недељно)					
2.	Обимом посла који обављате					
3.	Распоредом радног времена, паузама за одмор и год. одмором					
4.	Опремљеношћу радног места					
5.	Радним простором					
6.	Односом са руководством					
7.	Односом са запосленима у администрацији					
8.	Односом са колегама на послу					
9.	Међуљудским односима у предузећу					
10.	Добијањем информација које су значајне за рад					
11.	Могућност за стручно усавршавање					
12.	Могућност за напредовање у служби					
13.	Обављањем радних задатака у складу са стручном спремом					
14.	Новчаним износом зараде					
15.	Роковима за исплату зараде (плате) у складу са законом и уговором о раду					
16.	Мерама безбедности и заштите на раду					
17.	Здравственом заштитом на раду					

6. Да ли сте користили право на бенефицирани радни стаж?

а. Да

б. Не

VI - КОРИСНИК ПРАВА ИЗ ПИО И СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

(Ако сте корисник права - заокружите одговоре)

1. Пензионер:
 - а. Старосна пензија
 - б. Инвалидска пензија
 - в. Породична пензија.
2. Има Решење о телесном оштећењу и остварујете права на основу истог?
3. Прима новчану накнаду за телесно оштећење проузроковано повредом на раду, односно професионалном болешћу.
4. Има туђу негу и помоћ:
 - а. Материјално обезбеђење
 - б. Право на додатак за помоћ и негу другог лица
 - в. Право на увећан доходак за помоћ и негу другог лица
 - г. Право на помоћ за оспособљавање за рад
 - д. Смештај у другу породицу
 - ђ. Смештај у установу социјалне заштите за старија лица (назив установе)
.....
5. Корисник права о подршци породици са децом:
 - а. Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета
 - б. Родитељски додатак
 - в. Дечји додатак
 - г. Накнада трошкова за дете ометено у развоју које борави у предшколској установи

VII - КОРИСНИК ПРАВА ИЗ ЗДРАВСТВЕНОГ ОСИГУРАЊА

1. Да ли користите права из здравственог осигурања?
 - а. Право на здравствену заштиту
 - б. Право на накнаду за време привремене спречености за рад
 - в. Право на накнаду путних трошкова у вези коришћења здравствене заштите
 - г. Право на медицинско-техничка помагала за рехабилитацију (слушна помагала)

VIII - ПОДАЦИ О ПОРОДИЦИ

1. За оне који су ожењени/удати, удовци/удовице, живе у ванбрачној заједници или су разведени - Да ли је ваш брачни друг-партнер ...?
 - а. Глува особа
 - б. Наглува особа
 - в. Чујућа особа
2. Са којом особом, по вашем мишљењу, глуви и наглуви имају најскладнији - најбољи брак?
 - а. Глувом особом
 - б. Наглувом особом
 - в. Чујућом особом
3. Да ли још неко од чланова Ваше породице има оштећен слух?
 - а. Син
 - б. Кћерка
 - в. Отац
 - г. Мајка
 - д. Остали крвни сродници
 - ђ. Ванбрачни партнер или бивши ванбрачни партнер
 - е. Старатељ
4. Нормативи о породици

Колико сте упознати са правима и обавезама која су прописана нормативима о породици? 1- веома сам упознат, 2- упознат сам, 3-делимично сам упознат, 4-недовољно сам упознат, 5-уопште нисам упознат (ставите знак + испод броја за сваку ставку)						
		1	2	3	4	5
1.	Браком и односима у браку					
2.	Ванбрачном заједницом и односима у истој					
3.	Односима деце и родитеља					
4.	Усвајањем деце					
5.	Хранитељством					

6.	Старатељством					
7.	Издржавањем					
8.	Имовинским односима у породици					
9.	Заштитом насиља у породици					
10.	Поступцима у вези спорова у породици					
11.	Заштитом детета од занемаривања, од физичког, сексуалног и емоционалног злостављања и од сваке врсте експлоатације					
12.	Дискриминацијом у породици					

5. Да ли, по Вашем мишљењу, има насиља у породици код глувих и наглувих породица у Србији?

Мишљења о насиљу у породици код глувих и наглувих породица у Србији? 1-да, 2-не, 3-није ми познато (+)		1	2	3
а.	Наношење или покушај наношења телесне повреде			
б.	Изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу			
в.	Присиљавање на сексуални однос			
г.	Навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем			
д.	Ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима			
ђ.	Вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање			
е.	Нешто друго – шта? – упишите			

IX - СТАМБЕНА СИТУАЦИЈА:

1. Какав је Ваш стамбени статус?

а. Живим са родитељима у породичној кући чији су власници родитељи

б. Живим одвојено у прородичној кући чији су власници родитељи

в. Живим у својој кући

г. Живим у стану чији власници су родитељи

д. Живим у стану чији сам власник

ђ. Живим у изнајмљеном стану као подстанар

е. Живим у студентском дому

ж. Нешто друго – уписати

2. У којим условима глуве и наглуве особе треба да живе када формирају брачну заједницу? (заокружите један одговор)

а. Заједно са родитељима једног од брачних партнера, како би имали помоћ и подршку

б. Самостално

в. Нешто друго – уписати

X – ЗНАКОВНИ ЈЕЗИК

1. Да ли је у Србији потребно доношење Закона о знаковном језику глувих?

а. Да

б. Не

2. Сматрате ли да треба да се уради стандардизација Српског знаковног језика?

а. Да

б. Не

3. На који начин најчешће комуницирате са околином – у следећим институцијама и установама?

Комуникација са околином: 1-само вербално, 2-само знаковним језиком, 3-комбинацијом вербалног и знаковног језика, 4-комбиновано (вербално, знаковни језик, дактилологија, мимика, писаним путем) (ставите знак + испод броја за сваку ситуацију)					
		1	2	3	4
	У дому здравља, болници, код лекара, у амбуланти				
	У општини				
	На СУД-у				

	У МУП-у, СУП-у, полицији				
	На БИРО-у, Тржишту рада, НСЗ				
	На послу, у фирми, на радном месту				
	У социјалним установама, центрима за социјални рад				
	На шалтерима банака				
	На шалтерима у пошти				
	У ПИО, СИЗ-у				
	При запошљавању, када тражи посао				
	У школи - лично ученици и због деце – родитељи				
	У организацији - клубу глувих				
	На предавањима, трибинама, састанцима				
	На јавним местима, скуповима				
	Н породици (са децом, родитељима, браћом, сестрама, бабом, дедом...)				
	При куповини, на пијаци, у радњи				
	За време спортских такмичења глувих				
	За време фестивала КУД глувих				

4. Остваривање права глувих на употребу знаковног језика?

	Колико сте задовољни остваривањем својих права на употребу знаковног језика у свакодневном животу? 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3- делимично задовољан, 4- незадовољан, 5- веома незадовољан (упишите +)					
	ОБЛАСТ	1	2	3	4	5
	У општинским службама					
	У службама социјалне заштите					
	Радом служби при разврставању (категоризацији)					
	Радом служби при утврђивању инвалидности					
	Радом служби при остваривању права на рану слушну и говорну ре/хабилитацију					

Радом служби при остваривању права на породично-правну заштиту и финансијску подршку породици са децом					
У области здравственог осигурања					
У здравственој заштити					
У предшколском васпитању и образовању					
У основном образовању и васпитању					
У вишем и високом образовању и васпитању					
При остваривању права на запошљавање					
током професионалне рехабилитације, преквалификације и доквалификације, као и приликом остваривања права из радног доноса					
При остваривању права на пензијско инвалидскоосигурање					
При остваривању права у области саобраћаја					
При добијању медицинско-техничких помагала					
У центру за социјални рад					
На суду					
У СУП-у					
У банкама					
У пошти					
Правом на коришћење телекомуникационих услуга које омогућавају глувој особи доступним телефонске услуге уз употребу видео телефона и тумача на знаковни језик					
У области информисања – ТВ, штампа, публикације...					
Правом на употребу знаковног језика приликом учешћа у верском животу заједнице					
У области спорта					
У области културе					
Правом на употребу знаковног језика на седницама и састанцима органа јавне власти					

	У Савезу глувих и наглувих Србије					
29.	У Вашој организацији глувих					
30.	Правом да користите услуге преводиоца, односно тумача на знаковни језик у свакодневном животу					

5. Који облик комуникације на даљину користите?

Који облик комуникације на даљину користите и у којој мери? (ставите знак +) 1- често, 2- повремено, 3- никад						
р.бр.	Област	1	2	3		
	Фиксни телефон – говор					
	Факс					
	Мобилни телефон - говор					
	Мобилни телефон – СМС поруке					
	Мобилни телефон - интернет					
	Електронска пошта (<i>e-маил</i>)					
	Интернетски форум					
	Интернет – Facebook					
	Skype					
	Електронско учење					
	Коришћење рачунара као телефона или видео телефона, са могућношћу укључивања више саговорника (конференције и видео конференције).					
	Облик електронске комуникације - (Internet Relay Chat)					
	Електронска трговина - куповина и продаја					

XI - ИНФОРМИСАНОСТ

	Колико сте задовољни остваривањем својих права у области информисања? 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4- незадовољан, 5-веома незадовољан (упишите +)	ОБЛАСТ				
		1	2	3	4	5
	Од стране Јавног сервиса Србије - РТС					
	Од стране регионалних ТВ медија					
	Од стране локалних ТВ медија					
	Од стране Републичких јавних гласила – новине, интернет, стручна литература и др.					
	Од стране регионалних јавних гласила – новине, интернет, стручна литература и др.					
	Од стране локалних јавних гласила – новине, интернет, стручна литература и др.					
	Наступом глувих и наглувих особа у ТВ медијима					
	Количином емитовања ТВ програма на знаковном језику					
	Количином титлованих ТВ програма					
	Информисањем од стране СГНС					
	Информисањем од стране организације глувих чији сте члан					

XII – ВЕРСКА УВЕРЕЊА

1. Да ли глуве и наглуве особе у Србији имају слободу удруживања и јавног окупљања ради испољавања верских уверења?
 - а. Да
 - б. Не
 - в. Није ми познато
2. Колико су изражена верска уверења код глувих и наглувих особа у Србији?
 - а. Изражена су
 - б. Делимично су изражена
 - в. Нису изражена

3. Да ли глуве и наглуве особе у Србији имају слободу приступања црквама и верским заједницама, у складу са законом?
- а. Да
б. Не
4. Да ли глуве и наглуве особе у Србији имају право на преводиоца за време вршења верске службе?
- а. Да
б. Не
5. Ако сте припадник традиционалне цркве или верске заједнице заокружите - које?
- а. Српске Православне Цркве
б. Римокатоличке Цркве
в. Словачка Евангеличка Црква а. в.
г. Реформатске Хришћанске Цркве
д. Евангеличке Хришћанске Цркве а. в.
ђ. Исламске верске заједнице
е. Јеврејске верске заједнице
ж. Нешто друго – шта (упиши)
6. Да ли сте некада дискриминисани због тога што сте изражавали своја верска уверења?
- а. Да
б. Не

ХИИ – ОСТВАРИВАЊЕ СУБВЕНЦИЈА

Да ли остварујете права на субвенције (дотације) у следећим областима)? (+)			
	Област	да	не
1.	Фиксна телефонија		
2.	Мобилна телефонија		
3.	Комуналне услуге и производи преко уплатница ЈКП „Инфостан”		
4.	РТВ претплата		

5.	Кабловска телевизија		
6.	Интернет		
7.	Електрична енергија		
8.	Регистрација возила		
9.	Увоз аутомобила		
10.	Путарина		
11.	Паркирање		
12.	Међуградски саобраћај		
13.	Градски превоз		
14.	Нешто друго – шта?.....		

XIV – ФАКТОРИ КОЈИ УТИЧУ НА ИНТЕГРАЦИЈУ И СОЦИЈАЛИЗАЦИЈУ ГЛУВИХ ОСОБА

1. Утицај на интеграцију и социјализацију

	Молимо Вас да, на скали распона од 1 до 5, процените у којој мери наведени фактори утичу на Вашу интеграцију у друштву: 1. уопште не утичу; 2. не утичу ; 3. делимично утичу ; 4. утичу; 5. много утичу. (+)					
	Фактори који утичу на интеграцију глувих и наглувих особа у друштву	1	2	3	4	5
	Степен слушног оштећења					
	Време настанка слушног оштећења					
	Време почетка рехабилитације у односу на време настанка слушног оштећења					
	Утицај породице					
	Материјални услови породице					
	Коришћење слушног апарата					
	Систем школовања					
	Учествовање у раду организације глувих					
	Спортске активности					
	Активности у области културе					

	Гледање информативних, образовних и емисија културног садржаја					
	Читање стручне литературе					
	Самопоуздање глувих и наглувих особа					
	Дисциплинованост глувих и наглувих особа					
	Неадекватно спровођење нормативних права о стране појединаца у јавним установама					
	Информисање од стране државних институција					
	Информисање од стране Савеза глувих и наглувих Србије					
	Информисање од стране локалне организације глувих					
	Информисаност од стране Националне службе за запошљавање					
	Лоша политика органа локалне власти					
	Неактивност центара за социјални рад					
	Предрасуде код чујућих особа о способностима глувих					
	Незаинтересованост чујућих да помогну глувима					
	Лоша ситуација у привреди					
	Баријере у комуникацији					
	Дружење са чујућим особама					

2. Утицај институција на интеграцију

Која установа – институција – удружење су вам највише помогли у процесу интеграције и социјализације у друштву и колико? (1 – много, 2 – мало, 3 – нимало (стави знак +))				
		1	2	3
а.	Центар за слушну и говорну рехабилитацију			
б.	Основна школа коју сам похађао/ла			
в.	Средња школа коју сам похађао/ла			
г.	Виша, висока школа - факултет			
д.	Предузеће у којем сам запослен/а			

ђ.	Центар за социјални рад			
е.	Надлежне службе у општини			
ж.	КУД чујућих (секција) чији сам члан			
з.	КУД глувих (секција) чији сам члан			
и.	Спортски клуб – спортско друштво чујућих чији сам члан			
ј.	Спортски клуб – спортско друштво глувих чији сам члан			
к.	Организација глувих и наглувих чији сам члан			

XV - НОРМАТИВИ О ПРАВИМА ГЛУВИХ

1. Познавање норматива

Колико сте упознати са нормативним актима која регулишу права глувих и наглувих особа у Србији? (+) 1- потпуно упознат, 2- упознат, 3- делимично упознат, 4 – недовољно упознат, 5 – уопште нисам упознат		ОБЛАСТ				
		1	2	3	4	5
1.	Права која су гарантована Уставом Р. Србије					
2.	Права на социјалну заштиту и социјалну сигурност					
3.	Нормативи о разврставању (категоризацији)					
4.	Нормативи о утврђивању инвалидности					
5.	Нормативи о правима на рану слушну и говорну ре/хабилитацију					
6.	Права на породично-правну заштиту и финансијску подршку породици са децом					
7.	Права из области здравственог осигурања					
8.	Права на здравствену заштиту					
9.	Права на предшколско васпитање и образовање					
10.	Права на основно образовање и васпитање					
11.	Права на више и високо образовање и васпитање					
12.	Права на запошљавање и радни однос					
13.	Права у области пензијско инвалидског осигурања					
14.	Права у области саобраћаја					

15.	Нормативи који прописују добијање медицинско-техничких помагала					
16.	Нормативи о правима из области информисања					
17.	Нормативи о правима у области телекомуникација					
18.	Норматива о спречавању дискриминације					

2. Задовољство остваривањем својих права у свакодневном животу

	Колико сте задовољни радом надлежних јавних служби при остваривању својих права у свакодневном животу? 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4- незадовољан, 5-веома незадовољан (упишите +)					
	ОБЛАСТ	1	2	3	4	5
1.	Радом служби у општинским органима					
2.	Радом служби у социјалној заштити					
3.	Радом служби при разврставању (категоризацији)					
4.	Радом служби при утврђивању инвалидности					
5.	Радом служби при остваривању права на рану слушну и говорну ре/хабилитацију					
6.	Радом служби при остваривању права на породично-правну заштиту и финансијску подршку породици са децом					
7.	Радом служби у области здравственог осигурања					
8.	Радом служби у здравственој заштити					
9.	Радом служби при остваривању права на предшколско васпитање и образовање					
10.	Радом служби при остваривању права на основно и средње образовање и васпитање					
11.	Радом служби при остваривању права на више и високо образовање и васпитање.					

12.	Радом служби при остваривању права на запошљавање и радни однос					
13.	Радом служби при остваривању права на пензијско инвалидско осигурање					
14.	Радом служби у области саобраћаја					
15.	Радом служби при добијању медицинско-техничких помагала					
16.	Норматива о спречавању дискриминације					
17.	Радом служби у центру за социјални рад					
18.	Радом служби у суду					
19.	Радом служби у СУП-у					
20.	Радом служби у банкама					
21.	Радом служби у пошти					
22.	Радом служби у области информисања					
23.	Радом служби у области телекомуникација					
24.	Радом служби у области спорта					
25.	Радом служби у области културе					
26.	Радом служби и руководства у Савезу глувих и наглувих Србије					
27.	Радом служби и руководства у Вашој организацији глувих					

XVI – РАД САВЕЗА ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ СРБИЈЕ И ЛОКАЛНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

1. Задовољство програмима рада СГНС и организације глувих

	Колико сте задовољни програмима рада који се спроводе у СГНС и организацијама глувих? (+) 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4- незадовољан, 5-веома незадовољан (упишите +)
	Област деловања
	1 2 3 4 5

Програми сарадње са надлежним министарствима у Влади Р. Србије у циљу доношења нормативних аката о правима глувих и наглува особа					
Програми сарадње са међународним организацијама глувих - Светска федерација глувих, Европска Унија глувих, ЕУДУ, Балканско удружење глувих, национални савези глувих и наглувих...					
Програми сарадње са међународним инвалидским организацијама					
Програми сарадње са инвалидским организацијама у Србији					
Програми сарадње са локалним организацијама					
Пружање стручне помоћи својим чланицама и појединцима у остваривању прописаних и гарантованих законских права					
Неговање и развијање сарадње међу чланицама унутар Савеза					
Програми унапређења и развоја система социјалне заштите					
Програми унапређења и развоја система здравствене заштите					
Програми сарадње са установама за откривање и спречавање узрока који изазивају оштећење слуха и предузимају мере за ублажавање последица					
Програми сарадње са институцијама и установама за унапређење система образовања глувих и наглувих особа					
Програми сарадње са институцијама и установама за професионално оспособљавање и рехабилитацију глувих и наглувих особа					
Програми сарадње са Националном службом за запошљавање у циљу успешнијег запошљавања глувих и наглувих особа					
Програми сарадње са Заштитним радионицама у којима су запослене глуве и наглуве особе					
Програми сарадње са предузећима и послодавцима у којима су запослене глуве и наглуве особе					

Организовање симпозијума, семинара, саветовања, стручних састанака, предавања и других облика рада на којима са глумим и наглумим особама					
Организациом школа, семинара и курсева за обуку преводилаца и тумача знаковног језика					
Радам на увођењу и усавршавању службе преводилачких сервиса -преводилаца и тумача у организацијама глумих					
Ангажовањем на доношењу Закона о признавању знаковног језика, његовој стандардизацији и усавршавању					
Информисањем чланства и шире јавности о животу, раду и проблемима глумих и наглумих особа преко средстава масовне комуникације					
Информисањем чланства и шире јавности о животу, раду и проблемима глумих и наглумих особа издавањем својих часописа, публикација, монографија и слично					
Програмима за побољшање материјалног и друштвеног положаја глумих и наглумих особа у Србији					
Програмима културно-уметничких активности у циљу свестраног развоја личности глумих и наглумих особа, преко републичких смотри, фестивала, изложби и разних такмичења					
Програмима спортско-рекреативне активности у циљу свестраног развоја личности глумих и наглумих лица, преко републичких првенстава, регионалних и локалних такмичења					

2. Сугестије и предлози за побољшање рада

	Молимо Вас да упишете сугестије и предлоге у циљу побољшања рада Савеза глумих и наглумих Србије и локалних организација
а.	
б.	
в.	

Г.	
Д.	

XVII – ФИЗИЧКА КУЛТУРА И СПОРТ

1. Задовољство реализацијом прописаних права у спорту

	Колико сте задовољни остваривањем прописаних права и активностима у области спорта? 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4-незадовољан, 5-веома незадовољан (упишите +)				
	1	2	3	4	5
Прописаном улогом спорта у Уставу Р. Србије					
Законом о спорту					
Уредбом о националним признањима и наградама за посебан допринос развоју и афирмацији спорта (и изменом и допуном уредбе)					
Акционим план за спровођење Стратегије развоја спорта у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године					
Обезбеђивањем услова за развој врхунског спортског стваралаштва и спортских такмичења школске омладине и студената					
Развојем и унапређењем физичког вежбања деце у предшколским установама, јачањем школског и универзитетског спорта и школских и универзитетских спортских такмичења					
Изградњом, опремањем и одржавањем спортских објеката и очувањем постојећих спортских објеката					
Организацијом спортских такмичења и спортских манифестација од интереса за Р. Србију					
Међународном спортском сарадњом					
Развој врхунског спортског стваралаштва					
Обезбеђењем права из здравственог осигурања врхунским спортистима и аматерима					

Стипендирањем врхунских спортиста за спортско усавршавање					
Националним признањима и наградама за посебан допринос и афирмацију спорта					
Финансирањем професионалних спортских друштава и клубова од стране државе					
Финансирањем аматерских спортских друштава и клубова од стране државе					
Финансирањем рекреативног спорта инвалида					
Финансирањем рекреативног спорта глувих и наглувих					
Подстицањем масовности женског спорта, равноправности полова и родне равноправности					
Укључивањем људи »треће доби« у спортске активности, под геслом »спорт за све«					
Разменом информација са спортским организацијама, односно спортским савезима					
Унапређење стручног рада у спорту					
Унапређењем услова за масовније учешће особа са инвалидитетом у спортским активностима					
Смањењем свих облика насиља у спорту и повећање безбедности на спортским приредбама					
Јачањем улоге јавних гласила у промоцији бављења спортом					

2. Задовољство програмима и активностима СГНС, ССГ и организација глувих у области спорта

Колико сте задовољни програмима и активностима СГНС и организација глувих у области спорта ? 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4- незадовољан, 5-веома незадовољан (упишите +)					
	1	2	3	4	5

Сарадњом са надлежним министарствима у Влади Р. Србије у циљу доношења нормативних аката о правима глувих и наглува особа у области спорта					
Сарадњом са међународним спортским организацијама глувих - Међународни спортски комитет глувих – ЦИСС, Европска спортска федерација глувих – ЕДСО, Међународни комитет глувих за шах - ИЦСЦ					
Сарадњом са Спортским савезом глувих Србије					
Сарадњом са Спортским савезом глувих Војводине					
Сарадњом са међународним инвалидским спортским организацијама					
Сарадњом са Спортским савезом Србије					
Сарадњом са Олимпијским комитетом Србије					
Сарадњом са Параолимпијским комитетом Србије (ПОКС)					
Сарадњом са Спортским савезом инвалида Србије (ССИС)					
Сарадњом са Спортским савезом инвалида Војводине (ССИВ)					
Сарадњом са локалним удружењима за спорт и рекреацију инвалида (УСРИ)					
Пружањем стручне помоћи спортским друштвима и клубовима глувих					
Неговање и развијање сарадње међу спортским друштвима и секцијама за спорт унутар Савеза					
Информисањем чланства и шире јавности о спортском животу и резултатима глувих					
Програмом спортских активности на нивоу Спортског савеза глувих Србије					
Активностима Спортског савеза глувих Србије за учешће спортиста на међународним такмичењима					
Програмом рекреативних спортских активности на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије					

	Квалитетом и нивоом приказаних спортских резултата на првенствима СГНС					
	Квалитетом и нивоом спортских активности на нивоу Ваше организације глувих					
	Утицајем рекреативних спортских активности на интеграцију глувих и наглувих особа					

3. Учешће на спортским такмичењима

Да ли сте наступали у неком од спортова на такмичењима: 1. за организацију (клуб глувих) на локалном нивоу, 2-за организацију (клуб глувих) на такмичењима инвалида, 3-за организацију (клуб глувих) на такмичењима СГНС, 4-за организацију (клуб глувих) на међународним турнирима, 5- за репрезентацију глувих Србије на међународном плану, 6-за репрезентацију глувих СРЈ-СФРЈ на међународном плану (савите знак + испод броја за свако учешће)

	Спорт	1	2	3	4	5	6
а.	Шах						
б.	Стони тенис						
в.	Стрељаштво						
г.	Спортски риболов						
д.	Велики фудбал						
ђ.	Мали фудбал						
е.	Кошарка						
ж.	Куглање						
з.	Рукомет						
и.	Одбојка						
ј.	Рвање						
к.	Нашто друго						

4. Сугестије и предлози за побољшање рада у области спорта

	Молимо Вас да упишете сугестије и предлоге у циљу побољшања рада Савеза глувих и наглувих Србије и локалних организација
а.	
б.	
в.	
г.	
д.	

XVIII –КУЛТУРА

1. Познавање норматива у области културе

Колико сте упознати са нормативима који рагулишу културу и културно стваралаштво у Србији?						
1- веома сам упознат, 2- упознат сам, 3-делимично сам упознат, 4- недовољно сам упознат, 5-уопште нисам упознат (ставите знак + испод броја за сваку ставку)						
	Нормативи	1	2	3	4	5
	Међународним документима о култури					
	Законом о култури					
	Законом о библиотечкој делатности					
	Законом о кинематографији					
	Законом о српској књижевној задрузи					
	Законом о задужбинама и фондацијама					
	Законом о издавању публикација					
	Законом о Матици српској?					
	Правилником о садржини и начину вођења централне евиденције установа културе основаних средствима у јавној својини					
	Правилником о начину, критеријумима и мерилима за избор пројеката у култури					

	Правилником о садржини и начину вођења евиденције лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе					
	Правилником о утврђивању састава и начина рада Комисије за утврђивање репрезентативности удружења у култури...					
	Уредбом о ближим условима и начину доделе признања за врхунски допринос националној култури, култури националних мањина					
	Уредбом о условима, критеријумима и начину стицања, односно одузимања статуса установе културе од националног значаја					
	Уредбом о републичким наградама за посебан допринос развоју културе					

2. Задовољство нормативима у области културе

	Колико сте задовољни нормативима који регулишу права глувих у области културе ?(+) 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4-незадовољан, 5-веома незадовољан					
	Стварање могућности за интензиван и усклађен културни развој глувих и наглувих у Србији	1	2	3	4	5
	Стварање услова за подстицање културног и уметничког стваралаштва					
	Истраживање, заштита и коришћење културних добара					
	Финансирање програма установа културе чији је оснивач Република Србија					
	Финансирање програма и пројекта удружења у култури која својим квалитетом доприносе развоју културе и уметности					

Откривање, стварање, проучавање, очување и представљање српске културе и културе националних мањина у Републици Србији					
Обезбеђивање услова за доступност културног наслеђа јавности глумим и наглумим особама					
Истраживање, очување и коришћење добара од посебног значаја за културу глумих и наглумих					
Подстицање и помагање културних израза који су резултат креативности појединаца, група и КУД глумих					
Подстицање међународне културне сарадње КУД глумих					
Подстицање стручних и научних истраживања у култури глумих Србије					
Ширење и унапређивање едукације глумих Србије у области културе					
Подстицање примене нових технологија у култури, нарочито информационих технологија и дигитализације					
Подстицање младих глумих талената у области културног и уметничког стваралаштва					
Стварање услова за подстицање самосталног културног и уметничког стваралаштва код глумих					
Подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва код глумих и наглумих Србије					
Подстицање дечјег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури					
Подстицање културног и уметничког стваралаштва и доступности свих културних садржаја особама са другим инвалидитетом					
Подстицање тржишта уметничких дела, спонзорисања и донаторства у култури					

	Подстицање аматерског културно-уметничког стваралаштва, изворног народног стваралаштва и очувања нематеријалног културног наслеђа					
	Допринос интеграцији глувих и наглувих особа у културни и социјални живот заједнице					
	Допринос интеграцији осталих особа са инвалидитетом у културни и социјални живот заједнице					
	Развијање креативних, уметничких и интелектуалних потенцијала глувих и наглувих особа					
	Развијање креативних, уметничких и интелектуалних потенцијала особа са инвалидитетом					
	Допринос подизању свести, едукацији и сензибилизацији јавности о потребама глувих и наглувих особа					
	Допринос подизању свести, едукацији и сензибилизацији јавности о потребама особа са инвалидитетом					

3. Области културног стваралаштва

Којим областим културног стваралаштва се бавите и у којој мери? (ставите знак +) 1- често, 2- повремено, 3- никад								
р.бр.	Област				1	2	3	
1.	Музика							
	а.	Стваралаштво						
	б.	Продукција						
	в.	Интерпретација						
2.	Ликовне и визуелне уметности							
3.	Примењене уметности, архитектуру и мултимедије							
4.	Сценско стваралаштво и интерпретације							
	а.	Драма						
	б.	Опера						
	в.	Балет						

	г.	Плес			
	д.	Пантомима			
5.	Кинематографија и аудио-визуелно стваралаштво				
6.	Домаћа књижевност				
	а.	Роман			
	б.	Приповетка			
	в.	Поезија			
	г.	Есеј			
	д.	Драма			
7.		Нешто друго	–		
		шта?.....			

4. Укључивање глувих и наглувих у КУД и секције културног стваралаштва

Где се најрадије укључујете како би се бавили културним садржајима? (ставите знак +) 1- редовно, 2- повремено, 3- никад				
р. бр.	Куд - секција	1	2	3
	Члан КУД глувих и наглувих			
	Члан секције за културу у организацији глувих и наглувих			
	Члан КУД у оквиру инвалидских организација			
	Члан КУД чујућих			
	Филм – у клубу чујућих			
	Музичка група чујућих			
	Музичка група глувих и наглувих			
	Самостално као ликовни уметник			
	Самостално – поезија			
	Самостално – уметничка фотографија			
	Самостално – снимање камером			
	Нешто друго – шта? Упишите			

5. Задовољство програмима културног стваралаштва на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије

	Колико сте задовољни програмима културних делатности који се спроведе на нивоу Савеза глувих и наглувих Србије (+)? 1- веома задовољан, 2-задовољан, 3-делимично задовољан, 4-незадовољан, 5-веома незадовољан								
	Област	1	2	3	4	5			
	Организацијом Међународног дана/недеље глувих								
	Програмом који се приказује поводом Међународног дана глувих								
	Организацијом Светског дана инвалида								
	Програмом који се приказује поводом Светског дана инвалида								
	Организацијом фестивала КУД глувих и наглувих Србије								
	Избором области културног садржаја у којима се такмиче КУД								
	Квалитетом програма у следечим областима:								
	Народне игре – фолклор								
	Драмско-пантомимска остварења								
	Рецитали-рецитације								
	Модерне игре								
	Нешто друго – шта? – упиши								

6. Задовољство програмима културног стваралаштва који се спроводи у организацији

	Задовољство програмима културног стваралаштва који се спроводи у организацији? 1- веома задовољан, 2- задовољан, 3-делимично задовољан, 4-незадовољан, 5-веома незадовољан								
	Област	1	2	3	4	5			
	Организацијом и програмом заједничког дочекаа Нове године (и православне Нове године) у клубу								

	Организацијом и програмом поводом прославе Светог Саве						
	Културним манифестацијама поводом Дана жена – 8 марта						
	Организацијом и програмом поводом Дана организације						
	Организацијом и програмом „маскембала” у организацији						
	Програмом обележавања Међународног дана глувих						
	Програмом обележавања Светског дана инвалида						
	Нешто друго – шта? – упиши						

7. Сугестије и предлози за побољшање рада у области културе

	Молимо Вас да упишете сугестије и предлоге у циљу побољшања рада Савеза глувих и наглувих Србије и локалних организација
а.	
б.	
в.	
г.	
д.	

Датум

Хвала на сарадњи

БИОГРАФИЈА

Васо В. Обрадовић је рођен 13.01.1958. године у Тутину, Р. Србија.

Основну школу и средњу школу (Гимназију – природно-математички смер) завршио је у Тутину.

Дефектолошки факултет у Београду уписао је 1976. године, а дипломирао 1980. године и добио назив дипломирани дефектолог - за рад са лицима оштећеног слуха.

Од октобра 1980. године радио је у Школи за оштећене слухом наглуве – „Силвије Крањчевић" (од 1997. године „Стефан Дечански") у Београду на следећим пословима:

- Индивидуални рад на развоју говора и језика код деце предшколског и основношколског узраста.
- Рад у разредно-предметној настави у одељењима основне школе.
- Организатор изборне наставе и радно-производне праксе за ученике основне школе.
- Организатор и координатор практичне наставе и практичног рада за ученике средње школе.
- Помоћник директора Школе /1993 -1996/ и рад на организацији васпитно-образовног рада и ваннаставних активности.
- Директор Школе /1997-2001/, рад на организацији целокупног рада Школе /предшколска одељења, основна и средња школа, као јединствен центар/ и сарадња са адекватним и релевантним институцијама и установама.
- Организатор практичне наставе за ученике средње школе /2001-2003/.

Магистарску тезу на Дефектолошком факултету у Београду под називом „Специфичности у организацији васпитно-образовног рада у школама за глуве и наглуве ученике" одбранио је 13.09.2002. године и стекао академски назив магистра дефектолошких наука – научно подручје СУРДОЛОГИЈА.

Од 17. фебруара 2003. године ради у Савезу глувих и наглувих Србије на пословима стручног сарадника, на следећим пословима:

- Организатор спортско-рекреативних активности одраслих глувих и наглувих особа на нивоу Р. Србије – Комисија за спорт и физичку културу глувих и наглувих Србије.
- Организатор културних манифестација глувих и наглувих особа Србије (фестивали и смотре културног стваралаштва – фолклор, драма, пантомима, рецитали, ликовно стваралаштво...) – Комисија за културу глувих и наглувих Србије.
- Организатор програма за едукацију одраслих глувих и наглувих лица Србије и сарадња са васпитно – образовним установама, Комисија за образовање глувих и наглувих Србије (трибине, стручна предавања, семинари знаковног језика...).
- Уредник информативног часописа глувих „Наш свет“.
- Рад у Комисији за социјална питања глувих и наглувих Србије, саветодавни рад и учешће у сагледавању и предлагању решења при усвајању нормативних аката од стране Владе Р. Србије.
- Праћење ситуације у области запошљавања глувих и наглувих особа Србије и сарадња са одговарајућим институцијама.
- Био је члан радне групе за израду Закона о употреби знаковног језика и стандардизацију знаковног језика.

Аутор више монографија, научних и стручних радова о глумим и наглумим особама.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Васо Обрадовић

број индекса _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 29.06.2016.

Васо Обрадовић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске верзије
докторског рада**

Име и презиме аутора: мр Васо Обрадовић

Број индекса _____

Студијски програм _____

Наслов рада: **Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији**

Ментор: проф. др Јасмина Ковачевић

Потписани: мр Васо Обрадовић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 29.06.2016.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 29.06.2016.

